TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 20 | Liepos — gruodis | 1931

Senasis Įstatymas (Biblija), kaip teisės paminklas.

I.

Šventojo Rašto svarbiausia dalis ir teisės istorijai reikšmingiausia yra Penkiaknygis (Pentateuchus). Mokslininkų nuomone, jis nėra sudarytas vienu metu, o yra įvairių laikmečių padarinys. Prie seniausių Penkiaknygio sudėtinių dalių pridera vadinamoji Sąjungos knyga (Exodi 20 skir. 23 eilė, 23 skir. 33 eilė). Minėta Sąjungos knyga yra dalis veikalo, vadinamojo Elohist[1]) (toji Biblijos dalis, kur Dievas vadinamas Elohim), sudaryto VIII ar IX amž. prieš Kr. gimimą. Nurodytieji skirsniai drauge su Deuteronomium (penkta Penkiaknygio knyga, pagal Kanonus) ir yra svarbiausias teisės paminklas[2]).

Jei pažymėti šaltiniai yra reikšmingi teisės paminklai, siaura to žodžio prasme, tai visa Biblija yra neišsemiamas šaltinis anos gadynės įvairių šalių kultūrai pažinti. Pirmykščiais savo plėtojimosi laikais teisė buvo neatskiriamai susieta su tikyba. Tas ryšys tarp teisės ir tikybos aiškiausiai pasireiškia primityviškose tautose (Naturvölker). Prie šių jau nebepriderėjo Izraelis Biblijos sudarymo metu. Tačiau, kaip žinoma iš bendrosios etnografijos ir kultūros istorijos, senovės tikėjimų pergyvenimai (survivals) net per ilgus tūkstantmečius atsiliepia kiekvienos gadynės kultūroje. Tie atgarsiai suteikia medžiagos toliausios praeities vaizdui nupiešti. Antra vertus, kultūrinių laikų institucijos nebūtų suprantamos, jeigu jų netyrinėtumėm sąryšy su jų pirmykščiais prieškultūrinių laikų branduoliais. Senajame Įstatyme ir užsiliko tie pergyvenimai (survivals), iš kurių galima sudaryti ankstyves-

[1]) Budde. Geschichte der althebräischen Literatur. pusl. 45.

[2]) Reikia skirti galutinę Senojo Įstatymo, kaip vieneto (kanono), suredagavimo datą — maždaug I amž. po Kr. gim. — nuo daug ankstyvesnių datų įvairių Senojo Įstatymo sudėtinių dalių atsiradimo.

nių gadynių vaizdą. Reikia pabrėžti, kad šiame rašinyje naudojamės Senuoju Įstatymu, ne kaip šaltiniu pažinti tai gadynei, kada buvo surašytos kad ir seniausios Senojo Įstatymo dalys, o kaip medžiaga priešistorinei gadynei atvaizduoti, apie kurią Senajame Įstatyme tik miglotai paminėta. Jei seniausioji Senojo Įstatymo dalis, Elohist, atsirado IX, VIII amž. prieš Kristų, tai pirmykščios būties bruožai yra dar tų tolimų laikų, kai semitų giminės Habiri, iš kurių paskui išėjo Izraelis, dar nebuvo persikėlusios iš Dviupio (tarp Tigro ir Eufrato) srities į Chanaaną, arba dar ankstyvesnių laikų, kai semitų klajokliai dar net nebuvo Dviupio srity, o klajojo kaitrioje gryno semitizmo gimtinėj—Arabijos tyruose[3]). Kuri yra ta gadynė? XX amž. prieš Kr. gim. yra pirma istorinė data Biblijoje; tai yra, būtent, ta epocha, kai Dviupio valdovai, Hamurabi sujungti, užpuldinėdavo Chanaaną. Šiuos puolimus atremiant, dalyvavo ir Habiri, kuriuos personifikavo Abraomas (I-oji Penkiaknygio knyga — Genesis — 14 skirsnis).

Penkiaknygis—Penketas Mozės Knygų — yra teisės paminklas ne tik toje savo daly, kur jis nurodo, kaip reikia elgtis, bet ir tose dalyse, kur nustato, kaip elgtis nereikia. Ir jeigu iššiūrėti Bibliją kultūros istorijos atžvilgiu, tai nustebusiam žvilgsniui atsidengs neaprėpiamos perspektyvos, vedančios į tolimiausias žmonijos pirmykščios jaunatvės gadynes ir rodančios, kaip žmonija nujausdavo ir įspėdavo gyvenimo mįslę.

Pirmykštis žmogus jaučiasi esąs lašas čiurlenančioje reiškinių tekmėje. Jis jaučiasi esąs didžiosios Begalybės dalis ir mato save kitų būtybių gyvenime ir veiksmuose. Nepriešpasistatydamas gamtai ir nebūdamas josios valdovu, jis bejėgis stovi jos centre, nuolat apsėstas ir kankinamas dvasių, kuriomis jis pats apgyvendina pasaulį. Mes čia susiduriame su pirmykščiu animizmu ir totemizmu. Visur pilna dvasių. Kaip pats pirmykštis žmogus pasiduoda kitų dvasių įtakai, taip ir jo dvasia įsiskverbia gamton, veikdama ją. Jo siela arba jo bočių siela, atsiskiria nuo jo, apsigyvena kitose būtybėse, vėl grįžta į jį arba į jo vaikų vaikus; mirus jo siela atsiranda kituose gyvenimuose. Tatai ir yra totemizmas. Jis dažnai pasireiškia pažiūra, kuria padermės gyvenimas identifikuojamas su tam tikru augalu arba gyviu-totemu. Totemas dažniausiai yra gyvis arba augalas. Bet kartais totemas reiškia ir tam tikrą vietą: uolą, seną medį, upelį ir t.t.[4]).

Tokio totemizmo pėdsakus mes randame pirmoje Penkiaknygio knygoje, 49 skirsnyje apie Jokūbo laiminimą. To skirsnio 9, 14, 17, 21, 27 eilės kalba apie skiriamąsias Izraelio sūnų žymes: Juda — jaunas liūtas, Isacharas — plačiakaulis asilas,

[3]) Dubnov. Drevneišaja istorija jevreiskago naroda I tom. 44 pusl.

[4]) Animizmo idėja prakiurina istoriją. Jo atgarsių kupinas panteistinis Jordano Bruno ir B. Spinozos mokslas. „Omnia sunt quamvis diversis gradibus animata..." (L. Karsavin. Džiordano Bruno).

Danas — gyvatė kelyje, Naftali — status briedis, Juozas — derlinga atžala, Benjaminas — plėšrus vilkas. Kad kiekviena paderme turėjo savo skiriamąją žymę, matyt ir iš aprašymo klajojimo tyruose (IV knyga—Numeri, 2 skirsnys, 2 eilė: „vaikai Izraelio turi statyti savo gurguoles kiekvienas prie vėliavos savosios, prie paderminių ženklų savo"). Totemizmas, susietas su prabočių kultu, ir tatuiravimasis tam tikrais paderminiais ženklais atsispindi pažymėtame V knygoj — Deuteronomium — 14 skirsnyje, I-je eilėje, draudime: „nerėžkite jūsų kūno paviršiaus ir neskuskite plaukų virš akių numirusiam pagerbti". Dar aiškiau yra ta pati mintis išreikšta III knygoje—Leviticus, 19 skirsnyje, 28 eilėje: „numirusiam pagerbti kūno paviršiaus nerėžkite ir tatuiruotės nedarykite sau".

Priešistorinio periodo socialiniai santykiai ir teisinė buitis yra labai gerai nušviesta Senajame Įstatyme nurodymais seksualinės etikos srityje. V knygos (Deuteronomium) 22 skirsnio, 5 eilė skamba šitaip: „Moteriškė neturi apsivilkti vyriškais rūbais, o vyras neturi dėvėti moteriškų rūbų, nes pasibiaurėjimas Viešpačiui Dievui tavo yra tą daręs". Tas posakis įgauna visą savo kultūrinę — istorinę prasmę, jei prisiminsime homoseksualizmo vaidmenį socialiniame primityviškų tautų gyvenime. Į homoseksualizmą buvo žiūrima ne kaip į priešgamtinį nukrypimą, bet kaip į apsireiškimą dvasios, apsigyvenusios tame žmoguje. Del to žmonės, tą defektą turėję, visai jo neslėpdavo; priešingai, jį net demonstruodavo, dėvėdami priešingos lyties rūbus: vyrai dėvėdavo moterų rūbus ir atvirkščiai. Cituotasis draudimas, kaip matyti, ir turėjo tikslą kovoti su homoseksualizmo socialinėmis pasekmėmis[5]). Seksualinis komunizmas, kuriuo kiekviena moteris priklausė kiekvienam vyrui, dar ilgai reiškėsi šventyklų prostitucijos institute. Nors gyvenime lytinis komunizmas jau buvo išnykęs, bet dievai vis delto tatai reikalavo. Pirmykščios moralės komunistinė dvasia negalėjo susitaikyti su seksualinių santykių individualizacija ir kompensavo save šventyklų prostitucijos institutu, kur dievnamio vaidilutės įkūnijo seksualinio komunizmo idėją. Griežčiausį protestą prieš šią tvarką skaitome Senajame Įstatyme: „tenebūnie kekšė tarp dukterų Izraelio" (V knygos (Deuteronomium) 23 skirsnio 17 eilė). Žodis „kedešah" (kekšė), pavartotas originale, sudarytas iš veiksmažodžio „kadeš" — šventinti: tatai rodo, jog čia kalbama kaip tik apie vaidilutę, pašvęstą meilei, kaipo kultui.

Bet ta pati pirmykštės teisės komunistinė dvasia, del kurios buvo įsteigtas šventosios paleistuvystės institutas, kaipo kompensacija už seksualinių santykių individualizaciją, išreiškė savo protestą dar vienu institutu, kuris yra priešingas pirmajam savo forma, bet sutinka su juo savo esme: mes čia kalbame apie amžinas vaidilutes, pašvęstąsias Dievui. Kaip šventyklų paleistuvė neigia seksualinę individualizaciją, būdama Dievo pašvęsta vi-

[5]) J. Kohler. Das Recht der primitiven Völker. 26, 27 pusl.

siems, taip ir amžinai nekalta vaidilutė, būdama paskirta vienam tik Dievui, yra priešinga individualizacijos idėjai ta prasme, kad ji nė vienam vyrui nepriklauso. Jiftah (Jefajus), nugalėjęs Amoniečius, aukoja savo vienintelę dukterį Dievui. Ši pasiduoda tėvo duotajam pažadui. Du mėnesiu kalnuose Jiftos duktė, draugių lydima, apverkia savo mergystę „ir dviem mėnesiam praslinkus, ji sugrįžo pas savo tėvą, ir jis įvykdė savo pažadą, ir ji niekuomet nepažino vyro". (Teisėjų kn. II skirs. 39 eilė[6]).

Šiaip ar taip, individualinė moterystė išstumia komunistinę lyčių bendravimo formą. Tiesa, ir istoriniame periode turime dar poligamiją, tačiau jau poliandrijos nebuvo. Senajame Įstatyme užtinkame dar moterų pagrobimo pėdsakų, pvzd., pasakojimas apie Benjaminiečių grobimą kitų padermių dukterų (Teisėjų knyga 21 skirsnis), kuris kiek primena Sabiniečių pagrobimą. Nekalbant apie žmonos pirkimą, apie ką dar bus kalbama paskiau, Senajame Įstatyme užtinkame atitarnavimo sistemą: vyras nemoka už žmoną gyvais pinigais, o atitarnauja už ją josios tėvui. (Jokūbo tarnavimas Lavanui, Genesis, skirsnis 29).

II.

Toks yra priešistorinis kultūrinis fonas, kuriame ilgainiui istoriniam (Rašto) periode išsiplėtoja senovės Izraelio socialiniai institutai.

Kalbant apie šiuos institutus, tenka visų pirma turėti galvoje, kad Izraelio visuomenė, Senojo Įstatymo gadynėje, nebuvo vienalypė. Čia, kaip ir kitose senovės visuomenėse, mes susitinkame su vergijos institutu. Vergiją liečiantieji nuostatai Senajame Įstatyme yra labai išrūtuliuoti, ypač nuostatai apie vergą — izraelitą. Čia krinta į akis, kad vergystė nėra amžina; vergai po tam tikro laiko tampa laisvais. Vergo viešpats turi jį

---

[6]) Biblijos siužetas apie Jiftos dukterį buvo sunaudotas prancūzo poeto Alfred de Vigny savo poemoje „La fille de Jephté". Reikia pažymėti, kad pasaka apie Jiftos dukterį negali būti vestalių kulto įrodymas, nes Jiftos duktė neliko gyva. Tačiau idėja meilės santykių tarp žmonių ir antgamtinių būtybių eina kiaurai per žmonijos istoriją. Skaitlingos graikų — romėnų mitologijos pasakėčios, kurių svarbiausia bene bus Anchizo meilės santykis su Venera, iš ko yra gimęs Aenėas, rado sau atgarsį viduramžių demonologijoje, atvaizduojančioje senovės dievus demonų pavidalu. Mat, Elados bei Romos dievai nenustojo buvę viduramžiais, jie tiktai buvę išvaryti iš dieviško Olympo į požemius, iš kur jie drumsdavo žmonių ramybę savo pasirodymais. Venera, viduramžiais virtusi laume, įvilioja į amžiną nelaisvę riterį Tanheizerą (Heine, „Die Götter im Exil"). Tai tokios yra skaitlingos variacijos pasakojimo, išdėstyto I-oje Penkiaknygio knygoje — Genesis, skirsnis 6, apie meilės santykius tarp dievaičių ir žemės dukterų Ta pati tema keletą kartų buvo paliesta rusų rašytojo ir viduramžių folkloro tyrinėtojo Aleksandro Amfiteatrovo. Itin įdomus šiuo atveju yra jo straipsnis „Mramornaja neviesta", kuriame prieitos tos pačios išvados, kurias intuityviai priėjo aukščiau pažymėtas vokiečių poetas Heinrich Heine.

paleisti, praslinkus septyneriems metams nuo jo įgijimo dienos. Vergui grąžinamos tos teisės, kurias jis turėjo, prieš jį pavergiant, t. y., grąžinamos vyro bei tėvo teisės jo žmonos ir vaikų atžvilgiu. Mat, vyro pavergimas nulemdavo eo ipso jo žmonos bei vaikų pavergimą. Todel, vergui išėjus iš vergijos, laisvę įgydavo jo žmona bei vaikai. Taip buvo, kai vergas jau turėjo žmoną bei vaikų, prieš jį pavergiant. Kai viešpats pats duodavo savo vergui žmoną, tai ji ir jos vaikai likdavo vergais. Ši aplinkybė dažnai sukeldavo verguose nenorą įsigyti laisvę ir tuo būdu persiskirti su savo šeima. Tad vergas, pareiškęs savo norą, ir toliau galėjo likti vergu. Tas valios pareiškimas, atsižadėjimas laisvės, būdavo atliekamas tam tikru iškilmingu būdu: vergui pradurdavo ausį yla, pastačius jį ties durimis (ties įėjimu į butą). Ar toji apeiga reikšdavo amžiną vergo nuosavybės teisę, ar tatai buvo liekana priešistorinio aukų skyrimo namų dievams, nežinia. Tasai vergo kleimavimo institutas, be abejo, liudija tai, jog amžinos vergystės „status" prieštaravo papročiams, ir todel buvo taip egzotiškai išreiškiamas.[7])

Iš kur kilo vergija? Bendroji teisės bei kultūros istorija visumet į šį klausimą atsako taip: pirmučiausias ir svarbiausias vergijos šaltinis yra karai; vergai yra nelaisvėn paimtieji priešai. Žinoma, tas pats galėjo būti ir senųjų hebrajų istorijoje. Galima net rasti ir Senajame Įstatyme atitinkamų pėdsakų. Pvzd., V-os knygos — Deuteronomium — XX skirsnio, 10 ir 11 eilės: „Kai prisiartinsi kurį miestą, kad užkariautum jį, pirmučiausia pasiūlyk jam taiką. Jei jis sutiks taikintis su tavimi ir atvers tau vartus savo, tai visi žmonės, jame esą, mokės tau duoklę ir tarnaus tau". Bet vis delto sunku manyti, kad tasai tarnavimas reiškia vergystę, nes vergystė nėra suderinama su duokle. Antra vertus, jei karas būtų buvęs vergystės šaltinis, tai nesuprantami būtų humaniški nuostatai apie svetimtaučius, gyvenančius „vartuose savo". Nugalėtosios tautos kad ir tapdavo vergais, bet vis delto jųjų vergavimas toli gražu neturėjo privatinės teisės pobūdžio; užkariautieji tapdavo ne privatinių asmenų, bet valstybės vergais, savo rūšies helotais, kaip tat aiškiausiai matyti iš pasakos apie Gibeono žmones, kurie tapo „visos bendruomenės vandenešiais ir medžių kirtėjais" (Jehosua, 9 skirsnis). Apie nelaisvę, kaipo tiesioginę vergystės priežastį, mes, tiesa, randame nurodymų V knygoje — Deuteronomium—21 skirsnyje, tačiau tame šaltinyje kalbama tik apie paimtas nelaisvėn moteris. Pažymėtina yra tai, kad net tokios belaisvės tam tikromis sąlygomis tapdavo laisvomis: jų pavergėjas imdavo jas sau žmonomis: „Kad tu į karą trauksies prieš savo priešus ir Viešpats tavo Dievas juos duos tau į tavo rankas, ir pamatysi belaisvių tarpe gražią moteriškę,

[7]) Vergo kleimavimas vaidino didelį vaidmenį ir Hamurabi įstatuose. Šiuose kleimas pasireikšdavo grandine, prie kurios buvo pririštas tam tikras ženklas. To ženklo pašalinimas buvo žiauriausiu būdu baudžiamas. Joseph Kohler. Das Recht der Orientalischen Völker pusl. 65.

ir ji patiks tau, kad ją imtum į žmonas, tai vesk ją į tavo namus, nuskusk jos plaukus ir nupiauk jos nagus, ir tenusivilkie jos nelaisvės rūbus ir teapverkie per ištisą mėnesį savo gimdytojus, paskui užeik pas ją ir pasidaryk jai vyru, ir tebūnie ji tau žmona. Bet jeigu jos nebenorėsi, tai turi ją išleisti, bet parduoti neparduok jos, nepasityčiok iš jos, nes tu ją pažeminai" (pažymėto skirsnio 10, 11, 12, 13, 14 eilės). Tuo būdu, nėra pakankamo pagrindo laikyti karą svarbiu vergystės šaltiniu senuose hebrajuose, o reikia manyti, kad svarbiausia priežastis buvo skolininkų neišsigalėjimas, nes vergo — skolininko padėtis visumet buvo geresnė už vergo belaisvio padėtį. Prisiminkime moteriškės nusiskundimą Elisėjui: „Mano vyras mirė, ir štai atvyko skolintojas, norįs mano vaikus pavergti". (Karalių IV knyga, žydų kanone Karalių II knyga, 4 skirsnis, I eilė). Neišsigalėjimas, kaip švelnesnės formos vergystės šaltinis, yra bendrai žinomas institutas. Pažymėsime čia seną rusų „zakupničestvo". Zakupu tapdavo skolininkas, skolintojo pavergtas del skolos nesumokėjimo[8]). Senajame Įstatyme vergas labiau primena tokį pavergtą skolininką, negu paimtą nelaisvėn priešą. Jau nekalbant apie tai, kad vergas—izraelitas po septynerių metų vergavimo vėl likdavo laisvas, visa eilė nuostatų, liečiančių vergystę, yra perdėm humaniški, kad juos galima būtų paaiškinti nelaisve, kaipo vergystės šaltiniu. Vergo nužudymas yra lygiai baustinas, kaip kad laisvojo nužudymas. „Kas savo vergą arba vergę sumuš lazda ir jie mirs po jo rankomis, tasai turi būti nubaustas, bet jei vieną arba dvi dienas po sumušimo jie gyvi liktų, nereikia jo bausti, nes tai yra jo pinigai". (II knyga — Exodus, 21 skirsnis, 20, 21 eilės). Čia reikia pažymėti, kad Hamurabi įstatai taip pat draudžia užmušti vergą. A contrario prisimena Romėnų teisė jus vitae necisque.

Tokia buvo vergų padėtis. Kai del laisvosios visuomenės, tai ir ši nebuvo vienalypė savo sudėties atžvilgiu. Palestinos gyventojai Izraelio viešpatavimo laikais susidėjo iš dviejų sluoksnių: izraelitų ir čiabūvių. Tatai pakankamai liudija šie Biblijos žodžiai: „Gyveno Izraelio sūnūs tarp Kanaanitų, Chetitų, Amoritų, Perezitų, Evytų bei Jevusitų" (Teisėjų, III skirsnis, 5 eilė). „Izraelis kai sustiprėjo, tai paverte Kanaanitus sau duoklininkais, bet varyte neišvarė jų" (Teisėjų I skirsnis, 28 eilė). Kokia gi buvo svetimtaučių bendra teisinė padėtis? „Neskriauski ateivio, nes pats esi buvęs ateivis Aigipto žemėje" (Exodus, 23 skirsnis, 9 eilė). Tuo būdu, bendras dėsnis svetimtaučiams buvo labai palankus. Penktos knygos (Deuteronomium) I skirsnio 16 eilėje pasakyta: „teisingai spręskite ginčus tarp žmogaus ir jo brolio ar svetimtaučio". Vis delto giliau įsižiūrint į padėtį įvairių etnografinių grupių, kurios Biblijoje yra pažymimos viena bendra sąvoka „ger" — svetimtautis[9]), galima konstatuoti, jog tų grupių teisinė

[8]) Vladimirskij — Budanov. Istorija russkavo prava. 397, 398 pusl.
[9]) D. Kassel. Hebräisch—Deutsches Wörterbuch.

padėtis nebuvo vienoda. Amonitai ir Moabitai nepriimtini į Dievo bendruomenę, net dešimta jų karta negali įeiti į Dievo bendruomenę" (V knyga, Deuteronomium, 23 skirsnis, 3 eilė)[10]). Tatai, matyt, buvo paskutinis atsitolinimo laipsnis. Vienkart susitinkam su proteguojamomis grupėmis. „Nepasibiaurėk Edomitu, nes jis yra brolis tavo, nepasibiaurėk Aigiptiečiu, nes ateiviu esi buvęs jo žemėj" (V knyga—Deuteronomium, 23 skirsnis, 7 eilė). Ar nesilaikydavo Izraelis čiabūvių atžvilgiu tos taisyklės, kuri buvo vyriausiu Romėnų politikos dėsniu, būtent, „divide et impera", suteikdamas įvairioms aborigenų grupėms įvairių nevienodų teisių. Kai kurie senovinės Izraelio teisės institutai nebuvo prieinami svetimtaučiams, kaip ir juris civilis institutai buvo prieinami tiktai kviritams. Tokie institutai buvo Sekmieji Metai „Šemita", kurie naikindavo visas pinigines prievoles, ir draudimas imti palūkanų. Svetimtautis negalėjo būti karaliumi: „Iš savo brolių išsirink sau karalių, negali išsirinkti svetimo, kuris nėra tavo brolis" (V-ta knyga, Deuteronomium, 17 skir., 15 eilė). Tačiau yra davinių, iš kurių galima spręsti, kad gyvenimas sušvelnindavo tuos nuostatus ir net karaliais tapdavo svetimtaučiai. Tatai matyti iš vėlybesnės, I-ojo ir II-jo šimtmečių prieš Kr. gim., Hebrajų istorijos. Prisiminkime Edomitinę Herodų dinastiją[11]).

Kalbant apie senovės Izraelio socialinę struktūrą, reikia turėti galvoje, kad ir laisvųjų gryno kraujo Izraelitų visuomenė

---

[10]) Šis draudimas vėliau, talmudo laikais, buvo panaikintas (Tal. Traktatas Berachot 28 I. Weiss Dor dor Wedorsow II tomas 48 pusl.)

[11]) Kad Fariziejai ir bažnytinė aristokratija buvo net palanki svetimtaučiui karaliui, matyti iš talmudinės apysakos apie Agripą I, Herodo Didžiojo sūnaitį. Romanizuotas tiek savo vardu (Julijus Agripa), tiek savo papročiais, praleidęs visą savo jaunystę Romoje, Imperatoriaus Tiberijaus draugystėje, su konsulo titulu grįžęs į savo tėvynę, jis sugebėjo savo tautą į save palenkti. Palapinių šventėje, 41-ų metų po Kr. gim., karaliaus papročiu, Agripa šventykloje skaitė Deuteronomium 17 skirsnį apie karaliaus pareigas ir gyvenimo būdą: „jis neturi daug moterų vesti, jis neturi daug žirgų turėti, jis neturi daug sidabro bei aukso rinkti". Priėjęs tą vietą, kur kalbama apie draudimą svetimtaučiui karaliumi būti, Agripa pradėjęs verkti. Tačiau jam pasakė: „Nenusimink, Agripa, esi mums brolis, brolis, brolis" (Mišna Sota, 7 skirs.). Geru ir žmonėms palankiu karalium piešia Agripą ir kiti šaltiniai. Talmudinis traktatas Ketubot (17 lapas 1 pusl.), kalbėdamas apie tai, kad reikia pagerbti ir linksminti sužadėtinę jos vedybų dieną, sako apie Agripą, kad jis užleisdavęs kelią sužadėtinei (vestuvių procesijai). Tasai šaltinių palankumas Agripai I-jam yra itin įdomus tuo, kad Agripa, nebūdamas gryno kraujo Izraelitas, buvo šalininkas elinistinės kultūros, kurios įtakoje buvo visa Romos Imperijos rytų pusė. Jis statė teatrus, rengdavo viešus žaidimus ir rungtynes, kas visai nesutiko su puritanistine Fariziejų dvasia. Užsiliko pinigų su atmuštu jungtiniu Agripos ir Kaligulos bei Klaudijaus atvaizdu. Užsiliko pinigų su užrašu graikų kalba „Megas Agripa Filokaisar", kas pakankamai liudija apie jo politinę orijentaciją ir kultūrinius skonius. Julijus Agripa ir mirė per visuomeninius, viešus žaidimus, kuriuos jis rengė 44-ais m. po Kr. gim. Kesarijoje Imperatoriui pagerbti. Apie Agripą I žiūr. įdomų straipsnį Encyclopedija Hebraica t. I ir atitinkamas vietas Dubnovo, Drevnieišaja istorija jevreiskago naroda t. II

nebuvo vienalypė savo sudėties atžvilgiu. Pirmoje vietoje stovėjo įtakingas kunigų (kohėnų) luomas. Jis buvo nevien tiktai tikybinių tradicijų saugotojas. Kohėnų luomas vaidino didelį vaidmenį politiniame bei socialiniame gyvenime. Kaip kitų senovės tautų, taip ir senovės Izraelio kunigai buvo tautos intelektualinė aristokratija. Jų tarpe buvo kultivuojama tų laikų žinija. Yra davinių, kad kunigams buvo žinoma medicina. III-čios knygos, Leviticus, 13-tame ir 14-tame skirsniuose kalbama apie priverstinį gydymą nuo įvairių odos ligų, ypač lepros; tais gydytojais buvo Kohėnai. Tie patys kunigai—Kohėnai—buvo ir teisės žinovai.[12]) V-tos knygos, Deuteronomium, 17-tame skirsnyj tiesiog minimi Kohėnai, kaipo teisės žinovai. „Jei tau nebus žinoma, kaip išspręsti kurį ginčą del kraujo liejimo, del katros teisės, del katros skriaudos, del kurių susirėmimų, kurie įvyks ties tavo vartais, tai turi nueiti į vietą, kurią išrinks tau Viešpats Dievas tavo, ir atsikreipti į Kohėnus ir Levitus ar teisėją, kuris bus tuo laiku, ir atsiklausti jų, ir jie suteiks tau tinkamą teisimą". Kunigai — Kohėnai — neturėjo atskiros sau paskirtos gyventi teritorijos, kaip kad turėjo kitos Izraelitų padermės. Jie net neturėjo atskiro, nuosavybės teisėmis valdomo, nekilnojamojo turto (Deuteronomium 18 skirsnis, I eilė). Jiems išlaikyti buvo naudojama ta dešimtinė (pajamų dešimtadalis), kurią visi turėjo teikti natūra dievnamiams ir jų tarnams. Nekalbant apie laikotarpį, kada karalių dar visai nebuvo, net ir vėlyvesniame karalių periode, kunigai — Kohėnai — vaidino didelį vaidmenį, būdami karalių patarėjais ir turėdami didelę įtaką tautai. Jų vaidmuo buvo nemažas įvairiuose dinastijos perversmuose. (Karalių III knyga, žydų kanone I knyga, I skirsnis).

Į kunigų luomą įėjo taip pat levitai. Šie kunigų luome sudarė atskirą kolegiją su neaiškiai aprėžtomis funkcijomis. Galima spėti, kad levitų kolegija buvo antraeilė, palyginant su kohėnų kolegija; jie vedė dievnamių ūkį. Be to, levitų kolegijoje buvo kultivuojamas toniškas menas, šventųjų giesmių pavidalu (Ezra, 7 skirsnis, 7, 24 eilė ir trijų metinių švenčių liturgijos žodžiai: „sugrąžink kohėnus jų tarnybai, o levitus dainuoti bei giedoti".) Išskyrus kunigų luomą, kitų luomų izraelitų visuomenėje nebuvo. Žodį „luomas" mes vartojam čia juridiniu terminu, reiškiančiu grupę žmonių, tesiskiriančių nuo kitų tam tikromis paveldėtomis teisėmis; šio žodžio nereikia painioti su terminu „klasė", kuris yra ekonominė bei sociologinė kategorija ir reiškia žmonių grupę, užimančią tam tikrą vietą visuomenėje turto paskirstymo atžvilgiu. Taigi, izraelitų visuomenė, išskyrus kunigų luomą, neturėjo luomų, kastų, kuo skiriasi kad ir nuo Indų

[12]) Prisiminkim čia, kad ir senovės Romoje pirmiausiais juristais buvo pontifices — tam tikra kunigų kolegija. Analoginę rolę vaidino druidai galuose. Ankstyviausiose savo stadijose pasaulinė teisė — Jus — skęsta sakralinėj teisėj — Fas. Išmiklinti sakralinės teisės kazuistikoje, kunigai įgydavo visų ypatybių, reikalingų teisės nuostatų interpretacijai.

visuomenės. Ekonominė nelygybė atsirado, perėjus iš natūralinio ūkio į sudėtingesnes ūkio sistemas. Tačiau mes nesigilinsime į ekonominę istoriją, kuriai įdomios medžiagos galėtų suteikti pranašų pamokslai, kurie siekė klasių kovos sušvelninimą, ir nurodysime tiktai teisinius institutus, kuriuose, moderniškai išsireiškiant, yra prasisunkusi socialinių įstatymų leidimo dvasia. Tuos institutus mes dabar ir iššiūrėsime.

III.

Socialiniams institutams pažinti reikia įsižiūrėti į tą aplinkumą, kurioje jie veikia. Ekonominės sąlygos Biblijos laikais, kiek galima spėti iš atsispindinčių Biblijoje tuometinės buities bruožų, buvo maždaug tokios.

Gyvenimas užkariautame Chanaane per ištisus amžius padarė iš tyrų klajoklių, kokiais buvo Izraelis, žemės ūkio tautą. Tačiau patraukimas į nomadų gyvenimą nevisai išnyko. Jis užsiliko tam tikrose giminėse ar grupėse, turėjusiose bendrą pavadinimą „rekavitai". Padarę sau konservatizmą principu ir dogma, jie buvo lyg suakmenėjęs praėjusios gadynės atsiminimas. Jų gyvenimo vyriausiasis dėsnis buvo „nekurti trobesių, nesėti sėklos, nesodinti vynuogių, bet gyventi palapinėse" (Jeremija 35 skir., 6 ir 7 eilė). Jų gyvenime buvo ir asketizmo bruožų; jie neturėjo gerti vyno ar gyventi miestuose; juos traukė nuolat į dykumas, į uoluotas Mirties Jūros apylinkes, kur jie klajodami versdavosi gyvulininkyste ar druskos kasimu[13]). Tylūs ir niaukūs, kaip apsupanti juos gamta, rekavitai darbštumu ir asketizmu kovojo su naujojo gyvenimo pagundomis, tuo pasyviškai priešindamiesi augančiai žemės ūkio kultūrai. Tačiau jie buvo išimtis. Šiaip, Palestina, Teisėjų ir paskiau Karalių perijode, buvo žemės ūkio šalis. Idealas buvo sėdėti „po savo vynmedžiu ir po savo fygmedžiu". Palestinos dirva nepasižymi prigimtiniu našumu, ir tik artojo bei vyndario uolus darbas paversdavo šalį žydinčiu sodu. Lygumos apsidengdavo gausingais javais, aukštumose žydėdavo sodai ir vynuogynai. Javai prinokdavo pavasarį; piaunami buvo vasaros pradžioj, o galutinis iškultų javų bei vynuogynų valymas įvykdavo rudens pradžioje. Žemės ūkis, kaip svarbiausias gyventojų verslas, paveikė ir kultą. Trys svarbiausios metinės šventės sutapdavo su pažymėtais trimis žemės ūkiui svarbiais momentais: Pascha — pavasario ir brėstančios varpos šventė, Šavuot—rugiapiūčio šventė (chag hakacir), Sukot—javų bei vynuogių valymo šventė (chag haasif). Ilgainiui sužymėtos trys metinės šventės gavo visai kitą interpretaciją: Pascha—išvadavimo iš Aigipto, Šavuot — Toros įteikimo Mozei, o Sukot — klajojimui tyruose atminti. Bet tie pirmieji ir paskesnieji tų pačių švenčių

[13]) Apie rekavitų gyvenimo būdą bei papročius galima rasti įdomių žinių V. Žabotinskio vaizdingame romane „Samson Nazarėj".

reikšmių aiškinimai nuolat pinasi. Kai kurie istorikai, pav. Dubnovas, mano, jog „macot", t. y. nerauginta duona, vartojama „Paschos" šventėje, buvo bręstančio, bet dar neprinokusio grūdo simbolis.

Vadinasi, žemės ūkis buvo tautos ekonomikos pagrindas. Patriarchaliniai papročiai nebuvo palankūs prekybai. Finikiečiai, tie senovės Rytų anglai, kurie buvo sukoncentravę savo rankose jūrų prekybą, nebuvo Izraelio simpatizuojami vien del to, kad jų pagrindinis verslas buvo prekyba. Chananietis ir finikietis buvo pirklio sinonimai. „Chananietis (pirklys) turi netikras svarstykles ir mielai prigauna" (12 skirs. 8 eilė Hosea). Vėliau, prasidėjus užsienių prekybai, ši tapo valstybės monopolija (prisiminkime valdžios organizuotas prekybines ekspedicijas Saliamono laikais). Šiaip ar taip, žemės ūkis, Biblijos laikais, vaidino labai svarbų vaidmenį, ir ši aplinkybė padės mums suprasti tyrinėjamojo laikotarpio socialinius įstatymus ir jų agrarinį pobūdį.

Socialiniai įstatymai pasireiškė visa eile žemės ūkio servitutų, nustatytų sociališkai silpnesniems asmenims: našlėms, našlaičiams, pavargėliams ir svetimtaučiams („ger"). Šiuos, kaip tat matysime iš žemiau cituojamų tekstų, senovės Izraelio įstatymai globojo, statydami juos, socialinės apsaugos atžvilgiu, vienon eilėn su pavargėliais bei našlaičiais. Tų servitutų svarbiausi buvo trys: „pea," „leket" ir „šikha".

„Pea" pasireiškė tuo, kad žemės savininkas, suimdamas derlių, turėjo palikti tam tikrą lauko dalį nenupiautą aukščiau pažymėtų grupių naudai. „Leket" yra žemės savininkų pareiga palikti lauke varpas, kurios, piautuvu piaunant, iškrisdavo iš piovėjų rankų. Galop, „šikha" nustato, kad savininko lauke užmirštieji javai (pėdais, gubomis arba kūgiais) pridera tiems pat vargdieniams, našlėms, našlaičiams ir svetimtaučiams.

Kalbėdami apie tris pažymėtus institutus, mes sąmoningai pavartojome žodžius „turėjo", „pareiga", kuriems logiškai priešpastatoma antrosios šalies teisė. Mat, „pea", „leket" ir „šikha" nebuvo labdarystė, pareinanti nuo geradarių noro; mes čia turime reikalą ne su dorovės normomis, t. y., ne su normomis, turinčiomis vienašališką imperatyvinį pobūdį (vartojant Petražickio terminologiją) ir uždedančiomis vien tik pareigas, nesuteikiant antrajai šaliai teisių. Normos, kurias čia iššiūrime, turėjo dvišališką, imperatyvišką atributyvinį pobūdį; jos ne tik nustato žemės savininkų pareigą atitinkamų gėrybių teikti, bet ir pavargėlių teisę jų reikalauti. Žodžiu, turime čia reikalą ne su dorovės, bet su teisės normomis.[14])

„Pea", „leket" ir „šikha" buvo aprėžiama žemės nuosavybė, nepaisant savininko asmens. Todel turime rimtą pagrindą laikyti tuos institutus jura in re aliena servitutais. Kadangi reikalavimo

[14]) F. Goetz. Die socialökonomische Verfassung im antiken Judea nach der Tohra.

teisė, susieta su tais servitutais, priderėjo ne vienam kuriam asmeniui, o kiekvienam sociališkai silpnesnės klasės žmogui, tai tuos servitutus galime vadinti socialiniais.

Kuriomis normomis tie socialiniai servitutai buvo nustatyti? Tos normos yra: Leveticus 19 skir., 9 eilė ir Deuteronomium 24 skirsnis, 19 eilė. Pirmame šaltinyje kalbama apie „pea" ir „leket", antrame — apie „šikha". Pirmasis skamba šitaip: „Savo lauką valydamas, nenupiauk jo galo („pea") ir nesurink to, kas bepiaunant yra rinktina („leket"); pavargėliui ir svetimtaučiui palik tai". Rinkti, piautuvu piaunant, tenka tos varpos, kurios nebuvo paliestos ranka. Vadinasi, tos varpos, kurios iš rankos jau buvo iškritusios ir kurias tuo būdu tektų antrą kartą rinkti, yra „leket"; tatai turi pavargėliams likti. Antrame šaltinyje kalbama apie „šikha" (lauke užmirštuosius pėdus): „bepiaudamas lauką, jei užmirši kurį pėdą lauke, negrįžk jo pasiimti; svetimtaučiui, našlaičiui ir našlei telieka". Kad pareigos, tomis normomis nustatytos, yra teisinio, o ne labdarystės pobūdžio, aiškėja iš šio: terminas „sedaka", reiškiąs labdarystę, senovės Izraelio įstatymuose neužtinkamas.[15]) Pirmą kartą tasai terminas pavartotas Danieliaus knygoje, 4 skirsny, 24 eilėje: „pasiliuosuok nuo savo nuodėmių, labdarystę darydamas". Danieliaus knyga yra daug vėlybesnė, ir todel pavartojimas termino „sedaka" pirmą kartą vėlybesniame šaltiny gali būti įrodymas a contrario to, kad pirmesnieji šaltiniai to termino nežinojo. Tas veiksmų kompleksas, kurį apima „labdarystės" sąvoka, buvo teisinių normų reglamentuojamas ir turėjo teisinės prievolės pobūdį. Be to, už teisinį „pea", „leket" ir „šikha" pobūdį kalba dar šie šaltiniai. „Mišnoje"[15a]) yra ištisas traktatas, pavadintas „pea", kuris smulkiausiai reglamentuoja tą pareigą palikti nenupiautą lauko galą, palikti pavargėliams ir svetimtaučiams „leket", t. y. iš rankų iškritusias varpas, ir „šikha", t. y. užmirštuosius pėdus. Tame traktate nustatoma, kurio didumo turi būti paliktas galas santykyje su viso lauko didumu, ir sprendžiama, ar reikia „šikha" palikti, kai pėdai užmiršti ne paties savininko, bet jo darbininkų. Visa tat būtų neįmanoma, jeigu „leket", „šikha" ir „pea" būtų labdarystės dalykai. XII-tojo šm. po Kr. gim. komentatorius, Aigipto sultono dvaro medikas Maimonidas, savo veikale „Mišne Tora" arba „Hajad Hachazaka", traktate „Zerajim", skyriuje: „Dovanos pavargėliams", pirmame skirsny, 8-tame sakiny sako: „Dovanų, pavargėliams skirtų, savininkai disponuoti negali; pavargėliai gali ateiti ir net atimti jas iš savininkų prieš jų valią". Aiškus dalykas, kad gėrybės, kurių jų savininkas negali disponuoti ir kurias kitas asmuo gali prieš savininko valią paimti, nėra dovanos, o yra kitų asmenų teisės objektai. Jei vis delto

---

[15]) Weiss. Dor dor vedoršov (Sakiškosios tradicijos istorija), II tomas, 25 puslapis.

[15a]) Mišna — teisinių nuostatų rinkinys II šimt. po Kr. gim.

Maimonidas kalba apie dovanas ir net visą skyrių pavadino „Dovanos pavargėliams“, tai to priežastys yra šios: arba Maimonidui nerūpėjo tiksli terminologija, juo labiau, kad Izraelio teisėje juridinės ir dorovės normos nėra griežtai atskirtos, arba, jei nesilaikymas netikslios terminologijos negali būti prikišimas Maimonidui, sukoncentravusiam savo asmenyje visą tuometinę žiniją, tai buvo kita priežastis. Jau traktato „Pea“ autoriai pradeda savo veikalą nurodymu, kad „pea“, „leket“ ir „šikha“ Penkiaknygyje (Toroje) nėra smulkiai reglamentuoti. Mišnos glosatorius Obadija iš Bartenorios[16]) savo glosoje prie tos traktato „Pea“ vietos, tiesiog sako, kad tie institutai nebuvo reglamentuoti Toros; juos reglamentavo „Mišnos“ autoriai. Jeigu laikyti reglamentaciją vienu teisės pažymių, etikai nebūtinu, tai galima prieiti išvadą, jog institutai „leket“, „šikha“ ir „pea“ tiktai Mišnoje gavo išreikštą juridinį pobūdį, kurio pirmiau neturėjo. Todel Maimonidas, kuris turėjo prieš akis svarbiausiai Dievo įstatymą — Dievo duotąją Torą,—ir galėjo traktuoti tą institutą labdaryste. Tačiau viena svarbu, kad tas pats Maimonidas, vadindamas „leket“, „šikha“ ir „pea“ dovanomis, vis delto nustato tų institutų juridinį pobūdį, kas matyti iš aukščiau cituoto jo sakinio.

Grįžtant dabar prie Biblijos laikų teisės reikia pažymėti, kad apie tuos socialinius servitutus kalbama ne vien tik Levitici ir Deuteronomii knygose. Apie juos vaizdingai kalba idiliško turinio knyga „Rūta“ — gryniausio epo padaras. Pietų saulė siunčia savo spindulius į Dievo palaimintus Judėjos laukus. Linksmi, jėgų kupini vyrai baigia rugiapiūtės darbą didiko Boazo žemėje. Piovėjų užpakaly kukli ir jauna moabitė Rūta renka varpas, vykdydama tuo būdu „leket“ teisę. Niekeno neskriaudžiama, ji drauge valgo su darbininkais. Į Rūtą atkreipė savo dėmesį pats Boazas, ir ji tampa jo žmona. Iš jųdviejų palaiminto ryšio išvedama Dovydo karaliaus genealogija (Rūta, 4 skirsnys, 18—22 eilė). Moabitė Rūta Judėjos didiko Boazo žmona ir vainikuoto psalmisto senelė! Štai kaip gyvenimas neigė šiurkštoką teisinį nuostatą: „Moabitas negali įeiti į Dievo bendruomenę, net dešimtoji jo karta negali į Dievo bendruomenę įeiti“ (Deuteronomium, 23 skirsnis, 4 eilė).

Iš socialinių teisės institutų dar yra pažymėtini Sekmieji Metai — „Šemita“ ir „Jovel“ — penkiasdešimties metų sukaktuvės. Sekmųjų metų reikšmė buvo ta, kad jie naikindavo visas prievoles. Ir žemė turėjo per šiuos metus ilsėtis; negalima buvo tada nei arti, nei sėti, nei piauti. Apie Sekmųjų Metų institutą kalba Exodi 23 skirsnio 10 ir 11 eilės: „Šešis metus sėsi savo dirvą ir rinksi jos vaisius, o Sekmais Metais duok jai atlaidą ir nesirūpink ja“. Kitas šaltinis, Deuteronomium 15 skir. 2 eilė išplečia Sek-

[16]) Obadija Bartenorietis gyveno 15-tame šimt. Jis pagarsėjo savo glosomis prie Mišnos. Daug keliavęs, jis paliko Palermo ir Kajiro aprašymą (žiūr. Sulzbach Bilder aus der jüd. Vergangenheit).

mųjų Metų — „Semitos“ reikšmę ir žmonių tarpusavio santykiams. „Sekmais Metais daryk atlaidą. Atlaida yra ta, kad kiekvienas skolintojas, kuris gali reikalauti to, ką jis savo artimam ar broliui paskolino, atleistų tą reikalavimą savo artimam ar broliui, nes tie metai atlaidos metais Viešpačiui Dievui vadinami“. Toks institutas, žinoma, galėjo visu griežtumu veikti tiktai tol, kol ūkis buvo naturalus, piniginiai santoriai retai atsitikdavo ir kreditas buvo mažai išsiplėtojęs. Visiškai suprantama, kodel vėlybesniais laikais, I-ame amžiuje prieš Kr. gim., buvo imtasi priemonių pašalinti žalingą „Šemitos“ įtaką kredito apyvartai. Tas tikslas buvo pasiektas šiuo būdu. Kreditoriai, skolinamųjų raštų turėtojai, galėjo gauti teismuose protesto aktą „prosbul“. Aktai su „prosbul“ nebuvo naikinami Sekmais Metais. Ta reforma, padaryta Hilelio, buvo norėta suderinti gyvenimo reikalavimus su atsilikusiais įstatymais. Tuo būdu, nors „Šemita“ *de jure* liko nepanaikinta, tačiau faktiškai ji nustojo reikšmės skolų atžvilgiu.

Senovės Izraelio teisė daug dėmesio kreipė į proporcionalų žemės paskirstymą gyventojams. „Skaitlingesnei giminei turi duoti didesnę dalį, mažesnei giminei — mažesnę dalį, kiekvienai reikia duoti dalį, atitinkančią jos žmonių skaičių“. (Numeri 26 skir., 54 eilė). Kad žemė nesusikoncentruotų vienų rankose, jos nuosavybės teisė, ar tikriau, teisė ją disponuoti, buvo aprėžta. Negalima buvo perleisti žemės amžinon nuosavybėn (Leviticus 25 skir., 23 eilė „žemės negalite parduoti amžinai, nes žemė Mano“). Parduotoji žemė Jovelio metu grįždavo pardavėjui. Todel, parduodant žemę, jos kaina buvo skirtinga, atsižvelgiant į tai, ar arti ar toli buvo Jovelio metai. „Pagal metų daugumą turi tą kainą didinti, pagal metų mažumą turi tą kainą mažinti, nes jis tau parduoda rugiapiūčių skaičių“ (Leviticus 25 skir., 16 eilė). Šis nuostatas, kuriuo parduodama ne pati žemė, o tik „rugiapiūčių skaičius“, yra itin reikšmingas ir įgalina Izraelio teisę suprasti. Čia buvo svetima amžinos nuosavybės teisės idėja. Kadangi amžinumas yra nuosavybės teisės (romėnų ir mūsų supratimu) būtinas elementas, tai galima sakyti, kad nuosavybės teisės sąvoka, romėnų aspektu, buvo svetima Izraelio teisei. Pirkimo — pardavimo akto objektas yra žemės naudojimas per tam tikrą laikotarpį — rugiapiūčių skaičius — o ne amžina bei neaprėžta žemės teisė. Ši aplinkybė paveikė ir vėlybesnę Izraelio teisę. Taip, Talmudas neduoda tikslios nuosavybės teisės definicijos; Talmudinė teisė neatskiria obligacinių teisių svetimam turtui, pvyzd, nuomos, nuo daiktinių teisių svetimam turtui — servitutų. Tatai yra savaime suprantama: jei kuriai teisės sistemai yra svetima amžinos nuosavybės teisės idėja, tai ji negali atskirti jura in re aliena, daiktinės teisės svetimam turtui, nuo obligacinės teisės, einančios iš sutarties. Dabar, grįžtant prie Biblijos perijodo įstatymų, tenka pabrėžti, kad daug socialinių nuostatų buvo susieta su žemės ūkiu, pagrindiniu tautos verslu. Ši aplinkybė ir duoda pagrindą kalbėti apie agrarinius socialinius įstatymus.

IV.

Pažiūrėsime dabar, kaip buvo tvarkomi privatiniai žmonių tarpusavio santykiai, kitaip sakant, iššiūrėsime Senojo Įstatymo civilinę teisę, kurioje svarbiausią vietą užima šeimos teisė.

A priori kalbant, galima būtų pasakyti, kad šeimos teisė turi užimti svarbią vietą Biblijoje. Jei visuomenės sutvarkymas buvo teokratinio pobūdžio, tai šeimos teisė, berods, turėtų būti labiausia išplėsta ir labiausia turėti fas, o ne juris, pobūdį. Tačiau toks apriorinis diagnozas būtų mažai pagrįstas. Senasis Įstatymas kaip tik neturi normų, kurios tiesiog reguliuotų vedybų arba persiskyrimo institutą. Visa šiuos santykius liečianti teisė buvo sukurta vėlesniais, „mišnos" ir „gemaros" laikais. Biblija gi paliečia vedybų teisę en passant, tik sąryšy su kitais reikalais. Gal būt, tat įvyko todel, kad šeimos santykiai buvo giliai įleidę šaknis gyvenime, ir tuo būdu jų reguliuoti nebuvo reikalo. Todel normų, kurios tiesiog reguliuotų vedybas ir šeimą, Senajame Įstatyme užtinkame labai maža. Bet užtai daug yra jame visur išmėtytos medžiagos, kuri įgalina spręsti apie atitinkamus institutus.

Monogamija niekur nėra nustatyta Senajame Įstatyme[17]). Vedybų forma, su kuria dažniausiai susitinkame, yra bigamija (prisiminkime pranašo Samuelio tėvą Elkaną, kuris turėjo dvi žmonas: Aną ir Peniną).

Ar turėjo vedybos tikybinį pobūdį ir, bendrai, ar buvo vedybos susietos su tam tikromis apeigomis, Senajame Įstatyme žinių nėra. „Mišnos" glosatorius, aukščiau minėtas Obadija iš Bartenorijos, savo glosoje prie traktato „Kidušin" I-o skirsnio tiesiog sako, jog Toroje vedybų forma nesanti nustatyta. Reikia manyti, kad šitas institutas yra grynas sakiškos tradicijos padaras. Kad vedybos turėjo tikybinį pobūdį, galima tiktai spėti iš Malachijos 2 skirsnio 14 eilės: „Dievas yra liudytojas tarp tavęs ir tarp tavo jaunystės moters". Senajame Įstatyme užsiliko dar survivals (pėdsakų) tos gadynės, kai žmona buvo perkama. Tatai liudija Senajame Įstatyme daug kartų minimas paprotys, kuriuo jaunikaitis duodavo jaunajai arba jos tėvui tam tikrą pinigų sumą, vadinamą „mohar". Sichem, norėdamas vesti Jokūbo dukterį Diną, siūlė duoti už ją didelį „mohar" (Genesis 34 skirs. 12 eilė). Exodi 22 skirs. 16 eilėje pasakyta: „kas kurią merginą suvilioja ir su ja sanguliauja, tas turi jai „mohar" duoti ir į žmonas imti". Deuteronomium 22 skirsn. 28 ir 29 eilėse nustatytas to „mohar" dydis, būtent, 50 siklių. Vis delto nėra pagrindo manyti, jog Biblijos gadynėje moters padėtis buvo tokia žema, kad ji buvo pirkimo—pardavimo sutarties tarp jos tėvo ir būsimojo vyro objektas. Tokia moters padėtis visai nesuderinama

---

[17]) Monogamija buvo nustatyta XI-me šimt. po Kr. gim. Vormso rabinato nutarimu. To nutarimo autorius buvo Rabi Gerson, kurio vardas yra rišamas su epitetu „Meor Hagola", kas reiškia diasporos šviesą.

su tuo vaidmeniu, kurį vaidino moters Biblijoje. Mozės sesuo Mirijam, Debora, Hulda ir kitos Biblijoje minimos įtakingos moters pašalina mintį apie tai, jog moters buvusios beteisės šeimoje ir visuomenėje. Aukščiau pažymėtas „mohar" turi būti veikiau suprastas, kaip jaunikaičio dovana savo būsimajai žmonai jos interesams aprūpinti, vyrui mirus, nes žmona po vyro nepaveldėdavo. Toks bent buvo vėlybesnių laikų „mohar", prie kurio dar prisidėdavo tėvo duodamas kraitis. Apie tai, jog tėvui buvo uždėta pareiga duoti kraitį ištekančiai dukteriai, mes taip pat nerandame tiesioginių nurodymų; tačiau toks paprotys buvo: tatai matyti iš Teisėjų knygos I-ojo skirsnio. Kalebas, išleisdamas savo dukterį Aksą už vyro, duoda jai kraitį nekilnojamąjį turtą. Kad ištekėjusios moterys turėjo savo atskirą turtą, matyt ir iš pasakojimo apie Nabalo našlę Abigalę, ištekėjusią už būsimo karaliaus Dovydo (Karalių I kn., žydų kanone Samuelio I kn. 25 skir.) Abigalė iš savo mirusio vyro turto nieko nepaėmė, nes neturėjo teisės paveldėti jo turtą. Ji tik išsivežė sau priderančias penkias verges. Teisėjų kn. 17 skirs. pasakojama apie turtingą moterį, Miko motiną, kuri darė stabus iš jai priderančių tūkstanties šimto sidabrinių. Kadangi moteris negalėjo paveldėti po savo vyro bei po savo tėvo, išskyrus, kaip matysime toliau, tą atvejį, kai sūnų nelikdavo, kadangi patriarchalinės buities sąlygomis žmona vargu bau galėjo turėti atskirą pajamų šaltinį, tai reikia prieiti išvadą, jog nuosavas ištekėjusios moters turtas galėjo būti jos įgytas, kaip „mohar" arba, kaip iš tėvo gautas kraitis. Šis nustatytas faktas, jog ištekėjusios moterys turėjo savo nuosavą turtą, aiškiai rodo, kad žmona nebuvo beteisė savo šeimoje. Tuo ir skiriasi senovės Izraelio teisė nuo visų Rytų šalių teisės, kuria moters padėtis buvo itin prislėgta.

Kai del vedybų formos, tai, kaip jau pasakyta, Senajame Įstatyme niekur apie tai tiesiog nekalbama. Tačiau užtinkame tokių vietų, iš kurių galima prieiti išvadą, jog prieš vedybas įvykdavo susižiedavimas. Vartodami čia lietuvišką terminą „susižiedavimas", mes visai nenorime tuo sakyti, kad apeigos pasireikšdavo žiedų pasikeitimu arba jaunikaičio žiedo dovanojimu jaunajai. Mes čia turime galvoje priešvedybinę sutartį (obručenije, sponsalia), kurioje žiedas galėjo nevaidinti jokio vaidmens. Kad tokios sponsalia buvo ir kad jos turėjo didelės juridinės reikšmės, kaipo promissio nuptiarum futurarum, matyti iš Senojo Įstatymo baudžiamosios teisės nuostatų apie sanguliavimą su mergina. Tie nuostatai griežtai skiria du atveju, būtent: ar sanguliavusi mergina buvo jau su kuo nors kitu susižiedavusi, ar ne. Deuteronomii 22 skir. 28 ir 29 eilėse pasakyta: „kas užeina merginą, kuri dar su niekuo nėra susižiedavusi, ir, suviliojęs ją, sanguliauja su ja, ir tat yra nustatyta, tai tas, kuris su ja sanguliavo, turi duoti merginos tėvui penkiasdešimt siklių sidabro, ir mergina turi tapti jo žmona, nes jis ją pažemino, negali jis niekuomet su ja skirtis". Ši teisės norma kalba apie nesusižiedavusią merginą, kaipo antitezę susižiedavu-

siai. Kai del šios, tai to paties skirsnio 23, 24 ir 25 eilės nustato, jog jei kas sanguliavo su mergina, susižiedavusia su kuo kitu (su svetima sužieduotine), tai turi būti pasmerkti miriop suviliotojas ir mergina, išskyrus tą atvejį, kai mergina buvo išžaginta. Šiuo atveju buvo baudžiamas tiktai žagintojas. Iš to mes matome, kad sponsalia turėjo itin didelės reikšmės. Kad susižiedavimo momentas buvo skiriamas nuo vedybų momento, matyti taip pat ir iš Deuteronomii 20 skirsnio, 7 eilės: „Kas susižiedavo su moterimi, bet dar nepaėmė jos, gali grįžti namo". (Šiame skirsnyje kalbama apie tai, kas turi būti paleistas iš kariuomenės, karui ištikus).

Kai del vyro ir žmonos santykių, tai pirmučiausia yra pabrėžiamas ištikimybės momentas, kuris numato teisines sankcijas. Ištekėjusi moteris, sanguliavusi su svetimu vyru, yra baudžiama mirtim, lygiai kaip ir tas, su kuriuo ji sanguliavo. (Leviticus, 20 skirs. 10 eilė).

Vedybos nutraukiamos perskyrimu. Perskyrimas reikalauja rašytinės formos. „Safer Kritut" — perskyrimo raštas — minimas visur, kur kalbama apie persiskyrimo faktą. (Jesaja, 50 skirsnys, I eilė; Jesaja, 3 skirsnis, 8 eilė). Rašytinės perskyrimo formos tiesiog reikalauja Deuteronomium, 20 skirsnis, I eilė. „Jei kas ves žmoną ir taps jos vyru, o ji nepatiks jam del to, kad jis ras joje kokį biaurumą, tai turi jai parašyti persiskyrimo raštą ir įduoti jai į rankas". Šis šaltinis nustato ne tiktai persiskyrimo formą, bet ir jo pagrindą. Prarastoji prieš vedybas nekaltybė yra persiskyrimo pagrindas, Biblijos teise. Pažymėtina yra tai, kad Senasis Įstatymas, pripažindamas, jog vedybos nutraukiamos persiskyrimu, nepripažįsta tam tikrais atvejais mirčiai reikšmės fakto, nutraukiančio vedybas. Deuteronomii 25 skir. 5 eilėje pasakyta: „Jei broliai gyvena drauge ir vienas jų miršta be vaikų, tai mirusiojo žmona negali ištekėti už svetimo asmens, bet jos svainis (vyro brolis) turi gyventi su ja, paimti ją savo žmona ir įvykdyti leviratą"[18]). Leviratas (Jibum) yra rytų tautų paprotys, kuriuo mirusio bevaikio vyro žmona automatiškai tampa antrojo brolio žmona ir pirmas gimęs vaikas laikomas mirusio brolio vaiku. Iš ko yra kilęs šis institutas? Vargu bau jis galima aiškinti ta prasme, jog brolis paveldi mirusiojo brolio žmoną. Čia, tur būt, turime tolimiausios prieš-istorinės gadynės seniai išnykusios Gruppenehe (grupinių vedybų) liekaną. Grupinių vedybų esmė yra ta, kad tam tikra vyrų grupė veda tam tikrą moterų grupę. Kiekviena tos grupės moteris pridera kiekvienam tos grupės vyrui. Kadangi tat yra padermių laikų institutas, tai vyrų grupė, matyti, susidėdavo iš artimų giminaičių. Tam tikras moterų skaičius priderėjo tam tikram brolių (vienos giminės narių) skaičiui; todel,

[18]) Joseph Kohler. Die Anfänge des Rechts und das Recht der primitiven Völker. pusl. 7.

vienam iš brolių mirus, tos pačios moterys tęsdavo savo gyvenimą su likusiais broliais. Nuo to yra tiktai vienas logiškas žingsnis iki levirato. Kiekvienas brolis jau turėjo atskirą žmoną, tačiau, jam mirus, iškildavo aikštėn grupinių vedybų idėja, kuri, broliui gyvam esant, buvo lyg anabiozo stadijoje. Gal būt, tasai seniai užmirštų laikų atgarsis ir yra žodžiuose „jei broliai gyvens drauge".

Tokių pat priešistorinių laikų liekaną mes užtinkame ir paveldėjimo teisės srityje. Pirmagimis, palyginus su kitais broliais, gauna dvigubą palikimo dalį (Deuteronomium, 21 skirs., 15—17 eilės). Visuomeninio amorfizmo priešistoriniais laikais, kai visuomenė dar nebuvo susiskirsčiusi, kai kunigų bei žynių luomas dar nebuvo susiformavęs, pirmagimiai vykdė tą vaidmenį, kuris istorijos laikais teko šventikams. Pirmykščios stiprybės ir vyriškos jėgos prado įkūnytojai — pirmagimiai simbolizavo prigimtinę gyvybės galią; jie buvo dievybei skiriami ir sudarė šventųjų bei šventikų klodą padermių visuomenėje. Todel ir vėlybesniais, istoriniais laikais, atsiradus Izraelyje atskiram kohėnų — kunigų — luomui, pirmagimiai vyrai buvo atiduodami jiems, kohėnams, kad auklėtų juos, kaip dievnamių tarnus. Ta pirmagimių išskyrimo aureolė, tas išrinktinumas ir paveikė senovės Izraelio paveldėjimo teisę.

Šiaip, apie paveldėjimą turime Senajame Įstatyme maža tiesioginių davinių. Svarbiausias šaltinis, kuriame kalbama apie paveldėjimo teisę, yra Numeri, 72 skirsnis, 8—11 eilės: „Jei kas miršta, nepalikdamas sūnaus, tai jo palaikus turite suteikti jo dukteriai; jei jis neturi dukters, turite jo palaikus suteikti jo broliams; jei jis neturi brolių, turite tuos palaikus suteikti jo tėvo broliams; jei ir jo tėvas neturėjo brolių, turite jo palaikus suteikti artimiausiam giminaičiui". Išreiškiant tą dėsnį dabartinės teisės sąvokomis, gaunama štai kas. Palikimas pereina descendentams; descendentų tarpe sūnūs prašalina dukteris. Nėsant descendentų, paveldi šalutinės linijos: broliai, tėvo broliai, ir taip toliau. Tuo būdu, ascendentai nėra įpėdiniai; žmona po vyro taip pat nepaveldi. Kaip jau sakyta, Penkiaknygyje labai mažai yra reguliuojama peveldėjimo teisė. Paveldėjimo teisės institutai, lygiai kaip ir vedybų teisės institutai, yra sakiškos tradicijos padariniai. Paminėsim dar, kad nuosavybės teisė yra pilna paderminio turto instituto sąvokų. Jei kas parduoda savo kilnojamąjį turtą, tai prerogatyvinę teisę tam turtui pirkti (Kaufverrecht) turi artimiausieji giminaičiai, būtent, tie, kurie galėtų tą turtą paveldėti mirties atveju. (Jeremija, 32 skirsnis, 8—13 eilės).

V.

Susipažinus su Biblijos daiktine (nuosavybės ir servitutų), vedybų ir paveldėjimo teise, lieka dar obligacinės teisės apžvalga. Tačiau, prieš dėstant biblinę obligacinę teisę, reikia bent kiek paliesti senovės teisės prievolių (obligacijų) reglamentaciją bendrai.

Jei dabartinėj civilinėje teisėje prievolė kyla iš sutarties, arba iš neteisėto pralobimo, arba iš delikto, tai senovėje beveik vienintelis prievolės šaltinis buvo deliktas. Sutartis yra išsiplėtojusios ekonominės apyvartos padarinys. Sutarčių gausumas gyvenime suponuoja platų gėrybių mainą visuomenėje, produktų cirkuliaciją, arba, tariant politinės ekonomijos terminais, tam tikrą atsitolinimą gamintojo nuo vartotojo. Kur tų sąlygų nėra, kur produktai yra suvartojami pačių gamintojų, ten vietos nėra turto pobūdžio sutartims. Tomis sąlygomis vietos nėra ir asmens patarnavimo sutartims. Svetimas darbas nėra įgyjamas asmens samdymo sutarties keliu; kiti veiksniai, kurių svarbiausias yra vergystės institutas, aprūpina vieną žmogų kito žmogaus darbu. Taigi, primityviškame gyvenime sutartis retai yra užtinkama. Į sutartį, kaip į kiekvieną retenybę, žiūrima su nepasitikėjimu; bijoma ji sudaryti.

Nepakankamai išsiplėtęs socialinis bei asmens gerbimo jausmas verčia kiekvieną asmenį žiūrėti į savo kontragentą su didžiausiu nepasitikėjimu. Baimė būti apgautam yra tiek pat didelė, kiek paties žmogaus noras apgauti kitą. Todel sutarčių sudarymas yra susietas su tam tikromis garantijomis, kurios kontragentų akyse turi didžiausios reikšmės. Kurios gi yra tos garantijos? Nėsant centralizuotos visuomenės valdžios, kuri galėtų kiekvienam garantuoti jo teisės įvykdymą, tokios garantijos turi būti tikybinio pobūdžio. Sutarties pildymas yra dievų globoje. Teisinio gyvenimo priešaušryje, tolimiausioje priešistorinėje senovėje, sutartis buvo tikybinis aktas; tat aiškiausiai pasireikšdavo skolos sutartyje. Skolininkas nenugalimų burtų grandine yra pririštas prie skolintojo; jis yra jam paklusnus ir nuo jo priklauso. Skolintojo galia aprepia debitoriaus kūną ir dvasią, ir šis net turi tarnauti kreditoriaus stabams. Aukščiausioji būtybė šaukiama sutarties liudytoju bei jos vyriausiu globėju; prieš ją sutarties dalyviai atsako del sutarties nepildymo.[19]) Šis tikybinio pobūdžio aktas iš priešistorinių laikų pereina į istoriją „survivals" pavidalu. Romėnų *„sponsio ir stipulatio certa et solemnia verba"* yra tos tikybinės iškilmingos ceremonijos atbalsis. Tos pat kilmės yra sutartį lydinti priesaika, kurią užtinkame Penkiaknygyje. Štai, Abraomas paveda Eliazarui nuvykti į Mesopotamiją, kad ten surastų tinkamą sužadėtinę savo sūnui Izaokui. Teisės terminais tariant, turime čia mandatum sutartį. Ši sutartis yra sustiprinama priesaika, kuri išreiškiama simboliniu būdu: pasižadėjęs Eliazaras padeda ranką po Abraomo kulšim (Genesis, 24 skirsnys, 2 — 4 eilės). Jokūbas paveda savo sūnui Juozui išvežti, jam mirus, jo kaulus iš Aigipto: čia vėl užtinkame tos pat formos priesaiką (Gen. 47, 29). Sutartis — gyvenimo retenybė, ir todel įstatymai maža teskiria jai vietos. Žinoma,

[19]) Joseph Kohler. Die Anfänge des Rechts und das Recht der primitiven Völker. Pusl. 29.

tuo nenorime pasakyti, jog Biblijos laikais gyvenimas buvo tiek primityviškas, kad sutartys buvo retai daromos. Reikia turėti galvoje, jog Biblijos (Senojo Įstatymo Kanono) laikotarpis tęsėsi du tūkstančiu metų. Mes turim reikalą su raštija, kuri atspindi tautos gyvenimą nuo Habiri padermių atsiradimo Palestinoje (XX šm. prieš Kr. g.) iki sudarymo Senojo Įstatymo, apimančio Penkiaknygį ir Pranašų knygas, kaipo kanono (I šm. po Kr. g.). Per tokį ilgą laikotarpį turėjo radikališku būdu pasikeisti ekonominės, socialinės, politinės bei kultūrinės sąlygos, kuriose gyveno Izraelis. Teisėje nieko pastovaus nėra, kaip nėra nieko pastovaus pačiame gyvenime. Kai rašytoji teisė atsilieka nuo gyvenimo ir palieka spragų, tai tas spragas užkiša nerašytoji, papročių teisė, žydų istorijoje vadinama sakiška tradicija. Bet mes rašome apie rašytosios teisės nuostatus, apie tuos institutus, kurie buvo įstatymų sureguliuoti Biblijos laikų pradžioje ir viduryje. Gi tie įstatymai, kurie atspindi nekomplikuotą ekonominį gyvenimą, tiek mažai charakterizuoja Biblijos laikų pabaigą, kiek, sakysime, XII lentų įstatymai charakterizuoja imperatoriaus Adrijano laikus.

Seniausias Biblijos kodeksas — Exodi, 21 skir., 1 eilė, 23 skir., 19 eilė mini tiktai tris sutartis: padėlį (depositum, poklaža), daiktų skolinimą (commodatum, rusišką ssudą) ir pinigų paskolą (mutuum). Kodeksas nieko nekalba apie tai, kuria forma tos sutartys yra daromos, tačiau kalba apie jų pasekmes. Kai del padėlio (depositum), tai pasakyta: „Jei kas savo artimajam duos saugoti pinigus arba daiktus ir jie bus iš jo namų pavogti, tai vagis, jį suradus, turi dvigubai mokėti. O jei vagis nebus surastas, tai saugotojas turi būti vedamas į teismą, ar nebus jis pats pridėjęs rankos prie svetimo turto... Jei kas duoda savo artimajam asilą, jautį ar avį, arba kitą gyvulį saugoti ir tas gyvulys pastimpa, ar būna sužalotas, ar nuvarytas, tai turi tarp abiejų įvykti priesaika, ar nepridėjo jis pats rankos prie svetimojo turto; ta priesaika turto savininkas turi pasitenkinti, o antrasis neturi mokėti... Jei žvėris būtų jį sudraskęs, tai sudraskytą turi jis atnešti, kaip įrodymą, ir nemokėti". Mes veik ištisai citavome depositum nuostatus, nes grynas be pagražinimų, lyg iš akmens iškaltas, cituojamojo šaltinio stilius, pats savaime yra vertas užfiksuoti, kaipo atitinkamos gadynės teisinės kalbos paminklas. Čia įdomu yra, į ką įstatymų leidėjas deposiți sutarties atžvilgiu kreipia savo dėmesį, būtent: į kaltės nebuvimą; šitai pakankamai įrodžius, atleidžiamas saugotojas nuo atsakomybės, o įrodymas yra priesaika. Čia, tuo būdu, turime reikalą su priesaika, kaipo įrodomąja priemone procese, o ne kaipo sutarties garantija. Antra sutartis, kuri yra sureguliuota cituotojo kodekso, yra daiktų skolinimas (commodatum, ssuda). Numatoma du atveju: 1) kai skolinamojo daikto savininkas seka tą daiktą ir 2) kai skolinamojo daikto savininkas neseka jo, kitaip sakant, skolinamasis daiktas lieka skolininko prižiūrimas. Pir-

muoju atveju skolininkas neatsako už daikto čielybę, nes pats skolintojas prižiūri tą daiktą, antruoju atveju skolininkas atsako. Kai del pinigų paskolos (mutuum, zajom), tai draudžiama palūkanų imti.

Palyginant su sutartimis, daug plačiau yra sureguliuota įvairių nuostolių, kylančių iš deliktų, klausimai. Čia mes susitinkame su svetimų laukų nuganymu, su neatsargiu padegimu, su nuostoliais, gyvulių padarytais svetimam turtui, su nuostoliais, kilusiais iš to, kad svetimi gyvuliai įkrito į kieno nors iškastą duobę. Kai del nuostolių, kilusių iš kieno nors jaučio subadymo svetimojo gyvulio, tai čia numatomi du atveju: 1) kai badęs gyvulys nebuvo anksčiau žinomas, kaipo neramus; 2) kai savininkas anksčiau žinojo, jog jo jautis pripratęs badyti. Pirmuoju atveju, jaučio savininkas atsako tiktai puse vertės badžiusio jaučio; antruoju atveju jaučio savininkas atsako del visų padarytų nuostolių ir, be to, yra užmušamas pripratęs badyti jautis. Vagis atsako dviguba pavogtojo daikto verte[20]). Jeigu vagystės objektas buvo jautis ar asilas, tai vagis sumoka penkeriopą jaučio vertę ar ketveriopą asilo vertę. Vis delto vagystė stovi baudžiamosios teisės slenkstyje, nes atžvilgiu vagies, sugauto in flagranti, leidžiamas neaprėžtas apsigynimas: vagis gali būti mirtinai mušamas, net nukautas, ir nukovėjas del to neatsako (Exodus, 22 skirsnis, 1, 2 eilės).

VI.

Kai del Biblijos baudžiamosios teisės, tai joje randame įvairių klodų, įvairių laikų nuostatų, kurių vieni jau buvo nustoję veikiančiosios teisės reikšmės, kiti besiplėtodami keitė savo turinį. Mes susitinkame su jau išnykusio paderminio kruvino keršto atgarsiais, su talijono principu, su privatinėmis kompozicijomis ir su taisyklingu, visuomenės valdžios atliekamu, teismu. (Deuteronomium, 19 skirsnio 6 eilėje ir Numeri, 35 skir. 19 eilėje kalbama apie artimiausią giminaitį, kuriam uždedama atkeršijimo pareiga „goėl hadam"; Exodi, 21 skirsnio 24—26 eilėse kalbama apie talijono principą, o Exodi 21 skirsnio 30 eilėje — apie kompozicijas). Kad padermės kerštas. istoriniais Izraelio laikais jau nebebuvo veikiančiosios teisės institutas, o užsiliko tiktai kaipo „survival", aiškėja iš šių samprotavimų. Padermės kerštas, kaip toji sąvoka yra aiškinama kultūros istorijoje bei etnografijoje, nėra individualinio keršto jausmo padarinys. Jis taip pat nėra teisingumo jausmo, trokštančio atpildo, padarinys. Padermės arba kruvinas kerštas tegali būti suprastas paderminėje santvarkoje. Individas yra beveik visiškai prarytas tos padermės, kuriai jis pridera; asmens jausmai, neišskiriant ir paties svarbiau-

[20]) Prisiminkime, kad senovės Romėnų teisėje furtum irgi pagimdydavo civilinę teisinę actio furti. Furtum nebuvo baudžiamosios teisės sąvoka.

sio jų savisaugos instinkto, mažai tėra pasireiškę. Jų vietoj yra labai stiprus kolektyvo instinktas, pasidavimas visuomeniniam vienetui, — maždaug tas pats, ką užtinkame socialinių gyvulių — bičių bei skruzdėlių tarpe. Vienintelė realybė yra padermės gyvenimas ir gerovė. Todel, jei kuris svetimas nužudo padermės narį, tai tas faktas yra atjaučiamas, ne kaip žala, padaryta tam tikram individui, o kaipo padermės nuostolis: padermė nustojo tam tikros jėgos. O kadangi visas gyvenimas susideda iš padermių tarpusavio kovos del būvio, tai vienos padermės nuostolis, liekant kitai padermei toje padėtyje, sumažina pirmosios padermės šansus gyvenimo kovoje. Tiems šansams išlyginti ir reikia, kad antroji padermė taip pat būtų tokiose blogesnėse sąlygose, kaip ir pirmoji, o tas tikslas bus pasiektas, kai antroji padermė turės tokį pat nuostolį, kokį turėjo pirmoji. Todel už vyro nužudymą padermės kerštas reikalavo nužudyti taip pat vyrą: nužudžius senį, turi būti nužudytas antrosios padermės senis ir t.t. Kadangi kerštui besiplečiant, būdavo nužudoma daug individų, ir tuo būdu padermių tarpusavio sąskaitos be galo augdavo, tai padermės kerštas galėjo sunaikinti ištisas padermes. Aiškus dalykas, kad padermių kerštas, kaip jį supranta etnografija bei kultūros istorija, tegalėjo būti priešistoriniais laikais, griežto padermių atsiskyrimo gadynėje, o ne Biblijos įstatymų perijode. Antra vertus, moksliškai suprasta kruvino keršto sąvoka nulemia, kad kruvino keršto gadynėje jokios reikšmės neturėjo tyčios ar netyčios kaltės sąvoka. Ar tyčia, ar netyčia, ar del neatsargumo buvo nužudytas tam tikras padermės narys, vis tiek padermei padarytas nuostolis. Kovoje del būvio šansams išlyginti su kita paderme, reikia nužudyti tokį pat kitos padermės narį. Todel netyčios kaltės sąvoka ir negalėjo išsiplėtoti padermių kovos laikotarpyje. Tuo tarpu Biblijos įstatymuose randame išsiplėtojusią netyčios kaltės sąvoką „šegaga". Tatai pašalina mintį, jog kruvinas kerštas buvo dar veikiančiosios teisės institutas Biblijos laikais.

Tas pat yra ir su talijono principu. Kai padermės reikšmė krinta ir atitinkamai didėja individo reikšmė, tai nurodytas kompleksas jausmų ir nevisai suvokiamų sąvokų apie išlyginimą šansų kovoje del būvio yra susijamas jau ne su paderme, o su individu. Žmogui jo priešas, konkurentas kovoje del būvio, numušė ranką; nustota tuo būdu tam tikrų šansų gyvenimo kovoje; reikia ir priešą pastatyti į tokią pat padėtį, kad išsilygintų šansai: „akis už akį, dantis už dantį". Aišku, kad ir talijono sistemoje negali būti atskiriama neatsargumo ir tyčios kaltė. Vis vien, ar tyčia ar netyčia žala buvo padaryta, tam tikros galimybės yra nustota, tam tikri šansai pralaimėti, o instinktų buhalterija reikalauja tuos šansus išlyginti, padarant priešui tokią pat žalą. Aišku, kad ir talijono nuostatai nebegalėjo būti veikiančioji teisė, o buvo tiktai „survivals" Biblijos laikais, kai jau buvo išdirbta netyčios kaltės — „šegagos" sąvoka, kurią dabar ir iššiūrėsime. Penkiaknygis

griežčiausiai skiria tyčios ir netyčios kaltę; netyčios kaltės sąvoka dėstoma ryšyje su prieglaudos miestų institutu. Skirdamas mirties bausmę žmogžudžiui, Penkiaknygis (Deuteronomium 19 skirsnis ir Numeri 35 skirsnis) skiria visai kitą bausmę nužudžiusiems per neatsargumą. Buvo nustatyti tam tikri prieglaudos miestai („are miklat"), kuriuose galėjo pasislėpti asmens, per neatsargumą atėmę gyvybę kitiems. Artimiausias nužudyto asmens giminaitis—„goel hadam"—turėjo teisę prašyti savo miesto „seniausius" ištirti dalyką. Jei šie rasdavo, jog nužudyta tyčia, tai grąžindavo žmogžudį iš prieglaudos miesto ir perduodavo į rankas „goel hadem". Jei konstatuodavo, jog iš tikrųjų nužudymas įvyko per neatsargumą, tai kaltinamasis likdavo ligi savo gyvos galvos prieglaudos mieste, kuris būdavo jam lyg ištrėmimo vieta. Tiktai vyriausiojo kunigo (kohen gadol) mirtis suteikdavo amnestiją nusikaltusiems per neatsargumą. Mirus vyriausiajam kunigui, jie galėdavo grįžti į savo gimtinę. Šiaip išeiti iš prieglaudos miesto jiems drausdavo ne viešoji valdžia, o baimė prieš keršintoją—„goel hadam". Nusikaltėliui išėjus iš prieglaudos miesto ir susitikus kur su keršintoju, šis turėjo teisę jį nužudyti, ir jis del to neatsakydavo. Tiktai šiame reiškinyje ir užsiliko dar privatinės valios reikšmė baudžiamajame procese. Visur kitur jau veikė viešoji valdžia, kuri procesualiniu keliu, klausdama liudytojus, tyrinėdavo nusikalstamąjį darbą, nustatydavo kaltės pobūdį (tyčios ar neatsargumo kaltę), grąžindavo pasislėpusį nusikaltėlį iš prieglaudos miesto, jei pasirodydavo, jog jis tyčia nužudęs. Už kuriuos gi nusikaltimus Penkiaknygis nustato mirties bausmę? Pirmoje eilėje čia yra pažymėtini nusikaltimai prieš asmenį: nužudymas tyčia, pavogimas žmogaus ir pardavimas jo vergu (Deuteronomii 24 skir. 7 eilė), iššaginimas merginos, susižiedavusios su kitu (Deuteronomium 22 skir. 25 eilė). Mirtimi baudžiami nusikaltimai prieš dorovę, būtent: sanguliavimas su ištekėjusia moterimi (Leviticus 20 skir. 10 eilė), homoseksualizmas (Leviticus 20 skir. 13 eilė), sanguliavimas su gyvuliu (Leviticus 20 skir. 15 ir 16 eilė), susivedimas su tam tikro giminystės ar svainystės laipsnio asmeniu—su žmonos motina, su seseria, su teta (idem 14, 17, 20 eilės); baudžiamas mirtim taip pat sanguliavimas su moterimi menstruacijos metu (idem 18 eilė). „Mirties bausmė taip pat nustatyta už žiaurų elgimąsi su tėvais: vaikai baudžiami mirtim, kai muša arba keikia savo tėvus. Mirtim baudžiamas taip pat sauvavalingas ir nepaklusnus sūnus, kurio neveikia tėvų pamokymai. Tokiam sūnui šaltiniai prideda epitetus „ėdra ir girtuoklis". Pažymėtina yra, kad mirties bausmė tokiam vaikui, kaip ir kitiems nusikaltusiems prieš tėvus vaikams, nustatoma teismo sprendimu ir nepareina nuo tėvų nuožiūros (Deuteronomium, 21 skirsnis, 18, 21 eilės). Tuo Biblijos teisė skiriasi nuo senovės Romėnų teisės su jos vitae necisque teise, kuri priderėjo *patria familias* jo šeimos narių atžvilgiu. Pažymėtinas yra taip pat sprendimo įvykdymas: pakartojo asmens

lavonas turėjo būti nuimtas nuo kartuvių sprendimo įvykdymo dieną. Reikia manyti, kad jau tada turėta galvoj mirties bausmės tvirkinanti įtaka. Mirties bausme baudžiami kai kurie nusikaltimai prieš tikybą — stabmeldystė, saulės ar mėnulio garbinimas.

Penkiaknygis žino taip pat ir kūno bausmę; ši pareina nuo teisėjo nuožiūros ir gali būti pritaikyta bet kuriam ginčui, tačiau yra nustatytas maksimalinis plakimų skaičius — 40 (Deuteronomium, 25 skir., 1—4 eilė). Kai del kūno sužalojimų per mušty-nes, tai kaltininkas atlygina nuostolius už sugaištą laiką ir gydymo išlaidas; be to, jam dar uždedama tam tikra pabauda nukentėjusiojo naudai, kaipo atpildas už jo skausmą ir gėdą.

Kai del teismo sutvarkymo bei proceso, tai yra davinių, jog teisėjų funkcijas ex officio atlikdavo kunigų kolegijos: kohėnai ir levitai. Paralipomenon I knygoje, 23 skirsnio 1—5 eilėse pasakojama apie visuotinį levitų surašymą, padarytą karaliaus Saliamono laikais. Suaugusių, virš trijų dešimčių metų, levitų buvo surašyta 38,000; jų buvo 24.000 dievnamių reikalų vedėjų, 4.000 vartininkų, 4.000 griežikų ir 6.000 teisėjų bei tvarkadarių. Iš čia galima prieiti išvadą, jog teisėjai buvo skiriami iš levitų tarpo. Kiti šaltiniai (Deuteronomium, 1 skirsnis, 15—16 eilė) rodo, jog teisėjais bei tvarkadariais buvo šeimų galvos. Kad suprastum, kas yra šeimų galvos, reikia prisiminti, jog senovės šeima buvo daug gausingesnė, negu dabartinė, kuri susideda tiktai iš tėvų bei vaikų. Tokių teisėjų bei tvarkadarių turėjo būti kiekviename mieste (Deuteronomium, 19 skirsnis, 12 eilė). Teismo valdžia, žinoma, nebuvo atskirta nuo administracinės valdžios; tatai matyti iš to, kad teisėjai buvo tūkstantininkais, šimtininkais, penkiasdešimtininkais bei dešimtininkais (Exodi, 18 skirs., 21 — 22 eilė). Antra vertus, vartojamas vieno greta antro žodžių „teisėjai bei tvarkadariai" (Deuteronomium, 17 skirsnis, 18 eilė) sukelia mintį, jog buvo tam tikras funkcijų skirtumas tarp teisėjų ir žmonių, prižiūrinčių tvarką. Šiaip ar taip, ar buvo teismo bei administracijos funkcijos seniausiais Izraelio laikais paskirstytos tarp įvairių organų, ar tuos uždavinius atlikdavo vieni ir tie patys organai—viena neabejotina, kad teismo funkcija buvo išskirta iš kitų viešosios valdžios uždavinių. „Teteisie jie teisingai žmones. Neiškreipk įstatymo, nekreipk dėmesio į asmenis, neimk kyšio, nes kyšis apakina išmintinguosius ir iškreipia žodžius teisingųjų; tiesos, tiesos ieškok". (Deuteronomium, 16 skirs. 18 ir 19 eilės).

D. Gecas.

Estijos administracinis teismas*).

I. Administracinių teismų organizacija.

1. Bendrai apie Estijos teismų sutvarkymą.

Estijos administraciniai teismai priklauso bendram respublikos teismų sutvarkymui. Tuo būdu jiems taikomi teisės nuostatai, kurie galioja bendrai visoms šalies teismo įstaigoms.

Šios vieningos teismų organizacijos vedamasis nuostatas yra teisėjų *nepriklausomybė*. Visi Estijos teismai atlieka savo materiališkas teismo funkcijas visiškai savarankiškai. Civiliniai, baudžiamieji ir administraciniai teismai sudaro atskirą valdžios įstaigų organizaciją, kuri yra visiškai atskirta nuo kitų valstybinių tarnybų. Reikia pabrėžti, kad teisėjų nepriklausomybės dėsnis veikia ne tik kitų valdžios organų, bet ir pačių atskirų teismo įstaigų atžvilgiu. Estijos teisėjai vykdo teismo valdžią tik eidami įstatymais, ir šiuo atveju net vyresniosios teismo įstaigos jokių tarnybinių įsakymų negali duoti.[1])

Teisėjų nepriklausomybės dėsnis yra visų pirma tuo užtikrintas, kad visi asmens, užimantieji teisėjų vietas, principialiai nėra atleidžiami. Teisėjai gali būti atleidžiami tiktai teismo keliu. Prie šio *neatleidžiamumo* dėsnio prisideda dar *nekilnojimo* dėsnis. Teisėjai negali būti keliami iš vienos vietos į kitą be jų noro, nebent tais atvejais, kai tatai pildant įstatymus atrodo būtina. Jie taip pat negali būti degraduojami — skiriami į žemesnę vietą. Pagaliau, jie turi teisę nesileisti skiriami neetatiniais be

*) Straipsnis verstas iš vokiečių kalbos. *Red.*

[1]) Palyg. išvadas, padarytas Iüri Uluots, Ants Piip ir A. T. Kliimann'o septintame teisininkų susirinkime, išspausdinta „Oigus" (Teisė) žurnale (1928 m. Nr. 5, 6, 7, 211 psl.), toliau Artur Tôeleid Kliimann'o Lineamenti di Diritto costituzionale estone, II, A, 3, atspausta iš Annuario di diritto comparato e di studi legislativi, volume IV, fascicolo terzo. — Artur Toeleid Kliimann, Pagrindinis Estijos įstatymas, Publikation der Commission pour le recueil des constitutions, 1931.

atlyginimo. Antra, teisėjų nepriklausomybės dėsnis yra dar tuo apsaugotas, kad jiems neleidžiama eiti dar kurią apmokamą tarnybą. Šis teisėjo tarnybos „nejungimo" (Inkompatibilitaet) dėsnis pasireiškia tuo, kad teisėjams draudžiama eiti apmokamas pareigas kitose valstybės bei visuomenės įstaigose. Toliau, jiems draudžiama dalyvauti akcinėse bendrovėse, prekybos ir pramonės draugijose jų steigėjais, tarnautojais, įgaliotiniais, komisionieriais, agentais ir t. t. Taip pat neleidžiama dalyvauti kredito draugijose ir bankuose. Savo privatinėse įmonėse, žinoma, galima veikti tiek, kiek tatai nekliudo teisėjo funkcijas vykdyti. Visiškai uždrausta dirbti žmogų žeminantį darbą. Bendrai, teisėjas neturi verstis tokiais dalykais, kurie gali jo, kaip teisėjo, nepriklausomybę statyti į pavojų.

Teisėjo tarnyba yra valstybinė tarnyba. Visi teisėjai yra valstybės atlyginami. Teisėjai skiriami Valstybės Teismo, jei tik įstatymais jie nėra renkami. Tiktai Valstybės Teismo teisėjai yra Tautos Susirinkimo skiriami.

Nuošaliai nuo aukščiau pažymėtos teismų organizacijos stovi vadinamieji *ypatingi teismai.* Skirtumas tarp paprastųjų ir ypatingųjų teismų pasireiškia tiktai tuo, kad pirmieji nuolat yra nepriklausomi, o antrieji ta nepriklausomybe gali naudotis tiktai vieno kurio materialinio teisminio klausimo išsprendimo metu. Tuo būdu ypatingieji teisėjai nėra apsaugoti nuo paleidimo, perkėlimo ir degradavimo. Tačiau tatai neturi pareiti nuo teisėjų padarytų sprendimų. Ypatingieji teismai veikia tik karo metu, karo padėčiai esant ir karo laivuose.

Visos teismų organizacijos viršūnėje (priešakyje) stovi Valstybės Teismas — *Riigikohus.* Jo valdžiai atiduoti (jam subordinuoti) 53 taikos teismai — *Rahukohtud,* 4 apygardos teismai — *Rahukogud* ir vieni teismo rūmai — *Kohtupalat.* Išskyrus teismo rūmus, visi kiti veikia ir kaip administracinio teismo įstaigos. Šiuo atžvilgiu jie yra sutvarkyti instancijų tvarka. Iš viso čėra dvi instancijos. Pirmosios instancijos teismo įstaigos suorganizuotos, iš dalies, kaip bendrieji teismai ir, iš dalies, kaip tam tikri teismai.[2]) Ir antroji instancija sudaryta pagal administracinio tam tikro teismo (Sondergerichtstyp) tipą. Kai kurie pirmosios instancijos bendrieji teismai yra vienasmeniai (taikos teisėjai — Rahukohtunikud.), o tam tikri teismai ir kai kurie bendrieji teismai yra kolegialiniai. Antroji instancija yra tiktai kolegialinė.

---

[2]) *Bendrasis teismas* yra toks teismas, kuris ta pačia teisėjų sudėtimi sprendžia įvairias, visiškai skirtingų rūšių bylas. *Tam tikras teismas* yra toks, kuris sprendžia tiktai vienodas, maždaug vienos rūšies, bylas. pvzd: tik administracines, arba tik civilines, arba tik baudžiamąsias bylas.

2. Taikos teismas — Rahukohus.

Visas valstybės plotas padalytas į teismo distriktus (nuovadas). Kiekviename teismo distrikte (nuovadoje) yra vienas taikos teismas. Tų teismo distriktų skaičius nustatytas tuo būdu, kad visose didesnėse vietose, miestuose ar miesteliuose yra taikos teismai.

Taikos teismo valdžios galia administraciniuose klausimuose aprėžta jam pavesto distrikto plotu, del ko jo valdžios galia liečia tiktai vietos valstybės ir savivaldybės įstaigas.

Taikos teismas yra *vienasmenis*. Teisėjas vadinamas taikos teisėju ir yra skiriamas Valstybės Teismo. Kandidatas, kurį stato apygardos teismo plenumas, turi būti išėjęs mokslus *Tartu* universiteto teisės mokslų fakultete ir mažiausia trejus metus ištarnavęs teismo kandidatu (Gerichtsanwärter) tokiose teismo įstaigose, kur, eidamas savo tarnybą, galėjo įsigyti praktikos žinių iš teismo proceso.

Vienasmenis taikos teismas yra vienkart *bendrojo teismo* tipas. Vadinasi, vienas ir tas pats taikos teisėjas sprendžia ne tik administracines, bet taip pat civilines bei baudžiamąsias bylas.

Nuo 1917 ligi 1919 metų Estijoje teisės nepertraukiamumo (Rechtskontinuitaet) dėsniu veikė atatinkamas Rusų dekretas, kuriuo taikos teismai turėjo funkcijonuoti, kaipo tam tikri teismai administracijos byloms spręsti. Estijos įstatymas del laikinųjų teismo įstaigų įsteigimo palieka taikos teismus, kaip administracijos teismus, nepaliestus. Tiktai 1919 m. vasario 12 dienos įstatymas yra pagrindinis šioms teismo įstaigoms. Tačiau, turint galvoje, jog administracijos klausimai daug kuo skiriasi nuo civilinių bei baudžiamųjų bylų ir reikalauja kitos teismo taktikos bei veikimo (įstatymų taikymo), jau nuo 1924 metų Estijoj siekiama, kad taikos teismai, įsteigti kaipo bendrieji teismai, ateityje liktų veikti, kaip *tam tikri teismai* administracijos klausimams spręsti.[3])

Atlikdami administracinio teismo funkcijas, taikos teismai susirašinėja tiek su administracinėmis įstaigomis, tiek tarp savęs betarpiškai. Tam jie turi savo raštines.

Taikos teisėjus betarpiškai prižiūri jų apygardos teismas. Aukštesnė taikos teismų priežiūra yra sukoncentruota Valstybės Teismo administraciniame skyriuje (sekcijoje), pačiame Valstybės Teisme ir Teisingumo Ministerio asmenyje.

---

[3]) Žiūrėk: Uue kohtukorralduse alused (Naujo teismų sutvarkymo pagrindai), Teisingumo Ministerijos Kodifikacijos skyriaus 1924 metų leidimas.

3. Apygardos Teismas — Rahukogu.

Visi teismo distriktai (nuovados) sudaro keturias apygardas su apygardos teismu kiekvienoj. Apygardų teismų administracinė kompetencija neina toliau jiems pavestų apygardų sienų ir jųjų valdžiai pasiduoda tiktai vidurinės valstybės bei aukštesnės savivaldybės įstaigos.

Kai del apygardos teismo sudėties, tai čia veikia *kolegialumo* principas; pažymėtos teismo įstaigos yra kolegialinės. Apygardos teismo nariais skiriami tik taikos teisėjai, kuriuos apygardos teismo plenumas, teismo rūmų pirmininkui tarpininkaujant, rekomenduoja Valstybės Teismui. Tiktai pirmininko bei vice-pirmininko kandidatai skiriami paties teismo rūmų plenumo.

Kai del klausimo, ar apygardos teismas yra bendras ar tam tikras teismas, tai į jį galima dvejopai atsakyti. Vienu Rusų teismo įstatymu, apygardos teismas, reikalui esant, atskiriems klausimams išspręsti arba del bylų susigrūdimo gali viduje įsisteigti atskiras sekcijas arba skyrius. Tuo būdu yra galima teisėtai leisti dabartiniam kolegialiniam apygardos teismui vienoje savo sekcijoje veikti, kaip tam tikram teismui administracinėms byloms spręsti. Tačiau iš tikrųjų kol kas tėra du skyriai: civilinis ir baudžiamasis. Pirmasis, be civilinių bylų, turi dar spręsti ir administracines bylas. Tuo būdu apygardos teismas dabar administracinės justicijos atžvilgiu veikia tiktai kaip *bendras teismas*.

Skyrių nariai turi būti skiriami to paties teismo plenumo. Kiekvienas skyrius turi turėti mažiausia tris narius. Reikalui esant, nariai gali būti perkeliami iš vieno skyriaus į kitą.

Estijoje dabar stengiamasi apygardos teismą padaryti tam tikru teismu administracinėms byloms spręsti.

Apygardos teismų veikimą betarpiškai prižiūri teismo rūmai. Be to, tarpiniais priežiūros organais dar yra Valstybės Teismas ir Teisingumo Ministeris.

4. Valstybės Teismo administracinė sekcija (Riigikohtu Administratiivosakond).

Be taikos teismų ir apygardos teismų civilinių skyrių Estijoj dar yra trečias teismo organas, kuris yra kompetentingas administraciniams klausimams spręsti. Tatai yra Valstybės Teismo administracinė sekcija.

Kadangi Valstybės Teismo administracinės sekcijos sprendimai, išskyrus bylų grąžinimą, visada yra galutiniai ir neskundžiami, tai ši sekcija yra aukščiausias Estijos administracinio teismo organas. Administracinė sekcija veikia arba kaip *antros* instancijos teismas, arba kaip šalia tos instancijų grandinės stovinti teismo įstaiga. Visi administraciniai klausimai, kurie šiokiu ar tokiu būdu patenka į Valstybės Teismą, sprendžiami tiktai administracinėje sekcijoje be Valstybės Teismo plenumo sutikimo ar

patikrinimo. Šiuo atveju Valstybės Teismo administracinė sekcija ir pats Valstybės Teismas yra du skirtingu teisės kūriniu, kuriuodu ir abstraktiškai reikia atskirti.

Administracinė sekcija yra kolegiališkai sudarytas tam tikras teismas. Josios sudėtis yra laikina. Josios narius ir pirmininką skiria Valstybės Teismo plenumas iš savo narių tarpo. Administracinės sekcijos narys gali vienkart būti ir kitos sekcijos nariu. Tarnybos laikas (kadencija) — vieneri metai. Šiam laikui išėjus, sekcijos sudėtis atnaujinama. Buvusieji nariai gali būti vėl skiriami.

Valstybės Teismo administracinės sekcijos posėdis yra teisėtas, kai jame dalyvauja ne mažiau, kaip trys teisėjai. Čia įskaitomi pirmininkas bei nuolatinis narys.

Valstybės Teismo teisėjais gali būti asmens, kurie be aukštojo teisės mokslo ir kitų sąlygų dar turi bent 10 metų teismo ar advokatavimo praktikos.

Administracinės sekcijos veikimą betarpiškai prižiūri Valstybės Teismo plenumas ir pagaliau Teisingumo Ministeris[4]).

II. Administracinių teismų kompetencija.

5. Bendrai apie administracinių teismų kompetenciją.

Teisės normų, reguliuojančių Estijos administracinių teismų kompetenciją, įstatymai turi dvi grupes. Viena grupė liečia klausimą, kuo leidžiama skųstis (Zulässigkeit des Amstweges), o antra — objektyvinę teismų kompetenciją. Pirmoji normų grupė savo ruožtu suskirstoma dviem atskirom grupėm. Viena jų atskiria administracinį ginčijamą veikimą (Streitverfahren) nuo galutinio sprendžiamojo veikimo bei netvarkingo įstaigų veikimo paprastuose administracijų reikaluose. Antroji grupė liečia administracinių teismų kompetenciją, priešingą civilinių ir baudžiamų teismų kompentencijai.

Estijoje iš viso yra 58 teismo įstaigos ir visos yra kompetentingos administracines bylas spręsti. Tatai būtinai reikalauja tam tikros grupės teisės normų, kurios padalytų darbą tarp daugelio vienodų bei įvairių pavadinimų administracinių teismų. Kai tam tikras klausimas yra skųstinas, tai dar reikia nustatyti, kuris tų visų teismų turi teisę tą klausimą spręsti.

Nustatyti, kuris iš daugelio teismų, esančių viename ir tame pat plote, yra kompetentingas tam tikrą bylą spręsti, yra objektyvinės kompetencijos (ratione materiae) uždavinys.

Kad ir sutvarkyti Estijos teismai instancijomis, vis delto *funkcijonalinė* administracinių teismų kompetencija neturi savai-

[4]) Apie administracinių teismų sutvarkymą, palyginant su Anglijos teismais, žiūrėk mano išvadas „Oigus" žurnale (1929 m. N 4, 131 pusl.).

mingos reikšmės. Estijoje tėra dvi administracinių teismų instancijos, kurios viena nuo antros taip yra atribotos, kad tiesiog yra netikėtina, jog galėtų kilti kada nors ginčas del funkcijonalinės, t. y. instancijų kompetencijos. Šiame rašinyje tenka tik tiek paliesti funkcijonalinę kompetenciją, kiek ši papildo Valstybės Teismo Administracinės Sekcijos objektyvinę kompetenciją.

6. Estijos kombinacinis kompetencijos dėstymo metodas.

Administracinių teismų kompetencija paprastai nustatoma arba *bendrais* dėsniais, arba sužymint kompetencijos atvejus, arba mišrai, abiem būdais.[5])

Pažiūrėjus į Estijos administracinių teismų kompetencijos šaltinius, galima konstatuoti, jog, nustatant kompetencijos ribas, nei vienas, nei antras aukščiau pažymėtų metodų nepritaikytas. Administracinių teismų sutvarkymo įstatymų srityje nerasime tokios bendros taisyklės, kaip ši: „kiekvienas objektyvinės ar subjektyvinės teisės užgavimas administracijos srityje yra spręstinas administracinio teismo". Taip pat atitinkamieji administracinių teismų sutvarkymo dėsniai nesužymi konkrečių ginčo atvejų. Žinoma, kompetencijos nustatymas galimas, jis net yra, tačiau jis paliktas atskiriems įstatymams.

Arčiau įsižiūrėjus į kompetencijos dėsnius, aiškėja, jog žymės, kurios nustato administracinio teismo kompetencijos ribas, vienkart liečia sprendžiančias *administracines įstaigas*, *jų vietą* ir pagaliau atskirų įstaigų *veikimo būdą*. Tokiu trigubu paminėtų žymių kombinavimu ir buvo galima surašyti administracinio teismo valdžios sritį. Šiuo ypatingu kombinaciniu metodu kompetencijos ribos yra visiškai tvirtai nustatytos. Kombinuojant aukščiau nurodytas tris kompetencijos žymes, Estijos administracinių teismų kompetencija yra visais atžvilgiais kategoriška. Nustatyti administracinių teismų kompetencija laisva valia (pasirinktinai) įvairiomis skirtingomis vienodos vertės žymėmis Estijos įstatymais negalima.

7. Kuo leidžiama skųstis.

Labai paprastai galima nustatyti, kurie dalykai priklauso administraciniam teismui, o ne civiliniam ar baudžiamajam. Šaltiniai mini tiktai administracijos reikalus, kaip administracinio teismo veikimo objektus. Civiliniams teismams priklauso civilinės teisės klausimai; baudžiamieji teismai sprendžia bylas del nusižengimų bei nusikaltimų, o administraciniai teismai sprendžia *administracijos veiksmų teisėtumą*.

[5]) Kompetencijos surašymo metodas bendrais teisės dėsniais vadinamas atatinkamoje literatūroje „Generalklausel", o sužymėjimas konkrečių teisės atvejų (bylų) — „Enumerationsmethode". Palyg. Fritz Fleiner, Vokietijos administracinio teismo institutai, Tübingen — 1922 m., 241 pusl.

Iškelti administracinę bylą galima, tik esant tokiam administracijos veiksmui, kurio teisėtumas yra ginčytinas. Jei skundo objektas turi žymių administracijos veiksmo, kurio neteisėtumas yra įrodinėjamas, tai kelias į teismą yra atviras. Jei tų žymių trūksta, tai teisme visai negali iškilti byla. Kaip jau sakyta, bylų kėlimas administraciniuose teismuose, priešingai civiliniams bei baudžiamiems teismams, yra kategoriško pobūdžio. Kas administraciniam teismui priklauso, turi būti tik jo išspręsta; šiuo atveju civiliniai bei baudžiamieji teismai visiškai nušalinami. Šis kategoriškumas turi būti juo labiau pildomas, kad Estijoje yra ne tik atskiras administracinis procesas, bet ir atskiras administracinių teismų sutvarkymas.

Nustatymas, kuo leidžiama skųstis teismui, priešingai paprastam netvarkingam administraciniam keliui, yra jau kiek painesnis. Kelti bylas teisme galima tik del tam tikrų vietos bei centro valstybės ir savivaldybės įstaigų *tam tikrų* veiksmų bei apsileidimų.

Vietos valstybės administracinės įstaigos yra vien policijos įstaigos — prefektūros ir komisariatai, — nes Estijoje be šių jokių kitų valstybės įstaigų vietose nėra. Šiaip visa administracija yra sukoncentruota savivaldybių įstaigose. Žinoma, yra dar žemės reformos, miškų, kalnų, verslų, socialinės apsaugos, švietimo ir kitų įstaigų, tačiau jos neturi bendrų administracinių įstaigų reikšmės; jos nieku būdu negali išplėsti savo veikimo visam valstybės bei visuomenės gyvenimui.

Savivaldybių įstaigos bei tarnautojai, del kurių veiksmų galima kelti administracines bylas, yra šie: a) miestų, apskričių, valsčių ir miestelių tarybos, o taip pat tautinių mažumų kultūros tarybos; b) miestų, apskričių, valsčių ir miestelių valdybos, o taip pat kultūros valdybos; c) šių valdybų atskiri arba sujungti skyriai; d) šių valdybų atstovai ir rinktieji nariai.

Centro įstaigos, del kurių veiksmų galima skųstis administraciniam teismui, yra šios: a) ministerijos ir atskiri ministeriai; b) tos pačios ministerijos atskiri arba sujungti skyriai, ir pagaliau, c) centralinės tarpministerijalinės įstaigos ir valdininkai.

Tuo būdu matome, jog administraciniam teismui negalima skųstis del administracinių veiksmų: a) Respublikos vyriausybės, b) Valstybės Galvos, c) atskirų ministerijų sąjungų, d) atskirų savivaldybės korporacijų sąjungų, e) visų vietos tarpministerijalinių įstaigų bei valdininkų, kurių veikimas liečia siaurą gyvenimo santykių sritį, ir f) savivaldybės korporacijų nerinktųjų tarnautojų.

Čia reikia pabrėžti, kad, kai Valstybės Galva užima vienkart ir ministerio vietą, tai del jo, kaip ministerio, veiksmų galima kelti bylą administraciniame teisme.

Del vietos įstaigų veiksmų, del kurių negalima kelti bylų administraciniame teisme, vis delto galima skųstis, o del centro įstaigų veiksmų ir tai negalima. Skųstis reikia tiesioginei vyres-

nybei. Tokiu skundu skundėjas pasieks administracinę instanciją, del kurios veiksmų galima kelti bylą administraciniame teisme.

8. Objektyvinės kompetencijos pagrindiniai dėsniai

Kalbant apie Estijos administracinių teismų kompetenciją, reikia pasakyti, kad čia veikia *konkrečių* administracinių veiksmų patikrinimo (Ueberpruefung) dėsnis. Tie konkretiniai veiksmai, del kurių galima kelti byla administraciniame teisme, suskirstomi šitaip:

1. Aktyvinio administracijos veikimo aktai ir ypač: a) konstitutyviniai tarnybiniai veiksmai, b) nepadaryti tarnybiniai veiksmai (atsisakymai), c) grynai faktiški tarnybiniai veiksmai.

2. Apsileidimai ir ypač: a) organų neveiklumas, b) neveikimas del ypatingų pašalinių motyvų, ypač tarnybos veiksmų vilkinimas tyčia. Tatai būna, kai numatytas veiksmas nepaprastai lėtai atliekamas.

Administraciniai teismai tikrina visus teisės klausimus, kurie susieti bet kuriuo būdu su ginčo byla. Čia priklauso ne tik apibrėžtas, privalomas tarnybos veikimas, bet ir administracijos įstaigų diskrecinė galia.[6]) Tuose dalykuose, del kurių galima kelti bylas, administracinis teismas turi taip pat nustatyti atitinkamų įstaigų diskrecinės galios (laisvos nuožiūros — freies Ermessen) ribas. Del to administracinis teismas turi spręsti taip pat valdžios peržengimų klausimus. Jis visada turi patikrinti, ar apskųstoji įstaiga, atlikdama tam tikrą veiksmą, turėjo tuo metu teisę tatai padaryti.

Ginčytiname reikale administracinis teismas turi patikrinti ne tik to reikalo *teisėtumą*, bet ir jo *tikslingumą*.

Tikrinant teisėtumą nustatoma, ar reikalas sutinka su konstitucija, įstatymais bei įsakymais. Be to, atsižvelgiama dar į tai, ar jis neprieštarauja dorovei bei papročiams.

Tikslingumo patikrinimas pasireiškia tuo, kad sulyginamas apskųstojo veiksmo tikslas su įstatymų tikslu ir administracinio teismo galią nustatyti adminstracinei įstaigai tam tikrą naują veiksmą. Tikslingumo patikrinimas visada yra susietas su diskrecinės galios ribų klausimu.

Toliau, administraciniai teismai turi įvairius aiškinimo klausimus autentiškai išspręsti. Čia priskiriami įstatymų aiškinimai *ad hoc*, pritaikant teisės nuostatą tam tikram atvejui; vadinasi, tie klausimai, kurie visiems teismams be išimties prie progos tenka atlikti. Reikia pažymėti ypač *„verfahrensmässigen" teisės aiškinimą*, kuris daromas tiktai Valstybės Teismo Administracinės sekcijos. Pagaliau, administraciniai teismai sprendžia dar *kom-*

---

[6]) Palyg. A.-T. Kliimann'o „Vaba Kaalutlus" ja selle Kohtulik kontrollimine („laisva nuožiūra" ir jos teismo kontrolė) — atspausta iš „Oigus" Nr. 3 1928 m.

petencijos konfliktus, tiek tarp pačių administracinių teismų, tiek tarp šių ir administracinių įstaigų.

Objektyvinė kompetencija negali būti keičiama šalių susitarimu. Liečiantieji kompetenciją įstatymų dėsniai yra glaudžiai susiję su administracinio proceso leidžiamumo dėsniais ir yra taip pat kategoriški, kaip šitie.

9. Taikos teismų kompetencija.

Taikos teismai, kaip bendrieji teismai civilinėms, baudžiamoms ir administracinėms byloms, yra prieinamiausi tautos teisiniams reikalams. Todel buvo tikslinga iš administracijos srities pavesti tiems teismams tuos reikalus, kurie yra žemesnių vietos administracijos įstaigų tvarkomi. Šie žemesnių administracijos įstaigų reikalai gali neturėti teisės politikos atžvilgiu didelės reikšmės, bent palyginant su aukštesnėmis administracijos instancijomis, kurių veikimas paliečia didesnes tautos mases. Antra, yra taip pat tikslinga ginčytinus teisės santykius tarp nuolat santykiaujančių (susiduriančių) piliečių bei administracijos įstaigų skubiai išspręsti. Šiais dėsniais ir paremta taikos teismų kompetencija administracijos srityje.

Tatai nušviečia ši kompetencijos lentelė. Taikos teismams priklauso:

1. *Savivaldybių organai*: a) valsčių tarybos; b) valsčių valdybos; c) viršaičiai; d) rinktiniai valsčių valdininkai; e) krivulės (miestelių tarybos); f) miestelių valdybos (atskirų vietovių valdybos); g) miestelių valdybų skyriai (tų valdybų skyriai); h) seniūnai; i) rinktiniai atskirų vietovių tarnautojai.
2. *Rinkimų įstaigos:* a) valsčių rinkimų įstaigos; b) seniūnijų rinkimų įstaigos.
3. *Valdžios įstaigos*: a) Policijos komisarijatai.

10. Apygardos teismų kompetencija.

Apygardos teismai turi tikrinti (Ueberpruefung) visus reikalus, kuriuos tvarko jų apygardos administracijos organai, ir kurie gali paliesti visus apygardos piliečius. Šiuo dėsniu ir yra sutvarkyta apygardos teismų kompetencija.

Apygardos teismams priklauso šių įstaigų reikalai:

1. *Savivaldybės organų*:

a) miestų tarybų; b) miestų valdybų; c) šių valdybų atskirų arba sujungtų skyrių; d) miesto galvų; e) renkamų miesto valdininkų; f) apskričių tarybų; g) apskričių valdybų; h) šių valdybų atskirų ar sujungtų skyrių; i) apskričių valdybų atstovų; j) renkamų apskričių valdininkų; k) tautinių mažumų kultūros tarybų; l) tautinių mažumų kultūros valdybų; m) šių kultūros valdybų skyrių; n) kultūros valdybų atstovų; o) renkamų kultūros valdininkų.

2. *Rinkimų įstaigų*:

a) apskričių rinkimų įstaigų, b) miesto rinkimų įstaigų

3. *Miesto įstaigų*:

a) prefektūrų; b) geležinkelių policijos komisarijatų.

II. Valstybės Teismo administracinės sekcijos kompetencija.

Valstybės Teismas yra vienintelė aukščiausia visos valstybės teismo įstaiga. Jojo sekcijos turi tokią pat reikšmę. Todel yra visiškai tikslinga, kad administracinė sekcija sprendžia tokius reikalus, kurie liečia visą valstybės plotą ir politiniu atžvilgiu yra visų svarbiausi. Čia dar prisideda tai, kad administracinė sekcija vienkart yra taip pat antroji arba kasacijos instancija (Revisionsinstanz) taikos teismų ir apygardos teismų byloms.

Valstybės Teismo administracinei sekcijai priklauso:

a) atskiri ministeriai bei ministerijos; b) atskirų ministerijų skyriai; c) aukščiausios ministerijalinės bei tarpministerijalinės įstaigos; d) taikos teismai, kaip pirmoji instancija administracinėms byloms; e) apygardos teismai, kaip pirmoji instancija administracinėms byloms.

Reikia ypačiai pabrėžti, kad Valstybės Teismo administracinei sekcijai priklauso tiktai *atskirų* ministerijų bei jųjų skyrių reikalai. Tuomi aiškiai išimta iš administracinių teismų kompetencijos bendrieji keletos ministerijų aktai. Lygiai taip pat nepriklauso Valstybės Teismo administracinei sekcijai tie reikalai, kurie tvarkomi kelių skyrių kelių ministerijų. Tačiau atskirų specijalinių aukštesnių ministerijalinių ar tarpministerijalinių administracinių įstaigų tvarkomų reikalų priklausomybė palikta administracinės sekcijos laisvai nuožiūrai (pav., nekilnojamojo turto komisija, vyriausioji rekvizicinė komisija, generalinės konsistorijos kolegija, vyriausioji karo komisija, valstybės kontrolė, karo apygardos viršininkas, respublikos apsaugos viršininkas, vyriausias kariuomenės vadas ir t. t.)

Čia reikia dar nurodyti, kad administracinės sekcijos išspręstieji klausimai negali būti skundžiami nei apeliacijos, nei kasacijos tvarka.

f) Be aukščiau sužymėtų klausimų Valstybės Teismo administracinė sekcija turi dar spręsti grynus juridinius klausimus. Pažymėtini yra *konfliktų* klausimai tarp atskirų ministerijų. Nors ministerijų kompetencijos klausimai paprastai sprendžiami pačios respublikos vyriausybės, tačiau jie gali būti taip pat iškeliami ir administracinėje sekcijoje. Toliau, administracinė sekcija dar *interpretuoja įstatymus*. Būna tokių ginčytinų teisinių atsitikimų, kurie įvairių ministerijų įvairiai aiškinami. Atitinkami ministeriai savo atitinkamuose pranešimuose turi nurodyti, kurios konkretinės teisės normos reikia išaiškinti ir kokių sunkumų yra iškilę, jas taikant. Dogmatiškai šitokia teisė pridera visiems ministeriams. Ir administracinė sekcija kartą buvo taip nustačiusi. Tačiau dabar ši teisė suteikta tiktai teisingumo ministeriui ir tai tik teismo klausimais.

Del teisės nepertraukiamumo (Kontinuitaet) su senąja Rusija, Valstybės Teismo administracinė sekcija turi visas rusų Senato I,

II, III ir IV departamentų teises bei pareigas. Visi klausimai, kurie priklausė pažymėtiems keturiems rusų senato departamentams, gali būti suskirstyti keturiomis atskiromis grupėmis, būtent: 1) įstatymų leidimo funkcijos; 2) aktyvaus valstybės valdymo klausimai; 3) aukštesnių administracinių įstaigų veikimo aukščiausios priežiūros klausimai ir 4) tikro administracinio teismo funkcijos. Tačiau turint galvoje, kad esančia Estijoje teisine santvarka tegalima kalbėti tik apie ketvirtą rusų senato sprendžiamų klausimų grupę, o šie klausimai savo ruožtu jau Estijos įstatymų kitaip yra tvarkomi, tai visos šios Valstybės Teismo administracinei sekcijai perkeltos teisės bei pareigos kompetencijos srityje jokios reikšmės nebeturi[7]).

g) Apie kitus Valstybės Teismo administracinės sekcijos kompetencijų klausimus bus kalbama artimiausiame skyriuje.

12. Ginčai del kompetencijos.

Estijoje nėra specialinės įstaigos kompetencijos konfliktams spręsti. Visi šie ginčai arba išsprendžiami teismų, arba likviduojami paprastu administracijos keliu. Šie netikrieji kompetencijos konfliktai del atskirų įstaigų kompetencijos mus visai nedomina. Mums svarbu tiktai nurodyti, kokie dogmatiškai gali būti Estijoje kompetencijos ginčai administracinių teismų srityje ir kaip jie išsprendžiami.

Čia reikia būtinai nurodyti, jog Estijos įstatymai visiškai nežino kompetencijos konfliktų suskirstymo teigiamais ir neigiamais. Kitaip tariant, visi tokie konfliktai yra teigiami. Kai tam tikri teismai del objektyvinės nepriklausomybės atmeta kurį klausimą, tai skundžiamasi artimesnei priežiūros įstaigai.

Vis delto tikrieji ir netikrieji kompetencijos konfliktai yra įvairiai tvarkomi. Iš *netikrųjų* tik šie konfliktai dogmatiškai atžymėti:

a) kompetencijos konfliktai tarp vienos ir tos pačios apygardos Taikos Teismų, kurie sprendžiami to Apygardos Teismo civilinio arba administracinio skyriaus;

b) kompetencijos konfliktai tarp įvairių apygardų Taikos Teismų, kurie sprendžiami civilinio arba administracinio skyriaus to Apygardos Teismo, kurio apygardoje ginčas iškeltas;

c) kompetencijos konfliktai tarp atitinkamų Apygardos Teismų skyrių, kurie sprendžiami Valstybės Teismo administracinės sekcijos.

Iš *tikrųjų* kompetencijos konfliktų dogmatiškai pažymėti šie:

a) kompetencijos konfliktai tarp administracijos ir Taikos Teismo, kurie sprendžiami atitinkamų Apygardos Teismų skyrių;

b) kompetencijos konfliktai tarp administracijos ir tam tikro

---

[7]) Palyg. Artur-Tõeleid Kliimann'o — Normitehnikast administratiivprotsessiõiguses (administracinio proceso teisės normų technika), Tartu, 1930 m., 29 pusl.

Apygardos Teismo skyriaus, kurie sprendžiami Valstybės Teismo administracinės sekcijos.

Administracijos įstaiga arba valdininkas, o taip pat teismo įstaiga, kuri laikosi save kompetentinga tam tikrą klausimą išspręsti, turi apie tai pranešti tai teismo įstaigai, kuri tokį klausimą jau buvo išsprendusi. Byla pristatoma kompetentingai ginčams spręsti teismo įstaigai išspręsti.

13. Administracinių teismų kompetencija de lege lata.

Estijos administracinių teismų sutvarkymo šaltiniai, sužymėdami visus klausimus, kurie gali būti apskundžiami, pavartojo ypatingą kombinacinį metodą. Šis metodas vienu gramatišku sakiniu apima skundžiamąjį administracijos organą jo tarnybos vietą bei veikimo būdą. Pavartojus tą kombinacinį metodą, pasiektas atitinkamų normų komplekto aiškus sistematiškumas. To metodo padarinys yra taip pat kompetencijos normų kategoriškumas. Šis metodas yra geras dar tuo, kad kompetencijos konfliktai tarp atskirų teismo įstaigų praktiškai yra beveik negalimi. Ypač neįmanomi yra nesusipratimai funkcionalinės kompetencijos srityje.

Tačiau reikia pabrėžti, kad šis kombinacinis metodas tinka tiktai ten, kur krašto valdžia yra labai decentralizuota. Gi kraštuose su biurokratišku valdžios aparatu sunku jį įgyvendinti. Tatai tinka ir Estijai, kur daugumas administracinių reikalų centro valdžios išsprendžiamas. Jeigu pačiam Estijos administracinių teismų sutvarkymui beveik nieko prikišti negalima, tai kombinacinis metodas vis delto pasirodė itin netinkamas. Kadangi šiuo metodu administracinės įstaigos būstinė, o ne piliečių gyvenamoji vieta, yra bylų priklausomybės pagrindas, tai tuo pačiu teismai atitolinami nuo piliečių. Viso to pasekmė yra tai, kad daugiausia sprendimų padaro Valstybės Teismo administracinė sekcija, tuo tarpu, kai Taikos Teismai bei Apygardos Teismai labai maža teturi administracinių ginčo bylų. Šitokio bylų susigrūdimo vienoj teismo įstaigoj galima būtų išvengti, padėjus bylų priklausomybės pagrindan ne administracijos organo būstinę, o atitinkamų piliečių gyvenamąsias vietas.

III. Šalys.

14. Administracinio teismo šalių sąvoka.

Estijos administracinio proceso įstatymai nesilaiko tos pažiūros, kuria teismo šalis yra toks proceso subjektas, kuris stengiasi ginti savą teisę. Šitokia šalies sąvokos definicija Estijos proceso įstatymų atžvilgiu yra per siaura. Turime Estijoje daug

tokių teisės subjektų, kuriems teismo šalies vaidmenį suteikia arba jųjų tarnyba — ex officio — arba įstatymai. Tuo būdu be šalių, ginančių savuosius interesus, yra dar įstatymiškos šalys ir šalys ex officio. Įsižiūrėjus į visų tų šalių rūšių teises bei pareigas, aiškėja, kad tų trijų formų šalimi tampa tas, kas iškelia ginčą ir kartu yra tas asmuo, kurio valia ginčas eina. Tuo būdu veikiančiais įstatymais bylos šalis yra ne tik tas, *cuius res in iudicium deducitur*, bet ir tas, *qui rem in iudicium deducit*. Šitokia sąvoka apima ne tik aukščiau pažymėtas tris šalių rūšis, bet ir tuos asmenis, kurie gina visiškai svetimų asmenų interesus, su kuriais jie tiktai faktiškai santykiauja. Pvzd.: draugijos steigėjai turi teisę apskųsti Valstybės Teismo administracinei sekcijai Vidaus Reikalų Ministerio nutarimą neįregistruoti draugijos į rejestrą. Teisės atžvilgiu draugijos steigėjai dar nėra draugija. Pačios draugijos, kaip juridinio asmens, dar nėra, o vis delto jos interesai jau ginami. Jos vardu steigėjai stoja teisme šalimi.

Kadangi Estijos procesualine teise teismo šalis yra tik tie proceso subjektai, kurie iškelia ginčą ir kurių valia ginčas eina, tai jokio pagrindo nėra Estijos procesualinės teisės sistemoje įterpti savaimingą „Prozessstandschaft" savoką[8]).

„Prozesstandschaft" sąvoka galėtų ir Estijos teisės sistemoje likti savarankiška, jei galima būtų sakyti, kad Estijos teise šalys yra tos, kurios disponuoja ginčo objektą. Tačiau tatai būtų klaidinga, nes toks siauras sąvokos apibūdinimas pašalintų visas įstatymiškas bei tarnybiškas (ex officio) šalis, ir mums tada tektų operuoti ne su viena vieninga šalies sąvoka, o su dviem ar trimis atskiromis sąvokomis.

15. Šalių rūšys.

Estijos administraciniam procese veikia šalių — tiek aktyvinės, tiek pasyvinės — *vienasmeniškumo* principas (Einpersoenlichkeit). Kiekvienoje byloje tegali būti viena aktyvinė ir viena pasyvinė šalis ir ne daugiau. Taip pat negalima įsivaizduoti, kad byloj dalyvautų tik viena aktyvinė arba tik viena pasyvinė šalis. Administracinis procesas tik tada yra, kai iškeliamas ginčas, o šis prezumuoja dviejų besiginčijančių šalių buvimą. *Vienasmeniškumo* dėsnis reiškia tai, kad, kai pasyvinė šalis sutampa su aktyvine, tai byla (procesas) turi būti nutraukta. Būtinai turi būti mažiausia ir daugiausia du bylininku.

Abiem šalim taikomas *lygybės* dėsnis; teisme abi šalys turi lygias teises. Tuo būdu, nė vienai proceso šaliai neturi būti suteikta geresnė teisinė padėtis, ir teismas turi su abiem šalim elgtis vienodai. Gal ir galima sakyti, kad faktiškosios aplinkybės

[8]) „Prozesstandschaft" yra tada, kai kitas asmuo, ne tas, kuriam ta materialinė teisė pridera, gali savo vardu bylinėtis del jos.

tam tikru atžvilgiu vis delto kalba aktyvinės šalies naudai. Čia, gal būt, ir tinka posakis: *favoralisiores sunt partes rei quam actoris.* Administraciniame procese taip pat veikia nuolat dėsnis — actor non condemnatur — išskyrus proceso išlaidas, kurios gali būti uždėtos aktyvinei šaliai. Taip pat, kai skundėjo tvirtinimai apskųstojo (atsakovo) nenuneigiami, apskųstasis tam tikrais atvejais gali būti laikomas nugalėtu, *actore non probante reus absolvitur.*

Kad šalių lygybės dėsnis nenukentėtų, tam tikri šalių veiksmai, reikalui esant, šalies vietoj atliekami ir patiės teismo. Kadangi administraciniame procese dažnai šalys būna *faktiškai* nelygios, tai Estijos administracinis teismas silpnesnei šaliai suteikia kai kurią pagalbą, pvzd., kai reikia pristatyti reikalingų dokumentų, esančių administracinių įstaigų rankose.

Nustatydamas aktyvines bei pasyvines proceso šalis, Estijos administracinių teismų sutvarkymas laikosi ne išvardinimo (suskaičiavimo — Enumeration) metodo, o bendros klauzulės (Generalklausel), tiesa, ne visai gryno pobūdžio ir ne neribotai.

Skundėju Estijos įstatymais gali būti kiekvienas teisės subjektas, tačiau su ta sąlyga, kad apskųstas administracijos veiksmas būtų neteisėtai užgavęs jojo teisės sritį.

Aktyvine šalimi tarp kitų yra privatiniai asmens, savivaldybių draugijos ir valstybės administracija.

Pasyvine šalimi yra tiktai valstybės bei savivaldybių įstaigos.

Kad paduotas skundas būtų išžiūrėtas ir išspręstas, reikia aktyvinei šaliai turėti procesualinį teisinumą bei veiksnumą — legitima persona standi in iudicio. Apie tai kalbėsime toliau.

16. Procesualinis teisinumas (vadinamoji Parteifaehigkeit)

Estijos civil. proceso įstatymais kiekvienas, savo civilinių teisinių santykių srityje, teisinas asmuo gali būti proceso šalimi. Administracinio proceso atžvilgiu ši sąvoka reikia kiek plačiau imti. Čia šalimi gali būti kiekvienas asmuo, teisinas ne tik savo privatinių teisių, bet ir viešosios teisės srityje.

Tuo būdu, šalimi gali būti kiekvienas asmuo, kuriam teisinė santvarka yra suteikusi tam tikrų subjektyvinių teisių.

Fizinių asmenų procesualinis teisinumas (Parteifaehigkeit) sutampa su jų bendru teisinumu (Rechtsfaehigkeit). Negali būti teikiama viešosios teisės privilegijų nei mažinama teisių del gimimo, tikybos, lyties, luomo arba tautybės.

Kai del juridinių asmenų, tai administracinio proceso įstatymuose nėra atskirų dėsnių, nustatančių jųjų procesualinį teisinumą. Reikia čia taikyti atitinkamus civil. proceso įstatymų nuostatus.

Jeigu del juridinių asmenų procesualinio teisinumo abejoti netenka, tai *neteisinos draugijos* (sąjungos), galima sakyti, negali

būti proceso šalimis. Bet gali būti ir tokių draugijų, kurios, neturėdamos civ. proc. įstatymais procesualinio teisinumo, vis delto gali turėti savarankiškų viešų pareigų bei teisių ir tuo pačiu procesualinį teisinumą administraciniame procese.

Valdžios įstaigos nėra juridiniai asmens, taigi nėra teisinos, bet yra veiksnios. Administraciniame procese valdžios įstaiga, bendrai, gali dalyvauti trejopu būdu: a) kaip įstatymiškas administracijos atstovas, b) kaip savarankiška proceso šalis (turto subjektas) ir c) kaip viešosios gerovės atstovas (policijos organai).

Nors iš *svetimšalių* gali būti atimta materialinė bei procesualinė teisė, tačiau iš principo pilietybė neturi jokios įtakos procesualiniam teisinumui. Paprastai, visos svetimšaliams politiniais sumetimais taikomos priemonės nėra skųstinos; pvzd., svetimšalis neturi teisės apskųsti savo ištrėmimo.

17. Procesualinis veiksnumas (Prozessfaehigkeit).

Procesualinis veiksnumas administraciniame procese bendrai sutampa su civilinės teisės veiksnumu.

Ne kiekvienas žmogus yra veiksnus; vadinasi, ne kiekvienas turi procesualinį veiksnumą. Naujagimis bei beprotis turi teisių, yra teisinas, taip pat gali būti šalimi, tačiau neturi procesualinio veiksnumo.

Veikiančiais Estijos įstatymais yra dvi kategorijos asmenų, kurių procesualinis veiksnumas yra aprėžtas arba iš kurių jis visiškai atimtas. Neturi visai procesualinio veiksnumo: 1) iš fizinių asmenų: a) del intelektualinių trūkumų: nepilnamečiai ligi 17 metų, psichiniai ligoniai ir silpnapročiai; b) del fizinių trūkumų: kurčiai ir kurčiai-nebyliai tam tikrais atvejais; 2) juridiniai asmens visumet yra neveiksnūs, ir visus jų reikalus veda jų atstovai.

Asmens, kurių procesualinis veiksnumas yra aprėžtas, yra šie: a) nepilnamečiai 18—20 metų, b) kurčiai ir kurčiai-nebyliai 18—20 metų tam tikrais atvejais, c) globojami kleidėjai yra aprėžti daugelyje procesualinių veiksmų; d) pripažinti neišsigalinčiais skolininkais. Savaime suprantama, kad administraciniame procese gali atsitikti, jog aprėžto šalių teisinumo asmens gali turėti neaprėžtą procesualinį veiksnumą.

18. Teisė kelti bylas.

Savaime suprantama, jog administraciniame procese tik tie asmens turi teisę skųstis, kurie yra toj byloj suinteresuoti. Kurie asmens yra suinteresuoti, nustato materialinė teisė. Administracinio proceso įstatymai nustato tik štai ką: teisė pateikti protestą pridera priežiūros įstaigoms bei valdininkams; teisę pateikti skundą turi visi asmens, sąjungos, draugijos ir savivaldy-

bių korporacijos, jeigu jų teisiniai arba turto interesai buvo administracinėse bylose neteisėtai užgauti (paliesti).

Tuo būdu ieškoti teisme galima: a) kai užgaunamos subjektyvinės teisės; b) kai paliesti materialiniai interesai, pvzd.: teatro savininkas turi teisę apskųsti uždraudimą vienam jo artistui vaidinti, jei tuo užgaunami jo turto interesai; c) kai viešieji interesai statomi pavojun, pvzd.: priežiūros įstaigos bei valdininkai visumet veikia, suinteresuoti apsaugoti objektyvinę teisės tvarką; taip pat ir administracinės įstaigos, kai apskundžia revizijos (kasacijos) tvarka pirmosios instancijos teismo sprendimą.

Tam tikrais atvejais viešasis interesas apsaugojamas piliečių skundu — *actio popularis*. Teisė kelti tokį skundą pridera tam tikro asmenų būrio piliečiams, ir jiems net nereikia įrodyti savo intereso. Pavyzdžiu gali būti kad ir skundai dėl rinkimų sąrašų tikrumo ir kitų klausimų, susijusių su rinkimais.

IV. Administracinis procesas.

19. Administracinio proceso pagrindiniai dėsniai.

1. Byla sprendžiama gyvu žodžiu, tačiau tatai didelės reikšmės čia neturi. Šis gyvojo žodžio principas turi tam tikros svarbos tik tiems proceso šalių veiksmams, kurie atliekami teisme, o tie veiksmai, bendrai, didelio vaidmens procese nevaidina. Mat, šalių stojimas teisme nėra būtinas, tikriau sakant, šalys net nėra kviečiamos. Joms tiktai pranešama, kada byla paskirta spręsti, jos gali stoti, gali ir nestoti. Šalys arba jų atstovai, stoję teisme, gali duoti paaiškinimų žodžiu ir pristatyti įrodymų. Joms ar jų atstovams nestojus, nieko procese nepasikeičia. Teismas vis tiek sprendžia bylą, ir sprendimas nėra sprendimas, padarytas už akių.

Kai byla eina galutinėje instancijoje, tai šalim net nepranešama apie posėdį. Šalys, jei nori, tai pačios turi pasirūpinti, kad būtų joms pranešta apie posėdį. Pats teismas ex officio tatai nedaro. Šalys stojusios teisme turi teisę duoti paaiškinimų žodžiu.

Teismas visumet turi išdėstyti bylą žodžiu. Tiktai pranešus bylą žodžiu, galima daryti sprendimą.

2. Estijos administraciniame procese buvo mėginta rašto formai (Schriftlichkeit) suteikti daugiau reikšmės, negu gyvojo žodžio principui. Išdėstant gyvojo žodžio principą, pasirodė, jog galima kiekvieną ginčo bylą išspręsti, beveik nepanaudojus procesualinio gyvo žodžio dėsnio.

Byla prasideda teisme, padavus skundą. Skundas turi būti duotas tiktai raštu. Procesui viskas parengiama raštu. Į rašytą skundą apskųstasis (atsakovas) gali atsakyti raštu. Šitaip eina

raštiškas procesas. Teismo sprendimas išdėstomas raštu. Visi procesualiniai veiksmai nuo pradžios ligi galutinio sprendimo protokoluojami. Apeliacija turi būti duodama taip pat raštu. Priešingoji šalis turi teisę duoti savo paaiškinimų raštu. Po to dar gali eiti replikos. Visa tat yra raštiškas procesas. Tarp tų veiksmų gali būti teismo bylos pranešimas (išdėstymas) žodžiu, o toliau viskas vėl atliekama raštu.

3. Toliau, Estijos administraciniame procese veikia *betarpiškumo* dėsnis. Tačiau šis dėsnis ne visumet ir ne visiems atvejams yra taikomas. Administracinis teismas gali veikti ir *tarpiškai* (mittelbar). Čia reikia nurodyti šiuodu atveju:

a) kai kolegialinis administracinis teismas tam tikrus procesualinius veiksmus paveda atlikti vienam iš savo narių. Pvzd., administracinis arba civilinis Apygardos Teismo skyrius gali pavesti vienam iš savo narių apklausti liudytojus, padaryti ekspertyzę, apžiūrėti vietą, patikrinti kurios draugijos knygas, aktus bei kitus dokumentus arba patikrinti tų dokumentų ištraukas, sulyginant jas su originalais ir t. t.;

b) kai vienas administracinis teismas prašo antrąjį šioj apygardoje patikrinti raštiškus įrodymus bei apžiūrėti vietą. Visais kitais atvejais veikia teismo veiksmų betarpiškumo dėsnis.

4. Toliau, šaltiniuose minimas *viešumo* dėsnis. Kadangi šis dėsnis visada taikomas, ypač besirungiant žodžiu, tai jam ypatingos vertės pridėti netenka. Kai rungtynių žodžiu nėra, tai viešumo dėsnis įvykdomas, įleidžiant publiką į teismo salę bylos pranešimo bei sprendimo paskelbimo metu. Žiūrėti dokumentus, skundą, priešingosios šalies paaiškinimą, teismo protokolą ir t. t. leidžiama tiktai dalyviams arba jų artimiausiems giminėms. Tuo būdu viešumo dėsnis tiek teturi reikšmės, kiek kalbama apie gyvąjį žodį. Viešumas liečia tiktai gyvu žodžiu atliekamus veiksmus.

Administraciniame procese taip pat, kaip ir civiliniame procese, sužymėta visa eilė atvejų, kada viešumo dėsnis neveikia. *Neviešai* sprendžiamos bylos, kurios savo esme yra pavojingos viešajai tvarkai bei dorovei, arba kai klausimas eina del išradimų bei techniškų patobulinimų, kurie laikomi paslaptyje. Byla gali būti sprendžiama neviešai ir tada, kai tatai prašo visi bylos dalyviai. Tačiau sprendimo paskelbimas paliekamas laisvai teismo nuožiūrai.

5. Iš viso, kas čia pasakyta apie administracinio proceso pagrindinius dėsnius, matome, jog šis procesas nėra pagrįstas rungtynių principu (Verhandlungsmaxime), kaip kad civilinis procesas, o remiasi *oficialumo principu* (Offizialmaxime).

Tiesa, čia leidžiama šalim rungtis, tačiau didelės reikšmės tatai neturi. Be to, tų rungtynių gali ir visai nebūti. Šalių rungtynės čia yra tik ypatinga rūšis turinčių įrodymo galią faktų, kuriuos teismas įgauna betarpiškai. Tik tokios nedidelės reikšmės teturi tos šalių rungtynės.

Teismas neturi laikytis šalių pateiktų įrodymų. Jis net turi teisę imtis įvairių priemonių tikroms bylos aplinkybėms išaiškinti. Ypač pažymėtina, kad administraciniai teismai, priešingai civiliniams teismams, gali net išeiti iš šalių prašymų ribų. Dar nuostabiau yra tai, kad teismo sprendimas gali paliesti tokius klausimus, kurie skundėjo prašyme visiškai nebuvo pažymėti. Vienintelė sąlyga yra tai, kad tie klausimai būtų susieti su iškeltu skundu. Patį skundą reikia laikyti tiktai vada neteisėtoms dalykų aplinkybėms teismui ištirti.

Tuo būdu Estijos administracinis procesas pasižymi tuo, kad jame vyrauja raštiškumo (Schriftlichkeit) principas, mažiau gyvojo žodžio principas, įygiagrečiai veikia betarpiškumo ir tarpiškumo dėsniai, vyrauja slaptų posėdžių forma (neviešumas) ir galioja tiktai tardymo principas (Untersuchungsmaxime).

20. Proceso prasidėjimas (pradžia).

Administracinė ginčo byla prasideda skundo padavimu. Gavęs skundą, teismas visų pirma patikrina, ar apskųstasis klausimas apskritai yra sprėstinas administracinio teismo, o po to patikrina savo paties kompetenciją[9]) ir tik tada turi teisę imtis tikrinti kitas sąlygas, būtinas bylai pradėti. Teismas neturi žiūrėti tokių klausimų, kuriems išaiškinti jis nėra įstatymų įpareigotas.

Skundas įteikiamas tai įstaigai, kurios aktas skundžiamas, ir adresuojamas kompetentingam teismui. Šis turi patikrinti būtinąsias dalis: ar skundėjas ir apskųstasis (atsakovas) tinkamai nurodyti, ar sužymėta trumpai bylos aplinkybės, ar yra tam tikras pasiūlymas (prašomasis punktas) ir ar pridėtas reikalingas skaičius įvairių dokumentų. Jeigu skundas nesutinka su įstatymų reikalavimais, galima jį *papildyti* (ištaisyti — vervollstaendigen). Kiekvienas skundo papildymas veikia atgal ir liečia tik neesmines skundo dalis. Tatai yra: a) kai reikalingi adresai netiksliai pažymėti, b) kai pridėti dokumentai netinkamai apmokėti žyminiu mokesčiu, ir c) kai trūksta reikalingų priedėlių. Tačiau, kai skundas turi esminių trūkumų, *tai visai nepriimamas*. Tokie trūkumai yra: a) kai skundas nepasirašytas, b) kai terminas skundui pateikti jau išėjęs ir, c) kai skundas iškeltas asmens, kuris nėra tam įgaliotas.

Jeigu skundėjas nori, kad apskųstas įstaigos veiksmas būtų suspenduotas, tai turi apie tai prašyti teismą, nuo kurio nuožiūros ir pareina to apskųstojo veiksmo bei jo padarinių sustabdymas. Šitokie klausimai išsprendžiami prieš paskiriant bylą spręsti.

---

[9]) „Der Gerichtsstand" atsako į klausimą, kuris iš daugelio Taikos Teismų ar Apygardos Teismų yra kompetentingas tam tikram valstybės plotui.

21. Skyrimas posėdžio bylai spręsti.

Kai visi aukščiau sužymėti klausimai jau baigti ir viskas įteikta priešingajai šaliai bei priežiūros įstaigoms, tai galima pradėti procesą.

Savaime suprantama, kad, kol terminas bylai spręsti nėra paskirtas, šalim nieko nepranešama. Pranešimai priežiūros įstaigoms, o reikalui esant, ir priešingajai šaliai įteikiami vienkart su pranešimais apie posėdį.

Kai posėdžio diena jau yra paskirta, tai pirmininkaujančio įsakymu siunčiami ex officio pranešimai bei kiti kurie dokumentai. Pranešimuose turi būti tiksliai pažymėtos šalys, sprendžiamoji byla ir teismo posėdžio vieta bei valanda. Antroje pranešimo pusėje nurodyti atatinkami administracinio proceso sutvarkymo įstatymo straipsniai; pranešimo dublikatas, šalies pasirašytas, grąžinamas teismui. Adresato neužtikus namie, pranešimas paliekamas jo bute arba įteikiamas jo giminėms.

Įstatymų yra nustatytas terminas byloms skirti į posėdį. Byla turi būti paskirta spręsti ne anksčiau, kaip išėjus septynioms dienoms ir ne vėliau, kaip išėjus vienam mėnesiui po teismo pranešimų įteikimo dienos. Čia gali atsitikti, kad viena šalis jai pasiųstą priešingosios šalies raštiško paaiškinimo nuorašą yra pervėlai gavusi, kad galėtų į jį atsakyti. Tokiu atveju ji turi prašyti teismą pratęsti terminą, ir teismas, kai aplinkybės leidžia, tą prašymą patenkina.

22. Teismo tardymas.

Teismo posėdis prasideda viešai, t. y., ne tik bylos dalyviai, bet ir publika įleidžiama į teismo salę.

Pirmininkaujantis arba taikos teisėjas atidaro posėdį ir praneša bylos aplinkybes. Paprastai teisėjai pasidalina tarp savęs darbą. Tokiu atveju bylos pranešėjas yra vienas teisėjas. Pranešimas turi apimti visą ginčo medžiagą. Tatai yra visų prašymų bei šalių raštiškų paaiškinimų turinys. Kai teismas nori ex officio atkreipti dėmesį į tam tikrą faktą, tai pranešėjas turi tą faktą paminėti. Jam tai nepadarius, pirmininkaujantis pats turi tatai nurodyti.

Atvykusios šalys gali stoti byloje, tačiau gali ir pasilikti publikoje, nes prievartos nėra. Kiekvienu atveju šalim leidžiama kalbėti, duoti paaiškinimų bei pateikti įrodymų. Šalių nestojimas nestabdo bylos sprendimo. Šalių prisipažinimas teismo posėdyje nėra teismui privalomas. Tokio prisipažinimo tikėtinumas turi būti patikrintas, kaip kad visų įrodymų.

Remdamasis tardymo principu (Untersuchungsmaxime), teismas gali: a) pareikalauti iš teismo, administracijos bei privatinių įstaigų, o taip pat iš trečiųjų asmenų, kad pateiktų reikalingų dokumentų ar šiaip davinių; b) kviesti ir apklausti šalių nenurodytus žinovus bei liudytojus; c) daryti vietos apžiūrėjimus;

d) pranešti bylos dalyviams, kurių įrodymų jie turi pateikti. Tuo būdu, teismas, spręsdamas bylą, nėra suvaržytas šalių nurodymais bei tvirtinimais. Priešingai, jis pats gali surinkti svarbius įrodymus.

Priesaika yra uždrausta.

Visi esminiai bylos dalykai surašomi protokole. Jame turi būti pažymėta visa bylos eiga tiksliai ir smulkiai, kad būtų galima visada matyti, ar išpildyti yra visi įstatymų reikalavimai.

23. Sprendimų darymas.

Administracinis teismas sprendžia tik savo sąžine, ir sprendimo pagrindu turi būti įstatymai bei pripažintų bylos aplinkybių visuma. Darydamas sprendimą, teismas nėra suvaržytas šalių įrodymais bei faktiškais daviniais. Jis gali net paliesti tokius dalykus, kurie visiškai nepažymėti šalių reikalavimuose, jei tik tie dalykai tampriai susieti su šiais paskutiniais.

Administracinis teismas savo sprendimu arba patenkina, arba atmeta skundą. Pirmuoju atveju teismas arba visiškai patenkina skundėjo reikalavimą, arba tiktai tam tikrą dalį.

Tačiau teismas gali visai atsisakyti nuo šalies reikalavimo ir visą savo dėmesį atkreipti į įstaigos veiksmus. Atskirais atvejais teismas gali nuspręsti: a) pripažinti apskųstus įstaigų veiksmus, visus ar tam tikrą jų dalį, neturinčiais teisėtos galios; b) liepti valdžios įstaigai be jau atlikto veiksmo, pradėti dar naują ir atlikti jį teismo nurodomu būdu; c) liepti valdžios įstaigai vietoje panaikinto veiksmo atlikti naują; d) įstatymų nustatytais atvejais atleisti valdininką.

Bylos išsprendimas nesustabdomas, kai proceso metu iškyla aikštėn nusikalstamojo darbo žymės. Tačiau, kai proceso eigos metu apskųstas veiksmas yra labai pasikeitęs arba visai išnykęs, del ko atkrinta sprendimo pagrindas, tai byla nutraukiama.

Sprendimai, kurie trumpai tuojau paskelbiami dalyviams tuoj, prieš pasibaigiant teismo posėdžiui, vadinami teismo rezoliucijomis. Galutinis sprendimas, be tos trumpos rezoliucijos, turi dar teismo motyvus. Galima tuojau paskelbti galutinis sprendimas. Tada rezoliucijų skelbimas savaime atkrinta. Jeigu sprendimas skelbiamas kitame posėdyje, tai to posėdžio laikas reikia tuojau paskelbti.

Visi sprendimai daromi Respublikos vardu.

24. Apskundimo tvarka (teisės priemonės).

Tos paprastos teisės priemonės, kurių griebiamasi, kol pirmosios instancijos sprendimas nėra įsiteisėjęs, apskundžiant Valstybės Teismo administracinei sekcijai, vadinamos revizijos skundu ir revizijos protestu. Skųsti leidžiama tiktai Taikos Teismų bei Apygardos Teismo skyrių nutarimus ir sprendimus.

Revizija yra vienkart apeliacija ir kasacija (revizija tikra to žodžio prasme). Taigi, revizijos skunde bei proteste galima remtis tuo, kad: a) neatkreipta dėmesio į svarbias bylos aplinkybes, b) nepritaikyta veikiančių įstatymų, c) iškraipyta veikiančiųjų įstatymų prasmė ir 4) yra esminių procesualinių trūkumų.

Pats skundas turi turėti dokumento formą, t. y., protokoluoti skundo negalima. Skunde turi būti nurodyta: a) pagrindas nepasitenkinimo sprendimu ir b) prašymas pirmos instancijos sprendimą panaikinti arba pakeisti. Tiek revizijos skundas, tiek revizijos protestas turi būti per vieną mėnesį, skaitant nuo sprendimo dienos, įteiktas tam teismui, kuris tą bylą sprendė, o adresuotas Valstybės Teismo Administracinei Sekcijai. Šis terminas skaitomas nuo galutinio sprendimo, o ne rezoliucijos, paskelbimo.

Kai tik gautas patvirtinimas, jog pirmosios instancijos pasiųsti nuorašai gauti, tai visa byla siunčiama antrajai instancijai. Bylos dalyviai gali per vieną mėnesį pasiųsti Valstybės Teismo Administracinei Sekcijai savo paaiškinimų raštu. Administracinė Sekcija nepraneša šalim, kada byla paskirta išžiūrėti. Vis delto šalys gali atvykti pačios arba atsiųsti savo įgaliotinius ir duoti paaiškinimų žodžiu.

Administracinė Sekcija nutaria: a) skundą, kaipo nepagrįstą, atmesti, arba b) pirmos instancijos sprendimą panaikinti ar pakeisti. Ji gali taip pat grąžinti bylą pirmajai instancijai iš naujo spręsti. Tokiu atveju bylą turi spręsti kitas Taikos Teisėjas arba kitos sudėties Apygardos Teismo skyrius.

25. Sprendimų vykdymas.

Kiekvienas Taikos Teisėjo bei Apygardos Teismo skyriaus sprendimas įsiteisėja, jei nustatytu terminu neapskųstas.

Valstybės Teismo Administracinės Sekcijos sprendimai neskundžiami ir todel laikomi įsiteisėjusiais.

Kiekvienas įsiteisėjęs sprendimas tuoj vykdomas.

Teismas praneša atitinkamam valdininkui arba įstaigai apie bylos išsprendimą, pasiųsdamas sprendimo nuorašą. Be to, pranešama apie tai ir priežiūros įstaigai (vyresnybei). Apskųstasis turi atitinkamai veikti ir sprendimą tuoj įvykdyti. Vyresnybė yra įpareigojama prižiūrėti, kad apskųstasis tą sprendimą iš tikrųjų įvykdytų.

Prašymai išaiškinti teismo sprendimus pateikiami tam teismui, kuris tą sprendimą yra padaręs.

Artur Tôeleid Kliimann.

Didžiosios Lietuvos piliečių užsieny sudarytų civilinių vedybų galia.

I. Įvadas.

Šis klausimas galima buvo išspręsti vienu šių trijų kelių: arba išleidžiant naują vedybų įstatymą, arba išleidžiant įstatymą tarpvalstybinėms bei tarpsritinėms privatinės teisės kolizijoms spręsti, arba, pagaliau, spręsti klausimą Civilinio Proceso 9 str. metodu — interpretacijos keliu. Iš buvusios Rusijos sukcesinių valstybių pirmuoju keliu nuėjo *Estija*[1]) ir *Latvija*[2]), antruoju — *Lenkija*[3]), o trečiuoju — *Lietuva*. Šiuo klausimu, kaip žinoma, pasisakė Vyriausiasis Tribunolas savo 1930 m. lapkričio 13 d. nutarimu[4]) ir pasisakė jisai teigiamai.

Roma locuta — causa finita! Bet reikia pasakyti, kad pažymėtas Vyriausiojo Tribunolo nutarimas sukėlė visuomenėj ir spaudoj[5]) daug kalbų, o todel ne pro šalį yra civilinių vedybų klausimą bei Vyr. Tribunolo nutarimą kritiškai išanalizuoti.

---

[1]) 1922 metų spalių 27 d. įstatymas (Riigi Teataja 1922 Nr. 138); Vertimas vokiečių kalbon *Bergmann*, Internationales Ehe-und Kindschaftsrecht, II, 133—139.

[2]) 1921 metų vasario 1 d. įstatymas (vertimas vokiečių kalbon *Bergmann*, 1. c. II, 289—297).

[3]) 1926 metų rugpiūčio 2 d. įstatymas, 1926 Dziennik Ustaw, poz. 580 ir 581, ypač 13—16 ir atitinkamai 12—16 str. str.

[4]) Nr. 18, „Teisė" 136—138 pusl. Vokiečių kalbon vertimas („Zeitschrift für Ostrecht" 1931, H. 1, S. 65—67) su *Kavolio* pastaba turi per toli einantį pavadinimą: „Das Eherecht ist Zivilrecht. Die Rechtsgeltung der Zivilehen litauischer Bürger ist aus dem Memelstatut herzuleiten". (Moterystės teisė yra civilinė teisė. Lietuvos piliečių civilinių vedybų teisėta galia išvestina iš Klaipėdos Statuto (Žiūr. taip pat *Kavolio*, Bažnytinės tikybiniai-mišrosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje. Kaunas 1930, ypač 18—21, 54—57 pusl., vokiškai = ZOR 1931, 17—39, ypač 27—33 ir recenzijos prie jo Rutenbergo („Teisė" Nr. 17, 67—72), *Büchlerio* (ZOR, 1930, 752—753) ir *Malakausko* („Tiesos Kelias", 1930 Nr. 10, 627—630.

[5]) Rutenbergas, Civilinių vedybų klausimu („Teisė" Nr. 19, 66—73).

II. Moterystė, kaip valstybinės civilinės teisės institutas.

Įžangoj reikia bent kelis žodžius pasakyti apie *moterystės instituto juridinę prigimtį*. Prieškarinėj Rusijoj moterystė buvo ne bažnytinės, o *valstybinės*, t. y. *civilinės* teisės institutas, sureguliuotas civilinių įstatymų[6]). Jeigu įstatymuose dažnai nurodomi bažnyčios nuostatai[7]), tai tuo dar nepasakoma, jog moterystė buvo *bažnytinės* teisės institutas. Reikia pabrėžti, kad tose srityse, kur įstatymai nurodo vadovautis kanonais, šie gauna savo juridinę galią iš valstybės *delegacijos*, o ne iš savęs, kaipo teisės šaltinio. Valstybė nėra pareiškusi savo pilno *désintéressment* vedybų klausimu, kaip kad kitais klausimais, pav. bažnyčių organizacija. Konstitucijos 86 str. nustatyta, kad šiuo atžvilgiu bažnyčios vadovaujasi vien savo kanonais. Todel Corpus Juris Canonici, liber primus, can. 1 725, buvo visiškai recepuotas valdžios ir yra Lietuvos pozityvinė teisė, ypač ryšy su 1927 metų spalių 10 d. Konkordato su Šventuoju Sostu IV str. (V. Ž. 264), nustatančiu valdžios pareigą vykdyti bažnyčios organizacijos vykdytinus įsakymus. Visai kas kita yra C. J. C., liber tertius, Tit. VII „de matrimonio" (can. 1019—1153), kuris veikia tik tiek, kiek jo sureguliuoti klausimai nėra valstybės įstatymų numatyti. Kad bažnyčios teisės yra deleguotos ir bažnyčios tarnautojai semia savo legitimaciją iš valstybės, matyti iš šių argumentų. Nors dvasininkai ir surašo vedybų aktą, bet kad būtų teisėtas, jis turi atitikti įstatymų nustatytą formą, o patys dvasininkai, Konkordato XIV str., šiems veiksmams atlikti turi būti valstybės įgalioti. Antra vertus, valstybė nėra palikusi moterystės klausimą reguliuoti tik bažnyčiai, o pati yra taip pat sureguliavusi visą eilę klausimų, kurie yra be sąlygų privalomi visų ar kai kurių bažnyčių nariams[8]). Tiesa, del blogos kodifikacijos tie nuostatai nėra su-

---

[6]) X T. 1 d., 1—119 str. str., 1836 metų moterystės įstatymas, Свод мѣстных узаконеній губерній остзейских, Часть III, Законы гражданскіе ст. 1—311, Устав иностранных исповѣданій §§ 317—386, Общее уложеніе Финляндское 1807 года, отд. 1.

[7]) X T. 1 d., 24, 61, 90 ir 1113 str; 1836 metų Moterystės Įstatymo 2, 98, 124, 140, 179, 192 str. str. Pabaltijo Įstatymų III dalis 1—4 str, str., Лифляндское Крестьянское Положеніе 1860 г. § 940.

[8]) susivedančių *sutikimas* (X. T. 1 d. 12, 62 p. 1, str. 1836 m. įst. 9—14, 99 str. p. 2; Устав иностр. испов. 200 str.; Финляндское Уложеніе о союзѣ бр. гл. I, § 1; tėvų ar globėjų *leidimas* (X. T. 1 d. 6, 62 p. str; 1836 m. įst. 15—21, 99 p. 3, 125, 129, 180 str. str.; Устав иностр испов. 201—204; Эстл. Крестьян. Пол. 1856 г. § 1048; Лифл. Крестьян. Пол. 1860 г. § 941; Курл. Крестьян. Пол. 1817 г. § 65; Финл. Улож. о союзѣ брачном гл. 1, § 1. 4); Įstatymų nustatytas susivedančių amžius (X. T. 1 d. 3, 63, 91 str. str.; 1836 m. Įst. str 6, 99 p. 1; Уст. иностр. исп. 199; Эстл. Крестьян. Пол. 1856 г. § 1047; Лифл Крестьян. Пол. § 939; Финл. Ул. о союзѣ брачн. гл. I, § 6, žiūr. taip pat Уложеніе о наказаніях уголовных и исправительных, 1563 str. atitinkąs 1903 m. Baudž Statuto 414 str.; (*Vyresnybės leidimas tarnautojams* X. T. 1 d. 9 str.; 1836 m. Įst. 99 str. 4 p., palyg. dar 125, 129, 180 str. str.; Уст. о гражд. службѣ в Ц. П. str. 68—70, Уст. иностр. испов. 205).

rinkti vienoj vietoj. Šis trūkumas buvo pašalintas iš Civilinio Kodekso Projekto, kuris ypač moterystės teisėj nieko nepakeitė, o pasitenkino vien teksto bei sistemos patobulinimu. Čia pirmame skyriuje sužymėtos vedybų sąlygos, bendros visoms tikyboms (str. str. 1—13), o toliau eina sąlygos, nustatytos atskiroms tikyboms (str. str. 14—51). Be to, svarbu dar pažymėti, kad įstatymai nesilaiko griežtai tikybų nuostatų (X. T. II. d. 1113 str.), o keičia juos. Taip antai, X t. I d. 3 str. nustatytas amžiaus cenzas, 91-uoju str. taikomas ir žydams bei mahometonams, nors jų pačių įstatymai numato kitą amžių. Todel žydams negali būti taikomas Eben—Haezer knygos Kidušin XLIII skyr. I str., kuriame vedybinis amžius nustatytas 13 metų ir viena diena, nors Устав. Иностр. Испов. 1327 str., matyti, recepavo žydų šeimos teisę. Taip pat neturi galios mahometonų įstatymų nuostatai, kurie leidžia vestis mažamečiams, pav.: Šeriato II d. 19 kn. 30 str. tedraudžia vyrui vedybų konsumacijos atlikti, jeigu žmona dar nėra devynerių metų amžiaus[9]). Pagaliau, ne visi papročiai, kuriais remiasi X T. I d., 1113 str., buvo pripažinti: Senatas (civ. 99/89) nustatė, kad antimoraliniai papročiai neveikia. Ir C. J. C ne visos taisyklės sutinka su įstatymais. Amžiaus atžvilgiu, X. T. I d., 63 str. ir 1836 m. įst. 6—8, 99, 100, 125, 129, 180 str. str. nustato 18 metų vyrui ir 16 žmonai, tuo tarpu C. J. C. can. 1067, § I — tiktai 16 ir 14. Aišku, kad dvasininkas negali sujungti asmenų, nepasiekusių įstatymų nustatyto amžiaus. Apie įstatymų prioritetą prieš kanonus čia kalbėti netenka. Malakauskas[10]), nurodydamas civilinių įstatymų nustatytą amžių, cituoja Konstitucijos 83 str., tačiau jokių išvadų iš to nedaro. Matyti, jis laiko įstatymų reikalavimus deroguotus (panaikintus) Konstitucijos. Tačiau Konstitucijos 83 str. liečia tik vidujinį — organizacinį — bažnyčių sutvarkymą (pav. C. J C. 1—725), bet jokiu būdu ne 1019 ir kt. įstatymų straipsnius.

Gal būt, nesusipratimams išvengti būtų buvę naudinga pasielgti taip, kaip Ispanijoj, kur Codex Juris Canonici paskelbus, jam buvo suteiktas 1919 metų gegužės 19 dienos Karaliaus dekretu specialinis exequatur[11]).

Tiesa, gaunamas tam tikras *dualizmas*. Valstybė nustato visą eilę sąlygų, privalomų visiems (ne tik *piliečiams*), o be to, leidžia atskiroms bažnyčioms tam tikrose ribose nustatyti dar papildomų sąlygų. Pirmosios sąlygos įstatymų ierarchijoje

---

Pagaliau visoms tikyboms (išskyrus mahometonus) yra privaloma *monogamija*. Mažiausia terandame pozityvinių nuostatų del vedybų Pabaltijo įst., bet tai todel, kad to krašto gyventojų dauguma buvo protestantai ir jiems buvo taikomi Устав Иностр. исп. 317—386. str. str.

[9]) Малышев. Курс общаго гражд. права Россіи. Особое приложеніе. Т. I. СПБ. 1880, стр. 217—218.

[10]) Moterystės teisės, I T., 1 d., 5 pusl., 5 pastaba.

[11]) žiūr. J. M. Trias de Bes, Droit international privé en Espagne (Académie, 31. 670).

užima aukštesnę vietą, kaip antrosios, yra privalomos valstybės ir bažnyčios organams ir yra baudžiamųjų įstatymų apsaugojamos (B. St. XIX. skyr.); antrosios gi privalomos vien bažnyčios organams. Iš šio normų dualizmo eina dvigubas asmens „statutas", — *status personalis valstybinis* ir status personalis *bažnytinis*. Tatai rodo, kuriuo būdu turi būti padalyta jurisdikcija tarp valstybės ir bažnyčios. Kur kalbama tik apie įstatymų numatytą status personalis, ten yra kompetentingas valstybės teismas (Senato sprendimas Chmelniko baudž. byloje 89/2); kur dar yra pridedamasis status personalis ecclesialis, ten yra kompetentingas dvasinis teismas. Iš to dar eina, kad prie valstybės „ordre public" gali būti priskirtas tik status personalis valstybinis, o ne papildomai ecclesiae nustatytas. Ši tezė svarbi yra tuo, kad moterystė, kaip valstybinis institutas, tarpvalstybiniuose santykiuose reguliuojama *valstybinės* teisės, o ne *bažnytinės*.

Šis konstatavimas yra reikalingas pašalinti nesusipratimams, kylantiems iš supainiojimo *bažnytinės moterystės* sąvokos su *valstybiniu-konfesionaliniu teisiniu sinkretizmu*. Bažnyčios ir valstybės teisių riba pagaliau yra ši: vedybos yra bažnytinės teisės institutas tiek, kiek jos yra sakramentinės — vedybų atlikimas, paties įvykio patikrinimas, jų legalizavimas ir perskyrimas — yra bažnyčios dalykas. Atvirkščiai, visos bylos, susietos su vedybomis, kaip sutartimi, laisvos valios ir pasitikėjimo sulaužymu, o taip pat visa baudžiamoji jurisdikcija priklauso pasaulinei valdžiai, kuri kartais reikalauja iš bažnytinės valdžios, kad pareikštų savo nuomonę (Civ. Proc. Įst. 1338 ir kt. str., Įstatymai apie Civilinį Procesą, XVI T., 2 d. § 617 ir kt. str., Baudž. Proc. 1012 str.[12]). *Pobiedonoscev'as* vienoj vietoj yra pasakęs: „Civilinis veiksnys vedybose pas mus yra neskiriamas ir sutampa su sakramentu, o dvasininkas, atlikdamas vedybų apeigas, veikia vienkart kaipo bažnyčios tarnas ir kaipo civilinių įstatymų vykdytojas"[13]). *Mūsų pirmutinė tezė tuo būdu yra ta, kad ir Rusijoje moterystė buvo valstybės civilinės teisės institutas*. Pasaulinė valdžia formaliai nėra varžoma įsakyti „civilinių įstatymų vykdytojui" (Pobiedonoscev), kaip ji laiko tikslinga. *Pačios vedybos, žinoma, nėra sekuliarizuotos, bet jų normavimas yra sekuliarizuotas*[14]). Tarptautinėj teisėj mes žinome valstybių, o ne bažnyčių teisę. Tikybinė ceremonija, reikalaujama A valstybės, turi B valstybėj valstybinės ceremonijos reikšmę, ir A valstybės kunigas yra B valstybės akyse civilinės padėties valdininkas. Taip pat civilinė apeiga, nustatyta B valstybėj, turi buti pripažinta ir A valstybės, kaipo B valstybės forma[15]). Büchler'io tvirtini-

[12]) Побѣдоносцев, Курс гражданскаго права 3-ое изд. 1 t. 17—18 psl.

[13]) Nolde, Брак и развод в частном международном правѣ (Комментарій к законам гражданским Вормса-Ельяшевича, 63 pusl.)

[14] Nolde, 1. c 63.

[15]) Bar, Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts, 1, 1889, S. 472—476.

mas[16]), esą Konkordatas išeinąs iš principialinės Šventojo Sosto ir Lietuvos Valstybės lygybės, yra pagrįstas nesusipratimu: Konkordatas garantuoja katalikų bažnyčiai tam tikras teises, o valstybei nieko negarantuoja. Todel savo juridine prigimtimi jisai yra vienašalė deklaracija, apvilkta sutarties forma.

III. Klausimo pastatymas ir jo išsprendimas paveldėtosios teisės šviesoje.

§ 1. Šio klausimo išsprendimo įstatymai.

Atsiduria užsieny Lietuvos pilietis, kuris nori ten vesti; tatai jam yra įstatymų leista. Tačiau jo nacionaliniai įstatymai nenurodo jam, kuriuos formalumus jis turi atlikti. Kadangi užsieny tėra žinoma daugiausia civilinė vedybų forma, tai jisai ir veda civiliniu būdu. Koks yra tokių vedybų „status" teisinėj santvarkoj?

Čia svarbu yra nustatyti šios tezės:

1. Lietuvos piliečių užsieny sudarytų vedybų, jų formos ir vidujinių sąlygų klausimas *nėra įstatymų sureguliuotas.* Ir X T. 1. d., ir 1836 metų Vedybų Įstatymas, ir Pabaltijo Rinkinys, ir kitataučių Vedybų Įstatymas nenumato šitokio atsitikimo ir visiškai apie jį tyli.

2. Antra vertus, įstatymai *nedraudžia* Lietuvos piliečiams vesti užsieny; priešingai, jie tatai aiškiai numato.

a) 1888 metų birželio 14 d. įstatymas (П.С.З. 5353) pirmiau buvo X T. 2 d. 620 str., o dabar XVI. T. 2 d. 443 str. Šio straipsnio (tiesa, jis liečia pravoslavų vedybų persiskyrimo bylų vietos priklausomybę, tačiau analogijos keliu jis taikytinas ir kitoms tikyboms) 3 p. nustato, kuriam vietos teismui priklauso *Rusijos valdinių, vedusių užsieny, bylos.*

b) IX. T. 930 str. nustato, jog liudijimus del Rusijos valdinių vedybų, sudarytų užsieny, išduoda konsulatai. Ir iš tikrųjų Konsuliarinio Statuto 12 str. (XI. T. 2 d.) 2 p. nustato vesti knygas, kuriose įrašomi vedybų aktai.

3. *Būtina bažnytinė vedybų forma, net krašto viduje, nėra užfiksuota Rusų 1906 metų konstitucijoje.* Tuo būdu nematome čia ypatingai apsaugoto teisės instituto. *De facto* visose Rusijos dalyse, net Suomijoj, tebuvo žinoma konfesionalinė vedybų forma, ir tai ne visumet, o tik tada, kai atitinkamos tikybos tatai reikalaudavo. Civ. Kod. 1113 str. reikia suprasti ta prasme, kad vedybos gali būti atliekamos ir nedvasininkų, jei tik tos tikybos nuostatai tatai leidžia (X. T. 1 d., 78 str).

---

[16]) Zeitschrift für Standesamtswesen, 9 Jg. Nr. 13, S. 91, Palyg. taip pat to pat autoriaus straipsnį „Blätter für internationales Privatrecht" 4 Jg. Nr. 5, 140—148.

4. Rusų įstatymuose (X. T. 1 d., 1836 metų įstatymas ir kiti) nėra normos, kuri nustatytų, kad užsieny sudarytos vedybos turi būtinai būti bažnytinės. Bendrai, civiliniai įstatymai, ypač tie iš jų, kurie nustato aktų *formą*, yra gryno vietinio pobūdžio; įstatymai yra privalomi čia, o ne užsieny. Maža to, iš paties įstatymų turinio galima prieiti išvadą, jog turima galvoje tik sudarytos *Rusijoje* vedybos. X. T. 61 str. expressis verbis pasakyta, jog visi krikščionys turi teisę vesti *Rusijoje*, jų tikybų taisyklėmis bei apeigomis. Ir jeigu ta „vietos aplinkybė" nėra paminėta 1 ir 90 str. str., tai savaime aišku, kad įstatymų leidėjas nenorėjo nustatyti specialinės privilegijos katalikams bei protestantams, ir ji turi būti taikoma visų tikybų asmenims (tos pačios nuomonės yra *Mandelštamas*[17]) ir *Šalandas*[18]), kitos — *Nolde*[19]). *Mandelštamas* ir *Šalandas* mano, jog bažnytinė forma esanti privaloma tik pravoslavams (Civ. Kod. 1 str. nėra to žodžio „v Rossii"), nes tuo laiku veikančiąja teise katalikų vedybose sakramentas yra pats vedančiųjų sutikimas, protestantai vedybų visai nelaiko sakramentu, o pravoslavai kaip tik vedybų aktą laiko sakramentu.

5. Civilinės vedybos *nėra uždraustos*. Nėra tokio įstatymo, kuris jas draustų, kaip kad, sakysime, X. T. 1 d. 1529 str. draudžia tam tikras sutartis.

6. *Rusų Senatas* (aukščiau cituotoj Chmelniko b. b.) *pripažino svetimšalių* sudarytas užsieny civilines vedybas jiems privalomomis ir Rusijoj ir už naujas vedybas nubaudė, kaip už bigamiją. Jeigu civilinių vedybų institutas prieštarautų teisinei santvarkai, tai jisai nebūtų pripažintas ir svetimšaliams. Tiesa, čia pat Senatas pastebi, jog nebūtų bigamijos, jei Rusijos valdinys, užsieny vedęs civiline forma, būtų vedęs antrą kartą bažnytine forma. Tačiau Büchlerio[20]) padarytos iš šios pastabos išvados eina per toli.

7. Tas pats sprendimas atsako į kitą klausimą, būtent, ar gali *civilinis teismas*, C. P. Į. 1338 str., bendrai spręsti civilinių vedybų teisėtumo klausimą. Tas klausimas buvo iškeltas, ir Senatas pažymėtu sprendimu pasisakė teigiamai.

8. Civ. Įst. 78 str. ir Luomų Įst. 947 str., Vyr. Trib. nutarimu („Teisės" 18 Nr., 137 pusl.) „raskolnikų" vedybų registracija pavedama civilinėms įstaigoms. „Šios įstaigos registruoja vedybas, netikrindamos, ar vedybų tikybinė ceremonija atlikta, o pasitenkina vien vedusiųjų pareiškimais registruoti jų vedybas;

---

[17]) Гаагскія конференціи о кодификаціи международнаго частнаго права СПБ 1900, ч. II, 201—202. žiūr. taip pat jo prancūzų kalba parašytą straipsnį „Du mariage et du divorce dans les rapports internationaux au point de vue du droit russe (Journal Clunet T. 29, 1902, 243—261, 460—486, o ypatingai 471—472).

[18]) Журналъ Министерства Юстиціи 1900, № 7, стр. 222—223.

[19]) Nolde 1 c. 70.

[20]) Büchler, 1. c. 193.

toks įregistravimas suteikia vedyboms teisėtų vedybų galios, kad ir nebūtų iš tikrųjų prieš tai atlikta jokių tikybinių apeigų". Su šiuo Vyr. Tribunolo tvirtinimu negalima sutikti. Visų pirma, iš to, kad policija netikrina tikybinės ceremonijos atlikimo, dar negalima prieiti išvados, kad policija gali įregistruoti raskolnikų vedybas, kai vedę raskolnikai nepraneša apie ceremonijos atlikimą. Rusų valdžia toleravo raskolnikus, bet nenorėjo pripažinti jų dvasininkų. Žinoma, vedę raskolnikai galėjo pristatyti policijai dvasininko liudijimą, tačiau toks liudijimas nebuvo priimėjamas, nes valdžia jo nepripažindavo, ir todel policija turėjo vedusių žodžiais tikėti. Bet savaime aišku, kad, nepranešant apie tikybinės ceremonijos atlikimą, policija neregistravo vedybų. Taip pat nesutinka su įstatymais bei praktika tvirtinimas, esą raskolnikų vedybos įgyjančios teisėtą galią, jas įregistravus policijoj. X. T. 1 d. 78 str. šaltinis yra 1874 metų balandžio 19 dienos įstatymas — (T.C.3. 53391), kuris skamba taip: „Raskolnikų vedybų įrašymas į metrikų knygas negali būtų pripažintas vyro ir žmonos sąjungos pagrindu ir esme"[21]).

Ši registracija yra tik vienintelis raskolnikų vedybų teisėtumo ir jųjų pasekmių įrodymo būdas (Civ. 94/36). Raskolnikų vedybų aktu įstatymai laiko *tikybinę* apeigą, atliktą jų tikėjimu, o ne vedybų įrašymą į metrikos knygą. (Civ. 62/69, Bendr. Susir. 99/28). Kad iš tikrųjų taip yra, matyti iš to, kad neišpildžius 78 str. nustatytų sąlygų, pačios vedybos nenaikinamos, o tik nusikaltusieji traukiami tieson (Civ. 97/65).

Reikia dar pabrėžti, jog 78 str. tekstas yra tiek neaiškus, kad daugelis tyrinėtojų jame mato ypatingą civilinių vedybų arba „брак по нуждь" formą. Net ir Senatas (Civ. 94/35, 94/36) iš pradžių laikėsi analoginės pažiūros ir pripažino, kad įrašymas į metrikų knygas turi tokios pat galios, kaip kad pats raskolnikų susijungimas, kuris įgyja teisėtų vedybų galios bei pasekmės (94/36). Tačiau kartą *Baudž.* Kasac. Dep. (94/23) priėjo visai priešingą išvadą, kurios paskiau laikėsi, kaip mes jau nurodėme, ir Civ. Dep. (97/65, 902/69) ir Bendr. Susirink. (99/28). Pažymėtame *Parfenovo* bylos sprendime (94/23) Senatas pasisakė, kad raskolnikų vedybų įrašymas į metrikų knygas, nei savo forma, nei savo turinio esme negali būti prilyginamas ar laikomas panašiu į tas civilines vedybas, kurios leidžiamos Vakarų Europos įstatymų, nes tokia vedybų forma Rusijos valdiniams įstatymais neleidžiama[22]).

Reikia dar turėti galvoje, kad 78 str. nuostatai buvo aiškiai išimties įstatymai, nukreipti prieš raskolnikus, o ypač prieš

---

[21]) Žiūr. Valstybės Tarybos samprotavimus, svarstant 1874 metų įstatymą knygoj: Отчетъ по Государственному Совѣту за 1874 годъ, 111 pusl., cituota: Канторовичъ, Законы о состояніях. Изд. 2-ое. СПБ. изд. Право. 1911, 733 pusl.).

[22]) Комментарій Вормс-Епьяшевич, I, 201—217, Нечаев, Браки раскольников, в Словарѣ Волков-Филиппов I, 1240—1245.

jų dvasininkus. Kyla todel klausimas, ar galima analogijos keliu taikyti šį straipsnį, kaipo išimtį, kitų tikybų žmonėms arba net netikintiems. Man rodos, kad Civ. Įst. 78 str. ir Luomų Įst. 941—948 str. str. nieko bendra su civilinėmis vedybomis neturi. Kitos nuomonės yra Mandelštamas[23]), kuris pažymėtas tuose straipsniuose vedybas prilygina prie „Notcivilehen". Tad Rutenbergo („Teisė", Nr. 19, 68) tvirtinimas, esą Mandelštamas nelaiko raskolnikų vedybų civilinėmis, man visai nesuprantamas ir niekuo nepagrįstas.

Tuo būdu, mums recepavus Rusų įstatymus, padėtis yra tokia, kad konfesionalinė vedybų forma, kuri faktiškai viena tevykdoma, nepriklauso prie *ordre public*; kad užsieny sudarytoms vedyboms ši forma nėra expressis verbis nustatyta ir pagaliau, kad civilinės vedybos ne tik nėra uždraustos, bet (kiek liečia svetimšalius) net yra teisės apsaugotos.

§ 2. Administracinė praktika.

Nėsant įstatymuose aiškių normų apie civilines vedybas, šių teisėtumo klausimas buvo sprendžiamas administracinių organų. Užsienio Reikalų Ministerija savo 1889 m. vasario 25 d. aplinkrašty[24]) sukonstruavo šią teoriją: veikiančiais Rusijoje įstatymais (kokiais?), pas mus tegali būti pripažįstamos tos Rusų valdinių jungtuvės, kurios sudaromos bažnyčios apeigomis (по церковному обряду)[25]). Ne pro šalį (čia, tiesa, jau tikslingumo klausimas) pažymėti, kad vedusiems bažnytine forma gali būti ir grestų tiek jų apsigyvenimo krašte, tiek visuose kituose kraštuose pavojus jų užsieny sudarytoms bažnytinėms vedyboms, kaipo neatitinkančioms vietos įstatymų reikalavimų, *niekur* nebūti pripažintoms. Antra vertus, svetimšaliams Rusijoj, pasiremiant visai netiksliu Luomų Įstatymo 822 str. aiškinimu, buvo griežtai taikomas principas *locus regit actum*. Rusų vyriausybė nuosekliai ir griežtai kovojo prieš diplomatines bei konsularines vedybas. Reikia pripažinti, kad konsularinių vedybų idėja prieštarauja *lex loci celebrationis*, nors savaime aišku, kad konsulate arba pasiuntinybėje prisilaikoma ne vietos, o svetimo (savo) krašto įstatymų. Pripažindama konsularines vedybas, vyriausybė tuo pačiu atsisako nuosekliai įgyvendinti *lex loci celebrationis*

---

[23]) Mandelštamas, 1. c. II, 209.

[24]) žiūr. Сборник Циркуляров М. Ин. Д. по Департаменту Внутренних Отношений, I прод 1888—1894, 895, 14 и сл., cit. Nolde, l. c. 68; vėliau patvirtinta 1895 m. aplinkr. Nr. 45 cit. Горянинов, Руководство для консулов, 332 pusl.

[25]) Kiek toli ėjo šis nusistatymas, matyti iš šio atsitikimo. 1888 metų kovo 12 d. įstatymu buvo įsakyta visiems buvusiems Rumūnijos valdiniams, gyvenantiems Rusijai priskirtoje Besarabijos daly, kurie buvo vedę civiliniu būdu, susijungti (antrą kartą!), pravoslavų cerkvės taisyklėmis; priešingai, jų vedybos buvo laikomos niekingomis. (Брун, Ж. М. Ю. 1911 № 10, 54).

principą. Svetimšaliams ši taisyklė būtų fakultatyvine, nes jie, norėdami, gali išvengti vietinių įstatymų. Ši vedybų forma buvo paskiau sankcionuota ir 1902 metų birželio 12 d. Haagos Konvencijos 6 str.

§ 3. Senato praktika.

Rusijos praktika reikalavo, kad vedybos užsieny būtų daromos būtinai pas dvasininkus; civilinių vedybų ji nepripažindavo. Čia reikia dar kartą pabrėžti, kad mes turime reikalą su administracijos nusistatymu (o ne su įstatymu), kurį sankcionavo Senatas savo 1889 m. IV 15 d. sprendimu Lerchendorfų byloje (99/39)[26]) Šis Senato sprendimas, kuris laikomas bene svarbiausiu, yra įsidėmėtinas. Jame Senatas tiesiog nustato, kad Rusijos valdinių užsieny padarytos civilinės vedybos nėra vedusių sąjunga" (брачный союз) ir neturi tų pasekmių, kurios paprastai išeina iš vedybų. Čia Senatas klysta: netenka abejoti, kad tokios vedybos yra privalomos jų padarymo vietoj (pagal vietos įstatymus) ir visose trečiosiose šalyse (del Vakarų Europos kraštų įstatymų nuostatų vienodumo). Klausimas yra tik, ar jos yra privalomos Rusijoje. Senato pagrindinė tezė yra išreikšta šiais žodžiais: „Tačiau, neabejojama ir tat *tarptautinės teisės bendraisiais pradais* pripažįstama, kad vienos valstybės valdiniai, vesdami kitoj valstybėj, turi vadovautis ne tik vietiniais, teritorialiniais įstatymais tos valstybės, kurioj vedybų apeigos atliekamos, del bendros taisyklės, kuria juridiniai veiksmai atliekami jų atlikimo vietos įstatymais (locus regit actum), bet ir tėvynės įstatymais, ypač tais, kurie liečia asmens teises bei sąlygas, kuriomis galima vesti (status personalis). Tarp šių sąlygų viena esminė yra *išpildymas taisyklės, kuria vedybos atliekamos bažnyčios įsakymais — tikybinių vedybų apeigų įvykdymas.* Įstatymais, Rusijos valdiniams yra privaloma, kad vedybos būtų cerkvės pašventintos (освященіе брака церковью). *Ši uždedama kiekvienam rusų valdiniui asmens pareiga nenustoja reikšmės bei galios, ir išvažiuojant rusų valdiniui į užsienį; ji veikia ir užsieny.*"

Analizuodami šią tezę, mes matome joje šių ypatybių:

1) Senatas remiasi neva esančia bendra tarptautinės teisės norma, kuria moterystė priklauso *tėvynės ir vedybų sudarymo* vietos įstatymams (kumuliatyvinė teorija).

---

[26]) Tiesa, šis sprendimas liečia tik liuteronus, tačiau ta aplinkybė, kad Senatas remiasi X t. 1 d. 61 str., jau rodo, jog jis privalomas ir kitoms tikyboms. Senatas vėliau (I Bendrojo Susirinkimo 1911 metų rugpiūčio 12d. sprendimas išspausdintas Изв. Мин. Ин. Д. 1912, 1 kn., 156 str. cit. Nolde, l. c. 69) pats pritaikė šį sprendimą visiems Rusijos valdiniams. Analoginėj byloj (Petri) teko Senatui beveik tuo pačiu laiku pasisakyti šiuo klausimu, ir jisai ten pripažino Šveicarijoj padarytas Rusijos piliečių civilines vedybas teisėtomis. (Mandelstamm, l. c. II, 188). Deja, šio sprendimo motyvai nėra paskelbti. Žiūr. taip pat *A. Makarow*, Das russische Zwischenprivatrecht, 1926, 51—52.

2) Senatas laiko bažnytines vedybų apeigas moterystės teisinumo sąlyga ir priskiria jas prie status personalis.

3) Be to, bažnytinės vedybos yra rusų valdinio *viešoji* pareiga, nuo kurios jisai neatleidžiamas ir išvažiavęs į užsienį.

Nė vienas šių motyvų nėra rimtas.

Ad. 1) Iš kur Senatas yra paėmęs sakyti, jog kumuliatyvinė teorija yra pripažinta tarptautinės teisės, nežinia. Pirmučiausia, reikia turėti galvoje, kad įstatymų konfliktams spręsti (conflits des lois) normos yra arba nacionaliniuose įstatymuose arba tarptautinėse konvencijose. Nė vieno krašto įstatymai nereikalauja abiejų kraštų sąlygų išpildymo[27]). Galima kalbėti apie kai kurias išimtis iš principo lex loci celebrationis (konsularinės vedybos, in fraudem legis, Code Civil 190—191 ir kitų str. str. reikalavimai, Haagos Konvencijos § 5, 2 d. ir § 7 nuostatai), bet ne apie pripažinimą kumuliatyvinės teorijos. Ir iš tikrųjų, nei Haagos Konvencija, nei 1889. II. 11 Montevideo traktatas (Argentina, Bolivija, Paragvajus, Peru, Uragvajus) to nereikalauja. O svarbiausia, ir mūsų įstatymai to nereikalauja: Civ. Pr. Įst. 707 str. pasitenkina tuo, kad aktai sutinka vien su jų sudarymo vietos įstatymais, ir nereikalauja, kad jie dar sutiktų su nacionaliniais įstatymais. Ne tik pozityvinė teisė, bet ir *doktrina* yra nusistačiusi prieš kumuliatyvinę teoriją. Lieka dar vienas klausimas: *gal būt Rusijoje buvo taikoma kumuliatyvinė teorija svetimšaliams?* Gal būt Rusijoje, svetimšaliams vedant, buvo reikalaujama, kad būtų išpildyti tiek jų *tėvynės* įstatymų, tiek jų *apsigyvenimo vietos* (Rusijos) įstatymų reikalavimai? Reikia pasakyti, kad to nebuvo. Svetimšaliai pasiduodavo visiškai ir tiktai teritorialiniams Rusų įstatymų reikalavimams[28]). Taigi, jei pati Rusija nepripažino šios tariamosios normos, tai kaip galėjo Senatas ja remtis, ir kodel Rusų vyriausybė vedė aštrią kovą prieš konsularines vedybas?

Ad. 2) Ši tezė sukelia Vakarų Europos ir Rusijos įstatymų koliziją. Viena kolizija yra vadinamoji *išorinė*: Vakarų Europos įstatymai reikalauja vedybų civilinės formos, o Rusijos — bažnytinės. Antra kolizija yra daug gilesnė (vad. *vidujinė kolizija*) ir liečia bažnytinių apeigų kvalifikaciją.[29]) Vakarų Europos pažiūra, ši apeiga priskiriama prie *formos*, o Senato nuomone, — prie *status personalis*. Gauname juridinių kvalifikacijų koli-

---

[27]) Greičiausia, kad Senatas čia supainiojo kumuliatyvinę teoriją su nustatytąja Vakaruose norma, kuria vedybų *forma* turi atitikti *vietos* įstatymus, o *vidujinės sąlygos* — *tėvynės* įstatymus. Bet pripažinęs tą tezę, Senatas turėjo daryti visai kitas išvadas. Iš tikrųjų gi Senatas, pradėjęs savo išvedžiojimus iš kumuliatyvinės teorijos, priėjo aiškų *locus regit actum* neigimą (Пиленко, Словарь Волков—Филиппов, T. I, стр. 1228).

[28]) Žiūr. ypač Šventojo Synodo 1910 metų kovo 20 d. nutarimą Nr. 2171, Nolde, Вормс-Ельяшевич, I. c. T. I, pusl. 66. Rusų praktikos motyvai ir jų kritika, žiūr. Nolde, I. c. 62—64.

[29]) Žiūr. šiuo klausimu Saland-Gierke kontroverza (Ж. М. Ю. 1900, Nr. 7, 224; ten pat Nr. 8, 207—208, Право 1901, 1705 в выноскѣ).

ziją (conflits des qualifications, Kollision der Anknüpfungsmomente, Колизія опредѣляемых понятій), kurią išspręsti būtų labai sunku, jeigu mes sutiktumėm su Senato kvalifikacija, apibūdintina maždaug šitaip: Rusijos pilietis užsieny turi teisę vesti tik bažnytine forma. Piliečiui, vadinasi, įstatymai suteikia vedybinį teisinumą tiktai bažnyčioje. Konstrukcija labai sunki, ir mes be reikalo ieškome pagrindo šiai pažiūrai Senato sprendime; Senatas nustato tą tezę, kaip aksiomatinę, nereikalaujančią jokių tolesnių įrodymų. Bet iš tikrųjų, kas gi yra status personalis? Niekas kita, kaip teisinumas ir veiksnumas. Senatas, matyti, sampratuja, kad vedybinis teisinumas jau savaime suponuoja bažnytinę vedybų formą. Gaunamas circulus vitiosus: mūsų pilietis negali užsieny sudaryti civilinių vedybų, nes jisai tam nėra teisinas, o jisai nėra teisinas todel, kad jam privaloma bažnytinė vedybų forma. Tiesa, pagal doktriną, kvalifikacijų kolizija sprendžiama *lege fori*. Tuo būdu, Senatas turėjo pagrindą duoti pirmenybę savo bažnytinės apeigos kvalifikacijai prieš kitų kraštų kvalifikaciją. tačiau, pats konfliktas tuo nepašalinamas ir lieka neišspręstas[30]).

Ad. 3) Tur būt ir tas argumentas pasirodė Senatui nepakankamai stiprus, todel jisai sukonstruavo naują Rusijos valdinio pareigą. Pažiūrėkime, kiek ta pareiga yra pagrįsta įstatymais.

Rusų 1906 metų pagrindinių įstatymų 70 ir 71 str. str. nustato valdinių pareigas. Jos yra dvi: karinė prievolė ir mokesčių mokėjimas bei natūralinės prievolės. Be to, 55 str. nustato dar valdinybės ištikimumą (вѣрность подданства), kuris tvirtinamas priesaika. Be šių, jokių kitų pareigų, kurios lydi valdinį užsieny, įstatymai nežino. Ir X. tomas neuždeda kitų pareigų valdiniams, esantiems užsieny. Tuo būdu, šis argumentas, kuris turėjo sustiprinti silpną status personalis kvalifikaciją, taip pat neįtikina. Įdomu pažymėti, kad Ispanijoje, kur ligi pereitų metų revoliucijos bažnytinė forma buvo vienintelė, Aukščiausiasis Teismas pripažino niekingomis civilines vedybas, padarytas ispanų Argentinoje, krašto įstatymais, nes vedybų forma priskirta prie *ordre public* ir yra privaloma ispanams, net gyvenantiems užsieny[31]).

§ 4. Rusų doktrina (mokslas).

Tarptautinės privatinės teisės mokslas neaprobavo administracinės bei teismo praktikos, nepripažįstančios užsieny sudarytoms vedyboms vedybų galios. Ypač pradėta tuo klausimu do-

---

[30]) Žiūr. šiuo klausimu: *Niboyet* — Qualifications (Rėpėrtoire Lapradelle — Niboyet, T. X. 369—382); *Bartin*, La doctrine des qualifications et ses rapports avec le caractère national des conflits des lois (Académie, *T. 31*, 565—621).

[31]) žiūr. J. M. Trias de Bes, Droit international privė en Espagne (Académie 31, 654, sulyg. 674).

mėtis sąryšy su aukščiau cituotu sprendimu Lerchendorfų byloje. Nolde savo Tarptautinės privatinės teisės veikale[32]) dar to sprendimo nekritikavo; tatai jis yra[33]) padaręs kiek vėliau kitoj vietoje. Jis savo trumpą to sprendimo kritiką baigia šiais žodžiais: „Rusų teisė, kai turi reikalo su svetimšaliais, vedusiais už Rusijos sienų civiliniu būdu, visai neneigia nei pačių vedybų, nei visų jų teisinių pasekmių, o, esant reikalui, net apsaugoja tokias vedybas. Jeigu ji, tuo būdu, yra bendrai linkusi civilines vedybas laikyti teisėtomis, tai visiškai nesuprantama, kodel ji nenori pripažinti tokiomis ir Rusijos piliečių užsieny padarytas civilines vedybas". *Pilenko*[34]), kritikuodamas pažymėtąjį sprendimą, sako: „Panašus klausimo išsprendimas iš tikrųjų yra privatinės tarptautinės teisės pačios idėjos neigimas, ir gyvenimas greit atkeršijo už tai: specialiai šį klausimą tyrinėjusių mokslininkų parodymais, Rusijos valdiniams užsieny sunku vesti, o, pvzd., Vokietijoj beveik visai uždrausta. Vokietijos valdžios organai kliudo pravoslavų dvasininkams sujungti rusus, neatlikusius pirmiau civilinių vedybų formalumų, o be to, reikalauja iš mūsų tautiečių, kad jie, prieš sudarydami civilines vedybas, pristatytų liudijimą, jog šios civilinės vedybos bus pripažintos Rusijoj, nors jie ir vengtų paskui susijungti bažnyčioje. O tokį liudijimą gauti, savaime suprantama, negalima". Kitoj vietoj[35]) *Pilenko*, kritikuodamas Senato sprendimą, sako: „Rusija laiko galima išplėsti savo įstatymų veikimą visoms savo valdinių vedyboms, vis tiek kur jos būtų sudarytos, o tuo tarpu negarantuoja analoginiais atvejais savitarpiškumo, pav., vokiečiams, vedantiems Rusijoje".

Šalland[36]), pradžioj laikęs formos atžvilgiu bent praktiškai patartiną kumuliatyvinę teoriją, paskiau[37]), sąryšy su pažymėtuoju Senato sprendimu, griežtai pasisakė tiek prieš nustatytą administracinę praktiką, tiek prieš tą Senato sprendimą. Cituodamas ministerijos raštus civilinių vedimų klausimu, jisai pastebi ... „tačiau, be reikalo būtų ieškoti juridinių argumentų tame susirašinėjime". Kalbėdamas apie sprendimą Lerchendorfų byloje, Šalland'as sako: „Mūsų kasacinė instancija nesistengia įrodyti, jog šis dėsnis (scil. jog bažnytinės vedybos priklauso prie asmeninių sąlygų) yra pagrįstas įstatymais arba juridine logika, o tiesiog išeina iš jo. *Tokiomis sąlygomis klausimas*, mūsų nuomone, *turi būti laikomas dar atviru* (pusl. 1709)". Taip pat *Mandelštamas*[38]) kritikuoja nusistojusią administracinę praktiką, atskirai kiekvienos tikybos atžvilgiu. Del pravoslavų jis savo pažiūrą at-

---

[32]) Priedas prie List'o Petrapilio leidimo, 538—539).
[33]) Вормс-Ельяшевич, комментарій I, 70—71.
[34]) Международное частное право knygoje List'o, Dorpato ieid. 1902 m. pusl. 389.
[35]) Словарь Волков-Филиппов, I, 1223.
[36]) Право, 1899, 90—92.
[37]) Право, 901, 1704—1709.
[38]) Mandelštam'as, 1. c. II, 193—205.

sargiai formuluoja šitaip: „Mums belieka konstatuoti, kad mūsų aukščiausios valstybinės įstaigos laikosi tokio nusistatymo, jog Rusijos piliečių, pravoslavų, vedybos negali būti laikomos galiojančiomis, kai jos sudarytos vien civiline forma. Šios įstaigos, matyti, išeina iš to, kad sakramentą atlikti tegali dvasininkas. Mes nelaikom savęs kompetentingais šios pažiūros teisingumą įvertinti“ (1. c. 198).

Kai del katalikų, tai išeinant iš Bernardo Papiensis'o definicijos (Matrimonium facit utriusque consensus legitimus per mutua verba vel certos nutus expressus) ir iš to, kad nutarimai Tridento koncilio, pripažinusio vedybas sakramentu, nebuvo Rusijoje paskelbti, ir todel katalikai galėjo vesti *per nudum consensum*, ir pagaliau iš X. T. 1 d. 6 1 str. teksto prieinama išvada, pagrįsta, be to, dar Civilinio Proceso Įstatymų 464 ir 707 str. str., jog katalikų sudarytos užsieny civilinės vedybos turi būti laikomos tikromis vedybomis ir Rusijoje. Dar mažiau, Mandelštamo nuomone, yra pamatuota praktika liuteronų atžvilgiu, turint galvoje tą aplinkybę, kad liuteronų tikyba nepripažįsta vedybų sakramentu[39]). A fortiori, tie samprotavimai liečia ir nekrikščionis. Su Mandelštamo pažiūra sutinka ir *Jabločkov*[40]). Dar toliau eina *Isačenko*[41]): „Jeigu, pav., vedybos yra sudarytos civiline tvarka tokioje valstybėj, kur vedybų galiai pripažinti nereikalaujama, kaipo conditio sine qua non, kad vedantieji būtų dar bažnyčios palaiminti, tai tokios vedybos turi būti pripažintos galiojančiomis ir Rusijoje, nežiūrint to, kad čia civilinės vedybos yra visai uždraustos“. Pagaliau reikia dar nurodyti į vokiškai rašiusį rusų teisininką Engelmaną[42]), kuris, dėstydamas vyraujančią Senato ir administracijos nuomonę apie taikymą Rusijos piliečiams užsieny rusų įstatymų normų, vis delto su ta nuomone nesutinka, tiesa, ne del pozityvinių — juridinių samprotavimų, o del to, kad tokia praktika prieštarauja tarptautiniam bendravimui.

§ 5. Ką nauja įnešė į šį klausimą Lietuvos teisinė santvarka?

Prieš pradedant dėstyti mūsų teisės noveles šiuo klausimu, reikia pabrėžti, kad prieškariniai įstatymai veikia Lietuvoj ne automatiškai, ne del valstybinio kontinuiteto, o Lietuvos suverenine valia, kuri pasireiškė buvusios Rusų Imperijos įstatymų recepcija (1918 metų lapkričio 2 d. Laikinosios Konstitucijos 24 str. ir

---

[39]) Žiūr. del liuteronų vedybų A. Гирке, Ж. М. Ю. 1900, №8, 206—207.

[40]) Курс Международнаго Гражданскаго Процессуальнаго Права, Ярославль, 1909, 121—125.

[41]) Практическій Комментарій к Гражданскому Процессу, 1912 СПБ, IV,71

[42]) Leske-Loewenfeld, Die Rechtsverfolgung im internationalem Verkehr, B. IV, pusl. 759—764, žiūr. taipogi (l. c. 833) Posner'io išdėstymą Lenkijos Karalystėj veikiančių privatinės tarptautinės teisės taisyklių.

Laikinojo Lietuvos Teismų ir jų darbų sutvarkymo įstatymo § 2). Ne visa *teisė* buvo recepuota, o tik *įstatymai*, vadinasi, be teismo praktikos ir doktrinos, kurios kartu su pačiais įstatymais sudaro krašto teisės sistemą. Ši recepcija yra sąlyginė. Savaime aišku, kad naujas įstatymas ipso facto naikina seną, o be to, įstatymai turi bent neprieštarauti Lietuvos Valstybės Konstitucijai.

Büchlerio (1 c. 192) tvirtinimas, jog „kol straipsnis... nėra išbrauktas, tol jis yra ir veikia" ir „valdžios įstaigoms, taip pat teismui neleidžiama aiškinti konstitucijos ar įstatymo straipsnį; jos turi jį taikyti ar ne, žiūrint aplinkybių. Jo galiojimas yra neabejojamas. Kol jis nėra panaikintas, jis galioja", visiškai nėra pagrįstas mūsų praktika.

Mūsų teisės santvarka įnešė į tą — savaime jau palankią civilinėms vedyboms — iš Rusijos paveldėtą teisinę padėtį kai kurių svarbių pakeitimų:

1) Lietuvos Valstybės Konstitucija (1922 m. rugpiūčio 1 d. 85 str., 1928 m. gegužės 15 d. 86 str.), nustato, jog jungtuvių aktai daromi *tikinčiųjų* pas jų dvasininkus, ir, „jeigu jie atatinka įstatymo nurodytai formai," tai „piliečiai (*tikintieji*) nėra verčiami tų aktų kartoti kitoj įstaigoj". Iš to eina:

a) kad Konstitucija, paskelbusi sąžinės laisvės principą (buv. 13, dabar 14 str.), deklaruoja *konfesionalinę vedybų formą, privalomą tik tikintiems*,

b) kad, tuo būdu, valstybė yra išsižadėjusi privalomosios konfesionalinės vedybų formos,

c) kad konstitucija prileidžia, jog bus sudarytos kitos, *nekonfesionalinės* įstaigos vedybų aktams sudaryti, kitaip tariant, deklaratyviniu būdu civilinės vedybos Lietuvos piliečiams yra bent jau leistos.

2) Mes turime valstybės ribose vieną sritį, kur nėra kitos vedybų formos, kaip tik civilinė. (1875 m. civilinės padėties įst.). Kaip paskiau bus įrodyta, Klaipėdos krašto piliečių vedybos mūsų organų negali būti užginčytos. Tuo būdu, dabar faktiškai turime Lietuvos teritorijoje *dvi vedybų rūšis ir abidvi yra legalios*.

3) Net Didžiosios Lietuvos teritorijoje jau dabar galima daryti civiliniai vedybų aktai, tiesa, kol kas tik gyvenantiems Lietuvoje *latviams, estams, vokiečiams* ir *prancūzams*, kurie gali su savaisiais vestis civiline forma savo konsulatuose (konsularinės vedybos), Lietuvos—Latvijos ir Lietuvos—Estijos 1924 metų vasario 15 d. konsularinių sutarčių 15 §. (V. Ž. 157, eil. NN 1112 ir 1113), konsularinės sutarties su *Vokietija* 19 str. (V. Ž. 300) ir konsularinės sutarties su *Prancūzija* (V. Ž. 315) 30 str.

Kaip nuodugniai pasikeitė padėtis! Rusijos valstybės konstitucija (62-68 str. str.) težinojo įvairių tikybų valdinius, tačiau nepripažino netikinčiųjų (laisvamanių), o mūsų konstitucija sąžinės laisvę visiškai garantuoja. Jeigu konstitucija kalba apie tikinčiųjų grupę, tai savaime aišku, jog ji pripažįsta lygiateisiais piliečiais ir netikinčius. Rusijoje pozityvine teise, konfesionalinė

vedybų forma buvo privaloma *visiems* piliečiams, o mūsų konstitucijos 86 ir 106 straipsniais, ji tegali būti privaloma tik tikintiems. Rusijos įstatymai net tiesiog neleido civilinės vedybų formos, o mūsų konstitucinė santvarka ją *numato*. Rusijoje, *faktiškai* visose jos dalyse, buvo žinoma tik konfesionalinė vedybų forma. Rusijoje ėjo ginčas del sektantų ir raskolnikų vedybų formos (vieni jas laikė civilinėmis vedybomis, kiti ne), o Lietuvoje, esant sričiai, kur tik civilinė forma yra žinoma, mūsų piliečių krašto viduje sudarytų civilinių vedybų teisėtumas yra galutinai nustatytas. Rusijos valdžia, pasiremdama IX. T. 822 str. ir X. T. 1. d. 25 ir 61. str. str., aštriai ir atkakliai kovojo prieš konsularines civilines vedybas[43]), o pas mus šios yra konvencijų leidžiamos. Rusijos valdžia toje savo kovoje nuėjo taip toli, kad net užsienio kraštų atstovams, vedant Rusijos valdines, eksteritorijalumas nebuvo taikomas, ir jie turėjo atlikti visas apeigas bažnyčioj[44]), o mūsų valstybėje šis klausimas net nekeliamas. Antra vertus, mūsų paliestam klausimui išspręsti, priešingai literatūroj pareikštoms nuomonėms, negali turėti reikšmės šios naujai iškeltos aplinkybės:

1) *Bergmann*[45]) laiko, jog užsieny sudarytos civilinės vedybos turi galios Lietuvoje, nes „vedybų teisės nuostatai, pagrįsti vedančiųjų tikėjimu, einant konstitucija, nustoja galios. Autorius čia turi galvoje 1922 metų konstitucijos 13 str. (1928 m. 14 str.) nuostatą, kuriuo visi piliečiai turi tikėjimo ir sąžinės laisvę[46])". Autoriaus klaidai įrodyti netenka ilgų išvedžiojimų daryti. Konstitucijos 13 str. priklauso prie asmens laisvių katalogo. Garantuodamas sąžinės ir tikėjimo laisvę, įstatymų leidėjas rezervavo atitinkamą gyvenimo sritį asmens laisvai valiai, tačiau nepanaikino įstatymo, nustatančio konfesionalinę vedybų formą. Tiesa, esant sąžinės ir tikėjimo laisvei, nėra kliūčių bekonfesionaliams (laisvamaniams) atsirasti, o šie taip pat turi teisę vesti pagal savo įsitikinimus. Tačiau ši aplinkybė gali turėti reikšmę, sprendžiant *in fraudem legis* klauzulės pritaikymą; gi iš esmės šiame straipsnyje nieko nekalbama prieš konfesionalinę vedybų formą ir neskelbiama civilinė jų forma. Pagaliau, sąžinės ir tikėjimo laisvė buvo, tiesa, su pravoslavų privilegijuota padėtim, garantuota ir carų Rusijoje (1906 metų Pagrindinių Įstatymų 67 str., Свод Законов XI. T. 1 d. 1-2 str. str.).

2) Bergman (l. c. pusl. 310) mini dar Ministerio Pirmininko 1924 metų birželio 12 d. (kur jisai buvo paskelbtas, nepavyko nustatyti) pareiškimą, kuriuo Lietuva pripažįstanti sudarytas užsieny Lietuvos piliečių, nedalyvaujant dvasininkams, civilines ve-

---

[43]) Мандельштам, Гаагская Конференція, II, 434—437.

[44]) žiūr. Указ Санктпетербургской Духовной Консисторіи 20-го мая 1911 г., (Изв. Мин. Ин. Дел. 1912 кн. I, 165, цит. у Нольде, 1. с. 65).

[45]) Internationales Ehe—und Kinderschaftsrecht, II, S. 309.

[46]) Jis dar remia savo nuomonę Lietuvos Pasiuntinybės Berlyne jam suteikta informacija.

dybas. Savaime aišku, kad šis pareiškimas neturi jurisdinės vertės, nes jis nėra autoritetingo įstatymų aiškintojo Vyriausiojo Tribunolo nutarimas.

3) Taip pat neturi reikšmės 1924 metų balandžio 8 d. aplinkraštis (V. Ž. 157), kuriuo Vid. Reik. Ministeris, įsakymo keliu, buvo įvedęs civilinę metrikaciją. Šis aplinkraštis nėra teisėtas ir todel neturi galios. Jisai faktiškai ir buvo panaikintas, nors, rodos, oficialiai nebuvo atšauktas.

4) Užsienio Reikalų Ministerija savo 1924 metų birželio 12 d. aplinkraščiu Nr. 8875[47]) pranešė visoms atstovybėms, kad, 1922 metų konstitucijos 3 ir 13 str. str., Lietuvos piliečiai, gyvenantieji užsieny, gali vestis vietiniais įstatymais, dvasininkams nedalyvaujant, ir konsulatai bei pasiuntinybės turi legalizuoti vedybų aktus ir juos traktuoti galiojančiais Lietuvoje. Ir šis aplinkraštis negali atstoti Aukščiausiojo Teismo nutarimo.

§ 6. Klausimo išsprendimas.

Tuo būdu, matome priešingumus tarp Lietuvos įstatymų, nustatančių konfesionalinę vedybų formą, ir Vakarų Europos kraštų, reikalaujančių civilinės formos. Kaip išspręsti šią įstatymų koliziją? Mes jau matėme, kad *specialinių tokiam konfliktui išspręsti normų nėra.* Todel tenka kreiptis prie *bendrų* kolizinių normų. Jų skaičius, kaip žinoma, yra nedidelis; vienas principas yra net tris kartus pakartotas. Čia turima galvoje principas — *locus regit actum* plačia prasme. IX t. 822 str. reguliuoja Lietuvoje padarytų aktų bei veiksmų klausimą. Šiuo straipsniu, gyvenantieji Lietuvoj svetimšaliai, tiek savo *asmens,* tiek turto reikalus tvarko Lietuvos *įstatymais.* Tarp kitako, iš šio straipsnio eina, jog Lietuvoj svetimšaliams yra privaloma bažnytinė vedybų akto forma. Praktiškai kitaip ir negali būti: svetimšalis turi atlikti savo jurisdinius veiksmus tik esančiose mūsų krašte įstaigose. Mes negalime steigti specialinių įstaigų bei nustatyti ypatingų formų svetimšaliams. Iš to jau logiškai eina, jog ir mes negalime reikalauti iš svetimųjų kraštų, kad jie mūsų piliečiams įsteigtų specialines įstaigas.

Ir Rusijoje buvo nuosekliai reikalaujama iš svetimšalių, kad jie išpildytų ten žinomą formą—bažnytinę; tuo pačiu buvo pripažįstamas (vienpusiškai) *locus regit actum* privalomumas[48]).

Štai yra *locus regit actum* taisyklės prasmė. Visai nuosekliai tas pats principas sudarytų užsieny aktų atžvilgiu nusta-

[47]) Wiker, Juristische Wochenschrift 1929, pusl. 3461.

[48]) Gilų ir nuodugnų formulos „locus regit actum" analizą duoda: Брун: Коллизіонная и матеріальноправовая норма о формѣ сдѣлок „locus regit actum", Журнал Мин. Юст. 1911 №9, 94—129, №10, 24—55; — sulyg. taip pat: Шалланд. О формѣ актов и сдѣлок, совершенных за границей, Ж. М. Ю. 1902, №6, 39—77, kuris specialiai vedybų formos klausimo (priežastys žiūr. pusl. 77, pastaba) neliečia. Žiūr. taip pat: Eugène *Audinet*; Règle „locus regit actum" (Répertoire Lapradelle—Niboyet X, 388—411).

tytas C. P. Į. 464 ir 707 str. str.[49]). Savaime aišku, kad tie straipsniai liečia Lietuvos piliečių tarpusavy sudarytas sutartis ir *aktus*, kurie gali patekti teisman. Įdomu pabrėžti, kad 464 ir 707 str. str. iš esmės skiriasi, būtent: vienas nustato principą locus regit actum formos atžvilgiu (464), o antras — turinio atžvilgiu (707). Todel 464 str. yra raštiškų įrodymų galios skyriuje, o 707 str. — sprendimų darymo skyriuje. Tuo būdu, 707 str. pritaikymo plotas yra platesnis, negu principo „*locus* regit actum" proklamavimas. Jisai apima visus sudarytus užsieny aktus bei sutartis, jų formos, o ypač, jų turinio atžvilgiu. Įstatymų leidėjas įsako teisėjams su tam tikrais rezervais taikyti užsieny sudarytiems aktams tos valstybės įstatymus (santoris neturi būti Lietuvos įstatymų uždraustas ir neturi prieštarauti viešajai tvarkai). Aišku, kad šie rezervai tegali liesti aktų turinį, bet jokiu būdu ne formą. Forma gali būti tinkama arba netinkama, o turinys gali būti leistas arba uždraustas. Savo prigimtimi šios dvi normos yra ne procesualinės, o materialinės. Ta aplinkybė, kad jos yra Civ. Proc. Įstatyme[50]), negali iš jų atimti jų tikrą pobūdį[51]); jeigu mes prisiminsime, jog kolizinės normos yra dėsniai, kuriais įstatymų leidėjas nurodo teisėjams, kuriuos nuostatus jie, esant konfliktams, turi taikyti, tai 707 str. yra kolizinė norma *par excellence*.

Jabločkov[52]) šitaip apibūdina 707 str. reikšmę: „*Locus regit actum* taisyklė gali nustatyti: a) kuri forma turi būti duota juridiniam santoriui: viešoji (notar., teism.) ar privatinė (rašt., žod.), b) kurie organai yra kompetentingi viešąją formą paliudyti, c) kaip turi būti sudarytas raštiškas aktas ir kokia yra įrodomoji akto galia". Keliais puslapiais toliau[53]) jisai vėl grįžta prie šio klausimo ir primygtinai tvirtina, jog 707 str. liečia tiek užsienyje sudarytų juridinių santorių esmę, tiek jų formą, ir čia pat cituoja Senato paaiškinimą: „sutartys ir aktai, sudaryti užsieny, turi būti svarstomi visais įstatymais tos valstybės, kurioje jie yra sudaryti. Vadinasi, tiek jų sudarymo formos atžvilgiu, tiek atžvilgiu teisių bei pareigų, kurias jie nustato šalims,..." (K. C. 1890/12).

---

[49]) Ад. Пиленко, Очерки по Систематикѣ частнаго международнаго права СПБ. 29 pusl. „Priežastys, kurios privertė sudaryti bendras vedybų galiojimo taisykles, pagal lex loci contractus, yra visiškai aiškios. Vedybos yra juris gentium sąvoka. Visų valstybių piliečiai vienodai yra suinteresuoti šio instituto buvimu. Begalinė žala ir painiava kiltų visiems žmonėms, sprendžiant jų ainių teisėtumo, paveldėjimo ir kt. klausimus, jeigu kiekvienos valstybės įstatymai būtų taikomi vedyboms, sudaromoms jos piliečių užsieny. Todel visos tautos susitarė (?), ar bent laikoma jas susitarusiomis, kad bendrai gerovei ir patogumui vedybos turi būti sprendžiamos jų sudarymo vietos įstatymais. Šio dėsnio prisilaikant, įvyksta maža nepatogumų. Jį sulaužius, kils didžiausių sunkumų".

[50]) Šių dviejų straipsnių atsiradimo istoriją žiūr. Nolde, Исторія русскаго коллизіоннаго права (Труды русскихъ ученныхъ за границей II, 142—148).

[51]) taip pat ir Исаченко, l. c. IV, 65.

[52]) l. c. 97

[53]) l. c. 100.

Ir *Isačenko* štai ką sako:[54]) „Locus regit actum —štai bendroji taisyklė, kuria reikia vaduotis, nustatant vienoj valstybėj sudaryto kitoj valstybėj akto galią. Kuo ši taisyklė pagrįsta? Atsakymą į šį klausimą randame Senato 1906 m. sprendime Nr. 57: „yra teisėta prezumpcija, kad asmens, kurie sudaro tam tikrą aktą bet kurioj valstybėj, yra visiškai painformuoti apie tos valstybės įstatymus ir, sudarydami tą aktą, jie vaduojasi, būtent, šiais įstatymais, nes kitų šalių bei kraštų įstatymų, kur tas aktas turės būti vykdomas, jie neturi žinoti, nebent apie tai būtų tiesiog pasakyta pačiame akte. Todel, jeigu aktas sudarytas, kuo nors neprisilaikant įstatymų to krašto, kur jis sudarytas, tai yra pagrindo manyti, jog šalys nenorėjo suteikti jam tos galios, kuri viena daro jį tikru ir vienkart teisėtu šaltiniu jo nustatytų teisių bei pareigų, kurios del to ir turi būti sprendžiamos tik aktų sudarymo krašto įstatymais". Ir toliau Isačenko klausia: „apie kuriuos aktus čia kalbama? Jeigu sugretinti pirmąją šio straipsnio pusę su antrąja, kur pasakyta: „jei tik esantis juose santoris", tai galima prileisti, jog čia kalbama vien apie sutartis, t. y., apie turto perleidimo aktus, nes kitais aktais, kaip, pav., civilinės padėties aktais, valdžios organų aktais, konstatuojami ne santoriai, o teisės bei pareigos, einančios ne tik iš sutarčių, bet ir iš visų kitų teisės šaltinių. Tačiau taip prezumuoti kliudo ta aplinkybė, kad straipsny pasakyta: „aktai *ir* sutartys", o ne aktai *arba* sutartys", vadinasi, šie du žodžiai, be abejo, yra pastatyti priešais vienas kitą, o nepaaiškina vienas kito, kitaip tariant, jie reiškia skirtingas sąvokas, o ne vieną bendrą. Iš to prieinama išvada, jog 707 str. taisykle turi būti įžiūrimos ne vien sutartys, užsieny sudarytos, bet ir visi kiti aktai, kuriais šalys paremia savo teises. Ši išvada pasitvirtina dar šiuo samprotavimu: jeigu šį įstatymo straipsnį taikyti tik sutartims, tai kuriuo straipsniu turėtų būti sprendžiami visi kiti užsieny sudarytieji aktai? Kito panašaus straipsnio Civ. proc. Įstatyme nėra, o todel, 9 str., ši taisyklė turi būti taikoma įvairiems aktams, sudarytiems už Rusijos sienų".

C. P. Į. autoriai visai teisingai nurodinėjo, jog principas aktų ir sutarčių *priklausymo* jų sudarymo vietos įstatymams yra „vienas iš pagrindinių tarptautinės teisės dėsnių"[55]). Praėjusio amžiaus vidury buvo tokia *communis opinio doctorum*, ir ši taisyklė lietė ne tiktai formą, bet net sutarčių bei aktų esmę. 464 str. nuostatas apie formą buvo paimtas iš 1832 metų Kom. Proc. Įst. § 223, o 707 str., liečiąs turinį, buvo paimtas tiesiog iš doktrinos. Bet kaip yra dalykas su 707 str. nustatytais rezervais? Iš aukščiau pasakyto mes jau žinome, kad įstatymai niekur nedraudžia civilinių vedybų; vadinasi, pirma sąlyga atkrinta. O gal būt civilinės vedybos prieštarauja *ordre public*? Į šį klausimą reikia atsakyti neigiamai.

---

[54]) Исаченко, Гражданскій Процесс, Т. IV, стр. 68.
[55]) Nolde, Исторія русскаго коллизіоннаго права, I. с. 147.

1928 metų gegužės 15 dienos Lietuvos Valstybės Konstitucijos 86 str. pasakyta: „Gimimo, jungtuvių ar mirimo aktai, daromi tikinčiųjų pas jų dvasininkus, jeigu jie atatinka įstatymo nurodytai formai, turi Lietuvoje juridinės galios, ir piliečiai nėra verčiami tų aktų kartoti kitoje įstaigoje".

Šio straipsnio vieta (X-tame skyriuje — tikybos ir kulto dalykai) rodo į jo uždavinį. Būdamas įdėtas tame skyriuje, jisai pridera tai kategorijai normų, kurios garantuoja tam tikras teises bei privilegijas tikyboms, tikybinėms organizacijoms ir *tikintiems žmonėms*. Tur būt, įstatymų leidėjai, numatydami civilinių vedybų įvedimą Lietuvoj, norėjo atleisti tikinčiuosius nuo pareigos kreiptis į tam tikras, įstatymų naujai steigiamas įstaigas. Tuo būdu, šis konstitucijos straipsnis *prileidžia civilinių vedybų įvedimo galimumą*. Jeigu toks įstatymas būtų išleistas, tai jisai neprieštarautų Konstitucijai, tačiau, jam jau iš anksto yra Konstitucijos pastatytos tam tikros ribos, būtent: civilinė metrikacija galės būti tik *fakultatyvinė*, bet jokiu būdu ne visiems *privaloma*. Iš to galime padaryti išvadą, jog civilinės vedybos neprieštarauja Konstitucijos nustatytai Lietuvos visuomeninei santvarkai. Tuo būdus, teismas, gavęs jo žiūrimoj byloj Lietuvos piliečio užsieny padarytų civilinių vedybų metrikų, turi juos pripažinti forminiu atžvilgiu tikrais, jei tik formos atitinkamumas sudarymo krašto įstatymams yra paliudytas Lietuvos Atstovybės ar Konsulato (Civ. Proc. 465 str.). Bet tuomi teismo darbas nėra baigtas. *Vedybos yra sutartis sui generis*. Šalių autonomija yra žymiai aprėžta. Įstatymai nustato daug teigiamų bei neigiamų sąlygų vedybų teisėtumui pripažinti. Šitos sąlygos (monogamijos principas, vedančiųjų amžius, laisvas noras vesti, fizinė ir psichinė sveikata, tam tikros giminystės nebuvimas ir kai kuriais atvejais tėvų, globėjų bei vyresnybės leidimas) yra be abejo viešosios reikšmės normos. Jas ir turi civilinis teismas tikrinti; jis negali sustabdyti bylos ir siųsti šalis į dvasinį teismą (C. P. Į. 1338 str.) ir štai kodel. Kaip jau aukščiau pasakyta, vedybų sąlygos yra dviejų rūšių: visoms tikyboms bendros — *valstybinės* ir, be to, atskiroms tikyboms statomos sąlygos. Jeigu teismas norėtų spręsti teisėtumą vedybų, sudarytų kurios nors bažnyčios kanonais, tai savaime aišku, kad jisai peržengtų savo kompetenciją. Bet mūsų atveju pilietis nepretenduoja į bažnyčios pripažinimą. Teismas, tikrindamas akto neprieštaravimą Lietuvos *ordre public*, tikrina tik tas viešąsias sąlygas, kurių įstatymai reikalauja. Bet kas yra *ordre public*?[56]) Isačenko[57]) ją šitaip apibūdina: ordre public prieštarauja tie santoriai bei sutartys, kurie X. T. I d. 1529 str. laikomi netikrais. Šis straipsnis, kuris neigiamai apibūdina

[56]) Apie naujausią šiuo klausimu mokslo padėtį galima pasiskaityti: *Niboyet*, Ordre public (Répertoire Niboyet-Lapradelle, X, 92—170), Thomas H. Healy, Théorie générale de l' ordre public (Académie, 9, 411—553).

[57]) Isačenko, 1. c. IV, 69.

ordre public, neturi specialinės klauzulės apie vedybų bažnytinės formos laikymąsi.

Tuo būdu, *ne kiekvienos užsieny padarytos civilinės vedybos yra teisėtos, o tik tos, kurios sudarytos nustatytąja tame krašte forma ir išpildžius mūsų įstatymų reikalaujamas vidujines sąlygas.* Taip antai: jeigu katalikų dvasininkas, kilęs iš Lietuvos, vestų užsieny, tai jo vedybos būtų pripažintos neteisėtomis ne del formos trūkumų, o del vedybinio teisinumo neturėjimo. Tatai sutinka ne tik su veikiančiais įstatymais, bet ir su kolizinių normų tikslu (pilietinių santykių pastovumas — vedęs vienam krašte turi būti laikomas vedusiu ir kitur) ir su civilizuotos žmonijos teisės sąmone, kuri pasireiškė Haagos konvencijoje, Montevideo kodekse, tarptautinių sutarčių bei kolizinių normų nuostatuose, Europos ir Amerikos kraštų įstatymuose ir moksle.

Įdomu prie progos susipažinti su *Lenkijos* praktika, kur tas pat problemas teko spręsti teismams ligi 1926 metų (kada buvo išleistas įstatymas tarptautinėms kolizijoms spręsti).

Varšuvos Apeliacinis Teismas savo 1926 metų vasario 5 d. sprendimu[58]) laiko tikybinę vedybų formą privaloma *ir užsieny gyvenantiems piliečiams, domiciliuotiems Kongreso Lenkijoje.* Motyvuojama tuo, kad 1825 metų Civilinis Kodeksas ir 1836 metų Vedybų Įstatymas panaikino recepuotą iš Code Civil vedybų formą ir įvedė naują. Iš šių kodeksų išeina, jog „vedybų sąvoka glūdi ne jų išorinėj formoj, o esmėj, t. y., tikybiniame akte, kuris atskiro asmens tikybiniame gyvenime yra labai svarbus. Šis tikybinis momentas sudaro vedybų sąvokos būtiną požymį, be kurio vedybos negalioja, nepareinamai nuo formalaus tikrumo akto, sudaryto pagal legis loci formą. Mat, principas „locus regit actum" liečia vien tik formalinę išorinę akto pusę, o ne jo esmę, ir todel šis principas netaikomas šiam teisės santykiui". Toliau teismas samprotauja: „Pažymėta sąlyga ir jos neabejotinas tikrumas remiasi tuo, kad sprendžiant vedybų teisėtumo klausimą, reikia atsižiūrėti į abudu principu, domicilio ir legis loci, nes čia reikia turėti galvoje dvi pusi, formalinę (lex loci) ir materialinę (lex domicilii)... Tenka atsižiūrėti ir į apygardos teismo samprotavimą, kuris liečia Lenkijos valstybėj veikiančių kodeksų vienodą vertę. Bet šis principas turi galvoje tik išorinę vienodo vertingumo pusę, kuri neleidžia vienų kurių įstatymų majorizavimo. Tačiau šioje byloje, atsižiūrint į tai, jog K. vedybos buvo sudarytos už Lenkijos valstybės sienų, teisės santykis turi būti reguliuojamas privatinės tarptautinės teisės, o ne tarpsritinės teisės principais. Jeigu ieškovas vedybų sudarymo momentu gyveno buvusios Lenkijos Karalystės sienose ir vedė svetimoj valstybėj, tai teisės santykis turėjo būti sutvarkytas ne Vokietijos B. G. B. nuostatais, o 1836 m. Vedybų Įstatymu. Lai-

[58]) Gazeta Sądowa Warszawska 1926, Nr. 30 31, 411 pusl. (vokiečių kalbon vertimas „Ostrecht" 1927, 98—99).

kantis kito nusistatymo, tektų pripažinti, jog tėvynės įstatymai pareina nuo svetimųjų kraštų įstatymų, o tatai sugriautų Lenkijos valstybės nepriklausomybės pamatus(?!) ir, be to, anuliuotų sudarytųjų in fraudem legis aktų negaliojimo sankciją."

Aukščiausias Teismas savo 1925 metų birželio 26 d. sprendimu[59]) baudžiamoj byloj del bigamijos tvirtina: „Kai kalbama apie vedybų sudarymo formą, tai, kad vedybos, kurias Lenkijos pilietis yra sudaręs užsieny, galiotų, pakanka prisilaikyti tų formalumų, kurie yra svetimosios valstybės taisyklių nustatyti".

Lenkijos privatinės tarptautinės teisės įstatymas padarė galą šiai praktikai. Mus dominantis straipsnis (13) apie vedybų formą skamba šitaip: „Vedybų sudarymo forma pareina nuo veikiančios vedybų sudarymo vietos teisės".

Ir teismo praktika vėliau iš šio straipsnio 1 posmo daro visai aiškias išvadas apie Lenkijos piliečių, kilusių ir iš tų sričių, kur įstatymai reikalauja tikybinės formos, užsieny sudarytų civilinių vedybų teisėtumą. Savo 1929 metų balandžio 12 d. bendrasis Aukščiausiojo Teismo susirinkimas[60]), tarp kitko sako: „Ta aplinkybė, kad pažymėtame straipsny (turima galvoj 13 str.) nėra aptarta, jog vedybos, kurios Lenkijos piliečių sudaromos užsieny pasauline forma, be papildomai atliktų Lenkijoje tikybinių apeigų, krašto viduje nepripažįstamos tikromis — pati savaime įrodo, kad privatinės tarptautinės teisės įstatymo prasme Lenkijos piliečių užsieny sudarytų vedybų galiai pakanka laikytis formos, tos valstybės įstatymų nustatytos". Ir toliau pasakyta: „Teisinė pažiūra, kuri remiasi buv. Rusų Senato sprendimu, ir kuria kilusiųjų iš buvusios Rusijos teritorijos Lenkijos piliečių vedybų galiai tikybinių apeigų papildomas atlikimas yra būtinas, — nuo įstatymo Nr. 581 išleidimo momento nebegali būti palaikoma! Buv. Rusijos Senatas išėjo iš samprotavimo, jog tų laikų įstatymuose nebuvo jokių nuostatų, tvarkančių Rusijos piliečių vedybų sudarymą užsieny; tatai ir pabrėžiama žinomojo sprendimo (1899/39) įžangoj".

Yra nuomonė, jog Civilinio Proceso 707 str. kalbama ne apie visas sutartis bei aktus, sudarytus užsieny, o tik apie tuos, kurie liečia civilinius ginčus Civilinio Proceso I-jo straipsnio prasme[61]). Šis straipsnis, tąja nuomone, esąs instrukcija teismui, kaip elgtis tokiais atvejais, kai tenka įvertinti aktų galią. Tuo būdu, šis nuostatas nesąs universalus; jisai, pavyzdžiui, neprivalomas baudžiamajam teismui, o dar mažiau administraciniams organams, kurių veikime diskrecija vaidina labai didelį vaidmenį. Kadangi vedybų santykiai nepriskiriami prie ginčų Civilinio Proceso I-ojo straipsnio prasme, tai savaime esą aišku, jog taikyti 707 str., sprendžiant civilinių vedybų teisėtumo klausimą, netenka.

---

[59]) Orzecznictwo Sądów Polskich, T. 5 Nr. 26 (Ostrecht, 1926, 669—670)
[60]) Przegląd Sądowy 1929 Nr. 733 (ZOR, 1930, 512—514).
[61]) maždaug taip *Rutenbergas*, 1. c. 70.

Ši nuomonė nėra rimta, nes teismui tenka vis delto spręsti tokius klausimus, kaipo prejudicialinius. Pavyzdžiui: užsieny vedę vyras ir žmona gyvena persiskyrę, be formalinio persiskyrimo, ir vienas iš jų kreipiasi į teismą X tomo I d. 106 ir 106^{1} str. bei Civilinio Proceso 1345^{1-11} tvarka, prašydamas priteisti jam alimentų. Teismui tenka tokiu atveju žiūrėti, ar ieškinys yra pagrįstas. Koks čia gali būti ieškinio pagrindas? Vienas, būtent, vedybos. Ir teismui tenka tada įvertinti pristatyto vedybų akto galią. Čia jau 707 straipsnio pritaikymas yra visai vietoj; volens nolens tenka nustatyti, ar vedybos yra teisėtos ar ne.

Paimkim kitą atsitikimą jau iš baudžiamosios teisės srities. Kaltinamasis traukiamas tieson iš B. St. 412 str. (bigamija). Jis teisinasi tuo, kad pirmosios jo vedybos buvo padarytos užsienyje civiliniu būdu, ir vietos organai (dvasininkai) tame nenumatė *impedimentum matrimonii*. Teismui vėl tenka spręsti civilinių vedybų galios klausimą. Pasirodo, jog dvasinių organų akyse tas aktas jokios reikšmės neturi ir laikomas *nul et non avenu*. Kaip gi turi žiūrėti į tą aktą valstybės organai? Sakoma, kad būtų nelojališkumas iš pusės valstybės, kuri, delegavusi tam tikras funkcijas bažnyčiai ir tuo pačiu pripažinusi jos quasi — išimtinę kompetenciją, vėliau spręstų pavestus bažnyčiai klausimus kitaip. Gautumėm tuo būdu valstybės ir bažnyčios organų koliziją. Valstybė turi pripažinti pilietį vedusiu, o bažnyčia ne. Kadangi tokioms kolizijoms spręsti nėra nei normų, nei aukščiausio organo, tai gausime, jog vienas ir tas pats aktas gali būti teisėtas ir neteisėtas — teisėtas valstybės akyse, neteisėtas — bažnyčios akyse.

Rutenbergas[62]) toliau tvirtina, kad tarptautinėje šeimos teisėj principas „locus regit actum" nelaikomas bendru ir būtinai taikytinu. Kurie yra tam įrodymai?

1) Daugelio Europos valstybių įstatymai tam tikrais nuostatais reguliuoją savo piliečių sudarytų užsieny vedybų pripažinimo tvarką: Vokietijos EG zum BGB 13—15; Šveicarijos įst. 7 d. ir 7 f. str. str.; Prancūzijos C.C. 170, 171 str. str. Pasiskaitę pažymėtus įstatymus, matome, jog 13 str. 3 p. reikalauja būtinai Vokiečių įstatymų nustatytos formos visoms Vokietijoje daromoms vedyboms (kaip tik locus regit actum), bet nė vienas nuostatas nė vienu žodžiu „nereguliuoja savo piliečių sudarytų užsieny vedybų pripažinimo tvarką". Kad Vokietijos įstatymai pripažįsta locus regit actum ir tarptautinėj vedybų teisėj, matyti iš to, kad ji yra prisidėjusi prie Haagos Konvencijos[63]). O ką sako Šveicarijos 1891. 6. 25 įstatymo 7 d. ir f. str. str. (tur būt, pas R. korektūros klaida, ne „t")?

7 d. str. leidžia (bet neverčia) nuolat gyvenantį užsieny šveicarietį vesti Šveicarijoj ir nurodo vietą, kur jisai turi kreip-

---

[62]) Rutenbergas, l. c. 70.

[63]) žiūr. Bogenge, Internationales Privat- und Zivilprozessrecht (Gutentagsche Sammlung), 104 pusl.

tis su prašymu publikuoti. 7 f. str. 1 abs. skelbia bendrą taisyklę — „vedybos, padarytos užsieny ten veikiančiais įstatymais (t.y. *formos* ir *turinio* atžvilgiu), yra teisėtos Šveicarijoj, jei tik jos nebuvo padarytos su aiškia intencija veikti in fraudem legis". Savaime aišku, kad čia turima galvoje tą atvejį, kai norima apeiti įstatymus apie teigiamas ir neigiamas vedybų sąlygas, t.y. status personalis, bet jokiu būdu ne formą[64]). Kai del *Prancūzijos*, tai C. C. 170 str. tiesiog pasakyta, jog užsieny prancūzų padarytos vedybos galioja, jeigu jos yra padarytos pagal vietos nustatytą formą. Tiesa, tas pat straipsnis reikalauja iš Prancūzijos piliečių, vedančių užsieny, kad jie dar išpildytų Code Civil 63 str. nustatytą publikaciją. Bet Prancūzų kasacinio teismo praktika šį reikalavimą aiškina ne kaip vedybų impedimentum dirimens, o kaip gryną administracinį reikalavimą, už kurio neišpildymą gali būti uždėta piniginė bauda[65]). Negalima įžiūrėti ir C.I.C. 171 str. atsisakymą nuo lex loci celebrationis. Jisai, tiesa, reikalauja iš grįžtančiųjų Prancūzijon svetur vedusių prancūzų, kad jie įregistruotų metrikus savo nuolatinėj gyvenamoj vietoj, tačiau ir šio straipsnio sąlyga nėra vedybų impedimentum dirimens, o tik policinis reikalavimas[66]). Tos pat nuomonės yra ir Planiol[67]): „Pagaliau, kai vedybų forma nėra ta, kuri nustatyta Prancūzijos įstatymų, tai 171 str. nustato atskirą formalumą tam atvejui, kada prancūzas, vedęs užsieny, grįžta Prancūzijon. Sugrįžus, aktas, kuris konstatuoja vedybas, per tris mėnesius turi būti įtrauktas į gyvenamosios vietos vedybų rejestrus. Šio formalumo neišpildymas nenaikina akto".

2) „Haagos Konvencija, ją paviršutiniškai iššiūrėjus („R. žodžiais"), taip pat netaikanti principo „locus regit actum". Iš tikrųjų reikėjo jau labai „paviršutiniškai" skaityti konvenciją, kad prieitum tokią išvadą. Konvencijos 5 str. štai ką sako:

„*Formos* atžvilgiu vedybos visur turi būti pripažintos, jeigu jos atitinka sudarymo krašto įstatymus".

Ar tai ne „locus regit actum"? Ir jeigu šio straipsnio 2 abzacas leidžia kraštams, reikalaujantiems tikybinių apeigų, nepripažinti savo piliečių civilinių vedybų, tai aišku, kad tik jų tėvynė gali nepripažinti tų vedybų, bet šiaip jos yra privalomos visoms kitoms valstybėms. Ši išimtis buvo įrašyta, norint pritraukti Rusiją, bet Rusijai tatai pasirodė per maža[68]). Antrą išimtį (vėl del Rusijos) sudaro 7 str. Jame numatytas toks atsitikimas: du Lietuvos piliečiu veda Vokietijoj pas dvasininką. Vokietijoj tokios vedybos yra (EG 13 str. 3 posm.) niekingos, o Lietuvoj, žinoma, tikros. Šis straipsnis ir nori apsaugoti, kad tosios vedybos būtų pripažintos ir kitose šalyse. Čia vėl turime išimtį iš *lex loci ce-*

---

64) Apie veiksmus in fraudem legis žiūr. žemiau.
65) Weiss, Traité élémentaire 463—473.
66) Pilenko l. c. 1226.
67) Traité élémentaire de Droit civil T. I (1911), 287.
68) žiūr. Гуссаковскій, Ж. М. Ю· 1900, №10, 45—76, o ypač 59—65.

lebrationis, tačiau nepilną, nes vedybų sudarymo krašte vis tiek jos negalioja. Literatūroje nėra abejojimų kad Haagoj principas „locus regit actum" yra sankcijonuotas. R. cituoja Bogenge, tuo tarpu, šis tatai aiškiai tvirtina (14 pusl. ir komentaras 5 str., 25—26 pusl).

Po viso to sunku pripažinti bei remti tezę, jog „nei atskirų valstybių įstatymai, nei Haagos Konvencijos nuostatai nepripažįsta, kad dėsnis „locus regit actum" būtų taikomas be aprėžimų!"

Taisyklė „locus regit actum" yra ir materialiniame įstatyme, specialiai del metrikų, būtent, 1825 m. Lenkijos Karalystės Civilinio Kodekso 84 str. Bet, mūsų nuomone, jis, turint galvoje 1836 metų įstatymo 179 ir 185 str. str., neveikia. *Finkelšteinas*[69]) abejoja del 84 str. galiojimo, o *Kavolis*[70]) tvirtina, jog užsieny sudarytų civilinių vedybų metrikai galioja. Reikia turėti galvoje, jog šiame straipsnyje kalbama apie įvairius metrikus, t.y. ir gimimo, ir mirimo. Žinoma, *lex posterior derogat legi priori*, ir todel, esant 1836 metų įst. 179 ir 185 str. str., vargu bau galima sakyti, kad 84 str. veikia.

Lieka išspręsti dar vienas klausimas, jau liečiąs valstybės ir bažnyčios santykius. Valstybė pripažįsta užsieny sudarytas vedybas ir apsaugoja jas baudžiamaisiais įstatymais. Vedęs antrą kartą, kad ir pas dvasininką, turės atsakyti, kaip už dvimoterystę. Valstybės atžvilgiu, civiliškai vedusio užsieny vaikai bus teisėti (tik nežinoma, kur jisai juos registruos!), jo žmonos ir vaikų pretenzijos del alimentų bus pamatuotos. Bet ar privalomos tokios vedybos bažnyčiai? Ar gali dvasininkas tokiam žmogui duoti „dvasinį šliūbą"? CIC can. 1094 straipsniu, tokios vedybos yra ne matrimonium, o concubinatus. Bet Vyr. Trib. sprendimas, padarytas Teismo Sutvarkymo įstatymo 259[1] str. tvarka, yra visiems privalomas, taigi ir dvasininkams. Turint galvoj, kad vedybos yra valstybinis institutas, kad dvasininkai, sudarydami vedybų aktus, veikia kaip valstybės valdininkai, negalima nepripažinti, jog toks dvasininkas turės, valstybės įstatymais, įžiūrėti pirmose vedybose *impedimentum vinculi* ir neduoti šliūbo, o davęs turės atsakyti B. St. 413 str.

Ryšy su 707 str. pritaikymu gali kilti kitas klausimas. Ar gali, bendrai, civilinis teismas spręsti moterystės teisėtumo klausimą? Civ. Proc. 1337, 1338 str. įsakoma bylą, kurioj keliamas moterystės teisėtumo klausimas, sustabdyti ir pareikalauti iš dvasinio teismo sprendimo šiuo klausimu — visai taip, kaip Civ. Proc. 8 str. ir B. Pr. 27 str. Praktika, pasiremusi įstatymais (k. a., XI. T. 1. d. 553 p. 9 ir 583 Уст. Иностр. Испов., X. T. I. d., 45 str.,) nustatė (73/149, 74/849, 79/152), kad moterystės teisėtumo klausimai nepriklauso civiliniam teismui. Savaime aišku, kad čia turima galvoje tik bažnytinės vedybos. Gi kitu

[69]) „Teisės" Nr. 9, 15 pus.
[70]) ŽOR, 1931, 22.

būdu sudarytų vedybų galią sprendžia teismas, kuriam pavesta byla. Taip pasisakė net Rusų Senatas Chmelniko byloje. Ir jeigu teismas galėjo spręsti civilinių vedybų galią, kaipo prejudicialinį klausimą, tai, aišku, tatai gali padaryti mūsų teismas.

Prieš civilinių vedybų pripažinimą galima dar štai ką pasakyti. Abstraguojant vedybų esmę nuo jų tikybinių ir etinių premisų ir iššiūrint jas civilistikos atžvilgiu, reikia žiūrėti į jas, kaip į sutartį. Sutartis turi pradžią; ji gali būti ir keičiama; pagaliau, ji gali būti ir nutraukta. Visi tie pakeitimai nebūtinai turi įvykti toj pačioj vietoj, kur buvo sutarties pradžia. Mes pirmiau priėjome išvadą, jog užsieny sudarytos civilinės vedybos yra teisėtos. Tačiau, jeigu valstybė pripažįsta svetimoj valstybėj sudarytąjį aktą, tai ji turi taip pat numatyti galėjimą tą aktą pakeisti arba net jį nutraukti savo valstybėje, nes valstybė negali pasakyti savo piliečiams, sudariusiems užsieny bet kurią sutartį, kad, norint šią sutartį pakeisti, turi vėl kreiptis į užsienį. O juk galimas yra dalykas, kad civiline tvarka vedę užsieny asmens panorės persiskirti. Kur jie turės kreiptis? Kuri įstaiga galės tą aktą atlikti? Bažnytinis teismas atsisakys, motyvuodamas tuo, kad jis nesujungęs, tai ir negalįs perskirti. Civilinis teismas taip pat nepriims tokio prašymo, nes mūsų Proceso įstatymais civiliniai teismai nėra kompetentingi perskirti. Tuo būdu, kartą užsieny įgytos teisės bei uždėtos pareigos turės likti amžinai arba, panorėjus jas pakeisti ar visai panaikinti, teks kreiptis į užsienio teismus. Bet del šio klausimo reikia štai kas pasakyti. Pirma, valstybė, pripažindama bet kuriuos privatinius aktus, jokiu būdu tuo neapsiima apdrausti suinteresuotus asmenis nuo įvairių galimų pakeitimų. Jeigu valstybė, vaduodamasi įstatymų prasme, pripažįsta vedusiems civilinių vedybų pasekmes, tai tatai dar neuždeda jai pareigų rūpintis ir būsimaisiais persiskyrimais. Tačiau, berods, ir pasaulinės valdžios kompetencija perskirti vedusius yra numatyta ne tik Klaipėdos, bet ir Suvalkų krašte (1836 m. įstatymo 189 str. pastaba) ir net Didžiojoj Lietuvoj (C. P. Į. 1356[1—9]). Tuo būdu gaunama, jog mūsų teismai yra kompetentingi ir vedybų bylas spręsti, ir todel, gal būt, reikėtų pagalvoti, ar tos priežastys, del kurių buvo išleista ši C. P. Į. novelė, nėra lygios toms, kurios sukėlė gyvenime civilines vedybas[71]).

---

[71]) R., nerasdamas atsakymo į klausimą veikiančiuose įstatymuose (jojo, nežinia iš kur paimta ir kuriuo autoritetu pagrįsta, nuomone — locus regit actum taikomas tik turto teisės aktams), pataria išleisti vedybų įstatymą ir juo sureguliuoti „tiek privatinės tarptautinės teisės klausimus, tiek tarptautinės teisės kolizijos klausimus". Iš šio posakio eina, jog privatinė tarptautinė teisė ir tarptautinės teisės kolizijos (iš 38 pastabos matyti, jog jisai turi galvoj ne tarptautines, o tarpsritines kolizijas) yra du skirtingi dalykai. Iš tikrųjų gi, kolizinės normos yra vienas iš keturių tarptautinės privatinės teisės skyrių; kiti trys skyriai reguliuoja pilietybės, svetimšalių teisinės padėties ir svetimųjų piliečių padėties procese klausimus (žiūr. Weiss, Acta Academiae Universalis Jurisprudentiae Corparatinae, Vol. I, 171 —182

Didžiosios Lietuvos nuolatinių gyventojų sudarytų Klaipėdos krašte vedybų galia.

Jeigu mes dabar iššiūrėsime Lietuvos piliečių Klaipėdoj sudarytų civilinių vedybų teisėtumo klausimą, tai po anksčiau išdėstyto jau nebus sunku tą klausimą išspręsti. Mes čia turime tarpsritines kolizijas. Joms spręsti taikomos tos pat normos, kaip kad tarpvalstybinėms kolizijoms: nėsant mūsų įstatymuose specialinių tarpsritinių normų, mes teturime kreiptis prie tarpvalstybinių, kurios čia yra taikytinos *a fortiori*[72]). Ir iš tikrųjų, jau prieškarinė praktika (Sen. Civ. 83/58, 84/140, 86/91, 93/50, 06/2) tvirtai nustatė, jog tarpsritiniuose santykiuose reikia vadovautis 465 ir 707 C.P. str. str.; todel visa, kas yra pasakyta del užsienyje padarytų vedybų, pritaikoma ir Klaipėdos krašte sudarytoms. Yra dar vienas atsikirtimas prieš užsienio vedybų legalumą[73]). Nėra, girdi, instancijos, kuri galėtų tuos aktus pripažinti; kur įregistruos vedęs užsieny savo metrikus Lietuvoj? Šis atsikirtimas nėra rimtas. Mūsų įstatymai, pripažindami užsienyje sudarytų aktų teisėtumą, visai nereikalauja, kad tie aktai (tam, kad jie galiotų Lietuvoje) būtų kur nors įregistruoti (Prancūzija C.C. 191) Lietuvos teritorijoje. Pakanka paties akto su konsulato paliudijimu (C.P.Į. 464 str.). Antra vertus, tie pat konsulai turi teisę (Konsul. Statutas 12. str., 2 p.) registruoti sudarytas užsieny vedybas, ir tokia registracija — jeigu sakyti, kad ji yra būtina — yra visa teisėta. Klaipėdos krašto atžvilgiu, atkrinta reikalingumas nustatyt užsienio įstatymus, nes Klaipėdos krašte veikiantieji įstatymai yra Lietuvos valstybės įstatymai, o šie teismui yra žinomi — curia novit jura. Atkrinta tuo būdu pirma 707 str. klauzulė (ordre public), nes vargu bau ji atskirų sričių santykiuose yra prileidžiama. Lieka antroji klauzulė — ar veiksmas neprieštarauja mūsų įstatymams. Žinoma, vedybų vidujinės sąlygos turi būti patikrintos, bet čia jau reikia kreiptis prie veikiančiųjų ten įstatymų. Kyla klausimas, ar, bendrai, yra teisėtos iš Didžiosios Lietuvos kilusių piliečių Klaipėdos krašte sudarytos vedybos? Kad galima būtų į šį klausimą atsakyti, tai reikia kreiptis į veikiančią Klaipėdos

---

pusl. ir jo veikalą Manuel de Droit international privé, 1905, kuris susideda iš šių keturių skyrių; pagaliau jo didelį traité, kuris gvildena pirmame tome pilietybę, II — svetimšalių padėtį, III ir IV — conflits de lois, V — svetimų teismų sprendimų vykdymą. Žinoma, būtų pageidaujama išleisti tokį įstatymą. Tačiau, ir R. negali nežinoti tokio įstatymo išleidimo sunkumų. Kas gi daryti tuo tarpu? Nusiraminti atsakymu: nežinome? Bet juk Aukščiausiasis Teismas tam ir yra, kad žinotų. Jisai negali pasakyti „nežinau", nes toks atsakymas būtų lygus atsisakymui vykdyti teisingumą. Pagaliau, nereikia užmiršti, kad moralinė tokio principinio nutarimo jėga yra didelė: jis per kiek metų įeis į piliečių teisės sąmonę, ir prieštaravimai jam, tam nutarimui, žymiai susilpnės.

[72]) Savaime suprantama, kad EG zum BGB 13 str. vidujinės vedybų sąlygos nustatomos Didžiosios Lietuvos atatinkamosios teisinės srities normomis (Staudinger Kommentar, Bd. VI, Teil 2 (Raape), 1931, 236).

[73]) Büchler, Zeitschrift für Standesamtswesen, 1929, Nr. 13, S. 192, tiesa, ryšy su tikybiškai mišrųjų vedybų klausimu.

krašte pozityvinę teisę, būtent, į Einführungsgesetz zum BGB. Jisai nustato formos atžvilgiu (13 str. 3 posm. išimtinę vietos įstatymų galią; kai del vedybų vidujinių sąlygų (žiūr. BGB), tai jos nustatomos pagal lex patriae. Tuo būdu, Klaipėdoj turi būti atlikti visi ten veikiančių įstatymų reikalaujami formalumai; pačios vedybos turi būti sudarytos pas civilinės padėties valdininką, kuris tikrina vedančiųjų vedybinį teisinumą Didžiosios Lietuvos įstatymais. Nėra jokio abejojimo, kad tokios vedybos, teisėtos vienoj Lietuvos daly, negali būti pripažintos neteisėtomis kitose Lietuvos dalyse. Kad taip yra, pakanka vienai minutei prileisti, kad del tariamųjų formalinių trūkumų pas mus tos vedybos nebus pripažintos. Rezultatas bus tas, kad viena ir ta pati moteris Klaipėdoj bus vedusi, o Kretingoj — nevedusi. Jeigu tokie konfliktai neleidžiami tarp valstybių, tai, juo labiau, jie nėra leidžiami vienos ir tos pat valstybės sienose![74])

Literatūroje[75]) buvo pareikšta nuomonė, kad, girdi, tik tos Klaipėdos krašte Didžiosios Lietuvos piliečių sudarytos vedybos galinčios būti pripažintos teisėtomis, kur vedusieji (arba bent vienas jų) turi Klaipėdos krašto piliečio požymį, ir, kol to įstatymo nėra išleista, Didžiosios Lietuvos gyventojų padarytų Klaipėdos krašte vedybų teisėtumas visada kels abejojimų. Galima nuraminti gerbiamąjį Vyriausiojo Tribunolo sprendimo kritiką: tas įstatymas jau seniai išleistas (žiūr. įstatymą, paskelbtą Klaipėdos Krašto 1928 metų gruodžio 10 d. Valdžios Žiniose; šis įstatymas išleistas Klaipėdos krašto statuto 8 str. 2 posm. vykdyti). Bet tas požymis yra reikalingas tik šiais atvėjais: 1) Klaipėdos krašto Seimelio rinkimų teisę (aktyvinę ir pasyvinę) turi tik Klaipėdos krašto piliečiai (Statuto 11 str.), 2) Klaipėdos Direktorijos nariais gali būti tik Klaipėdos krašto piliečiai (Statuto 17 str.), 3) Klaipėdos krašto piliečiai bus imami ateityje valdininkais Klaipėdos Teritorijoje (Statuto 29 str. 2 posmas). Iš šio aišku, kad mes čia turime reikalą su ypatinga kvalifikacija tam tikroms politinėms teisėms įvykdyti, o civilinės teisės atžvilgiu Klaipėdos krašto gyventojai yra sulyginti su Lietuvos piliečiais (Statuto 9 str.). Civilinė vedybų forma taikytina visiems, net ir svetimšaliams, juo labiau, Lietuvos piliečiams.

Nerimtesnis yra ir kitas p. Rutenbergo klausimo sprendimo atidėjimo pagrindas: reikia laukti kolizijos normų išleidimo. Apie kurias kolizijos normas čia kalba kritikas? Jos juk yra! Kolizinės normos yra privatinės teisės dalis. Didž. Lietuvoj šiam klausimui spręsti mes turime C. P. Į. 464 ir 707 str. Mažojoj Lietuvoj EG zum BGB (str. str. 7—31). Kaip žiūri 707 ir 464 str. str. į užsieny sudarytas vedybas, jau žinome. A fortiori, tie samprotavimai yra taikytini ir Klaipėdos krašte sudarytoms vedyboms. Savo ruožtu, Klaipėdos krašto EG 13 str. duoda išsemiamą at-

[74]) Sulyg. *Böttcher*, Die Kollision des memelländischen Privatrechts mit dem litauischen Privatrecht, Leipziger Diss. 1931, S. 65—72.

[75]) Rutenbergas, l. c. 68.

sakymą į klausimą BGB atžvilgiu: taip pat reikalauja civilinės vedybų formos ir laiko jas sau privalomomis. Tuo būdu, Klaipėdoj sudarytos civilinės vedybos yra teisėtos visoj Lietuvoj. Nėra jokio abejojimo, kad, bendrais visų kraštų, šiuo atžvilgiu, įstatymais, jos bus pripažintos ir užsieny. Ko tada dar reikia?

Keista, kad R., iškritikavęs V. Tribunolo sprendimą, neprieina išvados, sprendimui priešingos, o tik pasitenkina konstatavęs, jog Klaipėdos krašte D. L. gyventojų sudarytų vedybų juridinė galia yra „nevisai aiški". Tokiai išvadai prieiti nebuvo reikalo tiek daug rašyti. Žinoma, ji buvo neaiški, bet Aukščiausiasis Teismas tam ir yra, kad visus neaiškumus, bendra įstatymų prasme, išaiškintų (T. Sutv. Įst. 259₁).

Kai del Statuto 9 str. aiškinimo, tai ir aš esu linkęs manyti, kad čia žodžiais „droits civils" turima galvoje *turto* teisės, ir štai kodel: šio įstatymo prasmė yra *bendrosios pilietybės* pasekmė. Jeigu Didžiosios ir Mažosios Lietuvos gyventojai turi bendrą pilietybę[76]), tai savaime aišku, kad jie turi vienodas civilines teises, būtent, tas, kurios rezervuotos piliečiams, ir kuriomis šie skiriasi nuo svetimšalių. Todel vieni ir kiti gali apsigyventi, kur nori, verstis, kuo nori, ir įsigyti įvairų turtą. Klausimas, ar šiuo straipsniu naikinamas Lietuvos piliečių statusas personalis ir ar Lietuvos piliečių, neturinčių Klaipėdos krašto gyventojų požymių, sudarytos Klaipėdoje vedybos yra čia teisėtos,—turi būti sprendžiamas, išeinant iš „Einführungsgesetz zum bürgerlichen Gezetzbuche".

Čia tenka pažymėti, jog ir kitų kraštų praktika visiškai sutinka su Vyr. Trib. nuomone. Taip antai, Varšuvos Apygardos Teismas savo 1925 m. rugsėjo 18 d. įsiteisėjusiu sprendimu[77]) pripažino, kad Lenkijos piliečių vedybų galia turi būti sprendžiama principu *locus regit actum*. Byla ėjo del nuolatinių Varšuvos gyventojų — kataliko ir žydės — civilinių vedybų, sudarytų Katovicuose, kur veikia Vokietijos Civilinis Kodeksas. Žmonos ieškinys del pripažinimo vedybų niekingomis, 1836 metų įstatymo 23 ir 24 str. (disparitas cultum), buvo atmestas. Iš sprendimo motyvų įdomi yra ši vieta: „Locus regit actum" principas ypač turi

---

[76]) Tokią „bendrą pilietybę" (gemeinsames Indigenat) mes randame jau gan anksti Buv. Rusijoje ir Lenkų Karalystėje: „Jau 1832 m. vasario 14 d. Karalystės dovanotos Gramatos 21 str. imperijos valdiniams, apsigyvenusiems Karalystėj ir įgijusiems ten nekilnojamąjį turtą, buvo leista naudotis visomis čiabūvių gyventojų teisėmis; ta pati teisė buvo suteikta ir Karalystės valdiniams, apsigyvenusiems kitose Imperijos dalyse ir turintiems ten nekilnojamąjį turtą". (Н. Рейнке, Очерк русско-польскаго междуобластного права, стр. 15). Sulyg. ir Šiaurės Amerikos Federacijos Konstitucijos IV str. 2 posm. § 1, Šveicarijos Konstitucijos 43, 60 str. str. ir Vokietijos Konstitucijos 110 str. Žiūr. taip pat *Rogge*, Die Verfassung des Memelgebiets, 308 pusl. ir *Böttcher*, Die Kollision, 25 pusl.

[77]) Ostrecht, 1926, 323—324. Šis sprendimas buvo griežtai kritikuojamas prof. Zoll (ZOR, I. c. 324), kuris nors ir pripažįsta reikšmę „locus regit actum" vedybų formai, tačiau jokiu būdu ne klausimui apie vedančiųjų teisę sudaryti galiojančią moterystę.

būti taikomas tarpsritiniams santykiams, nes Lenkijos valstybė yra vieninga ir ji (valstybė) turi pripažinti Respublikos sienose kiekvieną aktą, sudarytą atitinkamai vienos kurios provincijos normoms. Jeigu valstybė pripažįsta įstatymus su įvairiais principais, tai tuo pačiu jinai pripažįsta, jog nė vienas jų neprieštarauja ordre public ir bona mores"[78]). Kad šis sprendimas, nors ir nekasacinės instancijos, turėjo principinę reikšmę, matyti iš to, jog jisai cituojamas tarpsritinės privatinės teisės įstatymo 14 str. komentaruose[79]). Tokiu būdu, Bergmano[80]) tvirtinimas, esą buv. Rusijos Lenkijos daly nebuvo pripažįstamos civilinės vedybos, padarytos kitur, neatitinka tikrenybės.

Lenkijos tarpsritinės privatinės teisės įstatymo motyvuose mes užtinkame šiuos reikšmingus žodžius[81]): „Šio įstatymo pagrindinė mintis yra sąvoka formalios veikiančių Lenkijos srityse kodeksų vertės lygybės, taip toli einančios, jog nė prieš vieną jų negali būti exceptio ordinis publici". Baigdami dar pridėsime, kad šis principas ir vedybų atžvilgiu buvo užfiksuotas tarpsritinės privatinės teisės įstatymo 14 str.[82])

§ 7. Civilinės vedybos ir aktai in fraudem legis domesticae[83]).

Reikia išspręsti dar vienas klausimas, ar nėra Lietuvos piliečio vedybos užsieny ar Klaipėdos krašte sudarytos tyčia, su tikslu apeiti savo krašto įstatymus — *in fraudem legis*?

Klausimas apie vedybų aktus, sudarytus in fraudem legis, jau seniai domino tarptautininkus. Statutarinių teorijų šalininkai (*Boullenois*, *Bougiė*), o taip pat olandai (*Vuta* ir *Huber*) ir *Foelix* manė, jog principas „locus regit actum" negalįs būti taikomas, kai piliečiai, norėdami apeiti savo domicilio įstatymus, išvažiuoja vesti į užsienį. *Fraus omnia corrumpit.* Bet jau *Wächter*[84]) griežtai atrėmė šią *teoriją*: „Įstatymus, sako Wächter, apeina tas, kuris suderina savo veiksmus su įstatymų raide ir tuo pat metu sulaužo jų dvasią bei prasmę. Bet tas, kuris vyksta į užsienį sudaryti ten aktą mažiausiai varžančia ir labiausiai malonia jam forma, daro visiškai leistiną veiksmą: tėvynės įstatymai nedraudžia sudaryti santorius lex loci formomis. Čia nėra *fraus*, o yra tik

[78]) Analoginis apeliacinio teismo sprendimas yra OSP IV. Nr. 202 ir ZOR, 1926. 827, kur mes randame sakinį: „Del Lenkijos valstybės vieningumo ir vedybos yra visoj valstybėj vieningos.

[79]) Dbalowski — Przeworski, Ustawy o prawie międzynarodowem i międzydzielnicowem. Warszawa, Hoeseck, 1928, pusl. 7.

[80]) l. c. II, 443—444.

[81]) Dbalowski — Przeworski, l. c. 145.

[82]) Žiūr. taip pat Müller, Die Entwicklung des österreichischen bürgerlichen Rechts in Polen (Ostrecht 1926, 1044).

[83]) Брун., l. c. Ж. М. Ю. Nr. 10, 37—40, Ligeropoulo — Aulagnon, Fraude à la loi (Repértoire Lapradelle, Niboyet VIII, 439—487).

[84]) Cit. iš Mandelštam'o, l. c. II, 218.

formų pasirinkimas, kaip tat, pav., būna su įvairiomis testamentų formomis vienoj valstybėj. O pasirinkimo motyvai neturi reikšmės akto galiai įvertinti. Apie fraus dar galima būtų kalbėti, jeigu tėvynės įstatymai leistų svetimą formą panaudoti tik būtino reikalingumo atvejais, o mūsų piliečiai tokį reikalingumą simuliuotų. Nors papročių teisė ir atsirado kaip tik iš tokio reikalingumo, bet dabar jis nėra būtinas".

Grynai praktiškai žiūri į klausimą *Wharton*[85]): „beveik nėra galima nustatyti fraus, ir jeigu priimti įstatymų apėjimo teoriją, tai nė vienos užsieny sudarytos vedybos nebūtų apsaugotos nuo panaikinimo." Pagaliau, *Buzzati*[86]) visai teisingai nurodo, kad, net ir esant šalių intencijai daryti fraus, nėra šio fraus materialinio elemento, kai įstatymai neperžengti.

Jeigu net priimti Ligeropoulo-Aulagnon[87]) definiciją, jog įstatymų apėjimu tarptautinėj privatinėj teisėj laikoma apgaulingu būdu (frauduleusement) sukelta įstatymų kolizija, tai ir tuomet nėra ypatingo pagrindo teikti tokiai kolizijai specialinės reikšmės, ir štai kodel: jeigu įstatymai leidžia savo piliečiams, esantiems užsieny, sudaryti santorius užsienio formomis, tai tie, kurie važiuoja į užsienį sudaryti sutartis vietos įstatymais, naudojasi tik tuo, ką jiems leidžia patys įstatymai. Jeigu jie tai daro todel, kad užsienio forma yra paprastesnė, jiems patogesnė, tai jie tuo jokiu būdu nesistengia pasiekti ką nors įstatymų uždrausta; jie nieko nesimuliuoja; jie tik gauna naudos iš to, kas leista įstatymų, ir tokios naudos, kuri yra taip pat visai teisėta. Juk mes nepasakytume, jog „apeina" notarinių testamentų įstatymus tas, kas sudaro testamentą naminiu būdu. Svarbu yra tai, kad kalbamasis veiksmas įstatymų yra leistas; o motyvas, del kurio jis daromas, reikšmės neturi; tegul motyvas yra noras išvengti kito įstatymo taikymo ir su šiuo susietų nepatogumų, vis tiek jokio „apgavimo įstatymų atžvilgiu" čia nėra.

Dar būtų galima laikyti veiksmą, padarytą in fraudem legis, jeigu šalys, visai neišvažiuodamos į užsienį, susitartų, kad jų santoris priklausytų ne krašto, o užsienio įstatymams, turintiems lengvesnes formas, pav., melagingai datuojant santorį, pažymint užsienio vietą arba, jeigu krašte sutartys sprendžiamos pagal lex loci solutionis, paskiriant sutarties pildymo vietą užsieny. Tačiau tokiais atvejais apgavimas glūdi pačiame veiksme, tuo tarpu kai naudojimasis užsienio formomis, būnant užsieny, ne tik nėra apgavimas, bet net tiesiog leidžiama įstatymų. Tegul tuo atveju, kai asmuo išvažiavo į užsienį specialiai sudaryti aktą, jo (asmens) vengimas prisilaikyti tėvynės įstatymų formų nėra pateisinamas; bet kaip galima sužinoti, kuriuo reikalu jis išvažiavo į užsienį? Tektų priversti teisėjus raustis slaptose šalių intencijose ir po

---

[85]) §§ 181—182, cit. Mandelštam, II, 218—219.
[86]) p. 156, cit. pas Mandelštam'ą, II, 219.
[87]) l. c. 442.

to jas bausti už tai, kad pasinaudojo tuo, ką joms leidžia patys įstatymai[88]).

In concreto, teismui teks iškelti toks klausimas: kuriems galams turėjo Lietuvos piliečiai važiuoti į užsienį vestis? Žinoma, gali būti ir toks atvejis, kai jungiasi Lietuvos pilietis su svetimšaliu, gyvenančiu užsieny. Tuomet dar galima pateisinti, del ko locus celebrationis buvo pasirinktas užsienyje. Bet Lietuvos piliečių tarpusavio santykiuose pateisinimų gali būti du: vienas — sąžinės skrupulai, kurie neleidžia netikintiems atlikti bažnytinių apeigų, antras — faktinis domicilium užsieny arba Klaipėdos krašte. Savaime aišku, kad šie motyvai, ryšyje su Konstitucijos § 14, pirmuoju posmu ir su neužginčijama Lietuvos piliečių teise laisvai apsigyventi visose Lietuvos dalyse ir net užsieny, yra labai svarbūs, tačiau faktas pasilieka faktu. O jeigu taip, tai ar Lietuvos piliečių civilinių vedybų sudarymas užsieny nėra *actum in fraudem legis*? Tačiau *aktai in fraudem legis* yra uždrausti aiškių X tomo I d. 1528 ir 1529 str. str. nuostatų. Žinoma, konkrečiais atvejais teks ypač kreipti dėmesio į konkretines bylos aplinkybes. O kai nebus išmintingo pateisinimo vedančiųjų kelionei, padarytai prieš vedant, ar teks teismui pripažinti tokius aktus nul et non avenu ir neturinčiais galios?[89]).

Tačiau, kalbant apie *aktus in fraudem legis*, reikia skirti du atskiru momentu: vienu atveju tas įstatymų apėjimas liečia tik formą (bažnytinę arba civilinę), kitu — yra noras išvengti tėvynės įstatymų del vedybų vidujinių sąlygų, k. a., del amžiaus, noras išvengti formalumų (publikacija ir t.t.). Kaip tik prie šios rūšies aktų priskiriamos garsiosios vedybos Gretna Green. Anglai, norėdami išvengti Anglijos varžančių įstatymų apie vedybas, važinėjo į Gretna Green (Škotija), kad ten apeitų savo krašto įstatymus. 1856 metais buvo priimtas įstatymas, pripažinęs niekingomis vedybas, sudarytas Gretna Green, jei bent vienas iš vedusių negyveno ten nuolat arba bent 21 diena prieš vedybas[90]).

Kai kurie mokslininkai mato „in fraudem legis" teorijoj atskirą rudimentarinės kumuliacijos rūšį"[91]).

Reikia dar pabrėžti, kad naujausia teorija[92]) visai pašalina įstatymų apėjimo teoriją iš privatinės tarptautinės teisės: „Įsta-

[88]) Брун, Ж. М. Ю 1911, № 10, 38—39.

[89]) Įdomus yra Argentinos Civilinio Kodekso 159 str. (ir Paragvajaus 1898. XII. 2 d. įst. 2 str.) tekstas: vedybų galia sprendžiama sudarymo vietos įstatymais ir tada, *kai vedę paliko savo domicilią, kad išvengtų ten veikiančių įstatymų bei formų* (*tekstas pas Makarow*, Die Quellen des internationalen Privatrechts. Berlin, 1929, S. 5, 145). Priešingą tekstą randame Žemutinės Kanados Civ. Kod. 135 str. (*Makarow*, l. c. 63): Užsieny sudarytos vedybos yra teisėtos, jei buvo sudarytos sudarymo vietos įstatymais, išskyrus tą atvejį, kai vedantieji tenai nuvyko, kad apeitų įstatymų nuostatus.

[90]) Martens, Современное Международное Право, II, 325—326.

[91]) Pilenko, l. c. 1226.

[92]) žiūr. *Bertram*, Gesetzesumgehung im internationalen Privatrecht. Bonn, Röhrscheid, 1928, S. 86.

tymų apėjimo sąvoka turi būti pašalinta iš privatinės tarptautinės teisės. Ordre public klauzulė pakankamai apsaugoja nuo svetimos teisės įsibrovimo. Savarankiškos „fraus legis" sąvokos reikalingumas būtų tik tuomet pripažintas, *jeigu jos vieninteliu elementu būtų intencija įstatymą apeiti*". Bet savaime aišku, kad tai tvirtinti negalima apie sudarytas už Didžiosios Lietuvos sienų vedybas.

Ne pro šalį pastebėti, kad „in fraudem legis" mūsų Xt. I d. (1529 str.) konstrukcija irgi neduoda pagrindo taikyti užsieny sudarytoms civilinėms vedyboms pažymėtą straipsnį. Tik tais atvėjais galėtų tokios vedybos būti pripažintos niekingos, kai stimulu („побудительная причина") joms sudaryti būtų įstatymų uždraustų tikslų siekimas. Bet mes jau anksčiau matėme, kad vestis užsieny ten priimta forma mūsų įstatymai nedraudžia.

§ 8. Išvados.

Mes priėjome mūsų tyrinėjimo rezultatus. Be prietarų bei aukščiau jau išreikštos nuomonės mes — kad ir kitais keliais — priėjome tas pat išvadas, kaip ir Vyriausiasis Tribunolas. Užsieny, a fortiori Klaipėdos krašte, sudarytos civilinės vedybos pripažįstamos Lietuvoje. Vedę užsieny arba Klaipėdos krašte laikomi ir Lietuvoje esančiais ne konkubinate, o teisėtoj moterystėj. Nors tas mūsų darbo rezultatas yra savaime džiuginantis, bet vis delto neturime užmerkti akių nuo gyvenimo tikrenybės. Valstybė, pripažinusi civilines vedybas vedybomis, turi įgalinti pačius vedusius ir *vietos* įstaigoj registruotis, turi suteikti galėjimą ir vaikams, gimusiems iš šios moterystės, turėti metrikus, turi, pagaliau, nustatyti pasaulinę jurisdikciją vedyboms bei jų perskyrimams.

Net Lenkijoj, kur tarptautinės bei tarpsritinės privatinės teisės įstatymai aiškiai sureguliavo šį klausimą, girdėti balsų[93]): „teisingai buvo pastebėta, kad atsisakymas nuo ikišiol veikusio 1836 m. vedybų įst. principo ir nuo senesnės teismo praktikos, tuo pat metu nereformuojant civilinio proceso įstatymo, ypač neįvedant civilinės jurisdikcijos, sudaro sunkią teisinę padėtį ir vedybų bylose tarp krikščionių. Taip, ginčas del tokių vedybų, sudarytų užsieny Lenkijos piliečių, kilusiųjų iš buv. Rusų Lenkijos, liktų visai be kompetentingo teismo. Bažnytiniai teismai šiuo atveju tikrai nėra kompetentingi. Civiliniai teismai, veikiančiais nuostatais, principiališkai nėra kompetentingi spręsti vedybų ginčams tarp krikščionių".

Tačiau visi šie klausimai jau yra de lege ferenda, o mes pasiėmėme kuklesnį uždavinį — išanalizuoti civilinių vedybų galią de lege lata.

Jokūbas Robinzonas.

---

[93]) Rencki, ZOR, 1930, pusl. 514.

Senoji Lietuvos šeimos teisė.[1])

III-ji dalis.

Tėvai ir vaikai.

A. Bendroji dalis.

Dar istorijos laikais užtinkame Lietuvoje didžiąją šeimą, namus. Namų pėdsakus, turtų bendrumo (vienybės) pavidalu, randame[2]) dar tada, kai, del jų besistebinčio Post'o nuomone, šis paprotys kitų Europos tautų jau buvo visiškai užmirštas, ir tik Lietuvoj jis dar buvo ne visai išnykęs, būtent, XVI-ame ir XVII-me amžiuose. Pirmoje XVI-ojo amžiaus pusėje, prieš visišką valstiečių suverginimą, dar užtinkame laisvųjų valstiečių kuopą, bendrai atsakančią už savo narius ir turinčią savąjį teismą. Ši kuopa yra bendruomenė, kuri bendrais savo bruožais yra labai panaši į vokiečių „Gaumark".

„Tačiau šeima niekad nebūna pastovi; ji žengia nuo žemesnės formos aukštesnėsės link"[3]); istorinė plėta suardė didžiąją šeimą, namus ir jos vietoje sukūrė mažąją atskirą šeimą. Šeimai žengiant nuo žemesniųjų laipsnių aukštesniųjų link, joje tuo pat mastu plėtojosi teisinė vaikų padėtis. Senesniųjų formų veikimo dėka ribos čia dažnai kad ir lieka neryškios, vis delto ir čia galime skirti tris plėtojimosi laikotarpius, kurie sutinka su bendraisiais šeimos teisės plėtojimosi laikotarpiais.

I-masis laikotarpis. Šiame laikotarpyje namai yra tėvų valdžios sujungta organizacija.

Tatai yra nelaisvųjų vedybų laikotarpis. Tėvas, įgydamas motiną, jau tuo pačiu iš anksto daro ir vaikus savo nuosavybe. Čia reikšmės turėjo ne kraujo ryšiai su tėvu, o motinos priklausomybė; vaikai buvo laikomi tik jos vaisiais.

---

[1]) Žiūr. „Teisė" N 18 ir 19
[2]) A. A. H. Post. 315 f. f. ir 129"... 16 p.
[3]) F. Engels, 11 p.

Šiame laikotarpyje yra tik tėvo valdžia. Apie motinos teises vaikams nė kalbos negali būti, nes pati motina vergiškai priklauso nuo savo vyro.

Šio laikotarpio pradžioje tėvo valdžia panaši į romėnų teisės „manus". Tatai buvo valdžia tik tėvo interesams. Savo teisiniu pobūdžiu ji buvo vienašalė, egoistinė valdžios teisė. Tėvo valia nebuvo nei papročių, nei įstatymų aprėžta: tėvas turėjo visišką „ius vitae ac necis". Jis galėjo vaikus perleisti ir išnaudoti, kaip tinkamas. Papročių žiaurumas ir šiurkštumas, ekonominės sąlygos — žiauri kova del būvio, išimtinis laisvojo vyro medžiotojo bei kario pobūdis, gan dažna anais laikais maisto stoka — visa tat vertė namų valdovą šia teise naudotis. Antai mums Hartknochas[4]) pasakoja apie prūsus ir lietuvius: „Jie turėjo visišką „ius vitae ac necis" vaikų atžvilgiu". Mažus vaikus gana dažnai pamesdavo arba net ir nužudydavo[5])".

Vėlesniais šio perijodo laikais ėmė švelnėti bei padorėti papročiai, o lygiagrečiai pakitėjo ir ekonominės sąlygos. Perėjimas prie žemės ūkio padarė maisto gavimą tikresnį ir taisyklingesnį. Kiekvieno šeimos nario darbo jėga įgijo didelės reikšmės. Ryšyje su tuo ir papročiai pradėjo varžyti tėvo valdžią ir ypač jo „ius vitae ac necis".

Teisės subjektas šiame laikotarpyje tėra namų valdovas. Savo valia pasirėmęs, jis apima visą namų teisės sferą. Nusikaltimų atvėju jis vienas atsako ir visas teises turi. Jis moka ir gauna pabaudas bei atlyginimus už žalą, padarytą jo namiškiams. Del savo valios, kaip namų valdovas, tačiau ne kaip individas, jis yra vienintelis menkų ir primityviškų lietuviškų „namų" turto savininkas. Šį turtą senaisiais laikais sudarė bakužės, namų padargai ir mažas kiekis ginklų — vėzdų bei akmeninių kovos kirvių[6]).

Namų valdovui mirus, jo valdžia tekdavo artimiausiems agnatams, nes giminystė buvo visiškai pagrįsta agnacija.

II-sis laikotarpis.

Šiame laikotarpyje didžioji šeima, namai, toliau virsta atskiraja šeima, kurią sudaro tėvai su vaikais.

Tatai yra laisvųjų vedybų perijodas. Vaikai yra dabar tėvo valioje ne del jo teisių motinai, o del jų kilimo iš jo; jie su savo

---

[4]) 178 ir 181 p.

[5]) Čia paminėtina, kad del tų pačių priežasčių ir vaikai, nežiūrint tėvų valdžios, turėjo „ius necis" senų ar ligotų tėvų atžvilgiu. Antai mums pasakoja Kojalovič'ius (17 p.): „Permisit (pagal Hartknoch'ą — 181 p. — tatai buvo Vaidevučio įsakymas, vadinasi, maždaug VI-o amžiaus; mano manymu, tatai buvo, šiaip ar taip, klajoklių laikų paprotys) enim filius, ut parentes ob aetatem aut morbum, labori jam impares, strangulatione e vivis expungerent atque ita sese et domum impensis inutilibus expedirent".

[6]) Jungferis, 39 p.

tėvu sujungti kraujo ryšiais. Dabar jau skiriami vedybiniai bei pavainikiai vaikai.

Ir šiame laikotarpyje težinoma tėvo valdžia. Motina yra teisiškai svetima naujajai šeimai, o tuo pat ir savo vaikams. Vis delto vėlesniais šio perijodo laikais papročiai pripažįsta jai teisę auklėti vaikus. Auklėdama savo vaikus, motina tampa artima jiems; ji įgyja tuo pat ir faktiškos valdžios vaikams. Tačiau aikštėn teišeina tėvo valdžia. Vaikų atžvilgiu tėvo valdžia iš „dominium" virsta „potestas" ir ima jau įgyti apsaugos elementų. Toliau valdžiai švelnėti daug prisidėjo papročių pažanga bei besiplėtojantieji ekonominiai veiksniai. Iš pradžių šią tėvų valdžią aprėždavo tik papročiai. Teisė, del konservatyvinio savo pobūdžio, nesidavė taip lengvai įveikiama. Bet trečiame laikotarpyje tėvo valdžia nebeturi viešpačio teisių; ji tada jau yra saugojanti valdžia, globa.

Del tų pačių ekonominių veiksnių, o taip pat del vyro ir žmonos turto atskirumo, didėjantis teisiškas vaikų subjektyviškumas ima palengva skverbtis į turto teisės santykius. Iš pradžių tatai vyko tik šeimos viduje, nes tik čia vaikai buvo pripažįstami tėvų bendradarbiais bei jų padėjėjais, įgyjant namų turtą. Pačioje šeimoje jau pripažįstamas vaikų nuosavybės teisės papuošalams, drabužiams bei ginklams. Tačiau iš oro žiūrint vienintelis namų turto savininkas yra tik tėvas. Tik trečiajame laikotarpyje prasideda namų turto suskaidymas. Ilgiausiai laikosi šeimos turtų bendrumas žemės atžvilgiu, kol pagaliau ir čia vaikai pradeda tapti savininkais.

III-sis laikotarpis.

Tatai yra rašytinių šaltinių laikotarpis. Tie rašytiniai šaltiniai įgalina daug tiksliau bei aiškiau išdėstyti anų laikų vaikų teisinės bei asmeninės padėties plėtojimąsi šeimoje. Tačiau ties šiuo klausimu sustosim ir kiek paskiau. Čia tenoriu pažymėti štai ką: šiame laikotarpyje užtinkame vien tik atskirąją šeimą. Laisvųjų vedybų idėją šiame laikotarpyje lydi lygios motinos teisės. Lietuviški rašytiniai šaltiniai žino ne vien tik tėvo, o tėvų valdžią; tėvas dabar teturi kai kurių pirmenybių.

Tėvų valdžia yra saugojanti galia, ir ji yra globos pobūdžio. Teisiškas jos motyvas yra vaiko apsauga bei rūpinimasis juo. Su ta valdžia dabar susijusios ir pareigos, o ne vien tik teisės.

Turto teisės atžvilgiu, šiame laikotarpyje namų turtas jau susiskaidęs. Pilnamečiai vaikai yra visiškai teisini turto atžvilgiu; jie gali, kaip tinkami, įgyti bei turėti nuosavą turtą, o taip pat ir žemę. Tik gimininio turto (dziedictvo)[7]) teisėje tebegyvuoja šeimos nemirtingumo idėja. Dar pirmoji Statuto redakcija aprėžia galėjimą tokį turtą perleisti; trečioji redakcija ir šį aprėžimą panaikina.

[7]) Giminės dvaras, senelio dvaras (dzied—senelis).

B. Vedybiniai vaikai.

Vedybiniais vaikais lietuvių teisė laiko vaikus, gimusius iš vedusių tėvų. Statuto metu tėvų vedybos jau turi būti „tikros", t. y., jos turi būti teisėtai, kanonų teise, sudarytos; „netikrųjų" vedybų vaikus Statutas laiko pavainikiais (III, V — 22)[8]).

Motinos atžvilgiu, kaip kad ir romėnų teisėje, galioja teisės nuostatas: mater semper certa est; tėvas spėjamas: pater is est, quem nuptiae demonstrant. Vis delto Statutas leidžia tėvui atsisakyti nuo savo teisėtos žmonos pagimdyto vaiko ir pripažinti jį pavainikiu. Tačiau jis turi tai daryti tuoj, vaikui gimus; šiaip, jis šios teisės netenka. Kad jis negalėtų šia teise naudotis piktam, Statutas atima ją iš jo paskesnėse vedybose gimusių ankstyvesnėse vedybose vaikų atžvilgiu. (III, III-28).

Vedybiniai vaikai gauna tėvo pavardę. Dažnai, ypač aukštuosiuose bajoruose, pridedamas taip pat ir tėvo vardas. Antai aktuose pvzd. 1569 m. akte, randame: Kunigaikštis Petras Steponavičius (Stepono sūnus) Zbaravskis[9]). Vaikai yra to paties luomo, kaip ir jų tėvas. Tik vienu atveju įstatymai daro išimtį, būtent: „qui liber existens duxerit illiberam, is reditur illiber et pueri eorum sexus utriusque" (I, I) 12 § 4). Tatai norėjo aukštesnieji luomai.

Vedybiniai vaikai, ypač nepilnamečiai, gyvena toj pačioj vietoj, kur gyvena jų tėvas.

Gimimas iš vedusių tėvų yra pagrindas jų valdžios, kurios objektas yra vaikų teisiniai asmens bei turto santykiai su tėvais.

I. Vaikų bei tėvų asmens teisės santykiai.

Charakteringus vaikų bei tėvų asmens santykių bruožus iškėlė ano meto tėvų valdžios pasikeitimas. Savo turiniu ir esme ši valdžia rašytinių šaltinių metu buvo apsaugos bei globos santykis, kuris įpareigojo tėvus rūpintis vaikų asmeniu bei turtu. Šį globojamąjį pobūdį Statutas pabrėžia dar tuo, kad teisinę tėvų — globėjų padėtį jis išžiūri bendruose globos[9]) skyriuose.

Principialiai visa tėvų valdžia pridera ir tėvui ir motinai, bet faktiškai Statutas skiria šiuo atžvilgiu asmens ir turto globas.

Asmens atžvilgiu, motina faktiškai turi tas pačias teises bei pareigas, kaip ir tėvas, tik, kai nuomonės skiriasi, nusveria tėvo nuomonė. Vienam iš tėvų mirus, arba katram negalint savo valdžios vykdyti, arba jo valdžią sustabdžius, asmens globa visa tenka antrajam, gyvam likusiam ar tam, kuris gali savo valdžią vykdyti; našlei tėvų valdžia pridera: dukterų atžvilgiu — ligi joms ištekėjus, o sūnų atžvilgiu — ligi septynerių metų, kai jie jau turi pradėti lankyti mokyklą (III, V — 11 § 4).

---

[8]) Skaityti: III Statuto redakcija, V dalis, 22 straipsnis.

[9]) Lappo 169 p., 2) V-oji pirmosios redakcijos dalis, VI-oji antrosios bei trečiosios redakcijos dalis.

Turto teisės atžvilgiu motina, palyginant su tėvu, turėjo daug mažesnės tėviškos valdžios. Kadangi del turtų atskirumo motina buvo svetima naujai šeimai ir kadangi įstatymų leidėjai, norėdami del socialinių—politinių sumetimų, kad vyrai būtų žemės valdovai, stengėsi, kiek galėdami, susiaurinti moters teises, tai turto atžvilgiu našlei arba visiškai nebuvo leidžiama naudotis tėviškąja savo valdžia, arba ji tokiais atvėjais buvo savo vyro giminės kontroliuojama.

Tėvų valdžia išplečiama abiejų lyčių vaikams: sūnums ir dukterims.

Jos turinys yra skirtingas išoriniuose ir vidaus santykiuose.

1. *Kiekvieno trečiojo asmens atžvilgiu* tėvai, savo valdžia pasirėmę, turi visų pirma teisę išduoti savo vaikus; antra, jie turi tam tikrą teisę savo vaikams atstovauti. Juridiniu atžvilgiu tėvai yra vaikų ne vien tik atstovai. Antai, reikalaudami baudos[10]) už vaikų sužalojimą, tėvai tatai daro savo vardu ir savo interesais (III, XI—44).

Prieš trečiuosius asmenis tėvai teatsako už skolas, einančias iš nusikaltimų, bet ne už nepilnamečių savo vaikų teisės santorius. Senas lietuviškas teisės priežodis sako: „Vaikas pridarė nuostolių, o tėvas turi juos atlyginti"[11]). Jei drauge su tėvais gyvenantieji vaikai sunkiai nusikalto: nužudė, apiplėšė ir pan., tai tėvai, ypač tėvas, turi atvesti nusikaltėlį teisman, o jei neatves, tai patys atsako (III, IV—49 § 1)[12]).

2. *Vaikų atžvilgiu* tėvų valdžia Statuto metu jau žymiai aprėžta. Tėvai, žinoma, jau nebeturi besąlyginio „ius vitae ac necis"; tik vaikui nusikaltus, jį nužudę tėvai nebaudžiami. Bet dar labai ilgai tėvų nužudymas savo vaiko pasilieka, kaip „ius vitae ac necis" liekana, privilegijuotas nusikaltimas. Vaikų žudytojas teismo baudžiamas lengva bausme, pavyzdžiui, kalėti vienerius metus ir penkias savaites ir bažnyčioje atgailauti[13]) (II, XI—16; III, XI—7 § 2)[14]).

---

[10]) Baudos, žalos bei nuostolių atlyginimo prasme.

[11]) A. Schlecher. 198 p.

[12]) Pavyzdžiui, viename 1566—III—22 d. akte randame teismo įsakymą bajorui Vertrutui atvesti į teismą savo sūnų Nikalojų, kuris nužudė Nemaniūnų viršaitį Melešką; priešingu atveju jam grasinama atsakomybe: Tėvas atsisako tatai padaryti, teisindamasis, kad jo sūnus negyvena pas jį. Lappo 242 p.

[13]) Keturis kartus per metus jis turėjo atvykti į bažnyčią ir ten susirinkusių žmonių akyse savo nuodėmę išpažinti ir del jos atgailauti.

[14]) Tik vėlesniais laikais savo vaiko nužudymas tapo paprasta žmogžudyste, o nuo 1845 metų imta tat laikyti kvalifikuota žmogžudyste. Pasak Čackio, ši žmogžudystė, kad ir švelniai baudžiama, buvusi retas dalykas: Jis tatai įrodo tuo, kad per 300 metų Lietuvos teismas iš viso teišžiūrėjo du tokiu atsitikimu. Vis delto tuo remtis vargu bau galima, nes daug tokių nusikaltimų juk galėjo, kaip tat Lietuvoje gan dažnai atsitikdavo, likti nesusekti ar ir iš viso nepatekti teisman.

Nuo senovės laikų tėvai dar rašytinių šaltinių metu turėjo „ius vendendi". Pirmoje Statuto redakcijoje yra nuostatas (I, XI—10): „si quis filium suum vendiderit in illibertatem". Tačiau tatai tebuvo leidžiama išimtiniais atvėjais, būtent, propter famem[15]).

Statutas aprėžia ir šią teisę, įsakydamas: „talis contractus non valet postquam famis transibit homo ipse aquisitis pecuniis redimet se". Įstatymui čia rūpi ir vaiko gerovė; jam rūpi, kad vaikas nebadautų. Gardino teismo 1555 m. aktuose randame skundą Misano Chatkevičiaus, kuriam bajoras Zacharias Kvalevičius ir jo žmona įkeitė savo sūnų Putilą už 90 skatikų[16]).

Šiame laikotarpy pastebime įdomų dalyką, būtent, valstybės kišimąsi į tėvų valdžią; dukteriai prašant, valdžios organai gali leisti jai ištekėti, jei tėvai jai to leisti nenorėtų del savanaudiškų tikslų (III, V—8 § 2.)

Tėvų valdžios padariniai yra vaikų bei tėvų tarpusavio teisės bei pareigos.

Tėvai turi teisę bei pareigą savo vaikus auklėti. Jie turi, kiek galėdami, rūpintis vaikų maitinimu ir jų proto auklėjimu[17]); „kad jų sveikatai ir kūno stiprybei niekas nekenktų", „kad jų sūnūs ir dukterys savo jaunąsias dienas netinginiautų", „kad jie būtų protingi ir sąmoningi". Po krikšto didžiausios reikšmės turėjo tikybinis vaikų auklėjimas: „tačiau didžiausios reikšmės turėjo tas dalykas, kad jaunimas būtų auklėjamas nemirtingojo Dievo tikyboje".

Kaip auklėjamosios valdžios padarinys, tėvams suteikiama plati teisė vaikus bausti: jie gali: „tinginius sudrausti žodžiais, o tuos, kurių tat neveikia, rykšte plakti[18]). Šios teisės peržengimas buvo, kaip matėme, labai švelniai baudžiamas.

Tėvų pareiga rūpintis materialine iš jų valdžios išeinančių vaikų padėtim, pvzd. aprūpinti dukteris kraičiu, ir jiems užtikrinti „veno", materialiai įgalinti sūnus susikurti namus, — yra daugiau etiško, nekaip teisinio pobūdžio.

Statutas uždeda vaikams jų (III, VII — 7 § 1—7)[19]) tėvų atžvilgiu daug pareigų, kurias jis pats laiko ne tik teisės pareigomis, bet taip pat moraliniais įsakymais. Nusižengimus šiems nuostatams jis laiko „Dievo užmiršimu".

Šitos pareigos nepasibaigia, tapus vaikams pilnamečiais. Jų peržengimas, įrodytas teisme, suteikia tėvams teisę nuo šių savo vaikų atsisakyti (III, VIII — 7).

---

[15]) Tatai primena senovės vaikų žudymą del maisto stokos.
[16]) Lappo 191 p.
[17]) A. F. Morenijus L. I. C. VI ir VIII.
[18]) Panašus dalykas yra ir germanų teisėje A. Heusler. Institutionen II d. 432 p.
[19]) Panašiai, kaip ir 115-oji Justiniano novela. Taip pat yra Įst. Rink. X t. I d. 167 str. Černigovo ir Poltavos gubernijoms.

1. Visų pirma čia turima galvoje *klusnumo* ir *gerbimo* pareigos. Jas sudaro tėvų klausymas bei jų gerbimas ir jų turto tausojimas. Nepaprastai sunkus nusidėjimas, kuris, tėvams pasiskundus teisme, dar buvo baudžiamas mirtim, yra pagal Statutą (III, VIII — 7 § I), „kai vaikai, Dievą užmiršę, išdrįsta kelti ranką prieš tėvus, arba įniršę juos stumdo". Ypač griežtai baudžiamas tėvų nužudymas. Pirmoji Statuto redakcija įsako trumpai: Is qui genitorem occiderit suum aut matrem, collum amittit et honorem" (I, VII, — 14). Trečioji redakcija šią bausmę nusako daug smulkiau (III, XI — 7 § I): „tėvažudys išvedamas į prekyvietę (forum), jo mėsa plėšiama replėmis; paskui jis įdedamas su šunim, gaidžiu, vėžiu ir kate į odinį maišą ir paskandinamas gilioje vietoje".

Tėvų užgavimas duoda jiems teisę atsisakyti nuo vaiko: „si filius patri (parenti) confusionem, auxietatem aut impedimentum intulerit" (I, IV — 13).

Statutas laiko nusižengimu gerbimo pareigai, „kai vaikai iš piktumo ir ne valstybės interesais įskundžia savo tėvus baudžiamaisiais dalykais" (III, VIII — 7 § 3); be to, „kai vaikai tyčiomis daro žalos tėvams ir atima iš jų turtą" (III, VIII — 7 § 2). Tokiu pat nusižengimu laikoma, „kai duktė ima palaidai gyventi" (III, VIII—7 § 5).

Nusižengimas klusnumo pareigai yra vaikų, ypač dukterų, vedybos be tėvų leidimo, tačiau tik tada, kai tėvai atsisako leisti ne del savanaudiškų tikslų. Šituo atveju leidimą vesti gali duoti, kaip jau buvo sakyta, valdžios organai (III, V—8 § 2).

2. Pareiga šelpti. Tatai yra šeimos, o ne prievolių teisės, pareiga. Nusižengimas šiai pareigai įteisina tėvus atsisakyti nuo vaikų. Sios pareigos sąlyga yra varginga tėvų padėtis. Jai nusižengiama: „kai (vaikai) atsisako išlaikyti šelptinus senus ir silpnus tėvus" (III, VIII—7 § 6); „kai jie baudžiamoje byloje atsisako laiduoti už tėvus teismo leistu būdu" (III, VIII—7 § 4); „kai jie nenori, kad ir gavę iš tėvų turtą, išpirkti tėvus iš priešo nelaisvės... (III, VIII—7 § 7).

Tėvų valdžios pasibaigimas. Tėvų valdžiai pasibaigti pagrindai gali būti susiję arba su valdžios turėtojo, arba su valdomojo asmeniu. Pirmuoju atveju ji nutrūksta, valdžios turėtojui mirus, arba jį paskelbus „už įstatymų"; našlės atžvilgiu — taip pat jai ištekėjus: si autem vidua habens pueros in tutela sua (tėvų galios prasme) ad secundas se contulerit nuptias: tunc propinquis cedit tutela puerorum et bonorum (I, IV—6; III, V—11).

Antruoju atveju: sūnų atžvilgiu—jiems tapus pilnamečiais. Tada jie gali laisvai palikti tėvų namus, kad tik būtų ūkiškai pakankamai stiprūs, arba kad šiaip galėtų patys susirasti verslą. Dukterų atžvilgiu — joms ištekėjus.

II. Turto teisės santykiai.

a) Tėvų valdžiai tebėsant.

Statuto metu individualumas, principinio tėvų bei vaikų atskirumo prasme, jau buvo įsiskverbęs į lietuvių teisę. Tiek pilnamečiai, tiek ir nepilnamečiai vaikai yra laikomi šeimoje veiksniais turto atžvilgiu. Jie gali įgyti nuosavo turto, paveldėdami jį iš tėvų arba kitu kuriuo būdu. Tėvams arba parens supervivus jų tėvų valdžia uždeda tada pareigą ir suteikia teisę šiuo turtu rūpintis. Šis rūpinimasis yra globos pobūdžio. Parens supervivus Statutas laiko tutor legitimus. Į tėvą ir motiną žiūrima vis delto nelygiai, iš dalies del to, kad ūkiškai moteris laikoma mažiau gabia, o iš dalies del to, kad įstatymai del politinių valstybinių sumetimų yra palankesni vyro, nekaip moters teisėms.

Tėvui mirus, našlė yra pagal pirmąją Statuto redakciją ipso iure savo mažamečių vaikų turto globėja bei valdytoja; pagal trečiąją redakciją, našlė galėjo tapti globėja tik tada, kai tatai buvo aiškiai nustatyta jos vyro testamente. Šiaip, globėju tampa artimiausias tėvo giminaitis, kuris turi rūpintis vaikų turtu. Našlei paliekama tėvų valdžia tik asmens santykiuose: sūnų atžvilgiu —ligi septynerių metų, o dukterų atžvilgiu— ligi joms ištekėsiant.

Motina tėra tuo būdu ligi šio laiko tik tutor testamentarius (I,IV 6; III,V-11 § 4). Parens supervivus-tutor naudoja[20]) ir valdo mažamečių vaikų nuosavybę, kurią jiems paliko miręs gimdytojas, arba kuri buvo jiems užrašyta, arba kuri buvo jų vardu laimėta teisme. Šis turtas turi būti valdomas ištikimai: „tvarkingai, sąžiningai ir rūpestingai". Tatai yra faktiškas turto valdymas, kuris apima visus su šiuo turtu susijusius teisės santykius[21]). Vaikų turtas perleisti teleidžiama tik reikalų vedimo ribose; tik šiose ribose parens yra teisėtas vaiko atstovas; tačiau įstatymai neleidžia bet kaip mažinti patį turtą. Vaikams, tapusiems pilnamečiais, arba vedusiems, leidžiama reikalauti iš bet ko savo turtą, kurį jų parens supervivus neteisėtai perleido vaikams, nepilnamečiams tebėsant. Tuo būdu tėvas šiuo atveju nėra teisėtas vaiko atstovas. Turtą įgijęs asmuo gali šiuo atveju ieškoti savo nuostolius iš tėvo, perleidusio tą turtą (III, VI 2 § 1 ir 2.)

Naudojimosi teisė leidžia tėvams naudotis vaikų turto daiktų bei teisių vaisiais ir, bendrai, to turto teikiama nauda. Ši teisė yra senosios tėvų valdžios liekana.

Šios naudojimosi teisės padariniu laikytinas taip pat tėvų atleidimas nuo pareigos atsiskaityti, grąžinant nesumažintą turtą

---

[20]) Ši teisė savo pobūdžiu yra griežtai skirtina nuo našlės teisės naudotis iki savo gyvos galvos.

[21]) Labai svarbus yra taip pat karo pareigos ėjimas. Pavyzdžiui, pagal 1567 m. „Popis'ą", Lesakovo (Liškiavos?) Kastelionas Nikalojus Lisakowskis ėjo šią pareigą už savo mažamečių vaikų iš motinos paveld ėtą turtą Akto Nr. 25. Lappo 339 p.

parėjusiems į metus arba vedusiems vaikams (III, V-2 § 1). Teisė valdyti ir naudoti ar tik naudoti negalioja laisvajam vaiko turtui. Laisvas yra toks vaikui skirtas turtas, kuris tėvams įsakmiai uždrausta naudoti ar valdyti; šitokiam turtui turtą paskyręs asmuo turi parūpinti specialų globėją.

Teisė naudoti ir valdyti turtą nutrūksta del priežasčių, susijusių su tėvų ar vaikų asmeniu.

Pirmuoju atveju ši teisė nutrūksta, tėvams ar parens supervivus mirus arba juos už įstatymų paskelbus, o taip pat teismo nutarimu, giminėms pasiskundus del neištikimo valdymo. Įsakmiai teismas čia tekalba apie mater superviva; tačiau, kaip matyti iš teismo aktų, tatai buvo per analogia taikoma ir tėvui; tik pirmuoju atveju skundžia vyro giminės, o antruoju — motinos giminės. Neištikimu valdymu įstatymai laiko tada, kai parens „bona et thesauros amiserit[21]), homines dispulerit[22]), serebszczicznas[23]) et muletas pro se acceptaverit et bona ea vestaverit". (I, IV-6).

Be to, motina netenka šios teisės, kai antrą kartą išteka: „tunc propinquis cedit tutela puerotum et bonorum" (I, IV-6).

Antruoju atveju teisė valdyti ir naudotis baigiasi mažamečiui vaikui mirus, sūnui pilnamečiu tapus ir dukteriai ištekėjus.

Tėvai arba parens supervivus turi grąžinti parėjusiam į metus sūnui ir ištekančiai dukteriai visą priderantį jiems turtą.

b) Tėvų valdžiai pasibaigus.

Čia turima galvoj tik pilnamečiai sūnūs, nes dukterų atžvilgiu tėvų galia, kaip sakyta, pasibaigia ne jų pilnametyste, o tik ištekėjimu.

Tėvams gyviems esant, Statutas turto teisinės padėties atžvilgiu skiria „atskirtus" ir „neatskirtus" sūnus.

1. „Neatskirtieji" (nedelnoje) sūnūs.

Posakis „neatskirtieji", lotyniškuose rašytiniuose šaltiniuose „insequestrati seu indivisi" (I, 1-4), nevisiškai sutampa su atitinkamu Statuto posakiu „nedelnoje". Statutas čia turi galvoje tokį sūnų, kuris nėra gavęs iš savo tėvų jokios dalies savo ekonominės nepriklausomybės arba atskirų namų ūkio pagrindui sudaryti. Sūnaus savarankiškai, nuo tėvo nepareinamai, įgytas turtas čia neturimas galvoj.

Pilnametis neatskirtas sūnus pasilieka, paprastai, savo tėvo namuose. Įstatymais jis neturi jokios teisės tėvo turtui, — visai taip, kaip kad ir vedybų turto teisėje, kur galioja visiškas turtų

[21]) III, V-11 § 3 tuo laiko kilnojamojo turto mėtymą bei apsileidimą statybos reikaluose.

[22]) III-oji red., V-11 § 3 prie šio prideda nepakeliamą valdinių apkrovimą.

[23]) Karo mokestis.

atskirumo principas ir kur tarp vaikų ir tėvų įstatymai nenustato jokių obligatorinių teisės pareigų. „Dziedzictvo“[24]) atžvilgiu tėvas yra vienintelis savininkas; trečiosios redakcijos metu jo teisės gana plačiai nusakomos.

Iš pradžių, pirmųjų privilegijų metu, „dziedzictvo“[25]), namų vieningumo deliai, neperleidžiamas. Vėliau įstatymas leidžia, ypatingam reikalui esant, trečdalį parduoti. Individualumui įsigalėjus, išnyko pagaliau visi šie aprėžimai ir „dziedzictvo“ galėjo būti laisvai perleidžiamas ir įkeičiamas, kaip ir bet koks kitas turtas (III, III-41). Tiktai negalima buvo dovanoti „dziedzictvo“ testamentu; tai buvo įstatymų neleidžiama (III, VII-2).

Šeimos turtui apsaugoti, įstatymai, pažymėtiems suvaržymams išnykus, suteikė teisėtiems giminėms išpirkimo teisę, t. y. daiktinę teisę išpirkti perleistą „dziedzictvo“, užmokėjus pirkėjui pirkimo kainą arba įkaito gavėjui įkeitimo sumą. Įdomu yra tai, kad ši išpirkimo teisė buvo taip plačiai taikoma, jog teisėtas giminaitis ne tik galėjo pats ja pasinaudoti, bet galėjo šią teisę perleisti kitam, šeimai visiškai svetimam asmeniui. Ši teisė išpirkti buvo didelė kliūtis teisės santykiams plėstis. Toms kliūtims išvengti, o taip pat tam, kad visas pirkimas būtų tikresnis, perleidžiamuosius aktus kartu su tėvu pasirašydavo ir sūnūs. Tatai nėra, vokiečių teisės prasme, sutikimas perleisti būsimą palikimą, kaip kad tatai mano prof. Malinovskis ir kiti tyrinėtojai, nes tatai nėra susieta su laukiamąja teise. Tokios laukiamosios teisės Lietuvoje sūnus neturėjo.

Įkaito ėmėjas — pirkėjas[26]) dar galėjo, be to, apsaugoti savo pirkimą nuo išpirkimo teisės, reikalaudamas užmokėti įkaito sumą (I,/-8). Šios sumos nesumokėjus, jis turi apie tai pranešti įkaito davėjo „artimiesiems“ ir paskirti jiems vienerių metų terminą įkaito sumai sumokėti. Jei giminės to nepadaro, tai įkeistasis turtas pasilieka galutinai jo nuosavybe.

Neatskirtieji sūnūs galėjo taip pat savo atskirą turtą, t. y., savo atskirą nuosavybę turėti. Tokia atskira nuosavybe Statutas (III, VI-2 § 2 ir 3) laiko jų pačių įsigytą nekilnojamąjį bei kilnojamąjį turtą ir pinigus. Šių turtų valdymo bei disponavimo atžvilgiu jie yra visiškai laisvi.

Kai sūnus turėjo eiti į karą (pilnametis sūnus paprastai pavaduodavo savo tėvą), tai jis pavesdavo savo tėvui ar motinai atskirąją savo nuosavybę valdyti. Įstatymai tada tėvus laiko svetimais asmenimis: jie neturi jokios teisės šį turtą pasisavinti ar

---

[24]) Giminės turtas, tiksliai išvertus—senelio turtas. Lietuvos teisėje turime skirti dvi paveldėtų turtų rūšis: „dziedzictvo“ ir „oyczizna“. Dziedzictvo yra tikrasis giminės turtas, „senelio turtas“, o „oyczizna“—„tėvo“ turtas, paties tėvo įgytas ir paskui vaikams tekęs. Šaltiniai gerai žinojo šį skirtumą. Vienoje Statuto vietoje (III, III-17) randame jį net aiškiai nusakytą. Vis delto kartais šaltiniai painioja šias sąvokas, kas suklaidino beveik visus negausingus Lietuvos teisės tyrinėtojus.

[25]) Ne „oyczizna“ — tėvo turtas, — o „senelio“ turtas.

[26]) Tokiu būdu dažnai Lietuvoje pirkdavo nekilnojamus turtus.

perleisti. Jei tėvai vis delto šį turtą perleistų, tai sūnus galėjo savo turtą reikalauti atgal (vindicare) betarpiškai iš pirkėjo, o šis galėjo tada pareikšti pretenzijas perleidusiam tą turtą asmeniui. Valstybės išdaviko turtą konfiskuojant, pavestas jam jo vaiko atskiras turtas buvo išskiriamas ir grąžinamas vaikui (III, 1°/o3 § 6 ir 6 § 1).

Panašiai buvo elgiamasi, vienam tėvų mirus: patikėtasai jam turtas buvo išskiriamas iš palikimo ir grąžinamas sūnui (III, VI-2 § 3).

2. „Delnoje" — „atskirtieji" sūnūs.

„Puer sequestratus seu divisus" (I, 14) yra pilnametis sūnus, kuris yra gavęs iš savo tėvų tam tikrą jų turto dalį nepriklausomų namų ūkio, „oekonomia separata", pagrindui.

Lietuvių sūnus, tapęs pilnamečiu, turto teisės atžvilgiu išeina iš tėvų valdžios. Jo turto teisinė padėtis yra visiškai laisva. Norėdamas, be to, turėti laisvą viešą — teisinę padėtį ir visas politines bei pilietines teises, jis dar turėjo įsigyti nuosavos žemės. Tik žemė galėjo jam suteikti šią padėtį. Todel jaunas lietuvių bajoras stengėsi visais būdais tos žemės įsigyti. Dažniausiai jis jos gaudavo, kaip matėme, iš savo tėvų. Įstatymai neduoda jam jokios teisės reikalauti (III, III-40; I, V-20)[27]), bet vis delto papročiai uždeda tėvams pareigą aprūpinti sūnų žeme lygiai taip, kaip ištekančią dukterį kraičiu. Juridiškai, tiek kraitis, tiek šis sūnaus aprūpinimas yra dovana.

Savo dalį iš tėvo turto sūnus gauna visiškon nuosavybėn (pvzd. III, 1-7 § 2). Šis sūnaus aprūpinimas turėjo Lietuvoje tokios didelės reikšmės, kad ši sąvoka buvo išreikšta žodžiu nuosavybė (gudiškai „vlastnost").

Šį aprūpinimą, kaip kad ir dukters kraitį, galėjo sudaryti paprasta dovana ar visiškas atskyrimas. Siuo atveju sūnus nebegali dalyvauti tėvų palikime, kad jis ir nebūtų gavęs tos dalies, kurią šiaip galėtų gauti, nes čia, kaip ir duodant dukteriai kraitį, „tėvai žinojo, kaip savo vaikus mylėti ir jais rūpintis". (III, X-4). Pirmuoju atveju jis dalyvauja palikime, kad jam dovanotas turtas ir būtų didesnis už tas dalis, kurios pridera kitiems įpėdiniams. Palikimas yra bendras fratres indivisi et divisi turtas (I. VI-24).

c) Tėvų ir vaikų tarpusavio paveldėjimo santykiai.

Dar seniai prieš Statutą, jau 1413 (VI strp.) 1457, 1492, 1506 ir kitų metų privilegijose, buvo nustatytas principas: „Mortuis parentibus succedunt liberi in bona sexus utriusque"; šis

[27]) Statutas taip pat žino Senatus Consultum Macaedonianum. Jis griežčiausiai draudžia apkrauti skolomis paveldėtiną turto dalį, ją perleisti ir net del jos daryti testamentą; del jos sudaryti teisės santoriai negalioja. (I, V-13; II, V-11; III, VIII-1 § 3).

principas buvo priimtas ir visose trijose Statuto redakcijose (1, III—9; 2, III—15 ir 3, III—17).

Vaikai yra teisėti savo tėvų įpėdiniai ir tik jiems tenka visas tėvų palikimas, t. y. visas turtas, teisės ir pasižadėjimai, kurie lieka po testamento nepalikusių tėvų galvos. Testamentu[28]) tėvai galėjo laisvai disponuoti tik kilnojamąjį bei įgytąjį turtą, tačiau ne tėvo bei motinos giminės turtus. Apskritai, Statutas įsako vaikų atžvilgiu: „attamen non potest mater neque pater exhaeredare eos (filium et filiam) ex bonis per testamentum". Tik del svarbių priežasčių, pavyzdžiui, del nusižengimo Statuto uždėtoms vaikams pareigoms (1, IV—13; 2, VIII—7), tėvai galėjo atimti paveldėjimo teisę iš nusidėjusių vaikų. Tačiau ir tokiu atveju tėvai negalėjo vadovautis laisva savo nuožiūra, o „sed venientes ante praesentiam majestatis nostrae aut officialis, debent exponere et dare contra eum rationabiles causas, tunc poterint propter excessum malum exhaeredare per litteras".

Kalbėdami apie vaikų paveldėjimą tėvų turto, turime skirti motinos ir tėvo turtus. Tėvo palikimas tenka jo vaikams: sūnums ir netekėjusioms dukterims. Ištekėjusios dukterys laikomos atlygintos duotu joms kraičiu, netekėjusios gauna palikimo dalį būsimam kraičiui.

Sūnų ir dukterų teisė palikimui nėra vienoda; tėvo palikimo atžvilgiu sūnūs turi pirmenybę. Visų pirma, sūnūs gauna tris ketvirtadalius viso palikimo (lygiomis dalimis, o jų vaikai atstovavimo teisėmis), vistiek, ar tėra viena duktė ir daug sūnų, ar priešingai (1, IV—7). Antra, broliai gali pasirinkti: ar duoda jie seserims tėvų turtą in natura ar jį nuperka, sumokėdami grynais pinigais jo, valdininkų pirmiau nustatytą, vertę (III, V—3). Šią teisę turi ir tėvo giminės prieš likusias dukteris.

Tik tada, kai nėra sūnų, dukterys gauna visą tėvų palikimą.

Visas po motinos galvos likęs turtas, nekilnojamasis bei kilnojamasis (pinigai, sidabras, auksas, perlai, brangieji akmens, papuošalai, drabužiai, alavas, varis, arkliai, ratai, namų apyvokos daiktai (III, VI—14 § 1) paveldimas jos vaikų, sūnų bei dukterų, lygiomis dalimis, o jųjų vaikai — atstovavimo teise.

Tėvas ir motina paveldi savo bevaikių vaikų turtą tik antroje eilėje, būtent, kai miręs nepaliko nei brolių, nei seserų (III, VII—16).

Palikimas yra bendras įpėdinių turtas.

Senesniais laikais buvo įprasta, o vėlesniais taip pat dažnai atsitikdavo, kad įpėdiniai nepasidalydavo palikimo ir neatsiskirdavo, o pasilikdavo drauge gyventi. Tatai buvo svarbu valdovams del ūkiškų bei valstybinių politinių sumetimų. Šis reiškinys turi būti smulkiau išžiūrimas.

---

[28]) Pasak Czackio (T. II, 63 p.), lietuviai pradėjo daryti testamentus tik Statuto laiku. Ligi tol jie težinojo paliekamąsias sutartis, kurios, matyt, suteikė jiems, kaip kad tos pat „Russkaja Pravda" sutartys, didesnę laisvę disponuoti turtą.

Lietuvos įpėdinių bendruomenėje pastebime įstatymų leidėjo norą patenkinti augantį individualizmą, o antra vertus, palikti dėl ūkiškų bei politinių — valstybinių priežasčių įpėdinių bendrumą. Šią įpėdinių bendruomenę, jos teisine esme, Statutas laiko panašia į romėnų teisės societas. Įstatymai įsakmiai vadina įpėdinius „consortes", „fratres divisi vel indivisi aut alii „consortes", (I, VI—24). „Alii consortes", būdami įpėdiniai, yra bendri viso palikimo savininkai; ši bendra nuosavybė suteikia kiekvienam jų nuosavybės teises idealiai bendro įpėdinių turto daliai. Tačiau Lietuvos teisė nenori šią bendrąją nuosavybę laikyti vien tik daiktine teise, o nori suteikti jai dar ir šeimos teisės atspalvį. Ši įpėdinių bendruomenė yra organizuotas ir ilgesniam ar trumpesniam laikui įsteigtas susijungimas, kuris sudaro pagrindą bendrai įpėdinių valiai ir subjektų sujungimui.

Lietuvos teisė negalėjo sudaryti bendruomenės, panašios į senąją germanų įpėdinių bendruomenę (*Gemeinderschaft* zur gesamten Hand), ir ji surado išeitį, savotiškai organizuodama lietuvių įpėdinių bendruomenę ir leisdama bendruomenėje pasiliekantiems broliams išsirinkti vieną iš savo tarpo, paprastai vyriausiąjį, šeimos galva (is pro maiore in bonis relictus (I, V—4). Tuo būdu, išoriai šeimos vieningumas pasilieka neliestas; šeimos atstovas yra išrinktasis brolis. Jis rūpinasi visais šeimos reikalais; jis vienas tešaukiamas teisman šeimos bylose; jį liečiąs sprendimas įpareigoja visą šeimą. Kitas brolis išrenkamas kariu; jis turi karo metu visos šeimos vardu stoti po vėliava[29]), si fuerint fratres indivisi tunc unus eorum habilior de bonis eorum communibus servicium bellicum adimplebit (I, II—1 ir III, VI—9 ir II—1 § 3).

Įpėdiniai turėjo taip pat teisę pasilikti bendruomenėj lygiateisiais consortes, nesirinkdami nei šeimos galvos, nei kario. Tatai buvo lengvai pasiekiama, nes palikimą, paprastai, sudarydavo daugelis dvarų, ir tuo būdu, kiekvienas brolis galėjo gyventi atskirame dvare. Disponuoti visą bendrą turto masę turėjo teisę visi įpėdiniai bendrai. (III, VI-9 § 1 ir 12). Mes randame daug aktų, kuriais visi įpėdiniai drauge parduodavo ir įkeisdavo bendruosius savo turtus, pvzd., daugelio seserų bei brolių 1596 metų perleidžiamasis aktas (Nr. 61)[30]). Del bendrųjų turtų įpėdiniai turėjo skųsti arba būti skundžiami tiktai visi drauge: pvzd., 1569-I-8 aktu)[31]), kunigaikštis Petras Stefanovičius Zbaravskis skundžia Nikalojų, Joną, Stanislovą ir Oną Kiškus, turinčius bendrai savo mirusių tėvų dvarus, šių dvarų reikalu. Vieno ar kelių brolių bei seserų sutikimas su priešingąja šalim įpareigoja tik sutikusius, o ne kitus įpėdinius (III, IV—87).

---

[29]) 1567 metų „Popiso" aktu, Nikalojus Bartoševičius ėjo karo tarnybos pareigas už bendruosius jo bei jo brolių dvarus. Lappo 228 p.

[30]) Lappo 228 p.

[31]) Lappo, 169 p.

Idealią savo dalį kiekvienas įpėdinis — dalininkas gali laisvai disponuoti. Jis gali ją perleisti, įkeisti ir įskolinti be kitų įpėdinių sutikimo, tačiau visa tat jis turi daryti, neužgaudamas kitų įpėdinių teisių (III, VI—11 § 3). Kiekvienas iš įpėdinių turi taip pat teisę išeiti iš bendruomenės arba bet kuriuo laiku pareikalauti, kad jam būtų atiduota jo turto dalis. Pavyzdžiui, Statutas leidžia vargingai gyvenančiam broliui išskirti jo dalį iš bendrojo palikimo, kad tuo būdu galėtų lengviau parduoti (III, VI—13). Jis taip pat leidžia netekėjusiai seseriai išeiti iš bendruomenės, kai broliai blogai su ja elgiasi; „ji pasilieka tada viena gyventi savo dalyje, kuri turi sudaryti jos būsimą kraitį" (III, V—9 § 4). Savaime suprantama, kad ir kiti įpėdiniai gali pasidalyti bendrą turtą t.y., išsiskirti.

Statutas žino keturis turto padalijimo būdus: materialinius — amžiną bei laikinąjį, ir formalinius — teisinį bei privatų padalijimą.

Laikinojo pasidalijimo griebiamasi, kai yra pilnamečių ir nepilnamečių arba vietoj nesančių brolių bei seserų ir kada pilnamečiai arba nesantieji vietoje nori išeiti iš bendruomenės. Padalijimas tegalioja tol, kol sugrįš vietoj nesantieji, arba kol pareis į metus nepilnamečiai broliai bei serys. Pavyzdžiui, 1596 metų akte skaitome: bajoras Kristupas Tautginas turėjo ir valdė, kaip vyriausiasis brolis, visą nepadalytą tėvų palikimą. Tuo tarpu jaunesnysis brolis, Jokūbas, parėjęs į metus, pareikalavo atskirti jam jo dalį. Kadangi kiti broliai tada tarnavo, tai Kristupas davė broliui Jokūbui jo ketvirtadalio vietoje laikinai, ligi broliai sugrįš ir visi amžinai pasidalys, Popivskojos dvarą[32]).

„Amžinai", galutinai dalytis galima buvo bet kuriuo laiku, kad tik visi broliai būtų vietoje ir visi būtų pilnamečiai.

Formaliai dalytis galima, visiems įpėdiniams sutinkant, privačiu būdu. Kad būtų išvengta naudojimosi piktam, Statutas nustatė tam tikslias normas. Surašomos visos pasidalijimo sąlygos bei pastabos. Šis dokumentas turi būti visų dalyvių bei liudytojų pasirašytas ir teismo patvirtintas, ir jis, kartu su privilegija[33]) atitinkamam nekilnojamam turtui, įduodamas specialiai tuo reikalu išrinktam įpėdiniui. Tas dokumentas gali būti taip pat įrašytas į žemės knygas. Tada visi įpėdiniai gauna valdžios organų paliudytus nuorašus, ne paprastus, o abiejų šalių pasirašytus. Visų šių nuostatų tikslas yra tas, kad, anot įstatymo, „nė vienas įpėdinis negalėtų gauti didesnės dalies, kaip kitas"[34]). Nusižengimas šiems nuostatams naikina padalijimą. Vis delto abiejų šalių nepasikeitimas pasirašytais dokumentais arba teismo nepatvirtinimas galėjo būti atitaisyti pasenėjimu.

---

[32]) Lappo 169 p.

[33]) Dokumentas, kuris įrodo dvaro įgijimo teisėtumą.

[34]) Pagal Maciecovskį, namus ir svarbiausiąjį giminės turtą gaudavo jauniausias sūnus, nes jis, tėvams gyviems esant, gavo mažiau, nekaip kad vyresnieji broliai.

Jei įpėdiniai, besidalydami, negali patys susitarti, tai įsikiša teismas. Vienam iš įpėdinių prašant, teismas visų pirma su „vozny" ir dviejų bajorų pagalba tarpininkauja, kad būtų pasidalyta taikos būdu. Kai šitas tarpininkavimas lieka bergždžias, tai teismas per „podkomorzy"[35]) dalo priverstinu būdu. Teismo per „podkomorzy" įvykdytas padalijimas yra „amžinas". (III, I/—26).

Turtą pasidalijus, įpėdinių bendrumas nutrūksta, ir kiekvienas jų tampa vieninteliu jam skirtos dalies savininku.

C. Adoptavimas.

Lietuvos įstatymai šio instituto nežino net vėlesniais laikais, nes jis per daug užgaudavo teisėtų vaikų interesus ir prieštaravo senesnių laikų uždaro šeimos gyvenimo sąvokai. Tačiau praktiškai buvo adoptuojama sutartimis. Pavyzdžiui, viename 1558. VIII—5 akte[36]) bajoras Ambrozas Lichas rašo: „Kadangi aš, Ambrozas Lichas, del savo amžiaus, nebegaliu eiti į didžiajam kunigaikščiui jokių pareigų, tai sūnaus vietoje imu poną Vosylių Bagdonavičių ir atiduodu jam visus mano ištarnautus dvarus; už tat jis turi mane ligi gyvos galvos išlaikyti, eiti visas didžiojo kunigaikščio tarnybas ir po mano galvos rūpintis mano siela".

D. Nevedybiniai (pavainikiai) vaikai.

Nevedybinių vaikų padėtis, kuri Lietuvos teisėje iš pradžių buvo vienoda su vedybinių vaikų padėtim, Statuto metu, ypač del bažnyčios[37]) įtakos, pakitėjo. Statutas yra tiksliai nustatęs vaikų neteisėtumo sąlygas. Nevedybiniai „benkartai, nešvaraus guolio vaikai" įstatymais yra: gimę iš nevedusių asmenų (vėlesnės tėvų vedybos nepašalina neteisėtumo); nors ir iš vedusių gimę, tačiau ne tikru laiku; toliau, nevedybiniai vaikai yra, kanonų nuostatais, neteisėtų vedybų vaikai, ypač giminių vaikai (III,V—22), ir pagaliau, vaikai, gimę iš svetimavimo. Paskutiniu atveju Statutas duoda tėvui teisę, su kai kuriais aprėžimais, atsisakyti nuo teisėtai gimusio vaiko ir jį skelbti nevedybiniu (III, III—28).

Klaidingų (putatyvių) vedybų vaikai buvo laikomi perskirtų vedybų vaikais, o ne nevedybiniais, tik tada, kai jų tėvai savo ir liudytojų priesaika galėjo įrodyti savo sąžiningumą (III,V—22).

---

[35]) Apygardos Teismo valdininkas, kuris ištirdavo sienas ir spręsdavo (III, I/8 ir 9).

[36]) Lappo 190 p.

[37]) Pavainikių padėtis, pirma teisėje, o paskui gyvenime, buvo nebepakenčiama. Pavainikio motina buvo laikoma sunkiai nusikaltusia. Krikščionybės laikų liaudies dainoje namo sugrįžęs karys nori nukirsti galvą savo seseriai, kurios pavainikį jis rado lopšyje, kad visi matytų jos gėdą ir kad panašūs dalykai nebesikartotų. Lautenbach'as, 45 p. ir Juškevičius Nr. 1074.

Apie privatinę teisinę nevedybinių vaikų padėtį Statutas sako mums labai mažai. Nevedybiniai vaikai, matyt, buvo visiškai beteisiai. Taip, vienoje vietoje Statutas sako: „Giminių vaikai yra laikomi pavainikiais ir netenka tuo būdu teisės savo abiejų tėvų turtą paveldėti" (III,V—22 § 1).

Viešoji teisinė nevedybinių vaikų padėtis yra visiškai nepakenčiama. Jie laikomi beteisiais ir degraduojami ligi Lietuvos valstiečių luomo. Įstatymai laiko juos „prastojo luomo žmonėmis, kad ir būtų jų tėvai ir aukščiausi bajorai" (III, IV—32). Tauta yra nusakiusi pavainikio padėtį priežodžiu: „Jis atsiranda be gėdos ir auga be meilės"[38]). Jei vienas bajoras pavadindavo kitą pavainikiu, tai tat buvo laikoma skaudžiausiu įžeidimu. Įžeidęs turėjo mokėti 40 kapų grašių baudą ir, be to, viešai atsiprašyti teisme: „Tat, ką aš pasakiau, kad tu esi nešvarių tėvų vaikas, yra lygu šuns lojimui". Įžeidusiam atsisakius atsiprašyti, buvo verčiamas kalėjimu tatai padaryti (I, III—12; III, III—28 § 1).

Pavainikio kūdikio nužudymas buvo baudžiamas labai švelniai. Motina, reikalaudama, gaudavo iš nužudytojo nedidelę pinigų sumą. Bet kai motina, iš gėdos ar bijodama bausmės (pasileidusios moterys buvo labai griežtai baudžiamos) (III, IV—30), pati savo pavainikį kūdikį nužudydavo, tai buvo pasmerkiama mirti. Tatai yra greičiau bausmė už paleistuvavimą, nekaip kad už vaiko nužudymą. Ta bausmė buvo, kaip tat sako pats įstatymas, (III, 1—60) nustatyta del bažnyčios įtakos. Įdomi čia yra liaudies daina (Nesselmanas Nr. 380), kurioje apdainuojama mergaitė, šaukiama į teismą. Toliau, dainoje kreipiamasi į teisėjus ir sakoma, kad tris pavainikius ši mergaitė jau nužudžiusi, dabar ji galvojanti apie ketvirtą. Vieną ji sudeginusi, antrą atidavusi kiaulėms, o trečią užkasusi. Toliau daina sako: „Veskite dabar mergaitę į mišką, riškite prie pušies, tuoj suliepsnos visas medis, smala varvės jai ant galvos".

L. Veržbavičius.

[38]) Sehleicher'is, 185.

Klaipėdos krašto Konvencija.

1924 m. gegužės 8 d. sudarytasis Paryžiuje aktas, kuriuo remiasi Mažosios Lietuvos dabartinė autonomija, mūsų buvo ratifikuotas tų pat metų liepos 30 d. ir paskelbtas 1924 m. rugsėjo 1 d. „Vyriausybės Žinių" Nr. 169. („Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija del Klaipėdos Teritorijos") ir „Klaipėdos Kraszto Waldžios Ziniose" — „Amtsblatt des Memelgebietes" (1924 m. rugsėjo mėn. 18 d. Nr. 82, pusl. 741). Kaip žinoma, šis aktas (sutartis) susideda iš pačios Konvencijos (18 straipsnių) ir trijų neatskiriamų nuo jos „integralių dalių" — „priedėlių": I — Klaipėdos Teritorijos Statutas" (turįs 38 straipsnius, praktikoje vadinamas tiesiog „Statutas"), II. — „Klaipėdos uostas" (14 str.) ir III. — „Tranzitas" (4 str.).

Per pirmuosius septynerius (1924—1931) šios tarptautinės sutarties gyvavimo ir vykdymo metus kilo daug ginčų, tiek del atskirų jos straipsnių prasmės aiškinimo, tiek del praktiško jos pritaikymo įvairioms kasdieninio krašto savivaldybės gyvenimo sritims (įstatymų leidimo, teismo, administracijos ir t.t. (Kiekvienu svarbesniu krašto viešojo gyvenimo klausimu teisininkų buvo pareikšta daug nevienodų, net diametrališkai viena kitai priešingų, nuomonių, ir beveik niekados vieningo nusistatymo neprieita (teko jau kreiptis ir į Tarptautinį Teismą, eiti Konvenc. 17 str. numatytu keliu).

Keliais klausimais, turinčiais nemažos reikšmės ir mūsų valstybės gyvenime, vykdant krašto autonomijos teises, pravartu čia pasisakyti (atpasakoti teisininkų samprotavimus), kad susidomėtų šia Konvencija platesnės mūsų teisininkų sferos. Visų pirma, susipažinti su įvairiausiomis teisininkų motyvuotomis nuomonėmis del vieno ar kito ginčijamo klausimo, nes ligšiol nei pati Konvencija, nei jos vykdymo teisinė atmosfera su visomis juristų bei diplomatų diskusijomis (tatai reikia, pagaliau, viešai pripažinti) nėra mums, kaip reikiant, žinomos.

Tas juridinės eksperatyzos tyrinėjimo darbas būtų palengvintas, jei žinovų būtų neatidėliojant parengtas tinkamas Konvencijos bei jos priedėlių lietuvių tekstas. Tatai yra pirmaeilis teisininkų — tarptautinės teisės žinovų — ir kalbininkų bendras

darbas. Dabartinis mūsų oficialiai paskelbtas tekstas (Vyr. Žin. Nr. 169) visai netinka: dažnai jis ne tik neperduoda tinkamai autentiškų (prancūzų ir anglų kalbų) tekstų prasmės, bet kartais užtemdo ir net visai ją iškraipo. Tikslaus vertimo reikalauja plačioji visuomenė ir mūsų tautinio prestižo interesai.

Teisininkų rimta Konvencijos interpretacija yra savaime įdomi ir, be to, ji turi didelės praktiškos reikšmės, nes iš jos pasirenkama pateisinamosios medžiagos valdžios aktams, leidžiamiems įvairiose šios autonominės provincijos gyvenimo srityse. Tačiau, deja, čia nėra neginčytinų klausimų; beveik niekados neprieinama vienos, kad ir kompromisinės, nuomonės, o be to, visai neaišku, kas, bendrai, yra neabejotinai kompetentingas tą Konvenciją aiškinti. Daug turi ji savyje neaiškumų; ne viskas jos autorių ir šalių buvo numatyta, ir todel gana didelis skaičius labai aktualių, dabar gyvenimo iškeltų, reikalų lieka šios Konvencijos visai nepaliesta. Visa tat duoda be galo daug medžiagos mūsų ir vokiečių teisininkams įvairiai, savaip, aiškinti bei teisiškai nušviesti bet kurį Konvencijos nuostatą. Krašto gyventojai, žinoma, stengiasi juridiškai iš Konvencijos išvesti, kiek galima, daugiau savo autonominio gyvenimo naudai, pateisinti koplačiausią vietinių organų kompetenciją, įrodinėti, kur tik galima, savo autonominių reikalų nepriklausymą nuo Centro valdžios ir t.t. Bendrų gi valstybės reikalų ir Centro valdžios interesų gynėjai — teisininkai — yra linkę laikytis priešingos tendencijos ir stengiasi surasti toje pat Konvencijoje ar Statute ne mažiau, o gal ir daugiau Centro valdžios nusistatymo pateisinamų argumentų. Kiek tai vienu ar kitu konkretiniu klausimu vienai ar antrai šaliai vyksta sumaningiau atlikti, matysime iš žemiau nurodytų diskusijų bei jų motyvų. Reikia dar pasakyti, kad nors, bendrai imant, daugumas ginamų tezių — nuomonių — atrodo gana rimtos bei pagrįstos, tačiau jos nėra visiškai pastovios, ir, laikui bėgant, bei pačiam gyvenimui įnešant savo nulemiančių korektyvų, daug apgynimo argumentų keičiasi, kaip ir „evoliucijonuoja".

Prieš nušviesdami atskirus ginčytinus klausimus, nurodysime porą pavyzdžių, iš kurių matyti, kaip per kelerius (2—3) metus kai kurių ginčų aktualumas savaime išnyko, ir priešingojo nusistatymo šalis, jei nevisiškai, tai bent žymiai nusileido, būtent:

I. — Dabar Klaipėdos Krašto teismai daro savo sprendimus (bent kiek tatai matyti iš išduodamų sprendimų nuorašų) „Lietuvos Respublikos vardu", lygiai, kaip ir visos Lietuvos teismai. Ir šiandien del to jau nebegirdėt jokių ginčų. Bet, palyginti, neseniai, prieš 3 metus, šios mūsų Konstitucijos nustatytos tvarkos laikymosi reikalingumą bei teisėtumą reikėjo rimtai įrodinėti. Vienas Vyriausiojo Tribunolo narys (Klaipėdos Teritorijos Magistratūros teisėjas, Vyr. Tribunolo Specialinio Skyriaus Klaipėdos Teritorijos byloms spręsti narys) pareiškė tada atskirą nuomonę del 1928. VI. 15 Bendrojo Susirinkimo nutarimo šiuo

klausimu. Šiuo nutarimu Tribunolas pripažino bendrą sprendimų darymo tvarką privalomą ir Klaipėdos krašto teismo įstaigoms. Čia Tribunolas pasirėmė Liet. Valstybės Konstitucija (1922 m. § 64 ir 1928 m. § 66), Konvenc. 2 str. ir Stat. 6 str.. Suderinęs šiuos straipsnius, Tribunolas priėjo išvadą, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatai, kiek jie neprieštarauja Statuto dispozicijoms, yra privalomi ir Klaipėdos Krašto organams. Savo priešingą nusistatymą Klaipėdos Krašto teisininkas motyvavo šitaip: Statuto 6 str. reikią suprasti taip, kad autonomijos srity „Statutas galioja primariai, o Lietuvos valstybės Konstitucija — tik subsidiariai". Šiuo klausimu Konvencija nieko nesako. Kadangi Statuto 1 str. ir 5 str. 9 p. suteikia vietos organams civilinę ir kriminalinę legislaciją bei jurisdikciją, o jo 5 str. 11 p. ir 22 str. nustato teismų organizaciją ir jų darbo sutvarkymą, tai klausimas, kieno vardu daromi sprendimai, turįs būti sprendžiamas vietos teismų ir jų darbų sutvarkymo keliu; iš Statuto įžangoje (prieš 1 str.) sužymėtų aktų matyti, jog Lietuvos Respublika, dar prieš pasirašydama Konvenciją, išsižadėjus Klaipėdos Krašto naudai visų teismo organizacijos ir jų veikimo reikalų, o tatai dabar pakeisti tegalima Stat. 38 str. numatytu keliu; nors iš Statuto 24 str. eina, jog Vyr. Tribunolo Klaipėdos Krašto skyrius yra visos valstybės teismas ir jo teisėjai turi būti Respublikos Prezidento skiriami, tačiau to paties Statuto 23 str. tam prieštarauja, nes juo, teisė skirti vietos teisėjus yra suteikta Krašto Direktorijai.

Iš šio pavyzdžio matome, jog abiejų šalių motyvai verti susidomėjimo.

II. — Dabar imkime antrą pavyzdį. Ar gali Klaipėdos krašto autonominiai teismai spręsti Centro valdžios valdininkų bylas del jų Klaipėdos krašte padarytų tarnybinių nusikalstamųjų darbų? Vyr. Tribunolas atsako į tai neigiamai, kas matyti iš daugelio jo nutarimų (pav., du Bendr. Susirinkimo 1930. II. 20 nutarimai Maskaliūno, Vyganto ir Lenausko bylose, ir kit. Del kitų kategorijų bylų, pav., del krašto tarnautojų nusikaltimų valstybės suverenitetui, karinės prievolės įstatymui ir t. t., kalbėsime vėliau). Sio Tribunolo nusistatymo motyvai yra šie: autonominė valdžia negalinti kištis į Centro valdžiai paliktą Klaipėdos Krašte kompetenciją (muitai, geležinkeliai, akcizas), t. y., ji šioje srityje negali leisti įstatymų, valdyti bei teisti del grynai tarnybinių nusikaltimų, nes šioje srityje ji neturi visų trijų valdžios funkcijų. — Gi vietos teisininkai tam prieštarauja ir nurodo į Statuto 5 str. 9 p. ir į tai, kad jokio teisėto nuostato, kuriuo galėtų Tribunolas šiuo atveju remtis, Klaipėdos krašte nėsą žinoma (vietos oficialiame valdžios organe nepaskelbta); veikiantis čia Baudž. Kodeksas (Strafgesetzbuch) savo 331 ir 359 str. str. esąs numatęs ir tarnybinius deliktus, o Baudž. Proc. įst. (Strafprozessordnung) 7 str. tokias bylas pavedąs spręsti tam teismui, kurio nuovadoje nusikaltimas yra padarytas. Kol kas plačiau šių argumentų ne-

tyrinėsime (toliau teks apie tai smulkiau kalbėti). Reikia tik konstatuoti, jog šiuo laiku autonominiai teismai šitokių bylų jau nebesprendžia, ir ginčas dėl jų priklausomybės atrodo lyg ir nutilęs (bent vietos juristų tarpe). Matyti, gyvenimo praktika įtikinamai įrodė Centro valdžios nusistatymo teisėtą tikslingumą, o tęsti akademinį ginčą vien del principo nebėra gyvo reikalo. Negalima, žinoma, pasakyti, jog šitokia ginčo pabaiga įrodo vienos ar kitos šalies argumentų didesnę vertę teisės atžvilgiu, tačiau čia matome, kad kartais ginčas kyla nesveikoje nepasitikėjimo atmosferoje, arba del geros valios stokos, iš didelio užsispyrimo. Reikia manyti, kad panašūs ginčai negalėtų ir iškilti, jei Centro ir vietos organų santykiai būtų normalūs.

Prieš pradedant kalbėti apie atskirus svarbesnius ginčo klausimus, reikia pasakyti dar štai kas: šiame rašinyje mes paliesime *ne visus*, Konvenciją bei jos priedėlius vykdant, kilusius ginčus, abejojimus ir t. t., o tik pasireiškusius vienoje, palyginti neplačioje, *teisingumo žinybos* srityje. Visas kitas Klaipėdos krašto viešojo gyvenimo sritis, kur gyvenimas yra iškėlęs daug svarbių klausimų, į kuriuos atsakymo tenka ieškoti ir negalima rasti Konvencijoje, aptarsime prie progos, vėliau kitoje vietoje. Kiekvienas šių klausimų reikalingas atskiros, specialinės ir platesnės studijos. Užtenka nurodyti tik keletą didelės svarbos reikalų, kad matytumėm, kokis didelis darbas mūsų teisininkams dar teks atlikti. Nekilnojamojo turto įgijimas Klaipėdos krašte, viešųjų turtų administravimas, gintaro kasimas, viešieji vandens keliai, pensininkų aprūpinimas, svetimšalių padėtis, optacija bei pilietybė, seimelis, gubernatoriaus veto teisė ir kit. — visa tai yra atskiros svarbios problemos, del kurių jau dabar yra kilusios teisinės diskusijos, o ateityje numatomos dar didesnės. Jeigu teisingumo srityje mūsų Aukščiausiasis Teismas — Vyr. Tribunolas — savo plenumo nutarimais ir pareiškia vienu ar kitu klausimu savo autoritetingą nuomonę ir tuo praktiškai, kad ir laikinai, pašalina neaiškumus, tai visose kitose srityse, nesant ten panašių aiškinimo įstaigų, iškilę ginčai visai nesibaigia, nebent savaime, kaip nurodėme, išnyksta. Neužmirškime, kad teisininkai-klaipėdiečiai nepripažįsta nė vieno Lietuvos Respublikos organo (taigi, ir Aukščiausiojo Teismo) teisės vienam Konvenciją interpretuoti. Toji teisė — jų nuomone — suteikta yra ne vienai Lietuvai ir ne vienam Klaipėdos kraštui, o tik tarptautinei institucijai — Tautų Sąjungos Tarybai — bei Konvencijos 17 str. numatytam Nuolatiniam Internacionalinio Teisingumo Teismui. Klaipėdos kraštas — sako jie toliau — Versalės Traktato 99 str., atiteko alijantams, kurie tam tikromis sąlygomis perleido jį Lietuvai ir garantavo autonomijos vykdymą specialiniu šios tarptautinės sutarties straipsniu (Konvencijos 17 str.).

Dabar išžiūrėsime svarbesnių principinių ginčų objektus ir abiejų šalių galvojimo eigą.

I. Klaipėdos Krašto teismų sutvarkymas.

Stat.*) 22 str. yra pavedęs krašto autonominiams organams išleisti naują, pritaikytą dabartinėms, teritorijos gyvenimo pasikeitusioms (po prijungimo prie Lietuvos) sąlygoms, savo teismų organizacijos bei kompetencijos įstatymą; dabartinė santvarka (iš Vokietijos paveldėta) paliekama galioje *laikinai*, kol kraštas tąja savo įstatymų leidimo teise pasinaudos ir naujasis įstatymas pradės veikti. Del šio būsimojo įstatymo turinio yra duotas tik vienas varžantis nurodymas — laikytis Stat. 25 str. dispozicijų (ten jau paties Statuto yra nustatyta, kad Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo jurisdikcija apima ir autonominį kraštą), būtent: tas naujasis teismų sutvarkymo įstatymas neturi liesti tik Aukščiausiojo visos valstybės Teismo organizacijos bei jo kompetencijos.

Čia Konvencijos autorių — dalyvių mintys atrodo visai aiškiai pasireiškusios, ir jokiems del to ginčams bei abejojimams vietos nebeturėtų būti. Šitame įstatyme, visų pirma, turėtų būti atsižvelgta į krašto savybes ir į veikiančius bendrus valstybės įstatymus, bent tiek, kiek jie turi būti suderinti; taigi, buv. Vokietijos ir dabartinės Lietuvos teismų organizacijos įstatymų dėsnių įtaka atrodo čia neišvengiama. Ir šitokio įstatymo parengimas vargu bau reikalautų daug darbo ir laiko. Tačiau del jo *reikalingumo* nuomonių vienodumo nėra. Centro valdžia mano, kad jurisdikcija Klaipėdos krašte eitų daug sklandžiau ir be jokių žalingų konfliktų su Didžiosios Lietuvos įstaigomis, jei toks įstatymas būtų, nes tada būtų neįmanomi dabar esantieji nesusipratimai, pav., del jaunųjų teisininkų parengimo, kai kurių bylų priklausomybės, paskyrimų tvarkos prokuratūroje, kalbos ir t. t. Gi vietos teisininkai tvirtina, jog visa, kas reikia šioje srityje, jau yra atlikta be specialaus atskiro įstatymo; esą, tokį įstatymą pakeičia Direktorijos 1920—1924 m. laikotarpy išleistieji paliepimai („Verordnungen"), keli Seimelio 1928 — 1929 m. priimtieji įstatymai, taisyklės ir kt., kuriais buv. Vokietijos įstatymai yra atitinkamai pakeisti, papildyti ir t. t., ir tuo jie pritaikyti dabartinio krašto gyvenimo reikalams.

Faktiškai šis dalykas atrodo šitaip: Klaipėdos krašte, kaipo buv. Prūsijos dalyje, atskyrus jį nuo Vokietijos (prancūzai perėmė ten valdžią 1920 m. vasario mėn. 15 d.), veikia ligšiol šie Vokietijos teismų sutvarkymo ir bylų sprendimo įstatymai:

1) Teismų Sutvarkymo įstatymas — „Gerichtsverfassungsgesetz vom 27. Januar 1877" (1910. IV. 1 redakcija), su įvedamuoju tos pat dienos įstatymu („Einführungsgesetz zum GVG");

2) Civilinio Proceso įstatymas — „Die Zivilprozessordnung für das Deutsche Reich vom 30. Januar 1877", — su visa eile

*) Toliau laikysimės šių sutrumpinimų: 1) Konvenc. — 1924. V. 8 „Lietuvos ir Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija del Klaipėdos Teritorijos" ir 2) Stat. — šios Konvencijos I priedėlis — „Klaipėdos Teritorijos Statutas".

pakeitimų, kurių paskutinis pradėjo veikti 1910. IV. 1 ir žymiai pakeitė visą šį įstatymą, — „Gesetz betr. Aenderungen des Gerichtsverfassungsgesetzes der ZPO, des Gerichtskostengesetzes und der Gebührenordnung für Rechtsanwälte vom 1. Juni 1909";

3) Baudžiamojo Proceso Įstatymas — „Die Strafprozessordnung für das Deutsche Reich vom 1. Februar 1877" (taip pat su žymiais paskesniais pakeitimais, kurių paskutinis yra „Neue Fassung vom 22. Maerz 1924").

Šiuos įstatymus pakeičiantieji 1920—1929 m. „paliepimai" bei įstatymai yra:

1) 1920. III. 15 „Verordnung betreffend Neuregelung gerichtlicher Angelegenheiten" — „Amtsblatt des Memelgebietes" 1920 m. Nr. 3, pusl. 11 (šis organas leidžiamas nuo 1920. III. 1, iš pradžių vien tik vokiečių kalba (NN 1—10), o paskiau — vokiečių ir lietuvių kalbomis*), liečia bylų priklausomybę civ. ir baudž. procese ir vyriausiojo teismo steigimo reikalą; dabar nustojęs veikti.

2) 1922. XII. 22 „Palengvinimo paliepimas teisių dalykuose" — „Entlastungsverordnung zur Vereinfachung der Rechtspflege", Valdž. Žin. 1923 m. Nr. 2, pusl. 9. — nežymus Baudž. Proc. pakeitimas (tvarkos suprastinimas).

3) 1924. II. 29 „Paliepimas, liečiąs teismų kompetencijas", Valdž. Žin. 1924 m. Nr. 22, pusl. 177—178. Jame kalbama apie „Amtsgericht'o", Prekybos teismo ir „Landgericht'o" kompetenciją, apeliacijos ir kasacijos tvarką. (Civ. Proc. 568 § 2 d. panaik.)

4) 1924. III. 13 „Paliepimas, liečiąs Klaipėdos Krašto Vyriausiąjį Teismą" — (Civ. Įst., Prekybos įst., Civ. Proc. pakeit.), Valdž. Žin. 1924 m. Nr. 23, pusl. 185—186. Tatai yra Vyr. Žinių Nr. 151 paskelbtasis Liet. teismų ir jų darbo sutv. įst. pakeitimas (Vyr. Tribunolo, Prokuratūros kompet.).

5) 1924. IV. 8 „Paliepimas del bylų (provų) eigos palengvinimo baudžiamajame procese", — Valdž. Žin. 1924 m. Nr. 33, pusl. 289—290; šis paliepimas liečia Prisiek. Posėdininkų („Schwurgericht"), Šefenų („Schöffengericht") ir Valsčiaus**) (Amtsgericht") teismų organizaciją bei kompetenciją (Baudž. Proc. pakeit.)

6) 1924. V. 23 „Paliepimas, liečiąs jurisdikciją laisvose bylose", — Valdž. Žin. 1924 m. Nr. 47, pusl. 428. — Šiuo paliepimu nustatyta Notarų kompetencija žemės perleidimo reikaluose; Apyg. Teismo pirmininkui duota teisė pavesti teismo sekretoriui kai kurias apsaugos bylas spręsti.

---

*) Čia reikia pasakyti, kad lietuvių kalba yra labai darkyta ir nemokančiam vokiečių kalbos ji nesuprantama; tas trūkumas nėra galutinai pašalintas ligšiol. Keistas yra ir gotiško šrifto naudojimas.

**) Del įprasto vertimo: „Amtsgericht" — „valsčiaus teismas" reikia pasakyti, kad jis yra neleistinas, nes visai nevykęs. Taip galima tik versti rusų: „volostnoj sud". Vokiečių „Amtsgericht" yra visai kas kita. Ir del „Priesėdų" („Szepių") taip pat tenka abejoti.

7) 1924. V. 23 „Paliepimas apie įtaisymą teismo sekretoriato ir teismo mokesnių atlikimo eiga", — Valdž. Žin. 1924 m., Nr. 47, pusl. 429—430. Šis paliepimas liečia Teismo sekretoriato įsteigimą, jo kompetenciją ir jojo nutarimų apskundimų „Kaštų Skyriui" („Kostenkammer") tvarką.

8) 1924. VI. 15 „Paliepimas apie teisės eigą bausmės dalykuose", — Valdžios Zinios 1924 m. Nr. 54, pusl. 487—488. Jame kalbama apie policijos bei administracijos organų teisę leisti baudž. įsakymus ir apie pavedimą teismo sekretoriui rūpintis bausmių vykdymo reikalais.

9) 1924. VIII. 22 „Paliepimas palengvinti teisės eigą pilietiškuose teisės ginčuose" — Valdž. Žin. 1924 m. Nr. 81, pusl. 729—738. Bendrai, šis paliepimas liečia civ. bylų eigos suprastinimą (teismo išlaidas, neturto teisę, protokolų rašymą, šaukimus, terminus ir kit.)

10) Seimelio 1928. VI. 26 priimtas „įstatymas apie teisėjų pareigų teismo sekretoriams pavedimą" — Valdž. Žin. 1928 m. Nr. 72, pusl. 501—502. Šiuo įstatymu, Direktorijai suteikta teisė pavesti teismo sekretoriams eiti kai kurias teisėjų pareigas, o teismo raštinės valdininkams — teismų sekretorių pareigas žemės knygų vedimo reikaluose.

11) Šiam įstatymui vykdyti taisyklės — 1928. VIII. 28 „Nuostatai" — Valdž. Žin. 1928 m. Nr. 83, pusl. 565 - 572.

12) Seimelio 1929. II. 15 priimtas „Įstatymas del baudžiamojo proceso tvarkos pakeitimo" — Valdž. Žin. 1929 m. Nr. 24, pusl. 147—152. Šiuo įstatymu pakeisti veikiančiojo Klaipėdos krašte Baudž. Proc. įst. 23, 32, 41, 43, 59—63[b] ir kit. str.

13) Seimelio 1929. II. 15 priimtas „Įstatymas del civilinio proceso" — Valdž. Žin. 1929 m. Nr. 24, pusl. 152—154. Šis įstatymas pakeičia 1924 m. rugpiūčio 22 d. paliepimą (Valdž. Žin. 1924 m., pusl. 729) ir liečia civ. bylų sprendimo tvarką.

Į šiuos paliepimus bei įstatymus nurodo Krašto Direktorija ir sako, jog jais vietos teismų sutvarkymas esąs visiškai pritaikytas naujiems gyvenimo reikalavimams. Kitaip tariant, klaipėdiečiai yra tos nuomonės, jog Stat. 22 str. uždėta Klaipėdos Kraštui pareiga yra jau išpildyta, ir naujas teismų sutvarkymo įstatymas jau nebereikalingas. Tačiau su tuo sutikti vargu bau galima. Jeigu ir netenka abejoti del to, ar Direktorija savo paliepimais gali keisti buv. Vokietijos valstybės įstatymus (taip sakant, juos „lopyti") ir suteikti jiems nuolat veikiančių įstatymų galią, nors jie yra tik laikinai palikti, tai vis delto nurodyti čia „pakeitimai" (yra ir kitų teismą liečiančių nuostatų, kaip toliau pamatysime, tačiau jais Direktorija oficialiai neremia savo nusistatymo) reguliuoja daugiau procesualines normas, o pačių teismo įstaigų sutvarkymą labai mažai teliečia, bent jokių didesnių pakeitimų nenustato. O ar padarytosios čia „permainos" bendrai atitinka krašto naują politinį, ekonominį ir visuomenės gyvenimą, ar atsi-

žvelgta į reikalingumą kai kada vietos autonominio teismo veikimą suderinti su Valstybės teismo institucijų veikimu, ar atkreipta, kiek reikia, dėmesio į šalia teismo esančius organus (pav., prokuratūrą, advokatūrą) ir t. t., — tenka labai abejoti. Nekalbėsime jau apie tai, kiek, bendrai, praktiškai įmanoma ir patogu yra naudotis daugybe šitokių atskirų paliepimų (su jų pakeitimais, papildymais ir t. t.), išmėtytų po atskirus Valdžios Žinių numerius, net ir turint jų tikslias rodykles (o tokių rodyklių visai nėra). Taigi, tiek materialiniu, tiek formaliniu atžvilgiu visų išleistų paliepimų rinkinys, kaipo paveldėtų iš Vokietijos teismų sutvarkymo ir procesualinių įstatymų priedėlis, arba kaipo jų „novelės", toli gražu nėra tas Stat. 22 str. numatytasis įstatymas, kuriuo „Klaipėdos Teritorijos Teismų organizacija ir kompetencija bus nustatyti". Galima daug kalbėti apie tai, kas Klaipėdos krašto teisingumo žinyboje *reikia* padaryti ir kas jau padaryta. Tačiau viena aišku: buv. Vokietijos įstatymai, nežiūrint atliktų „pataisymų", neturi savy visų reikalingų nuostatų šių dienų krašto gyvenimo keliamiems klausimams spręsti. — Per pirmąjį krašto, atskiro nuo Vokietijos, gyvenimo dešimtmetį (1920—1929) randame oficialiniame valdžios organe („Kl. Krašto Valdžios Žin.) viso apie 80 „paliepimų" (skaitant ir jų pakeitimus bei papildymus). Ten kalbama dar ir apie įvairiausius kitus teisingumo decernato reikalus (apie administracinį ir disciplinarinį teismą, advokatūrą, teismo antstolius, notarus, įvairias atlyginimo taksas, teismo mokesnius, priedus, teismo nuovadas ir t. t.) Visa tat yra sunkiai prieinama medžiaga net prityrusiam teisininkui, vietos teisės žinovui.

II. Prokuratūra.

Nuomonių skirtumas (tariamieji „Differenzpunkte") toliau pasireiškė, sprendžiant Krašto prokuratūros dabartinės teisinės padėties, o ypač prokurorų skyrimo klausimą. Konvencijoje apie šią instituciją nieko nepasakyta (Statuto 23 str., tik teisėjus skiria Direktorija). Ypač aktualus pasidarė šis klausimas šiais laikais, kai, atsistatydinus krašto vyresniajam prokurorui, reikėjo jo vieton kitą skirti. Mūsų teisininkai neabejoja, kad tatai turėjo būti atlikta Valstybės Prezidento aktu, bendra tvarka, ypač po to, kai 1924. I. 31. „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimo" (Vyr. Ž. Nr. 151) § 44 yra nustatęs, jog „Klaipėdos Krašto Vyriausias Valstybės Gynėjas priklauso Vyriausiojo Tribunolo Valstybės Gynėjui" (vokiečių tekste dar ryškiau pasakyta: „*unterstellt*", žiūr. Valdž. Žin. 1924 m. 23 Nr., 185—187 pusl., 1924. III. 13 „Paliepimo, liečiančio Vyriausiąjį Teismą Klaipėdos Kraštui", § 8).

Prokuratūra visose valstybėse yra ir tegali būti vieninga, griežtos subordinacijos dėsniais pagrįsta institucija, vadovaujama vieno jos priešaky stovinčio asmens. Tatai ir norėta, matyti,

pažymėtuoju čia mūsų įstatymo straipsniu pasakyti, nes Lietuvoje veikiančiais įstatymais visos valstybės prokuratūros šefas yra teisingumo ministeris (Generalprokuroras), ir todel negali būti vienkart du Vyriausieji Valstybės (vienos valstybės) Gynėjai — vienas visai valstybei, o kitas autonominiam jos kraštui. Be šios logiškos išvados, galima dar mūsų nusistatymui rasti pagrindo ir Statute, o taip pat tebeveikiančiuose Klaipėdos krašte buv. Vokietijos įstatymuose.

Konvenc. 2 str. ir Stat. 1 str. sužymėtos Klaipėdos krašto plačios autonominės teisės yra aprėžtos Stat. 5 straipsniu. Iš šio 5 str. 11 p. matyti, kad teismų organizacija pavesta vietos autonominiams organams, tačiau „rezervuojant Stat. 21-24 str. str. dispozicijas". Statuto 23 str. kaip tik ir pasakyta, kad teisėjai bus skiriami Direktorijos, o apie prokurorų skyrimą nieko nepasakyta. Iš to eina, kad Stat. 6 ir 7 str. str. teisė skirti prokurorą pridera ne autonominiams organams, o Centro Valdžiai, bent kol bus išleistas Stat. 22 str. numatytasis Krašto teismų sutvarkymo įstatymas (šiuo reikalu ir tas naujas įstatymas nieko, tur būt, nepakeis).

Iš „Gerichtsverfassungsgesetz vom 27 Januar 1877, in der Fassung des Gesetzes vom 17. Mai 1898" (RGBl. S. 41, 252) § § 1, 6, 8, 149 ir 150 ir iš „Ausfuehrungsgesetz zum Deutschen Gerichtsverfassungsgesetz vom 24. April 1878" (GS. S. 230) §§ 7, 60 ir 61 matyti, kad teisėjų ir prokurorų padėtis nėra vienoda, nors jie yra skiriami visai vienoda tvarka — Valstybės Galvos („Kaiser"'o, dabar Valstybės Prezidento), tuo tarpu kai teisėjas skiriamas visam amžiui ir be jo prašymo tegali būti atleistas ar perkeltas tik teismo sprendimu, paremtu įstatymais, — valstybės gynėjai gali būti atleisti iš savo vietos įsakymu, ir į juos žiūrima ne kaip į teismo valdininkus („sind nicht richterliche Beamte").

Naujesniame pažymėtojo Teismų Sutvarkymo įstatymo leidime („Neue Fassung vom 22. Maerz 1924"), §151 komentaruose, prokuratūros atstovai vadinami teisingumo žinybos administraciniais priklausomais ir atleidžiamais valdininkais („... Staatsanwälte ... in der abhängigen Stellung eines absetzbaren Justizverwaltungsbeamten"; žiūr. Löwe-Rosenberg komentuotų Baudž. Proc. ir T. Tvark. įst., 1929 m. leid., 1198-1199 pusl.).

Taigi, ir iš buv. Vokiečių įstatymų, kiek jie dar tebeveikia Klaipėdos krašte, ir iš Konvencijos atitinkamų straipsnių prasmės, ir iš mūsų aukščiau pažymėtojo 1924 m. I. 31 (Vyr. Ž. Nr. 151) Laik. Liet. Teismų sutvark. įstatymo pakeitimo matyti gan aiškiai, jog prokuratūros tarnautojų padėtis skiriasi nuo teisėjų padėties, ir jų uždaviniai yra savotiški.

Todel autonominio krašto prokuratūros atsakingi tarnautojai, o ypač stovintieji šios institucijos priešaky asmens, turi būti skiriami, jei ne vienos Centro valdžios, tai bent su jos žinia bei sutikimu (žinoma, čia galima būti ir kitos nuomonės). Jei įsta-

tyme pasakyta, kad vyriausis krašto prokuroras priklauso (unterstellt) Aukščiausiojo visos Lietuvos (taigi ir autonominės jos provincijos) Teismo prokurorui, tai reikia prieiti išvadą, kad tiek jojo skyrimas, tiek jo tarnybinis veikimas nėra savarankiškas — vien tik krašto autonominis reikalas.

Tačiau, Klaipėdos krašto teisininkai yra kitos nuomonės. Jie tvirtina, jog Stat. 23 str. duoda Direktorijai teisę skirti ne tik teisėjus, bet ir prokurorus. Jų išvedžiojimai yra šitoki: aukščiau pažymėto 1924 m. įstatymo žodžiu: „priklausomas — unterstellt" norėta tik tiek pasakyti, kad vietos Vyr. valstybės gynėjui privalomi yra Vyr. Tribunolo Valst. Gynėjo nurodymai, ir tai tik tose krašto teismų bylose, kurias įstatymai yra pavedę Tribunolui spręsti. Paskyrimų tvarkos tatai neliečią. Šiuo atžvilgiu prokurorai esą skiriami ta pat tvarka, kaip teisėjai, nes, vietos įstatymų prasme, prokuratūra esanti teismo neatskiriama dalis. Statuto 5 str. 11 p., ir prokuratūros atstovų skyrimas įeinąs į vietinių organų kompetenciją (autentinio prancūzų teksto žodžiais: „organisation juridiciaire" išreikšton pačion sąvokon įeinanti ir prokuratūra). Prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, vietos teismų organizacija pasikeitusi, palyginant su buv. vokiečių tvarka, tiktai tiek, kiek Stat. 21—24 str. yra tatai padarę, o visa kita pasilikusi be pakeitimų. Kad bendroji teismų organizacija, kaip ją supranta vokiečių įstatymai, apimanti ir prokuratūrą, matyti esą ne tik iš „Gerichtsverfassungsgesetz" turinio, bet ir iš šio įstatymo teksto: X skyrius — „Staatsanwaltschaft" — (§§ 141—152) yra šalia bendrų teismo organų nuostatų ir įterptas čion ne kaip skirtinga institucija (kitaip būtų buvęs reikalingas atskiras savaimingas įstatymas). Prokuratūra, kaip ir teismas, yra grynai vietinė; šitaip tik galima esą Stat. 5 str. 11 p., sąryšyje su Konvenc. 2 str. ir Stat. 1 str., interpretuoti. Iš to, kad krašto prokuratūra įstatymų dar tebevadinama: „*Valstybės* gynyba" — „Staatsanwaltschaft," — vietoje daugiau jai, gal būt, tinkamo pavadinimo „*Krašto* gynyba" — „Gebietsanwaltschaft", — negalima daryti jokių išvadų dėl prokuratūros priklausomos padėties*). Net ir *disciplinariniu* atžvilgiu, vyresnysis vietos prokuratūros atstovas nepareinąs nuo Vyr. Trib. Prokuroro. Vietinio pobūdžio bylose (kurios negali patekti į Vyr. Tribunolą) krašto prokuratūra neturinti vadovautis jokiais Centro valdžios atitinkamų

*) Čia reikia prisiminti, kad Klaipėdos Krašto Vyriausiajam prokurorui oficialiai buvo duoti šie įvairūs pavadinimai „1920.VII.7 paliepimu (Valdž. Žin. 1920 m. Nr. 18, pusl 166—167) „Vyriausiojo Staatsanwalto" (Oberstaatsanwalt) pareigos pereina „Pirmajam Staatsanwaltui" (Ersten Staatsanwalt). Kiek vėliau, tų pat metų liepos mėn 21 d. paliepimu (Valdž. Žin. 1920 m. Nr. 20, pusl. 186) šiam Pirmajam Prokurorui „pridedamas urėdiszkasis titulas" „Oberstaatsanwalt — Vyriausias Staatsanwaltas. Pagaliau, 1922.II.9 paskelbimu (Valdž. Žin. 1920 m. Nr. 22, pusl. 155) pavadinimai „pirmasis ir vyriausiasis" pakeisti: ..."Vyriausiasis Staatsanwaltas turi tarnybos pažymėjimą Klaipėdos Krašto General-Staatsanwaltas (General-staatsanwalt des Memelgebiets)".

organų nurodymais. Tas pats galima esą pasakyti ir apie bylas del tokių deliktų, kuriuos D. Lietuvos ir Kl. krašto materialiniai baudžiamieji įstatymai *nevienodai* kvalifikuoja. (Už nusikaltimus valstybei, jų nuomone, teisia Vyr. Tribunolas, kaipo buv. vokiečių „Reichsgericht", „Gerichtsverfassungsgesetz'o" § 134—136).

Štai kokios yra žymesnių vokiečių teisininkų, kartais net krašto teisėjų, nuomonės del esančio Valstybės gynybos sutvarkymo. Šis mūsų ir Klaipėdos teisininkų ginčas tęsis tol, kol nebus išleistas atatinkamas įstatymas, kurs turėtų sutvarkyti prokuratūros įstaigą. Toks, kaip ir viso teismo sutvarkymo, įstatymas gali ir turi būti išleistas, pasiremiant Stat. 22 str.

III. Jaunųjų teisininkų parengimas.

Kam tas parengimo darbas pridera: autonominiams ar Centro valdžios atitinkamiems organams? Nustatyti juridinių mokslų programą, praktikos darbo stažą, egzaminų tvarką ir t. t. — visa tat yra ne vienos, o dviejų žinybų darbas, būtent, švietimo ir teisingumo. Čia tenka priminti, jog buv. Rusijos ir Vokietijos įstatymai išėjusiems teisės mokslus asmenims buvo nustatę nevienodą parengiamąjį stažą. Vokietijos stažas einamas *visose* žymesnėse teisingumo žinybos įstaigose (magistratūroje, prokuratūroje, notariate, advokatūroje ir t. t.) ir net administracinėse įstaigose, kad tuo būdu teisininkas būtų parengtas kiekvienam darbui, ir visiškai neatsižvelgiama į tai, kurią sritį praktikantas mano pasirinkti ateityje. O Rusijoje išėjęs juridinius mokslus asmuo praktikavosi nustatytą tam tikrą laiką tik *vienoje* srityje (teismų įstaigose, kaip teismo kandidatas, advokatūroje — kaipo prisiek. adv. padėjėjas), atsižvelgiant į tai, kurią profesiją jis sau pasirinko. Todel vokiečių teisininkas, atlikęs nustatytą stažą, buvo visiškai parengtas ir galėjo užimti bet kurią vietą teisingumo (ir net administracijos) žinyboje; jis galėjo tuoj tapti teisėju, prokuroru, notaru, advokatu ir t. t. Gi rusų teisininkas, praktikavęs advokatūroje, netiko magistratūrai ar kitai justicijos šakai, ir priešingai (čia nekalbama apie notariatą, kur, bendrai, nebuvo oficialiai nustatytas, nei reikalaujamas mokslo cenzas ar praktikos darbas). Lietuvoje yra ligšiol užsilikusios tiek viena, tiek antra sistema, kaip Vokietijos (Klaipėdos krašte) bei Rusijos (Didž. Lietuvoje) palikimai. Paminėjau tas sistemas, norėdamas tik jas konstatuoti, o ne įvertinti, nes tatai yra reikalinga tolesniam šio klausimo išžiūrėjimui.

Dabar, juridinių egzaminų ir teisėjų vietoms užimti parengiamosios praktikos tarnybos reikalu, tarp D. Lietuvos ir autonominio jos krašto teisininkų eina ginčas, kas yra kompetentingas šį svarbų darbą dirbti bei taisykles nustatyti, ko prisilaikant tatai turi būti atlikta ir kaip tatai vykdyti. Valstybei (ir Klaipėdos kraštui) šis klausimas yra dabar gan aktualus. Tinkamų teisėjų trūksta del ypatingų Klaipėdos krašte statomų jiems rei-

kalavimų, būtent: iš teisėjo reikalaujama, kad mokėtų visos valstybės ir Klaipėdos krašto teisės sistemas ir abi oficialines kalbas (kad, normaliai, nejmanomas yra teisėjas — svetimos valstybės pilietis ar valstybei nelojalus asmuo — netenka ir kalbėti). Aišku, kad be įstatymo, kuris turėtų būti, Stat. 22 str., išleistas, ir šis naujų teisininkų kadro parengimo darbas neturės aiškaus ir tvirto pagrindo ir sklandžiai eiti negalės, nes daug laiko ir energijos teks išeikvoti diskusijoms, aiškinimams ir t. t. Šį įstatymą leidžiant, teks atsižvelgti į daug naujų dabartinio valstybės bei Klaipėdos krašto gyvenimo sąlygų, o taip pat į Stat. 5 str. (pabaigos) ir 9 str. (2 posm.) nuostatus, būtent: a) į Respublikos ir Klaipėdos teritorijos įstatymų leidimo organų leidžiamųjų įstatymų *suvienodinimo* darbą, kuris visų pirma turės pasireikšti jurisdikcijoje, ir b) į Lietuvos piliečių (ne krašto gyventojų) bei turinčių vadinamąjį „vietos požymį" klaipėdiečių teisių lygybę. (Žiūr. Konvenc. 8 str. ir Stat. 5 str. 10 p. ir 8 str.)

Kad krašto įstatymų leidimo organai laikytų reikalinga šitokį įstatymą išleisti ir ką nors šiuo atžvilgiu padaryti, bent ligšiol nematyti. Turinti vykdomąją galią Direktorija savarankiškai, be Centro valdžios žinios ir pritarimo, yra parengusi du projektu: 1) 1925 m. „Paliepimas liecziantis juridinę kvotą ir juridinę priruosziamąją tarnybą Klaipėdos Kraszte" ir 2) 1931 įstatymo projektas apie juridinius kvotimus ir kvotimų komisijos įsteigimą („Verordnung betreffend die zweite juristische Prüfung und die Errichtung eines juristischen Prüfungsamtes im Memelgebiet"). Susipažinkime trumpai su šių projektų pagrindiniais dėsniais.

Pirmasis (1925 m.) sumanymas nustato štai ką: a) Komisija („Juristisches Prüfungsamt des Memelgebietes") pirmiesiems (referendarų) egzaminams susideda iš vieno „Landgericht'o" ar „Amtsgericht'o" nario, kaipo pirmininko, ir 2 narių: 1 „Amtsgericht'o" teisėjo ir 1 advokato, o antriesiems (asesorių) egzaminams — iš „Landgericht'o" pirmininko, vieno šio teismo ar „Amtsgericht'o" teisėjo ir vieno advokato; visi jie skiriami Direktorijos, teismui ir advokatų tarybai pristačius; b) prileidimo prie egzaminų taisykles, reikalaujamų žinių programą, egzaminų eigos tvarką—visa tat daugiausia paimta iš buv. Prūsų įstatymų; c) asmenis, išlaikiusius referendarų egzaminus ir gavusius iš Komisijos pirmininko atitinkamus pažymėjimus, Direktorija gali paskirti teismo referendarais (bet gali del neformalinių priežasčių, savo nuožiūra, prašymus apie paskyrimą ir atmesti galutinai); d) referendaras, atlikęs praktikos darbo stažą (nustatytą taip pat buv. vokiečių įst.), vyriausioje Direktorijos priežiūroje, ir gavęs savo tarnybos įstaigų patenkinamą atestaciją, gali būti, egzaminų komisijos nuožiūra, prileistas laikyti asesoriaus egzaminus (ir šių egzaminų reikalavimai bei jų tvarka paimta iš buv. Vokietijos atitinkamų įstatymų).

Antrasis (1931 m.) projektas skiriasi nuo pirmojo tik tuo, kad visai naikina referendarų egzaminus ir palieka tik vienus

egzaminus (asesorių). Šiaip, nieko nauja ar savotiška jis neįveda, jei nepažymėti kitur išlaikytų egzaminų įskaitymo dėsnio. Jei referendaras yra išlaikęs asesoriaus egzaminus ne Klaipėdos krašte, tai komisija gali jį, savo nuožiūra, nuo visų ar kelių raštiškų egzaminų atleisti.

Taigi, jau iš šių projektų paviršutiniškos apžvalgos matyti, kad jie ne tik nepašalina esančios dabar krašto teisingumo žinyboje nenormalinės padėties, bet lyg visai su ja nesiskaito ar nemato esančių čia didelių trūkumų. Visas parengimo darbas pavestas vienai Direktorijai; Centro valdžiai nieko nepalikta. Neatsižvelgta net į tokius elementarinius ir neginčytinus valstybingumo atžvilgiu dalykus, kaip, pav., į reikalingumą krašto teisėjams žinoti veikiančios Lietuvoje viešosios teisės pagrindinius dėsnius ir mokėti valstybinę kalbą, į esančių valstybėje viešųjų mokyklų mokslo programų lygį (Stat. 25 str.) ir t. t. Matyti, projektų autoriai žiūri į visa tai, kaip į nesvarbų autonominio krašto antraeilį reikalą, klaidingai manydami, jog valstybė čia negali būti suinteresuota.

Kad galima būtų turėti šiuo klausimu juridiškai pagrįstą nusistatymą, reikia žinoti, kaip šį reikalą tvarko veikiantieji dabar Klaipėdos krašte buv. Vokietijos bei Prūsų įstatymai, Didž. Lietuvos įstatymai ir Klaipėdos Krašto Konvencija.

A. Buv. Vokietijos įstatymai ir taisyklės:

1) Gerichtsverfassungsgesetz vom 27. Januar 1877 (Neue Fassung vom 22. März 1924) — teisėju gali būti išlaikęs du egzaminus asmuo, išklausęs trejų metų teisių mokslo programą universitete, jei bent 3 pusmečius klausęs vokiečių universitete (§ 2); viename Vokietijos krašte išlaikytus egzaminus ir atliktą praktikos darbo laiką leidžiama įskaityti kitame krašte (§ 3);

2) Preussisches Ausführungsgesetz zum Deutschen Gerichtsverfassungsgesetze vom 24. April 1878 — teisininkų parengiamojo praktikos darbo laikas nustatomas 4 metai, o apie egzaminų tvarką pasakyta, kad prisilaikoma 1869. V. 6 įst. reikalavimų (§ 1);

3) Gesetz über die juristischen Prüfungen und die Vorbereitung zum höheren Justizdienste vom 6. Mai 1869 — apie egzaminų tvarką (egzaminai laikomi prie vyriausiojo krašto teismo — Oberlandesgericht); be to, nustatyta, kad Teisingumo Ministeris yra įgaliotas leisti šiam įstatymui vykdyti taisykles (§§ 1—14);

4) Allgemeine Verfügung des Justizministers, betr. die Vorschriften über die juristischen Prüfungen und die Vorbereitungen zum höheren Justizdienste (trumpai: „Prüfungsordnung") vom 17. Juni 1913 — Prūsų Teisingumo Ministerio išleistos, remiantis aukščiau pažymėtojo įstatymo § 14, smulkios taisyklės apie egzaminų komisijų sudėtį bei jų kompetenciją, teismo kandidatų praktikos darbo laiko suskirstymą, egzaminų eigą ir t. t. Šios

taisyklės paskiau buvo pakeistos kitomis, ligšiol veikiančiomis Prūsuose, — Aenderung der Prüfungsordnung vom 11. August 1923 (sutrumpintai vadinamos: „Ausbildungsordnung vom 11. August 1923“);

5) Reichsgesetz über die Zulassung der Frauen zu den Aemtern und Berufen der Rechtspflege vom 11. Juli 1922.

B. D. Lietuvoje veikiantieji įstatymai:

1) Buv. Rusijos Teismų Sutvarkymo Įst. (Įst. Rink. XVI t. 1 d.) — 249—259 str. str. (apie teismo kandidatus);

2) 1919. XII. 19 „Teismo kandidatų įstatymas“ (Laik. Vyr. Žin. Nr. 18);

3) 1924. I. 3 „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas“ (Vyr. Žin. Nr. 151) — §§ 37 ir 48 — (Valdž. Žin. 1924 m. Nr. 23, pusl. 185 paskelbtas, kaip „Paliepimas, liečiąs Vyriausiąjį Teismą Klaipėdos kraštui“, §§ 1 ir 11) — vietoje „Oberlandesgericht“'o nuo 1924 m. III. 15 veikia Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas, kurio jurisdikcija, kaipo Vyriausiojo Teismo, yra praplėsta ir autonominiam kraštui.

C. Konvencijos nuostatai:

1) Konvenc. 2 str. ir

2) Stat. 1,5 (9 ir 11 p. p. ir straipsnio pabaiga) 6, 7, 9 (2 p.), 21—25, 27 straipsniai.

Suderinę visų šių trijų kategorijų nuostatus, mūsų teisininkai prieina šitokias išvadas del teisininkų „prieauglio“ parengimo.

Konvencijai pradėjus veikti ir taikant dar buv. Vokietijos įstatymus, Lietuva visur pakeičia Vokietiją. Todel dabar reikia studijuoti teisę bent per 3 semestrus būtinai Lietuvos universitete (įsteigus Vytauto Didžiojo universitete specialines Klaipėdos krašto teisės katedras, šis reikalas praktiškai ir yra vykdomas). Dabar egzaminai turi būti laikomi prie Vyriausiojo Tribunolo, pakeitusio „Oberlandgericht'ą“, o ne prie jo Klaipėdos skyriaus, nes šis nėra savarankiška, bet nuo Vyr. Tribunolo priklausanti įstaiga. (Yra nuomonių, kad tikslingiau būtų egzaminus daryti prie universiteto). 1923. VIII. 11 „Ausbildungsordnung“, kaipo Prūsų Teisingumo Ministerio nustatytos taisyklės, yra nustojusios veikti, ir jų vietoje Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministeris gali leisti naujas. Krašto Direktorijai neatiteko buv. Prūsų Teis. Ministerio teisės, ir todel ji neturi jokio teisėto pagrindo tų teisių savintis. Krašto teisininkų perengimo kontrolė pridera Centro valdžiai, kuriai rūpi, kad autonominio krašto teisėjai pakankamai mokėtų valstybinę kalbą, krašte veikiančią teisę ir Didž. Lietuvos viešosios bei valstybinės teisės pagrindinius dėsnius. (Netenka abejoti, kad Stat. 25 str. liečia ir universiteto, kaipo aukštosios mokyklos, programą). Jurisdikciją atliekant, lietuvių kalbai turi

būti suteikta prideranti vieta, kad galima būtų apsieiti be vertėjų. Didž. Lietuvos piliečiai (vyrai ir moterys), mokantieji vietos teisę ir atitinkantieji visus bendrus reikalavimus, gali lygiai su visais vietos gyventojais atlikti čia praktikos darbą ir turi teisę užimti teisingumo žinyboje vietas, kaip kad šie, Klaipėdos gyventojai — visoje Lietuvoje. Direktorija negalinti pakeisti mūsų Teisingumo Ministerio dar todel, kad šio žinioje bei aukščiausioje priežiūroje yra visi Lietuvos (vadinasi, ir Klaipėdos krašto) teismai. Siųsti teismo kandidatus mokytis ir egzaminuotis svetur (pav., Vokietijon) yra neteisėta, o įgytieji ten diplomai neturėtų suteikti teisę užimti krašto teisingumo žinyboje vietą. Teisių mokslus reikia eiti taip, kad bent pusė studijos laiko būtų skiriama lietuvių teisei pramokti (žinoma, lietuvių kalba). Dalį praktikos darbo reikia būtinai atlikti Didž. Lietuvos įstaigose, o atliktas Klaipėdos krašte darbo laikas gali būti įskaitytas D. Lietuvoje ir priešingai. Stat. 22 straipsniu leisdami naują teismų sutvarkymo įstatymą, vietos organai turi buv. Vokietijos įstatymus atitinkamai pakeisti.

Tačiau Klaipėdos teisininkai galvoja kitaip. Jie sako, kad Klaipėdos kraštas esąs visai *savotiška* autonominė teisės veikimo sritis su savo teise ir savo teismų sutvarkymu. Žinoti Vokiečių teisę (Vytauto Didžiojo universitete nedėstomą) vietos teisėjui yra būtina, kaipo svarbus išsilavinimo pagrindas. Teismų tvarkymo reikalai priderą tik vietos organams. Prie Lietuvos Vyr. Tribunolo negalinti būti sudaryta egzaminų komisija tiek todel, kad šis teismas nepakeičia „Oberlandesgericht'o", tiek todel, kad egzaminai nėsą jurisdikcijos, o administracijos reikalas: a) tokio teismo, kuris visai atitiktų buv. Prūsijos „Oberlandesgericht'ą", Lietuvoje nėra (daug panašumo į jį turi Krašto Apygardos Teismas); Vyr. Tribunolas nei savo jurisdikcija, nei daiktine kompetencija jo nepakeičia ir daugiau gal yra panašus į Vokietijos — „Reichsgericht'ą"; b) egzaminų komisija buvo savo laiku Prūsijoje sudaroma kiekvienoje „Oberlandesgericht'o" apygardoje, ir ji buvo grynai administracinė įstaiga. Naujos Klaipėdos krašto teisininkų egzaminų bei juridinio parengimo taisyklės, pritaikytos dabartinėms krašto gyvenimo sąlygoms, galinčios būti išleistos tik Krašto Direktorijos; Centro valdžia nėsanti kompetentinga tas taisykles leisti; teisėjų parengimas jeinąs į teismų sutvarkymo sritį; Direktorija esanti vyriausiasis krašto administracijos organas, ir todel jai yra perėjusios buv. Prūsijos teisingumo ministerio funkcijos (tatai aiškiai esą matyti iš Stat. 23 str., kuriuo teisė skirti teisėjus, kuri pirmiau priderėjo ministeriui, suteikta Direktorijai). Stat. 25 str. neliečiąs sąlygų, kurias turi atitikti teismo darbuotojai (universiteto programai tai negali būti taikoma). Nėra jokio įstatymo, kuris nustatytų, kad krašto teisėjas būtų tik Lietuvos pilietis (Vyr. Trib. Bendr. Susir. 1929 III. 22 nutarimas kraštui nėsąs privalomas); esantieji dabar teisėjai, Vokietijos piliečiai, jau tarnauja nuo pat prijungimo Klaipėdos krašto prie Lietuvos ir, Centro valdžiai sutikus, buvo paskirti visam amžiui;

nuo to laiko jie turį visas Stat. 29 str. pripažįstamas jiems teises. Mokėti lietuvių kalbą teisėjui, kalbančiam vokiškai, nėsą būtina (ir teisiškai neprivaloma), nes abi kalbos krašte yra Stat. 27 str. pripažintos lygiai oficialinėmis.

Toks didelis yra teisininkų nuomonių skirtumas šiuo klausimu. Iš šio trumpo nuomonių atpasakojimo matoma taip pat, jog abi šalys turi nemaža rimtų argumentų. Jeigu diskusija turėtų pasilikti grynoj akademinėje plotmėje, tai vargu bau Konvencijos ribose būtų įmanomas vieningas ir rimtai įtikinantis teisininkų nusistatymas, nes pačioje Konvencijoje ir jos priedėliuose nieko aiškaus šiuo klausimu nėra. Gal šis juristų ginčas, pasireiškus jau įvairioms nuomonėms, bus išjudintas iš vietos ir, gyvenimui pačiam nurodant priimtiną abiem šalim išeitį, bus išspręstas valstybininkų pastangomis. Tai yra dar vienas labai ryškus įrodymas, kiek nepilna ir neaiški yra tekusi mums vykdyti Klaipėdos Konvencija.

IV. Centro Valdžios valdininkų tarnybinių ir kai kurių kitų bylų priklausomybė.

Apie teisininkų nuomonių skirtumą del to, ar D. Lietuvos, ar autonominio krašto teismams priklauso Centro valdininkų tarnybiniai nusikalstamieji darbai, padaryti Klaipėdos krašte, jau buvo anksčiau kalbėta. Vietos teisininkai savo nuomonę, jog šioms byloms jokių išimčių iš bendros krašto bylų sprendimo tvarkos daryti nereikią, ir jos priklausančios Klaipėdos teismams, argumentuoja šitaip: veikiančioje krašte materialinėje baudžiamojoje teisėje (1871. V. 15 Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich) valstybės tarnautojų tarnybiniai nusikalstamieji darbai yra numatyti, o veikiantis čia baudžiamojo proceso įstatymas (1877. II. 1 Strafprozessordnung für das Deutsche Reich, § 7) tokias bylas paveda spręsti tam teismui, kurio apygardoje nusikaltimas padarytas bei kur kaltinamasis gyvena; pagaliau, Stat. 5 str. 9 punktu kriminalinė legislacija priklauso Klaipėdos Teritorijos vietinių organų kompetencijai; todel, del šių bylų priklausomybės abejoti netenką.

Mūsų teisininkai, su Vyr. Tribunolu priešaky, yra priešingos nuomonės. Visų pirma, Vyr. Tribunolas išaiškino, jog jo plenumas galįs spręsti šį teismų kompetencijos klausimą: Stat. 24 str. 1 dalim, Vyr. Tribunolas yra aukščiausioji instantacija taip pat ir visiems Klaipėdos krašto teismams; to pat straipsnio 2 dalimi, yra įsteigtas šios instancijos specialinis skyrius ir nurodyta jo kompetencija — jis gali spręsti Klaipėdos Teritorijos bylas; gi spręsti kilusius tarp valstybės ir krašto teismų ginčus del bylų priklausomybės gali — del tokio Aukščiausiojo valstybės Teismo organizacijos — tik jo bendrasis susirinkimas (kur dalyvauja tiek valstybės, tiek Klaipėdos magistratūros teisėjai).

Kitokios tvarkos niekur (nei Valstybės konstitucijos, nei Klaipėdos krašto Konvencijos) nenumatyta ir negali būti. — Toliau Vyr. Tribunolo nutarime pasakyta (1930 II.20 bendr. susir. nutar. Maskaliūno byloje), kad Klaipėdos krašto autonominiams teismams nepriklauso spręsti bylas Centro valdžios valdininkų del jų padarytų tarnybinių nusikaltimų, jau del to, kad kurioj srity kraštas negali leisti savo įstatymų, toj srity jis negali ir teisti; o abejoti negalima, kad krašto įstatymų leidimo organas nėra kompetentingas tvarkyti Centro valdžios žinioje paliktas sritis (kariuomenė, užsienio politikos reikalai, geležinkeliai, akcizas, muitai); vietos teismams nežinoma yra šių žinybų valstybės tarnautojų, kad ir krašte veikiančių, tarnybinių pareigų ėjimo tvarka, Centro valdžios nustatyta, duotos jiems instrukcijos ir t. t. Kitame tos pat datos nutarime (Vyganto ir Lenausko byloje) Vyr. Tribunolas kartoja šiuos motyvus ir, be to, dar nurodo, jog autonominė valdžia nėra kompetentinga prižiūrėti Centro valdžios paskirtuosius valdininkus, šiems atliekant savo tarnybines pareigas, ir todel čia reikia laikytis ne teritorialinės, o personalinės bylų priklausomybės principo. Jeigu — sako Tribunolas — šitokia byla ir būtų vietos teismų išspręsta, tai sprendimas neturėtų galios ir į jį reikėtų žiūrėti, kaip į įvykusią procesualinę klaidą (toks sprendimas iš viso negali įsiteisėti.)

Čia įdomu susipažinti su vienu Vyr. Tribunolo Specialinio Klaipėdos Teritorijos byloms skyriaus, kaipo kasacinės instancijos, sprendimu (Dargelos byloje 1930.V.8 sprend.). Sprendžiant kasacijos skundą del vietos teismų nekompetentingumo, teisėjų nuomonės susiskirstė. Klaipėdos Teritorijos magistratūros teisėjai, remdamiesi kaip tik jau nurodytais vokiečių įstatymais (Baudž. Št. §§ 331-359 ir Baudž. Proc. Įst. § 7) ir Stat. 5 str. 9 p., nutarė kasacijos skundą atmesti. Trečias kolegijos narys savo atskiroje nuomonėje plačiai dėsto savo samprotavimus už skundo patenkinimą. Jis kalba apie *sritinį* Klaipėdos krašto valdžios tarp centro ir autonominių įstaigų padalinimą, paeinantį iš valstybės suvereniteto dvejopų organų vykdymo krašte (Centro ir Auton. krašto). Iš to — sakoma toliau — eina, kad Seimelis negali pasiimti teisę nustatyti baudžiamas normas už jam neperleistos srities darbų nevykdymą, o autonominis teismas negali vertinti šios srities darbų ir jiems taikyti savo baudžiamas normas. (Čia nieko nepakeičia ir Statuto 1 str., 5 str. 11 p. ir 21-22 str. str. nuostatai). Tuo Vokiečių Baudž. Proc. įst. § 7 galia yra aprėžta; jis taikomas dar vien tik bendrų ir *autonominių* įstaigų valdininkų nusikaltimams.

Be nurodytos kategorijos tarnybinių bylų, vietos teismams — Vyr. Tribunolo nuomone — taip pat nepriklauso, pav., bylos del krašto gyventojų nusikaltimų karinės prievolės įstatymams. Bendra tvarka, vietos teismas yra kompetentingas, teritorialiniu principu, spręsti ne visas krašto bylas, o tik kylančias iš tų sričių, kur veikia autonominio įstatymų leidimo organo legislacija,

t.y., teismas gali veikti tik tose srityse, kur Seimelis leidžia įstatymus (Žiūr. Vyr. Trib. Visuot. Susirink. 1931.I.22 nutar.).

Ir bylos del *krašto* (ne Centro valdžios) tarnautojų nusikaltimų valstybės suverenitetui (pav., kai vietos teisėjas arba prokuratūros atstovas „atsisako pildyti bendrus visai Lietuvai įstatymus ir jų tikros prasmės aiškinimą", t.y. pasiima Vyr. Tribunolo funkcijas), Vyr. Tribunolo nuomone, taip pat priklausančios ne autonominiam, o bendram valstybės teismui (Vyr. Trib. Visuotin. Susirink. 1930.VI.16 nutar.). Kad svarbesnės politinės bylos priklauso Vyr. Tribunolui, kaipo Valstybės Teismui („Reichsgericht"ui), neabejoja ir vokiečių teisininkai, išeidami iš visai kitų motyvų (remiasi Vok. Teismų Sutvark. įst.§ 134). Tačiau reikia pasakyti, kad į šiuos Vyr. Tribunolo nutarimus vietos juristai žiūri, kaip į Klaipėdos Konvencijos bei jos priedėlių nekompetentingos įstaigos interpretaciją, nes — jų nuomone — tai galinti daryti tiktai suteikusi kraštui autonomiją internacijonalinė instancija.

V. Lietuvių kalba krašto teismuose.

Pagaliau, prieiname paskutinį ginčų bei nesusipratimų šaltinį — valstybinės kalbos vartojimą autonominiame krašte, ypač jo teismo įstaigose. Stat. 27 str. pripažįsta lietuvių ir vokiečių kalbas „lygiai oficijalinėmis kalbomis Klaipėdos teritorijoje".

Teismo srityje tatai turi dar specialinės praktikos reikšmės, sąryšyje su Stat. 21 str. nuostatu del sprendimų vykdymo (del klausimo, kuria kalba turi būti surašyti gaunamieji D. Lietuvoje ir Klaipėdos krašte vykdomieji raštai).

Ką reiškia, teisininko akimis žiūrint, „oficijalinė" (autentiškame tekste: „officielle") kalba kasdieniame gyvenime? Ar tatai yra tik piliečiui suteikta *teisė* visose valdžios bei savivaldybės įstaigose ar šiaip viešose vietose vartoti (raštu ar žodžiu) vieną šių kalbų? Tada iš to, žinoma, eina, jog krašto valdininkai turi abi šias oficialines kalbas tinkamai mokėti. Kaip tatai turi reikštis jurisdikcijos žinyboje? Jeigu, sakysime, teisėjas, spręsdamas bylą, kalba su kaltinamuoju arba ieškovu lietuviškai per vertėją, ar tuo paneigiama šių dviejų oficialinių kalbų lygybė ir ar piliečio interesai tuo užgaunami, ar ne?

Ir šiuo klausimu krašto teisininkų pažiūros skiriasi nuo D. Lietuvos valdžios organų teisinio nusistatymo. Lietuviui atrodo, kad vietos teisėjai, kurie sprendžia visos Respublikos vardu, ir iš kurių tarpo renkami net Lietuvos Vyr. Tribunolo nariai, turi, be abejo, tinkamai mokėti valstybinę kalbą raštu ir žodžiu. Šio privalumo neturįs krašto teisėjas, ypač jei jis dar nėra Lietuvos pilietis, visai netinka šiai vietai užimti (šitokia nuomonė yra išreikšta ir Vyr. Tribunolo Visuot. Susirink. 1929. III. 22 nutarime). Vertėjų institutas esąs įsteigtas — bendra taisykle — tik *svetimai*, o ne oficialinei valstybinei kalbai. Kalbant teisme per vertėją, yra laužomas proceso elementarinis betarpiškumo principas, o

del to kenčia kaltinamojo apsigynimas ir laužomas šalių (kaltintojo ir teisiamojo) lygybės dėsnis. Vertimas, kad ir geriausias, niekad nepakeičia originalo; todel būtinai reikalinga, kad teisėjas susikalbėtų betarpiškai su bylininku jo vartojama kalba.

Vadinasi, tiek valstybės prestižas, tiek Lietuvos piliečių bei krašto gyventojų interesai reikalauja lietuvių kalbai tinkamos vietos, kad tuo būdu kiekvienas, kas nori ar gali ja naudotis, nesutiktų jokių kliūčių, ypač tokioje svarbioje viešoje vietoje, kaip teisme.

Gi vokiečiai sako šitaip. Kadangi Stat. 27 str. yra pripažinęs lietuvių ir vokiečių kalbų lygybę, tai tuo pačiu vokiečių kalba esanti neaprėžtai leista, kaip oficialinė; esą, kiekvienam valdininkui pakanka mokėti *vieną* šių kalbų; nėsą įstatymo, kuriuo valdininko tinkamumas pareitų nuo abiejų oficialinių kalbų mokėjimo. Krašto teisėjui vokiečių kalba esanti daug svarbesnė, negu lietuvių, nes: a) vokiečių kalba jau esanti daug amžių teismų kalba ir ja surašyti beveik visi veikiantieji čia įstatymai; b) visi advokatai vartoją tik vokiečių kalbą; gyventojų dauguma taip pat kalbanti ir tesikreipianti į teismą vokiškai, o beveik visi kalbantieji lietuviškai moką taip pat ir vokiečių kalbą; c) lietuviškai čia kalbama ypatinga vietos tarme, Didž. Lietuvos gyventojui nesuprantama, ir todel bendrosios raštiškos lietuvių kalbos mokėjimas vietos teisėjui, sprendžiant bylas, praktiškos reikšmės lyg ir neturėtų. — Kad krašto teisėjai laisvai kalbėtų abiem oficialinėmis kalbomis — sako vietos teisininkai toliau — yra pageidaujama, bet tatai esąs nelengvai ir negreit pasiekiamas „idealas". Esą reikia, kad visa veikiančiosios teisės literatūra ir įstatymai bei jų šaltiniai būtų neatidėliojant išversti lietuvių kalbon, nes su vokiškai rašytais įstatymais neįmanoma esą iš karto pradėti spręsti bylas lietuviškai. Naudojimasis vertėju Stat. 27 str. neįžeidžiąs, nes čia visa pareina tik nuo piliečio mokėjimo ar noro kalbėti viena ar antra kalba; priešingai, šis Statuto dėsnis būtų užgautas, jei byla būtų sprendžiama be vertėjo. Taigi, formaliai į šį reikalą žiūrint ir prisilaikant Statuto, autonominio krašto teisėjas neprivaląs mokėti lietuvių kalbos; taip mano teisininkai — klaipėdiečiai. Į klausimą, ar teisėjui nebūtų naudinga ir pravartu mokėti abi kalbas, jaunesnieji teisėjai dabar yra linkę atsakyti teigiamai, ir jie deda pastangų, kiek galima, greičiau pramokti lietuvių kalbos.

Šitokios yra vokiečių teisininkų pagrindinės mintys.

Čia pat reikia pažymėti dar dvi aplinkybes, turinčias su iškeltu kalbos klausimu tamprų ryšį.

Jau anksčiau teko mums konstatuoti faktą, jog nors oficijaliniame krašto valdžios organe („Klaipėdos Krašto Valdžios Žiniose") įstatymų, paliepimų bei kt. tekstai ir skelbiami dabar abiem oficialinėmis kalbomis, tačiau lietuvių kalba yra visai netinkama (vargu bau ji ir vietos tarme kalbančiam suprantama), ir nemokančiam vokiečių kalbos ji beveik neprieinama. (Atrodo

lyg čia būtų vokiečių originalas su nevykusiu lietuvišku vertimu). Tuo tarpu veikia įstatymas, kuriuo abu tekstai pripažįstami autentiški (Žiūr. 1926. IV. 20. „Klaipėdos krašto įstatymų formos ir skelbimo tvarkos" § 1, 1926 m. Valdž. Žin. Nr. 99, pusl. 614). Šis trūkumas yra gan svarbus, nes jis dažnai gali leisti vieną ir tą pat įstatymą dvejopai aiškinti. O pašalinti tą trūkumą galima sutvarkius lietuvių kalbos (kad ir krašto „lietuvininkų" vartojamos tarmės) rašybą.

Kitą aplinkybę yra iškėlusi gyvenimo praktika, bevykdant, Stat. 21 str., valstybės ir jos autonominės provincijos teismų sprendimus. Prisimenu šitokį mūsų teismų gyvenimo epizodą. Viena Didž. Lietuvos teismo įstaiga atsisakė pavesti savo teismo antstoliui vykdyti Klaipėdos krašto teismo sprendimą, surašytą vokiškai, kol jai nebus atsiųstas to sprendimo lietuviškai surašytas originalas. Ar toks reikalavimas nėra priešingas Stat. 27 straipsnio nuostatui del abiejų kalbų lygybės? Ir kas gi daryti vykdytojui, jei sprendimas surašytas ne lietuvių, o vokiečių kalba? Galima kalbėti tik apie vertimą, tačiau ir šiuo atžvilgiu kur reikia ieškoti teisinio pagrindo, jei nei Konvencijoje, nei Statute jo nėra? O praktišką iš šios padėties išeitį bei kompromisinį kelią rasti kol kas reikia, nes dabar nei Didž. Lietuvos, nei autonominio krašto teismų darbuotojai abiejų oficialinių kalbų toli gražu nemoka. Ir jeigu iš krašto „Gerichtsvollziehero", dar galima būtų, remiantis Stat. 27 str., reikalauti, kad mokėtų lietuvių kalbą (bent kiek reikia D. Lietuvos teismo vykdomajam raštui išskaityti ir jį aiškiai suprasti), tai mūsų teismo antstoliui vargu bau galima duoti vokiškai surašytą sprendimą be vertimo vykdyti, ir žiūrėti į tai, kaip į teisėtą reikalavimą. — Neseniai šiuo klausimu turėjo progos pasisakyti ir mūsų Vyr. Tribunolas (1931 IV. 16 Bendr. Susirink. nutar.), kuris ir reikalauja, kad prie vokiečių kalba surašyto sprendimo būtų pridėtas jo lietuviškas vertimas.

V. Burkevičius.

Atitaisymas.

113 puslapy rašinio antraštė atspausdinta: *„ex patriae ir lex domicilii Haagos onvencijose ir Pabaltijo valstybių kolizinių normų unifikacija“*, o turi būti: **„Lex** *patriae ir lex domicilii Haagos* **konvencijose** *ir Pabaltijo valstybių kolizinių normų unifikacija“*.

ex patriae ir lex domicilii Haagos onvencijose ir Pabaltijo valstybių kolizinių normų unifikacija.

Pirmoji dalis.

Daugelyje pirmajame Pabaltijo valstybių teisininkų kongrese[1]) padarytų pranešimų[2]) buvo iškelti labai įdomūs ir visais atžvilgiais aktualūs, ypač mažosioms valstybėms, lex patriae ar lex domicilii taikymo privatinės tarptautinės teisės dalykams, ir taip pat Pabaltijo valstybių kolizijos normų unifikacijos[3]) klausimai.

Priimtose kongreso rezoliucijose[4]) tarp kitko išreikštas pageidavimas:

1) kad Pabaltijo valstybės turėtų apsvarstyti prisidėjimą prie konvencijų, kurias yra išdirbusios tarptautinės organizacijos teisei suvienodinti;

2) kad Pabaltijo valstybės turėtų apsvarstyti kolizinės teisės normų parengimo klausimą.

Kadangi iškeltų klausimų išsprendimas yra tampriai susietas su svarbiausiųjų kodifikacijos darbų privatinės tarptautinės teisės srity — šešių žinomų Haagos konvencijų — gilesne studija, tai visų pirma iššiūrėsime nacijonalinio ir domicilio principo taikymų pažymėtose Konvencijose. Iššiūrėjus šį klausimą, jau galima bus pasakyti Pabaltijo valstybių prisidėjimo prie šių konvencijų klausimu ir, bendrai, Pabaltijo valstybių kolizinių normų parengimo reikalu.

---

[1]) Žiūr. pranešimą apie šio kongreso atliktus darbus „Teisės“ Nr. 19 psl. 86—91.

[2]) Prof. *Piip* ir prof. *Albats* pranešimuose.

[3]) Žiūr. kongresui parengtą, bet neskaitytą, prof. *Schilling* referatą vokiečių kalba „Wohnsitz oder Heimatrecht“, šio darbo kritika bus padaryta žemiau.

[4]) Žiūr. „Teisės“ Nr. 19 psl. 92.

I. Lex patriae ir lex domicilii 1902—1905 metų Haagos konvencijose.

1) 1902 birželio 12 d. Haagos konvencija vedybų teisės klausimu[5]).

Svarbiausias šios konvencijos tikslas buvo nustatyti, koksai įstatymas yra taikomas prisidėjusiose prie konvencijos valstybėse tuo atveju, kai vedantieji apsigyvena ne savo valstybėj, vis tiek ar *abu* yra *vienos kitos valstybės* piliečiai, ar tik *vienas* jųjų[6]). Tuo būdu, šios konvencijos nuostatais reguliuojama ne pati vedybų atlikimo forma, o kolizijos normų klausimas. Vadinasi, konvencija sprendžia klausimą, kurios valstybės vedybų įstatymai turi būti taikomi vedantiems už savo tėvynės[7]) sienų[8]), kitaip tariant, ar įstaigoms[9]) bei teismams valstybės, kurioje apsigyvena vedantieji, yra šiuo atveju privalomas jų lex patriae, ar čia yra taikomas lex domicilii.

Pažymėtoji Haagos konvencija yra suskirstyta šitaip: a) vedybų materialinės teisės normos; b) vedybų formalinės teisės normos; c) procedūros klausimai ir d) diplomatinės arba konsularinės vedybos.

Bendras principas yra toks. Vedybų materialinės teisės srity turi būti atsižvelgta į lex patriae kiekvieno iš vedančiųjų[10]). Vedybų formalinės teisės normų srity taikomas, su tam tikromis išimtimis lex patriae naudai[11]), lex loci celebrationis, t.y. vietos vedybų įstatymai. Pagaliau, procedūros klausimais ir diplomatinių vedybų reikalu atsižvelgiama tiek į lex patriae, tiek į lex loci reikalavimus.

Dabar iššiūrėsime šį klausimą kiek plačiau, vienkart darydami trumpą Haagos konvencijos juridinę analizę.

a) Vedybų materialinės teisės normos.

Pirmasis konvencijos straipsnis nustato svetimos valstybės piliečių užsieny sudaromų vedybų bendras materijalines teisės sąlygas. Išreikštas šiame straipsnyje nuostatas yra lex patriae, t.y. tėvynės įstatymai. Vadinasi, svetimosios valstybės piliečio teisės (materialinės teisės atžvilgiu) vesti klausimas pirmiausia turi būti

---

[5]) Žiūr. *Dungs* „Abkommen zur Regelung des Geltungsbereichs der Gesetze auf dem Gebiete der Eheschliessung.

[6]) *Dungs*, ten pat 12 psl.

[7]) čia turima galvoj tiek vyro, tiek žmonos tėvynę.

[8]) tie nuostatai liečia piliečius tik valstybių, prisidėjusių prie šios Konvencijos.

[9]) administracinėms įstaigoms, kurių nutarimas galima apskųsti tam tikra nustatyta tvarka ten, kur yra administracinis teismas.

[10]) ir jei abudu yra skirtingos pilietybės, tai turi būti atsižvelgta į jų abiejų valstybių vedybų įstatymų nuostatus.

[11]) Žiūr. toliau.

sprendžiamas to piliečio tėvynės įstatymais. Tačiau šis nuostatas veikia tik tada, kai tėvynės įstatymai aiškiai nenurodo į kitos valstybės įstatymų taikymą. Šiuo atveju lex patriae jau netaikomas, o veikia tik vietos vedybų įstatymai[12]).

Kalbėdamas apie lex patriae taikymą, kaipo bendrą principą, konvencijos pirmasis straipsnis toliau nustato, jog kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į tėvynės įstatymus, tiek vyro, tiek žmonos, jei juodu nėra vienos valstybės piliečiai.

Antrasis konvencijos straipsnis nustato, kuriais konkrečiais atvejais lex loci, t.y. vietos įstatymai, nežiūrėdami to, kad lex patriae leidžia, gali neleisti svetimųjų valstybių piliečiams vesti, būtent: 1) del giminystės ryšių, 2) del kitų svarbių vedybų uždraudimo priežasčių (moterystės neištikimybė, pasikėsinimas nužudyti ir t.t.). Tokiais atvejais sudarytos vedybos yra a priori neteisėtos[13]).

Trečiasis konvencijos straipsnis nustato, kuriais atvejais vietos įstatymai (lex loci) leidžia svetimųjų valstybių piliečiams vesti, nepaisydami bendrojo nuostato (pirmojo straipsnio) del lex patriae taikymo, būtent, kai tėvynės įstatymai (lex patriae) draudžia vedybas tik del tikybinių sumetimų. Šis nuostatas yra papildytas pastaba, kad „kitos valstybės turi teisę sudarytų tokiomis sąlygomis vedybų nepripažinti"[14]).

b) Vedybų formalinės teisės normos.

5, 6 ir 7 Haagos konvencijos straipsniai reguliuoja formalinę teisinę vedybų pusę.

Penktasis konvencijos str. (1 p.) nustato vyriausiąjį nuostatą, kuriuo vedybų formos klausimas turi būti sprendžiamas lex loci, t. y. vedančiųjų gyvenamos vietos įstatymais. Tačiau 5 str. 2 p. nustatyta, kad šalys, kurių įstatymai reikalauja būtinai tikybinės vedybų formos, gali nepripažinti savo piliečių užsieny sudarytų civilinių vedybų. Tačiau, jas turi pripažinti visos kitos valstybės — konvencijos dalyviai.[15])

Reikia dar pažymėti konvencijos 7 str., kurio nuostatai reiškia tam tikrą nusileidimą lex patriae naudai. Šiuo straipsniu, vedybos, kurios del savo formos nepripažįstamos valstybėje, kur jos buvo padarytos, gali vis delto būti pripažintos kitose valstybėse, jei tik buvo laikytasi kiekvieno iš vedančiųjų lex patriae.

---

[12]) Čia veikia vadinama privatinėj tarptautinėj teisėj „Verweisungsklausel".

[13]) Žiūr. *Dungs* ten pat 16 psl.

[14]) Tarp „kitų" valstybių čia turima, žinoma, taip pat galvoj ir tėvynės valstybę.

[15]) Palyg. *Dungs*. 18, 19 p. p.

c) Procedūros klausimai.

Kiekvienu atskiru atveju kilus klausimui del svetimšalių teisės vesti, konvencijos 1 str., reikia įrodyti, jog tėvynės įstatymai (tiek vyro, tiek žmonos lex patriae) jiems leidžia vesti.

Kaip tat galima įrodyti, nustato konvencijos 4 str. 2 p., būtent: svetimos valstybės pilietis turi pristatyti tam tikrą diplomatinio arba konsularinio savo tėvynės atstovo toj valstybėj, kur turi įvykti vedybos, liudijimą, jog jojo tėvynės materialinės teisės normos jam leidžia vesti.

Kai norintieji vesti yra ne vienos valstybės piliečiai, tai abu turi įrodyti savo teisę vesti lege patriae.[16]) Aišku, kad jei vienam jų vesti lex patriae yra uždrausta, tai ir vedybos neleidžiamos, žinoma, jei tik ne del tikybinio pobūdžio sumetimų, nes šiuo atveju veikia konvencijos 3 str. 1 p., kuriuo lex loci gali leisti vedybas, bet jų pripažinimas, išskyrus valstybę lex loci celebrationis, t. y. valstybę, kurios įstatymai leido šias vedybas, pareina nuo atskirų valstybių įstatymų.

Iš viso šis klausimas reguliuojamas kiekvienos valstybės privatinės tarptautinės teisės normų.[17])

d) Diplomatinės arba konsularinės vedybos.

Šios konvencijos 6 straipsniu, kiekvienas užsienio valstybės diplomatinis ar konsularinis atstovas turi teisę atlikti vedybų formalinę procedūrą savo tėvynės įstatymais, tačiau šios vedybos pripažįstamos tik tada, kai. 1) nė vienas iš vedančiųjų nėra pilietis tos valstybės, kur vedybos daromos; 2) kai ši valstybė leidžia tokias vedybas sudaryti, arba, kad ir neleidžia, bet tik del tikybinių sumetimų. Vis delto, konvencijos 5 str. 2 punktu, tos valstybės, kurios reikalauja būtinai tikybinės formos, gali nepripažinti šių vedybų.

Kalbant apie diplomatines arba konsularines vedybas, reikia turėti galvoj štai kas: šis klausimas turi būti sureguliuotas tarptautinės ir valstybinės teisės nuostatų. Tat reiškia, kad šiam klausimui išspręsti reikia: 1) sudaryti tam tikras specijalines sutartis su atskiromis valstybėmis,[18]) ir 2) teisės, suteikiamos diplomatiniams arba konsulariniams atstovams, turi būti įstatymų forma priimtos ir patvirtintos susitariančios valstybės konstitucijos nustatytąja tvarka.

---

[16]) remiantis konvencijos pagrindiniu dėsniu.

[17]) pavyzd. pagal „Einführungsgesetz zum B. G. B." (įvedamasis įstatymas prie vokiečių civilinių įstatymų).

[18]) Pavyzd. mūsų konsularinėse konvencijose su Latvija ir Estija („Vyriausybės Žinių" N 157) tokios „konsularinės vedybos" yra numatytos, tačiau praktikoj Lietuva negali savo piliečiams jų nuostatų taikyti del nebuvimo pas mus civilinės metrikacijos įstatymo.

I. Vedybų perskyrimo ir atsiskyrimo nuo stalo bei lovos reikalas[18]) 1902 m. VI 12 d. Haagos konvencijoje.

Šios Konvencijos tikslas buvo — nustatyti tam tikrą dėsnį, kuriuo turi būti sprendžiami persiskyrimo dalykai tuo atveju, kai persiskiriantieji nėra piliečiai tos valstybės, kur yra jų domicilium'as[19]). Vadinasi, vėl keliamas klausimas del lex patriae ir lex domicilii taikymo.

Jei vedybų teisės srity dar galima buvo šis klausimas be ypatingų sunkumų išspręsti, tai to negalima pasakyti del persiskyrimo. Mat, čia teko susidurti su gana griežtais bažnytinės teisės (ypač katalikų bažnyčios) nuostatais ir įvairių valstybių įstatymais. Pasirodė, kad šioj srity koliziniai klausimai yra labai opūs ir nelengvai išspręstini.[20])

Šiems sunkumams pašalinti, nustatant kolizijos normas persiskyrimo srity, pažymėtosios konvencijos pagrindan buvo padėtos *dvi sistemos*, turinčios didelės principinės reikšmės privatinės tarptautinės teisės teorijoj bei praktikoj: *1) kumuliacijos* sistema, kuri reikalauja lex patriae ir lex domicilii taikymo bei suderinimo, kilus persiskyrimo klausimui tarp domicilium'o valstybės nepiliečių, ir 2) lex patriae pirmenybės sistema.

Kad Haagos Konvencijos del persiskyrimo pagrindan ir yra padėta vadinamoji kumuliacijos sistema, tačiau, jos tolesniuose praktiškos svarbos nuostatuose matyti ir lex patriae dėsnis. Net ir tuose konvencijos nuostatuose, kurie yra pagrįsti kumuliacijos sistema, ši nėra griežtai išlaikyta. Mat, del praktikos sumetimų teko kai kuriais dalykais šios sistemos griežtumą sušvelninti lex patriae naudai.[21])

a) Lex patriae ir lex domicilii suderinimo būtinumas.

Konvencijos 1 str. išreikštas svarbiausias nuostatas, kuriuo perskyrimo byla gali būti iškelta tik tada, kai vedusių lex patriae bei lex domicilii leidžia persiskirti.

Jei šie įstatymai nėra suderinti, tai persiskyrimo byla negali būti iškelta net tada, kai lex patriae aiškiai leidžia persiskirti. Tas pat nuostatas tinka ir „seperatio a mensa et thoro" (atsiskyrimas nuo stalo ir lovos) klausimui. Tačiau tolesnieji konvencijos straipsniai (2 ir 3) šio bendrojo nuostato taikymą tam tikrais atvejais apréžia[22]).

---

[18]) Žiūr. *Dungs* „Abkommen zur Regelung des Geltungsbereichs der Gesetze und der Gerichtsbarkeit auf dem Gebiete der Ehescheidung und der Trennung von Tisch und Bett." 24—34 psl.

[19]) Žiūr. *Bogeng* 24—34 psl.

[20]) Palyg. „Meždunarodnoje pravo *List* (1925 m. rusų vartimas) įdėtą *Nolde* darbą šiuo klausimu.

[21]) Žiūr. toliau.

[22]) lex patriae naudai.

b) Kumuliacijos sistemos sušvelninimas.

Antrasis konvencijos straipsnis papildo pirmojo straipsnio nuostatą tuo, kad persiskyrimo byla gali būti iškelta, kai tatai leidžia lex patriae ir lex domicilii, net išeidami iš *nevienodų* materialinės teisės nustatytų persiskyrimo pagrindų.

Šis nuostatas turi didelės reikšmės praktikoj, nes jei tektų griežtai laikytis pirmojo straipsnio nuostato, vadinamosios kumuliacijos sistemos, tai užsieny gyvenantiems svetimšaliams būtų be galo sunku persiskirti, kadangi visų valstybių įstatymai labai skiriasi. Tuo būdu, nevisuomet sutaptų tos priežastys (Gründe), del kurių lex patriae ir lex domicilii leidžia persiskirti, nežiūrint to, kad iš esmės tiek valstybės-tėvynės, tiek domicilium'o valstybės įstatymai persiskirti leidžia[23]). Trečiasis konvencijos straipsnis eina dar toliau. Jis yra tam tikras nusileidimas lex patriae naudai. Šiuo straipsniu persiskirti leidžiama, jei lex domicilii aiškiai šiuo atveju nurodo (verweisst) į lex patriae, o šis kaip tik leidžia savo piliečiams persiskirti[24]).

c) Jurisdikcijos klausimas.

Penktuoju konvencijos straipsniu, persiskyrimo byla, arba byla del atsiskyrimo nuo stalo bei lovos (separatio a mensa et thoro) gali buti iškelta: 1) teisme, kuris tėvynės įstatymais (lex patriae) yra kompetentingas tą bylą spręsti; 2) persiskyrimo vietos teisme, kuriam vietos įstatymais toji byla priklauso.

Tuo būdu, 5-ju str. užsieny vedusieji svetimšaliai gali iškelti persiskyrimo bylą arba tėvynės, arba gyvenamosios vietos teisme. Tačiau ši pasirinkimo teisė yra aprėžta tolesniuoju nuostatu (5 str. 3 p.), kuriuo *tėvynės jurisdikcija yra vienintelė, jei einant lex patriae, tik ši yra kompetentinga spręsti persiskyrimo klausimus*[25]). Ši pastaba yra nusileidimas lex patriae naudai. Mat, kai kurių valstybių, konvencijos dalyvių, įstatymai neleidžia savo piliečiams persiskirti užsienio teismuose arba bendrai neleidžia savo piliečiams persiskirti (k.a., Italija). Šioms valstybėms, žinoma, nepriimtina jurisdikcijos pasirinkimo sistema, nes ji prieštarauja lex patriae; kad visi konvencijos dalyviai būtų patenkinti, ir įvestas šis nuostatas (5 str. 3 p.). Tačiau konvencijos 5-jo str. paskutiniame abzace išreikštas nuostatas, palankus užsienio jurisdikcijai, būtent: juo bylą sprendžia persiskyrimo vietos teismai, kai byla negali būti iškelta kompetentingame tėvynės teisme. Čia turima galvoj numatyti vedybų konvencijos 3 str. 1 p., 5 str. 2 p. ir 6 str. 2 p. atvejai[26]), būtent: 1) kai svetimų valstybių piliečių vedybos, kurių lex patriae neleidžia del tikybi-

---

[23]) Žiūr. *Dungs*. pusl. 26.

[24]) Kaip tik persiskyrimo atvejais „Verweisungsklausel" daugiausia yra numatyta.

[25]) Čia iškeliamas lex patriae *pirmenybės* dėsnis.

[26]) Žiūr. aukščiau.

nių motyvų, yra vis delto, 3-ju str. 1 p., leidžiamos lex loci celebrationis (vedybų vietos įstatymais), ir jos yra teisėtos tik vedybų vietos valstybėje, o šiaip kitų valstybių gali būti arba nebūti pripažintos; 2) kai svetimų valstybių piliečių vedybos, 5-ju str. 2 p., sudarytos, prisilaikant lex loci nustatytos formos, nepripažįstamos tėvynėje, kurios įstatymai būtinai reikalauja tikybinės savo piliečių vedybų formos; 3) kai sudarytos konsularinės arba diplomatinės vedybos (6 str. 2 p.)[27]).

d) Sprendimų įvykdymas persiskyrimo bylose.

Konvencijos 6-sis straipsnis liečia laikinus persiskyrimo įvykdymo žygius, kuriuos gali pasiūlyti ir persiskyrimo vietos jurisdikcija, lex domicilii, kai galutinai persiskirti tėvynės įstatymai reikalauja būtinai tėvynės jurisdikcijos. Kadangi praktikos sumetimais, iškilus persiskyrimo bylai, ligi ši bus galutinai išspręsta, reikia bent kiek tolesnius vedusių santykius sutvarkyti, kad ir laikinai, tai šiuo konvencijos nuostatu leidžiama kaip tik šį reikalą atlikti užsienio jurisdikcijai. Tačiau, jos nutarimai turi būti per vienerius metus patvirtinti tėvynės jurisdikcijos, bet šių nutarimų galiojimo laikas pareina nuo lex domicilii.

Septintasis konvencijos straipsnis nustato, kad užsienio teismo sprendimas svetimšalių persiskyrimo byloj, kuri jam buvo pavesta konvencijos 5 str.[28]), turi būti pripažintas visų kitų valstybių, konvencijos dalyvių, jei tik buvo prisilaikyta konvencijos nuostatų.

Šis nuostatas tinka ir administracinės jurisdikcijos (Verwaltungsgerichtsbarkeit) išspręstoms persiskyrimo byloms, žinoma, jei tik lex patriae tokios administracinės jurisdikcijos kompetenciją šiuo klausimu pripažįsta.

8-sis konvencijos straipsnis nustato jurisdikciją vedusiems, kurie yra nevienodos pilietybės. Jų atžvilgiu yra bendri abiem įstatymai, pavyzd., gyvenamosios vietos įstatymai[29]).

III. Haagos 1905—VII—17 d. konvencija vedusių asmens bei turto santykiams sureguliuoti.[30])

Šios Konvencijos nuostatuose taip pat atsispindi ėjusi tarp lex patriae ir lex domicilii (lex fori) kova, kuri, bendrai imant, pasibaigė lex patriae naudai, tiesa, su kai kuriais nusileidimais, del grynai praktikos sumetimų, lex domicilii (fori) naudai. Ypač

---

[27]) Žiūr. tų nuostatų aukščiau padarytą juridinę analizę.
[28]) Žiūr. aukščiau.
[29]) *Dungs*, ten pat, 31—32 pusl.
[30]) Žiūr. *Bogeng* „Abkommen, betreffend den Geltungsbereich der Gesetze in Ansehung der *Unkungen* der Ehe auf die Rechte und Pflichten der Ehegatten in ihren persönlichen Beziehungen und auf das Vermögen der Ehegatten" psl. 34—39.

tatai liečia vedusiųjų asmens bei turto teisės santykiams sureguliuoti *formos klausimus*. Kai del materialinės teisės klausimų, tai jie tvarkomi tik lex patriae; tik vykdant praktikoj vedusiųjų tėvynės materialinės teisės normas jų gyvenamosios vietos valstybėje, kai tas vykdymas reikalauja specialinių priverstinių priemonių (Zwangsmassregeln), tai reikia atsižvelgti į tai, ar „lex domicilii" tokias priverstines priemones leidžia vartoti, ar ne. Šiuo atveju lex patriae materialinių teisinių normų vykdymo forma yra subordinuota lex domicilii nuostatams.[31])

Tačiau, nepaisant to nustatyto bendrojo principo, vis delto lex patriae yra duota kai kuriais atvejais pirmenybė, net ir sprendžiant formalinės teisės šios srities klausimus; tatai išreikšta pažymėtos konvencijos nuostatuose del vedybų sutarčių formos pasirinkimo.[32])

Tuo būdu, pažymėtosios Konvencijos pagrindan yra padėtas daugiausia lex patriae dėsnis; gi lex domicilii taikomas tik retais atvejais.

a) Vedusiųjų asmens teisės bei pareigos.

Vedusiųjų asmens teises bei pareigas nustato „lex patriae". Taigi, sprendžiant šį klausimą, reikia išaiškinti vedusiųjų pilietybė. Keičiant jiems savo pilietybę, reikia atsižvelgti į jųjų paskutinę pilietybę. O jeigu vedusieji yra skirtingos pilietybės, tai jiems taikomas konvencijos 9 str. nuostatas.

Tačiau, vykdant praktikoj tėvynės materialinės teisės normas, konvencijos I-ju str. 1 p., vis delto reikia atsižvelgti taip pat į „lex domicilii". Kai del vedusiųjų asmens teisių bei pareigų tikslaus apibūdinimo, tai konvencija jų visų skyrium neišžiūri; — tatai yra dalykas kiekvienos atskiros valstybės įstatymų, kurie gali jas apimti plačiau ar siauriau.[33])

b) Vedusiųjų turto santykiai.

Antrasis straipsnis nustato, kad, nėsant specialinės sutarties, vedusiųjų turto santykiai, tiek nekilnojamojo, tiek kilnojamojo turto atžvilgiu, reguliuojami vyro tėvynės įstatymų. Vedusiųjų pilietybės pakeitimas[34]) neturi įtakos jų turto santykiams.

Iš šio nuostato aiškėja lex patriae pirmenybė. Kadangi jis taikomas vedusiųjų turto santykiams ne tik kilnojamojo, bet ir nekilnojamojo turto atžvilgiu, tai tuo yra sulaužytas dėsnis „lex rei sitae", t.y. daikto vietos įstatymas, kuris, kaip žinoma, paprastai taikomas nekilnojamajam turtui privatinėj tarptautinėj teisėj; vedusiųjų nekilnojamajam turtui, kaip matome, „lex rei sitae" negali būti taikomas.

---

[31]) Žiūr. *Dungs* 49, 50 psl.
[32]) Žiūr. toliau.
[33]) Žiūr. *Bogeng*, ten pat 41 psl.

Toliau, vedybų sudarymo vietos įstatymai negali būti taikomi vedusiųjų turto santykiams, žinoma, jei tik jie nesutampa su vyro „lex patriae".

c) Vedybų sutartis.

Trečiasis konvencijos straipsnis nustato, kad vedančiųjų veiksnumas sudaryti vedybų sutartį sprendžiamas jų tėvynės įstatymais, veikusiais vedybų sudarymo metu.

Taigi, sudarant vedybų sutartis, reikia visų pirma atsižvelgti į tai, ar vedantieji — kiekvienas savo tėvynės įstatymais — turi teisę daryti tą sutartį, pavyzd., jei vienas jų yra nepilnametis, kuriam „lex patriae" neleidžia daryti vedybų sutarties. Bet jeigu „lege patriae" jie yra veiksnūs, o „lege fori" neveiksnūs, tai, žinoma, reikia atsižiūrėti tiktai į „lex patriae".

Ketvirtasis straipsnis reguliuoja vedybų sutartis, sudaromas po vedybų. Klausimas, kuriais įstatymais tokios sutartys sudaromos, sprendžiamas vedusiųjų „lex patriae". Toliau, 4 str. 2 p. nustato, kad vedusiųjų turto santykių pakeitimas, padarytas priešingai „lex patriae", neturi jokios reikšmės ir trečiųjų asmenų atžvilgiu.[35])

Penktasis konvencijos straipsnis kalba apie vedybų sutarčių turinį ir jų juridinę galią tarptautinėj plotmėj. Čia reikia atskirti vedusiųjų turto santykių sutartys, padarytos prieš vedybas, nuo tokios pat rūšies sutarčių, padarytų po vedybų. Vedybų sutarčių turiniui taikomas būtinai „lex patriae", o jų formai taikomas visai kitoks principas.[36])

Šeštasis konvencijos straipsnis ir nustato, kad formos atžvilgiu vedybų sutartis, padaryta užsieny, galioja tik tada, kai yra padaryta veikiančiais toj valstybėje (sutarties sudarymo vietos) įstatymais. Taigi, bendrasis principas sutarčių formos klausimu yra „lex fori" taikymas. Tačiau, pažymėtasis straipsnis, be to, numato tam tikras modifikacijas. Taip, vedybų sutartis formos atžvilgiu galioja ir tada, kai ji yra padaryta einant „lex patriae". Tačiau, sudaromos prieš vedybas sutarties forma turi atitikti reikalavimus įstatymų, veikiančių valstybėje, kurios piliečiu yra vienas iš susižadėjusiųjų (verlobte) vedybų sudarymo metu. Sudaromų po vedybų sutarčių forma turi atitikti įstatymus, veikiančius toj valstybėj, kurios piliečiais yra vedusieji vedybų sutarties sudarymo metu.[37])

Vadinasi, vedybų sutarčių formai gali būti taikoma: 1) „lex fori"; 2) „lex patriae" vedybų sudarymo metu; 3) „lex patriae" sutarčių sudarymo metu. Vienos ar kitos formos pasirinkimas visiškai pareina nuo susižadėjusių ar vedusių valios.

---

[34]) Turint galvoj šios konvencijos 9 str. nuostatą.
[35]) Palyg. *Dungs* ten pat 55 psl. ir *Bogeng* ten pat 46—47 p.
[36]) *Bendru* principu, padėtu visų šešių Haagos konvencijų pagrindan.
[37]) *Dungs*, ten pat 57 psl. ir *Bogeng* ten pat 49 psl.

Šiam principui pasipriešino Haagos konferencijos dalyviai, šalininkai „lex patriae" taikymo vedybų sutarčių formai. Tad teko kompromiso keliu papildyti 6 str. šiuo nuostatu: „Jeigu susižadėjusių ar vedusių „lex patriae" būtinai reikalauja, sudarant vedybų sutartis, prisilaikyti tėvynės įstatymų nustatytos formos, tai jiems neleidžiama laisvai pasirinkti „lex fori" ar „lex patriae" nustatytą formą. Tokiu atveju tenka vadovautis tiktai „lex patriae"[38]).

Pagaliau, 9-tasis konvencijos str. nustato bendrus dėsnius del klausimų, kurie gali kilti taikant konvencijos 1, 4 ir 5 str. Jie numato „lex patriae" taikymą: 1) vedusiųjų asmens santykiams (1 str.); 2) sprendžiant vedybų sutarčių sudarymo ar panaikinimo klausimą; 3) sprendžiant vedybų sutarčių turinio klausimą[39]).

IV. Haagos 1902-VI-12 konvencija mažamečių globos reikalu[40]).

Šioj konvencijoj iššiūrimi klausimai, liečiantieji mažamečių globą, kai šie nėra gyvenamosios vietos valstybės piliečiai. Ten taip pat sprendžiami klausimai, susiję su mažamečių turtu, jei tas turtas yra trečiojoje valstybėje. Pagaliau, pažymėta konvencija sureguliuoja mažamečių globos dalykus, kurie reikalauja tam tikrų, bent laikinojo pobūdžio, žygių kitoj valstybėj, nepaisant to, kad globa paskirta tėvynėje. Visi šie klausimai yra nuodugniai iššiūrėti ir vienu ar kitu būdu išspręsti[41]).

a) Bendras dėsnis — lex patriae,

Konvencijos I str. nustato, kad mažamečių globa tvarkoma jų *lex patriae.* Vadinasi, lex patriae nustato tiek materialinės, tiek formalinės mažamečių globos teisės normas. Konkrečiai kalbant, lex patriae sprendžia globėjo reikalingumą, tinkamumą bei jo paskyrimo teisėtumą ir reguliuoja globėjo teises ir pareigas, žodžiu, visus be išimties mažamečio globos reikalus[42]).

Konvencijos 2 str. nustatyta, kad, jei lex patriae neturi specialinių nuostatų gyvenančio už savo tėvynės sienų mažamečio globos reikalams sutvarkyti, tai šį reikalą tvarkyti yra kompetentingas mažamečio tėvynės—valstybės diplomatinis ar konsularinis atstovas, kuris šiuo atveju turi veikti, prisilaikydamas lex domicilii[43]).

---

[38]) Žiūr *Dungs* 57 psl.
[39]) *Dungs*, ten pat 61—62 psl.
[40]) *Dungs*, Abkommen zur Regelung der Vormundschaft über Minderjährige.
[41]) Žiūr. *Dungs*, ten pat 36—46 psl.
[42]) „ 36 psl.
[43]) Žinoma, tatai liečia mažamečio globos sutvarkymą formos atžvilgiu.

Konvencijos 3 str., pagaliau, nustato, kad, jei lex patriae mažamečio globos reikalu užsieny neturi specialinių nuostatų, o taip pat negalima pasinaudoti 2 str. numatyta vadinamąja konsularine ar diplomatine globa, tai tuo atveju reikia vadovautis *lex domicilii.*

Taigi, kaip matyti iš šių nuostatų, pirmenybę turi lex patriae tiek materialinės, tiek formalinės teisės atžvilgiu. Lex domicilii veikia tik formos atžvilgiu konvencijos 2 str. numatytu atveju, o visais atžvilgiais 3 str. numatytu *išimtiniu* atveju[44]). Šiaip veikia lex patriae.

Tatai matyti ir iš konvencijos 5 str. nuostato, kuriuo, visais atvejais, tiek laiką, tiek pagrindus skirti globą ar ją panaikinti sprendžia mažamečių *lex patriae.*

b) Lex domicilii taikymas išimtiniais atvejais.

Be jau anksčiau nurodytų išimtinių atvejų[45]), konvencijos 7 str. dar nustatoma, kad, skubiam reikalui esant, mažamečio svetimšalio gyvenamosios vietos kompetentingos įstaigos turi teisę imtis reikalingų priemonių jo asmens bei turto interesams apsaugoti.

Toliau, konvencijos 8 str. nustato, kad, kilus reikalui paskirti globą mažamečiui svetimšaliui, jo gyvenamosios vietos įstaigos turi apie tai pranešti atitinkamoms įstaigoms tos valstybės, kurios pilietis yra mažametis. Į tą pranešimą tėvynės įstaigos turi neatidėliodamos atsakyti gyvenamos vietos įstaigoms: ar tėvynėj globa mažamečiui yra paskirta ar ne[46]).

Tik gavusios atsakymą arba negavusios jokio atsakymo, mažamečio gyvenamosios vietos įstaigos gali pasinaudoti tais konvencijos nuostatais, kurie leidžia paskirti globą mažamečiui pagal lex domicilii. Tuo būdu, mes matome, kad lex domicilii gali būti taikomas mažamečių svetimšalių globos reikalui išimtiniais atvejais[47]).

V Haagos 1905-VII-17 d. Konvencija del neveiksnumo paskelbimo ir kitų tos rūšies dalykų[48]).

Šioj Konvencijoj sureguliuojami kolizijos normų klausimai, susiję su paskyrimu globos asmenims, kurių veiksnumas yra apribotas. Čia turima galvoje tie atvejai, kai asmuo formaliai

[44]) Bet ir šiuo atsitikimu, kaip matyt iš konvencijos 5 str., globos pradžią ir jos pabaigą nustato lex patriae.

[45]) Konvencijos 3 str.

[46]) 8 str. 2 p.

[47]) t.y., tik tada, kai mažamečio tėvynės įstaigos, nepaisydamos raginimų, galutinai atsisako nuo intervencijos,

[48]) *Dungs.* ten pat, Abkommen über die Entmündigung und gleichartige Fürsagormassregeln, 66—85 psl.

skelbiamas neveiksniu, pavyzdžiui, del silpno proto arba beprotystės, arba del turto iškleidimo, ar girtuokliavimo[49]).

Šios globos paskyrimo dalykai yra pažymėtoje konvencijoje gan plačiai išspręsti, net išeinant iš kiekvienos valstybės atskirų atitinkamų įstatymų siaurų ribų[50]).

Pažymėtoje Konvencijoje skyrium reguliuojami šie klausimai: 1) neveiksnumo paskelbimas ir 2) globos paskyrimas. Vadinasi, visų pirma turi būti nustatyta, kuriais atvejais ir kuriomis aplinkybėmis bei sąlygomis ir, pagaliau, kuriais įstatymais neveiksnumas paskelbiamas, arba globos reikalingumo klausimas sprendžiamas.

Sprendžiant globos paskyrimo klausimą, tenka susidurti ne tik su materialinės teisės normomis, bet ir su jurisdikcijos klausimu, t. y., kurios valstybės jurisdikcija (tėvynės ar gyvenamosios vietos) yra kompetetinga tą reikalą sutvarkyti. Pagaliau, lieka dar sureguliuoti klausimą del pripažinimo gyvenamosios vietos teismo įstaigų padaryto nutarimo ar kitų tam tikrų žygių, tiek neveiksnaus asmens tėvynėje, tiek kitose prie pažymėtos Haagos Konvencijos prisidėjusiose valstybėse[51]).

Bendru principu[52]), lex patriae turi pirmenybę prieš lex domicilii ir tėvynės jurisdikcija — prieš gyvenamosios vietos jurisdikciją; tačiau, lex domicilii taikymas bei gyvenamosios vietos jurisdikcijos kompetentingumas yra taip pat leidžiamas išimtiniais atvejais.

a) Neveiksnumo (Entmuendigung) paskelbimas.

Konvencijos I str. nustato bendrą dėsnį, būtent: neveiksnumo paskelbimo klausimą reguliuoja lex patriae[53]).

Antrasis Konvencijos str. toliau nustato, kad paskelbti kurį asmenį neveiksniu gali tik įstaigos tos valstybės, kurios pilietis tas asmuo yra. Ir globa paskiriama šiais atvejais tik lex patriae[54]).

Tai yra *bendrieji nuostatai.* Konvencijos 3, 4, 5, 6, 7 str. str. reguliuoja neveiksnumo paskelbimo atvejus, sąlygas bei būdą. 3 str. nustatyta, kad, kitos valstybės piliečiui atsidūrus užsienio valstybėje[55]) tokioj padėty, kad lex patriae reikalauja paskelbti jį neveiksniu, tai gyvenamosios vietos valstybės kompetentingos įstaigos turi teisę imtis reikalingų laikinų priemonių tam asmeniui bei jo turtui apsaugoti. Tačiau, apie tai turi būti neatidėlio-

---

[49]) Žiūr. Dungs 66 psl.
[50]) Dungs, ten pat 66 psl.
[51]) Žiūr. toliau.
[52]) Čia turima galvoj tik prisidėjusią prie šios Konvencijos valstybę.
[53]) Žiūr. *Dungs* 67 psl.
[54]) Tuo būdu, gyvenamosios vietos įstaigos prieš lex patriae taikymą negali prieštarauti, net jei tai ir yra nesuderinama su gyvenamosios vietos valstybės „ordre public", t. y. jos moraliniais bei teisiniais pradais.
[55]) t. y., tik prisidėjusioj prie šios Konvencijos valstybėj.

jant pranešta vyriausybei tos valstybės, kurios pilietis skelbiamas neveiksniu, ir jei vietos kompetentingos įstaigos gauna iš tėvynės įstaigų atsakymą, jog reikalingi žygiai yra padaryti arba to piliečio teisinė padėtis yra sureguliuota, tai gyvenamosios vietos įstaigų padaryti žygiai panaikinami.

4 str. uždedama gyvenamosios vietos valstybės įstaigoms tam tikra pareiga pranešti tėvynės įstaigoms apie paskelbto neveiksniu piliečio padėtį ir pasiūlyti imtis reikalingų priemonių.

Visi tie pranešimai, konvencijos 5 straipsniu, daromi *diplomatiniu keliu*, jei tik atitinkamos valstybės nėra susitarusios, kad jų įstaigos betarpiškai susisiektų[56]).

Tačiau, gyvenamosios vietos įstaigos, nepaisydamos jų padarytų 3 str. numatytų laikinų žygių[57]), turi susilaikyti nuo galutinio globos reikalo išsprendimo. Tik tuo atveju, kai tėvynės įstaigos nenori „intervenuoti" arba neatsako per 6 mėnesius, gyvenamosios vietos įstaigos gali išspręsti neveiksnumo paskelbimo klausimą[58]).

Kai šie klausimai yra jau išspręsti, tai tenka dar atsakyti, ar pagrindas skelbti neveiksniu turi būti numatytas lex patriae ar lex domicilii. Konvencijos 7 str. šis reikalas išspręstas, prisilaikant vadinamosios *kumuliacijos sistemos*[59]). Tai reiškia, kad šiuo atveju turi būti atsižvelgta tiek į lex patriae, tiek į lex domicilii nuostatus.

b) Globos skyrimas.

Globos skyrimą asmeniui, užsieny paskelbtam neveiksniu, reguliuoja Konvencijos 8, 9, 10, 11, 12, 13, ir 14 str. str. Čią gali būti taikomas ir lex domicilii, kiek tat liečia asmens priežiūrą bei jo turto saugojimą, bet jei šis klausimas yra lex patriae kitu būdu tvarkomas, tai turi būti atsižvelgta į tėvynės įstatymus[60]).

Kai del globos skyrimo bei jo pasekmių pripažinimo visose prie konvencijos prisidėjusiose valstybėse, tai konvencijos 9 str. šis klausimas išspręstas teigiamai; žinoma, jei tik, paskelbiant neveiksniu, buvo prisilaikyta visų konvencijos nuostatų[61]).

Tačiau, konvencijos 11 str. tėvynės įstaigoms suteikia teisę vietos įstaigų paskirtą globą panaikinti, jei tik lex patriae tatai numato; ir gyvenamosios vietos kompetentingos įstaigos, paskyrusios globą, gali ją nuimti del lex patriae ar lex domicilii numatytų pagrindų[62]).

---

[56]) *Dungs*, ten pat 72 psl.
[57]) Konvencijos 6 str.
[58]) Konvencijos 6 str. 2 p.
[59]) Žiūr. aukščiau juridinį analizą Konvencijos del persiskyrimo dalykų.
[60]) *Dungs*, ten pat 75 psl.
[61]) Žiūr. aukščiau.
[62]) Konvencijos 11 str. 1 ir 3 p. p.

Konvencijos 12 ir 13 str. str. nustato, kad globos paskyrimas liečia tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį globojamojo turtą[63]), o skiriama globa liečia visus tuos atvejus, kai skelbiamo neveiksniu asmens veikimas yra apriežtas[64]).

VI. Haagos 1905-VII-17 d. konvencija del civilinio proceso[65]).

Šios konvencijos nuostatų pagrindan, kaip matyti iš tolesnio išžiūrėjimo, buvo padėtas lex patriae dėsnis su kai kuriomis išimtimis lex domicilii (fori) naudai; tačiau, tokių išimtinių atsitikimų yra visai nedaug.

a) Teismo pagalba civilinėse bylose.

Konvencijos 1 str. 1, 2 ir 3 posm. nustato, kad civilinėse ir prekybos bylose, kai vienas iš bylininkų gyvena nuolat užsieny, t. y., antrosios susitariančios valstybės teritorijoje, visokie, šias bylas liečią, raštai įteikiami bylininkui *diplomatiniu keliu*, lex patriae nustatytąja tvarka.

Konvencijos 1 str. 4 p., nepaisydamas šio bendro nuostato, leidžia dviem susitariančiom valstybėm nustatyti, kad civilinėse ir prekybos bylose raštai būtų įteikiami bylininkams abiejų valstybių atitinkamų įstaigų betarpiškai. Toks betarpiškas susisiekimas yra patogesnis ir paprastesnis. Bet ir šiuo atveju įstaigos, įteikdamos raštus, turi vadovautis lex patriae.

Konvencijos 8—16 str. str. nuostatai smulkiai nustato teismo pagalbos tvarką, plačiąja to žodžio prasme. Čia turima galvoj tie atvejai, kai vienos valstybės teismo įstaiga kreipiasi į antrosios kompetentingą įstaigą, prašydama jau ne raštus įteikti, o tam tikras teismo funkcijas atlikti, k. a., liudytojus ir šalis išklausinėti, prisaikinti, parodymus užfiksuoti ir kt.

Toks reikalingumas gali labai dažnai kilti teismų praktikoje, kai vienas iš bylininkų gyvena užsieny ir negali atvykti į teismo posėdį, arba kai liudytojai gyvena užsieny, ir jų parodymai yra svarbūs. Šiais atvejais nėra kito kelio, kaip tik kreiptis į antrosios valstybės kompetentingą įstaigą, prašant ją šį reikalą atlikti. Šiuos veiksmus prašomoji valstybė atlieka *pagal lex patriae*[66]).

Konvencijos 11 str. numato, kad prašomoji įstaiga, vykdydama teismo pagalbos prašymą, turi vartoti tas pat priverstines priemones, kurias ji paprastai vartoja savo teismo bylose; tuo būdu, čia taikomas lex patriae[67]).

---

[63]) 12 str.
[64]) 13 str.
[65]) *Dungs* Abkommen über den Zivilprozess, 85—114 psl.
[66]) Žiur. *Bogeng*, Internationales Privat- und Zivilprozessrecht 125—127 psl.
[67]) *Bogeng*, ten pat 134 psl.

Konvencijos 14 str. nustato aukščiau pažymėtų prašymų vykdymo formą. Tie prašymai vykdomi *prašančiosios* valstybės įstatymų nustatytąja forma, t. y., lege domicilii (fori). Tačiau, nepaisant šios pirmenybės lex fori naudai, 14 str. 2 p. numato tam tikrą išimtį lex patriae naudai, būtent: prašančios įstaigos prašymas laikytis tam tikros formos turi būti patenkintas, kai ši forma neprieštarauja prašomosios valstybės įstatymams[68]).

Cautio judicatum solvi klausimas.

Konvencijos 19 straipsny yra daug praktikai svarbių nuostatų, išsprendžiančių tuos neaiškumus arba abejojimus, kurie gali kilti, reguliuojant cautio judicatum solvi klausimą. Visų pirma nustatoma, kad sprendimai del išlaidų išieškojimo skelbiami vykdytinais, neišklausinėjus bylininkų. Tačiau, sprendimo vykdymu arba jo pripažinimu vykdytinu nepaliečiama sprendimo vykdymo vietoj gyvenančio bylininko teisė paskiau ieškoti nuostolių tos valstybės įstatymais, kurios teritorijoje sprendimas vykdomas, t. y. lege patriae.

Be to, 19 str. nustato spendimų del išlaidų vykdymo tvarką; kompetentinga antros šalies įstaiga, gavusi prašymą vykdyti sprendimą, visų pirma turi patikrinti, ar sprendimo išrašas atitinka tos šalies, kurioje jis padarytas, įstatymų reikalaujamas sąlygas, t. y. lege patriae.

Toliau, dar turi būti patikrinta, ar tos šalies įstatymais sprendimas yra įsiteisėjęs. Tai įrodyti pakanka kompetentingos prašančios valstybės įstaigos atitinkamo liudijimo, kuris turi būti pridėtas prie prašymo drauge su svarbiausia sprendimo dalimi; tuo būdu, ir šį klausimą sprendžia lex patriae*).

G. Rutenbergas

---

[68]) *Bogeng*, ten pat 137 psl.

*) Bendra išvada iškeltu klausimu, išeinanti iš visų šešių Haagos konvencijų juridinės analizės, bus padaryta kitame „Teisės" N-je, ten pat bus nurodyta literatūra ir šaltiniai.

Kai kurios pastabos del Haagos Tribunolo sprendimo mūsų byloje su lenkais.

Haagos Tribunolo patariamoji nuomonė Lietuvos ir Lenkijos susisiekimo bei tranzito byloj turi, be abejo, didelės reikšmės ne vien tik moralinio—politinio pobūdžio, bet ir tarptautinės teisės atžvilgiu. Vilniaus problemos tolesnei eigai Haagos Tribunolo padaryta išvada šiuo atskiru klausimu[1]) turės nemažos svarbos.

Štai kodel būtų naudinga čia padaryti trumpą Haagos Tribunolo patariamosios nuomonės *motyvų juridinį įvertinimą.*[2])

Kaip žinoma, savo 1931 m. sausio 24 d. nutarimu Tautų Sąjungos Taryba prašė Nuolatinį Tarptautinio Teisingumo Teismą pareikšti pakto 14 straipsniu patariamąją nuomonę[3]) šiuo klausimu: „Ar veikiantieji tarptautiniai pasižadėjimai esančiomis aplinkybėmis įpareigoja Lietuvą, ir teigiamo atsakymo atveju, kuriomis sąlygomis imtis reikalingų priemonių trafikui arba kai kurioms jo rūšims Lentvaravo—Kaišiadorių geležinkelio linijos ruožu atidaryti?"

Į šį klausimą Haagos Tribunolas 1931 spalių 15 d. vienu balsu yra pareiškęs tokią savo nuomonę: „veikiantieji tarptautiniai pasižadėjimai neįpareigoja Lietuvos dabartinėmis aplinkybėmis imtis reikalingų priemonių trafikui arba kai kurioms trafiko kategorijoms Lentvaravo—Kaišiadorių geležinkelio ruožu atidaryti."

Tačiau, čia kyla klausimas, iš kurių motyvų išeinant, Haagos Tribunolo buvo prieita ši Lietuvai palanki išvada: ar buvo

---

[1]) Mat, susisiekimo ir tranzito su Lenkija klausimas yra savo rūšies „atskiras klausimas" Vilniaus byloje: čia yra analogija su atskirais klausimais Civ. procese.

[2]) Politinis Haagos Tribunolo sprendimo įvertinimas čia mums visiškai nerūpi; be to, toks įvertinimas jau buvo mūsų spaudos (ypač „Lietuvos Aido" N N 235, 236, 237 1931 m.) padarytas.

[3]) Čia turima galvoj T. S. pakto 14 str., kuriuo T. S Taryba turi teisę atsiklausti ar paprašyti patariamosios nuomonės, net šalim nesutikus.

visiškai priimtos dėmesin Lietuvos tezės[4]) šiuo reikalu, ar Haagos Teismas kitokiais motyvais vadovavosi. Šio klausimo išžiūrėjimas yra mums itin svarbus, ypač atsižvelgiant į tai, kiek Tarptautinio Teismo patariamoji nuomonė duoda Lietuvai juridinių argumentų Vilniaus byloje.

I.

Kaip matyt iš Haagos Tribunolo sprendimo motyvų, jis jau iš pat pradžios aprėžė savo uždavinį, pasakęs, kad nors „Lietuvos atstovai pareiškė Teisme, jog Lietuva del savo dabartinių santykių su Lenkija ir nemananti atnaujinti savo teritorijoj Lentvar.—Kaišiadorių gel. linijos, ir šitą elgesį ji aiškinanti, kaip taikingas represalijas, ir, be to, ji mananti, jog turinti teisę taip elgtis, kol Vilniaus ir gretimos teritorijos priklausomybės klausimas nebus išspręstas arbitražo keliu arba nutarimu Teismo, kurį prašytų abi suinteresuotos vyriausybės, — vis delto klausimas, ar Lietuva turi teisę taikyti represalijas, laikydama Lentvaravo—Kaišiadorių geležinkelio liniją neveikiančią, gali būti sprendžiamas, jei tik bus įrodyta, jog veikiantieji tarptautiniai pasižadėjimai įpareigoja Lietuvą atnaujinti trafiką pažymėta linija. Jei Teismas nutars, kad Lietuva neturi šitokių tarptautinių pareigų, tai argumentas iš tariamosios teisės taikyti taikingas represalijas nustos reikšmės." Padarius šį įvadą, Haagos Teismui visų pirma teko pasisakyti, ar, bendrai, esama tarptautinių pasižadėjimų, kurie galėtų įpareigoti Lietuvą „imtis priemonių, reikalingų trafikui Lentvaravo—Kaišiadorių geležinkelio liniją atidaryti.

Kadangi T. Sąjungos konsultatyvinė ir techninė susisiekimo bei tranzito komisija nurodė, jog pažymėtoji pareiga Lietuvai yra uždėta T. Sąjungos pakto 23 (e) straipsnio ir 1924 metų gegužės 8 d. Klaipėdos Konvencijos,[5]) o Lenkija, be to, dar nurodė į T. Sąjungos 1927 m. gruodžio 10 d. rezoliuciją,[6]) iš kurios taip pat galima išvesti tą pareigą Lietuvai, tai Haagos Tribunolas juridiškai išanalizavo skyrium kiekvieną tų tariamųjų pareigų.

II. T. Sąjungos Tarybos 1927 m. gruodžio 10 d. rezoliucijos analizė.

Šios T. Sąjungos Tarybos rezoliucijos daly, kuri turi reikšmės šiai bylai,[7]) pasakyta šitaip:

„Tautų Sąjungos Taryba, pareikšdama, kad karo padėtis dviejų Sąjungos narių tarpe nėra suderinama su pakto dvasia bei raide, kuriomis Lietuva ir Lenkija yra surištos;

---

[4]) Žiūr. Lietuvos vyriausybės exposé Haagos Tribunolui (Lietuvių—lenkų byla del tranzito Nemuno upynu ir Kaišiadorių—Lentvaravo geležinkelio ruožu. Užsienių Reikalų M-jos leidimas 68—141 ir 177—179 p. p.)

[5]) Žiūr. konsultatyvinės bei techninės susisiekimo ir tranzito komisijos 1930-IX-4 d. pateiktą T. S. Tarybai raportą.

[6]) Žiūr. Lenkijos vyriausybės exposé Haagos Tribunolui.

[7]) Žiūr. T. Sąjungos Document C. 645. 1927.

Ima dėmesin Lietuvos atstovo iškilmingus pareiškimus, kad Lietuva nesitaria esanti karo padėty su Lenkija, ir kad todel tarp abiejų šalių esanti taika;

Ima dėmesin Lenkijos atstovo iškilmingus pareiškimus, kad Lenkijos respublika pripažįsta ir visiškai gerbia Lietuvos Respublikos politinę nepriklausomybę ir teritorijos integralumą;

Rekomenduoja abiem vyriausybėm kogreičiausiai pradėti tiesiogines derybas užmegsti tokiems santykiams, kurie laiduotų tarp abiejų kaimyninių valstybių „gerą susipratimą..., nuo kurio pareina taika; . . . . . Taryba pareiškia, kad šioji rezoliucija nieku nepaveikia tų klausimų, kurių atžvilgiu abi Vyriausybės turi skirtingų pažiūrų."

Haagos Tribunolas šioj rezoliucijoj neįžiūrėjo Lietuvai uždedamos pareigos atidaryti Lentvaravo—Kaišiadorių liniją, nes nors „iš tiesų, prisilaikant Tarybos rezoliucijos galima manyti, kad abiejų vyriausybių pasižadėjimas liečia ne tik derybų pradžią, bet ir jų tęsimą, kol nebus galutinai susitarta, ir atrodo, kad ir Taryba per savo paskesnius susirinkimus[8]) laikėsi tokios pat pažiūros, — tačiau, pasižadėjimas derėtis dar neimplikuoja susitarimo ir iš to negalima išvesti Lietuvos pareigos sudaryti administratyvinio ir technikinio pobūdžio sutartis del Lentvaravo —Kaišiadorių linijos atnaujinimo". Neišvedęs iš šios rezoliucijos jokios pareigos Lietuvai susitarti su Lenkija, Haagos Tribunolas pareiškė galutinę savo nuomonę, kad iš to, jog abi suinteresuotos vyriausybės priėmė 1927 metų gruodžio 10 d. rezoliuciją, nėra pagrindo daryti išvadą, kad ji implikuoja Lietuvos pareigą atnaujinti pažymėtą liniją ir atidaryti trafiką.

Tuo būdu, Haagos Tribunolas pasitenkino iššiūrėjęs vien tik šios rezoliucijos dalį ir laikė visiškai nereikalinga iššiūrėti rezoliucijos paskutinį punktą, kuriame pasakyta, kad „ji (t. y., rezoliucija) nieku nepaveikia tų klausimų, kurių atžvilgiu abi vyriausybės turi skirtingų pažiūrų". Lenkija savo „exposé", pateiktame Tribunolui, šią rezoliucijos vietą aiškino savo naudai, būtent, kad „priimta Tarybos 1927 m. gruodžio 10 d. rezoliucija, Lenkija ir Lietuva pasižadėjusios susitarti dabartinėmis aplinkybėmis, t. y. neatsižvelgdamos į klausimus, kurių atžvilgiu abi vyriausybės turi skirtingų pažiūrų"[9]). Lietuva šią lenkų pažiūrą atrėmė pabrėždama, kad „Lietuvos vyriausybė aiškina 1927. XII. 10 d. rezoliucijos paskutinio skirsnio rezervą ta prasme, kad jis neverčia jos padaryti sutarties, kuri, jos nuomone, pakeistų politiką, kurią ji tarias turinti praktikuoti Lenkijos atžvilgiu"[10]).

---

[8]) Čia, matyt, Haagos Tribunolas turėjo galvoj T. S. Tarybos 1928 m. gruodžio 14 d. Lugano posėdžio rezoliuciją.

[9]) Žiūr. 4 pastaboj nurodytą šaltinį (U. R. M-jos dokumentų rinkinį 163 p.)

[10]) Žiūr. 4 pastaboj nurodytą šaltinį (U. R. M-jos dokumentų rinkinį 181 p.)

Kad Haagos Tarptautinis Teismas tiesiog ir nepasisakė, katros šalies argumentai yra teisingi, tačiau *netiesioginiu būdu*, t. y. savo *galutiniu* pažymėtos rezoliucijos neigiamu *įvertinimu*, aprobavo mūsų tezę.

III. Klaipėdos Konvencijos III priedo 3 str. analizė.

Klaipėdos konvencijos III priedo 3 straipsnyje pasakyta: „Lietuvos vyriausybė patikrins laisvą tranzitą jūromis, vandens keliais ir geležinkeliais transportams iš ir į Klaipėdos teritoriją arba tranzitu per tą teritoriją, pritaikydama tam reikalui taisykles, kurios nustatytos Barcelonos Konferencijoje 1921 metų balandžio 14—20 d. Tranzito Laisvės Statute ir Konvencijoje..."

Haagos Tribunolas visų pirma pabrėžė, kad Barcelonos statutas, į kurį nurodo Klaipėdos konvencija ir kuris šiose ribose yra taikomas Lietuvai, savo 2 straipsniu nustato dėsnį, kad susitariančios valstybės „lengvins laisvą tranzitą geležinkeliais ir vandens keliais — veikiančiomis linijomis, pritaikytomis tarptautiniam tranzitui". Todel reikia išspręsti klausimas, ar Lentvaravo — Kaišiadorių kelio ruožas veikia. Pateiktame Teismui klausime yra nustatyta, kad kelias nuveikia, nes jei jis veiktų, tai nebūtų ginčo del trafiko atidarymo. Bet ar galima pasakyti, kad visas geležinkelis, kurio dalis yra pažymėtasis ruožas, veiktų, jei to ruožo ir nebūtų? Į šį klausimą Haagos Tribunolas atsakė, kad tatai tikrai perdaug subtili distinkcija, kad ją galima būtų priimti, ypač turint galvoj, jog klausimas, pateiktas Teismui, liečia vien tik Lentvaravo — Kaišiadorių ruožą. Išžiūrėjęs šį klausimą ir konstatavęs, jog pažymėto kelio ruožas nėra pritaikytas tarptautiniam tranzitui, kaip tat reikalauja Barcelonos konvencijos 2 str, Haagos Tribunolas pasisakė, kad negalima remtis nei Klaipėdos konvencija, nei Barcelonos statutu, į kurį nurodoma, kaip į pagrindą uždėti Lietuvos Vyriausybei pareigą atidaryti Lentvaravo — Kaišiadorių kelią tarptautiniam susisiekimui. Kai del Klaipėdos konvencijos III priedo 3 straipsnio paskutinio skirsnio, kuriuo Lietuvos Vyriausybė pasižadėjo „leisti ir duoti visų lengvatų trafikui upe, einančiam į ir iš Klaipėdos uosto, kaip lygiai ir pačiame uoste, ir netaikyti tam trafikui, del dabartinių politikos santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos, nustatymų, numatytų Barcelonos del tranzito laisvės statuto 7 ir 8 straipsniuose ir Barcelonos rekomendacijų del uostų režimo 13 straipsny," — tai ši dispozicija taikoma vien vandens keliams, o ne geležinkeliams.

Kai del geležinkelių, kurie veiktų ar interesuotų Klaipėdos uostą, tai, Haagos Tribunolo nuomone, reikia atsižvelgti į esančius tarp Lietuvos ir Lenkijos politinius santykius, ir aišku, jog tiktai del šio motyvo Lietuva nesutiko, kaip kad del vandens kelių, taikyti kai kurias varžančias priemones trafiko laisvei.

Iš to, kad Klaipėdos konvencija įsakmiai draudžia Lietuvai taikyti Barcelonos statuto 7 straipsnį tranzito laisvei vandens keliais, aišku, jog jai yra leidžiama šį straipsnį taikyti geležinkeliams, kuriais suinteresuota Klaipėdos teritorija. Vadinasi, jei net Lentvaravo—Kaišiadorių ruožas veiktų ir prisidėtų prie Klaipėdos trafiko, tai Lietuva turėtų teisę atsisakyti atidaryti šį ruožą trafikui arba kai kurioms trafiko kategorijoms, turint galvoj svarbius įvykius, liečiančius jos saugumą arba jos gyvybės interesus. Štai kodel Haagos Tribunolas priėjo išvadą, kad ir šiuo atveju Klaipėdos konvencijoj nėra nieko, kas įpareigotų Lietuvą atidaryti liniją ir tosios linijos ruože trafiką. Toksai Haagos Tribunolo Klaipėdos konvencijos ir Barcelonos statuto aiškinimas (išskyrus ispanų teisėjo Altamiro atskirą nuomonę) visai sutampa su Lietuvos vyriausybės teze.[11])

IV. Tautų Sąjungos pakto 23 (e) str. analizė.

Haagos Tribunolas, matyt, norėjo žūt-būt išvengti pasisakyti del Lietuvos teisės taikyti taikingas represalijas, kad tuo būdu nepaliestų Vilniaus ginčo esminių klausimų,

Jei įvertinant T. S. Tarybos 1927. XII. 10 rezoliucijos ir Klaipėdos konvencijos III priedėlio 3 str. juridinę reikšmę dar galima buvo susilaikyti nuo represalijų klausimo palietimo, tai to negalima pasakyti, įvertinant T. Sąjungos pakto 23 str.

Šis str. (e) štai ką nustato: Laikydamiesi esančių ar tų, kurios bus vėliau sudarytos, tarptautinių konvencijų dėsnių ir derindamiesi prie jų, Sąjungos nariai:...

e) darys reikalingų veiksmų susisiekimo bei tranzito laisvei laiduoti ir išlaikyti, o taip pat teisingai elgtis su visų Tautų Sąjungos narių prekyba, atsižvelgdami į specijalinius 1914—1918 m. karo sunaikintų kraštų reikalus.

Del šių nuostatų Haagos Tribunolas štai kaip pasisakė:

„Reikia pabrėžti, kad pakto 23 (e) straipsnis, vis tiek kokie būtų pasižadėjimai, privalomi valstybėms, Tautų Sąjungos nariams, neuždeda ypatingų pareigų toms valstybėms atidaryti tam tikrus susisiekimo kelius." Mat, pasak Haagos Tribunolo, šiuo atveju specifinės pareigos tegali kilti iš „dabartiniu metu esančių arba būsiančių tarptautinių sutarčių" ir, būtent, „iš bendrų konvencijų, prie kurių kitos valstybės galėtų paskiau prisidėti", kaip at yra pasakyta Barcelonos tranzito laisvės konvencijos įžangoj. Jei šis aiškinimas yra tikras, tai negalima iš bendro pobūdžio dėsnio, kuris išreikštas pakto 23 (e) straipsnyje, išvesti Lietuvos pareigą atidaryti tarptautinį trafiką arba trafiko dalį Lentvaravo—Kaišiadorių ruožu; ši prievolė tegalėtų kilti iš specialinio susitarimo. Taip interpretuoja Tarptautinis Teismas T. S. pakto 23 str.

[11]) Žiūr. Lietuvos vyriausybės exposé Haagos Tribunolui, ten pat 145—150 psl., ir palyg. Lenkų exposé išreikštą priešingą nuomonę 210—217 psl.

Tačiau toks Haagos Tribunolo T. Sąjungos pakto 23 (e) str. siauras aiškinimas vargu bau atitinka tiek T. S. pakto esminę idėją bei dvasią, tiek tarptautinę teisę.

Visai teisingai Lietuvos vyriausybė savo „exposé"[12]) sako, kad ji neneigianti, jog specialiniai valstybių interesai tam tikrais atvejais turi nusilenkti visuotiniam tarptautinės bendruomenės interesui, tačiau ji pripažįstanti šią tezę tik su ta sąlyga, kad paminėta visuotinio intereso viršenybė kiekvieną kartą būtų aiškiai įrodyta. Ši sąlyga šiuo atveju nėra išpildyta. Jei specialinis Lietuvos interesas kam nors atrodo esąs konjukte su kalbamu visuotinio susisiekimo laisvės interesu, tai jis (Lietuvos interesas) neabejotinai sutampa su kitu tarptautinės bendruomenės *aukštesniu, negu susisiekimo laisvės*[13]), interesu, būtent: *interesu, kad visi bendruomenės nariai saugotų tautų teisės taisykles.* Lietuvos vyriausybei atrodo, kad šis interesas turįs būti visų pirma saugojamas. Savo tezei sustiprinti, Lietuva remiasi T. S. pakto įžanga (präaembl.), kurioje štai kas pasakyta: „Aukštosios susitariančios šalys, turėdamos galvoj, kad Tautų bendradarbiavimui plėsti ir joms taikai bei saugumui patikrinti svarbu yra: pasižadėti nesiimti karo, palaikyti viešai tarptautinius santykius, pagrįstus teisingumu ir garbe, griežtai laikytis tarptautinės teisės preskripcijų, kurios nuo šio laiko yra laikomos efektyvaus vyriausybių elgesio taisykle, įgyvendinti teisingumą ir uoliai saugoti visas einančias iš sutarčių pareigas organizuotų tautų tarpusavio santykiuose, — priima šį paktą, kuriuo įsteigiama T. Sąjunga". Tuo būdu, Lietuva prieina išvadą, „kad visų T. Sąjungos narių bendrų pareigų — pareigų, sužymėtų pirmame pakto puslapyje — saugojimas turi būti visų pakto straipsnių bazė. Todel Lietuva nelaikanti savęs priversta plėsti pakto 23 (e) straipsny pažymėtą programą, jei T. Sąjunga nesiima priemonių priversti Lenkiją suderinti savo elgimąsi Lietuvos atžvilgiu su kilniais principais, sužymėtais pakto įžangoj".[14])

Ši Lietuvos tezė yra gerai išplėsta ir pagrįsta tarptautinės teisės primatu prieš atskirų valstybių interesus; jei norima tą tarptautinės teisės primatą taikyti Lietuvai, kaip tat reikalauja T. Sąjungos pakto 23 (e) str., tai visų pirma tarptautinė bendruomenė, šiuo atveju T. Sąjunga, turėtų, pasiremdama savo pakto įžangoj išreikštais bendrais dėsniais, pareikalauti iš Lenkijos, kad ši įvykdytų Suvalkų sutartį.[15]) Kol tat nėra padaryta, Lietuva turi teisę atsisakyti vykdyti T. S. pakto 23 (e) str. išreikštus tranzito bei susisiekimo laisvės principus.

---

[12])Ten pat 150—151 psl.

[13])Mano pabraukta.

[14]) Ten pat 151 psl.

[15]) Kas išeina iš pakto įžangoj minėtos visiems T. Sąjungos nariams uždedamos pareigos „uoliai saugoti visas einančias iš sutarčių pareigas organizuotų tautų tarpusavio santykiuose".

Tokią teisingą išvadą priėjo savo atskira nuomone Haagos Tribunolo teisėjas p. *Anzilotti*, kuris, šiaip sutikdamas visai su Teismo išvadomis, dar pareiškė, jog Teismo motyvai, kiek jie liečia Tautų Sąjungos pakto 23 (e) straipsnį, nėra pakankami joms pateisinti. Jo nuomone, tikrasis klausimas, pateiktas Teismui, visai neturįs tikslo išaiškinti, ar Lietuva yra įpareigota atidaryti trafikui tam tikrą nustatytą liniją; esą tuo klausimu greičiau norima išaiškinti, ar Lietuva gali atsisakyti turėti geležinkelių susisiekimą su Lenkija. Aišku, kad visos geležinkelio linijos, kurios tiesiog jungia Lietuvą su Lenkija, yra nutrauktos, ir jei Taryba užklausė tik del Lentvaravo—Kaišiadorių linijos, tai vien del to, kad ši linija yra vienintelė, kuri turi didelės ekonominės svarbos. Tik „esančios aplinkybės", pažymėtos klausime ir kurios, aiškus dalykas, yra susijusios su dabartiniais abiejų kraštų politiniais santykiais, galinčios pateisinti Lietuvos poziciją, kuri šiaip negalėtų būti suderinta su Tautų Sąjungos nario pareigomis ir, be to, su įvairiais pasižadėjimais, kurie dabartinėmis aplinkybėmis, rodos, išeina iš pakto 23 (e) straipsnio."[16])

V.

Iš čia pasakyto matyt, kad Haagos Tribunolo motyvų, liečiančių T. S. pakto 23 (e) str. aiškinimą, negalima laikyti vykusiais. Tokiu siauru to str. aiškinimu iš dalies suduotas smūgis tarptautinės teisės ir T. S. pakto bendriems dėsniams, kuriais, *normalinėmis aplinkybėmis* susisiekimo ir tranzito laisvės norma, tam tikra prasme, aprėžia valstybių veikimo laisvę[17]). Jei atskirų valstybių valia šiuo atžvilgiu nebūtų suvaržyta, tai juoba negalima būtų ją suvaržyti del išeinančių iš svarbiausio T. Sąjungos uždavinio — taikos saugojimo — vykdymo, valstybėms uždedamų, pareigų, kurios bendrais principais išreikštos pakto įžangoj. Štai kodel Haagos Tribunolas, tarptautinės teisės bei teisingumo saugotojas, galėjo padaryti savo išvadą del Lentvaravo — Kaišedorių linijos, išeidamas ne iš T. S. pakto 23 str., o iš dabartinių nenormalinių santykių, esančių tarp Lietuvos bei Lenkijos ir susidariusių sąryšy su Lenkijos tarptautiniu nusikaltimu, t. y. 1920 m. spalių mėn. 9 d. Želigovskio okupavimu Vilniaus krašto.

Haagos Tribunolas, nors savo rezoliucijoj mini „dabartines aplinkybes", tačiau motyvuose jų neišžiūrėjo, ir čia, be abejo, yra tų motyvų spraga ir tam tikras jų trūkumas. Atrodo, lyg Tarptautinis Tribunolas, norėdamas pasiekti visų pritarimą (Len-

---

[16]) Deja, pilnas tekstas tiek *Altamiros*, tiek *Anzilotti* atskirų nuomonių mūsų spaudoj dar nėra paskelbtas, todel negalima šių nuomonių tinkamai įvertinti

[17]) Palyg. *Politis* „Le problème des limitations de la souverainité et la theorie de l'abus des droits dans les rapports internationaux" nuomonę.

kijos teisėjo pritarimą) ir išvengti opių klausimų (politinio-juridinio pobūdžio) sprendimo, susilaikė nuo tinkamo savo teisingos nuomonės motyvavimo.

Lietuvai toks Haagos Tribunolo susilaikymas nuo tinkamo įvertinimo dabartinių nenormalinių santykių, esančių tarp dviejų Tautų Sąjungos narių, Lietuvos ir Lenkijos, vargu bau yra naudingas, nepaisant to, kad galutinė Tribunolo išvada sutampa su mūsų vyriausybės nuomone[18]).

Lietuvos kovoj už teisėtumą ir teisingumą Vilniaus byloje būtų buvę labai svarbu, jei Tarptautinis Teisingumo Teismas, sąryšy su Lietuvai inkriminuojamu „nusikaltimu" del tariamo T. S. pakto 23 str. sulaužymo, Lietuvos elgesį, kuris esąs nesuderinimas su T. S. pakto dvasia, būtų pateisinęs nenormalinėmis aplinkybėmis, susidariusiomis tarp šių T. Sąjungos narių del Lenkijos nesilaikymo pagrindinių tarptautinės teisės dėsnių ir T. S. pakte sužymėtų, kiekvieno Sąjungos narių pasiimtų, iškilmingų pasižadėjimų (Präambel, 4 p.), turinčių teisinio, o ne vien tik moralinio pobūdžio;[19]) tų santykių atitaisymu Tautų Sąjunga turėtų susirūpinti, keldama bylą ne Lietuvai, o Lenkijai, sulaužiusiai Suvalkų sutartį ir okupavusiai Lietuvos sostinę su trečdaliu jos žemės.

Išvados.

Padarę šias pastabas del Haagos Tribunolo patariamosios nuomonės motyvų juridinės argumentacijos, prieiname šias išvadas:

1) Haagos Tribunolas savo nuomonės motyvuose visai nematė reikalo išžiūrėti nei Lietuvos teisės taikyti Lenkijai taikos represalijas del Suvalkų sutarties sulaužymo, nei esančių tarp Lietuvos ir Lenkijos nenormalinių aplinkybių, pateisinančių Lietuvos netaikymą T. S. pakto 23 str. išreikšto tranzito ir susisiekimo laisvės principo.

2) Tačiau, Haagos Tribunolas, išaiškindamas T. S. Tarybos 1927 m. gruodžio 10 d. rezoliuciją, parėmė Lietuvos tezę, kuria ši rezoliucija *nieko Vilniaus byloje* nepakeitusi ir jokių pareigų jai neuždėjusi. Tuo tarpu Lenkija šioje rezoliucijoje matė naują lietuvių — lenkų ginčo fazę[20]) ir, jos nuomone, ji griežtai pakeitusi abiejų valstybių santykius ir uždėjusi Lietuvai tiesioginę pareigą užmegzti normalinius santykius su Lenkija, šiai ir neatitaisius Suvalkų sutarties sulaužymo. *Tuo būdu, ši rezoliucija, kuriai Lenkija teikė tokios didelės reikšmės, juridinių Lietuvos bei Lenkijos santykių esmės visai nebuvo pakeitusi.*

---

[18]) Žiūr. U. R. M-jos leidinį, ten pat, 152 psl.

[19]) *Schücking Wehberg*, Die Satzung des Völkerbundes 91—94 psl. ir palyg. Amerikos tarptautinės teisės žinovo *Quincy Wright* (American Juornal of international law 1920 565—580 p.) pažiūrą į präambel išreikštus T. S. narių pasižadėjimus.

[20]) Žiūr. lenkų exposé Haagos Tribunolui, ten pat, 192—252 psl.

3) Haagos Tribunolui konstatavus savo motyvuose, kad 1927-XII-10 d. T. S. Tarybos rezoliucija neimplikavo Lietuvos pareigos susitarti su Lenkija toj rezoliucijoj pažymėtais klausimais[21]), T. Sąjungos pastangoms tuo būdu nepavykus, šiai dabar teks grįžti prie savo 1922 sausio 13 d. rezoliucijos, kurioj T. Sąjungos Taryba buvo pareiškusi, jog „ji negalėtų pripažinti išsprendimo ginčo, iškelto Sąjungoj vieno jos narių, jei tas ginčas būtų realizuotas už Tarybos rekomendacijos ribų arba be abiejų suinteresuotų šalių sutikimo[22])". Tai reiškia, kad Tautų Sąjungai dabar jau teks užsiimti Vilniaus klausimo esminiu peržiūrėjimu ir, reikalui ištikus, neteisėtas Ambasadorių Konferencijos 1923 kovo 15 d. sprendimas, prasilenkiąs su pažymėtąja T. S. Tarybos 1922-I-13 d. rezoliucija, galės patekti į Tarptautinio Teisingumo Teismą, del kurio teisingo sprendimo mes jau dabar abejoti negalime, nes tarptautinė teisė ir tarptautinis teisingumas Vilniaus byloj yra mūsų pusėje.

Dr. G. Rutenbergas.

---

[21]) t. y. del normalinių santykių užmezgimo.
[22]) Žiūr. Lietuvos exposé, ten pat, 89 psl.

Naujas Latvijos Baudžiamasis Statutas.

1930 m. spalių mėn. 8 d. Latvijos „Vyriausybės Žinių" Nr. 228 buvo paskelbtas naujas Baudžiamasis Statutas — „Sodu likums".

Rusų 1903 m. Baudžiamasis Statutas buvo įvestas Latvijoje vokiečių karo vadovybės 1916 m. sausio mėn. 14 d., kovo m. 2 d., liepos m. 28 d. ir 1917 m. gegužės 14 d. įsakymais. Šį Statutą su visais jo papildymais bei pakeitimais, padarytais rusų vyriausybės ligi 1917 m. spalių 24 d., Latvijos Tautos Taryba 1918 m. gruodžio mėn. 16 d. pripažino veikiantį Latvijos respublikoje, ir jis su nežymiais pakeitimais veikė 12 metų. Kadangi Latvijos demokratinės respublikos gyvenimo sąlygos žymiai skiriasi nuo buvusios monarchinės Rusijos sąlygų, tiek valstybės valdymo bei visuomenės sutvarkymo formos atžvilgiu, tiek ir piliečių asmens bei politinių teisių garantijų atžvilgiu, tai kilo gyvas reikalas veikiantįjį Statutą pritaikyti tautos dvasiai, jos kultūros laipsniui ir naujoms gyvenimo sąlygoms bei baudžiamojo mokslo srityje per 25 metų laikotarpį padarytai pažangai. Po karo daugelis Europos valstybių, ypač naujai susikūrusios, imasi baudžiamosios pozityvinės teisės reformų, ir kai kurios jų tą darbą yra jau sekmingai užbaigusios. Kaipo pavyzdį, galima paimti Vokietiją, kur 1870—1871 m. Statutui atnaujinti buvo parengti 1909, 1913, 1919, 1925 ir 1927 metų projektai, ir 1930 m. Reichstago juridinė komisija jau peržiūrėjo valdžios įteiktą 1927 metų projektą.

Kad, laikui bėgant, 1903 m. rusų Baudžiamasis Statutas jau buvo kiek nuo gyvenimo atsilikęs, suprato ir rusų caro valdžią, kuri 1917 m. sausio 19 d. buvo sudariusi tam tikrą komisiją Statutui peržiūrėti. Tuo pat tikslu 1920 m. Latvijos Teisingumo Ministerija sudarė komisiją, kuri savo darbą užbaigė 1927 m. Parengtas Statuto projektas buvo išspausdintas 1928 m. „Teisingumo Ministerijos Žinyne", Nr. 11 ir 12 ir įteiktas Seimui. Seimo juridinė komisija suspėjo peržiūrėti tik bendrąją projekto dalį, nes Ministerių Kabinetas tą projektą atsiėmė atgal ir pavedė naujai, prof. Minco vadovaujamai, komisijai iš naujo jį

peržiūrėti, pritaikyti jį valstybės gyvenimo sąlygoms ir suderinti su išleistomis novelėmis. Komisija atliko pavestą jai darbą per 67 posėdžius, ir 1930 m. naujas Statutas buvo Ministerių Kabineto priimtas bei paskelbtas konstitucijos 81 str. tvarka, t. y. Seimo atostogų metu. Naujas Statutas, kaip pasakyta jo įvedamuosiuose nuostatuose, pradeda veikti nuo 1931 m. kovo mėn. 31 d.; tačiau tas terminas buvo pratęstas ligi 1931 metų spalių 1 d., kad Seimas tuo būdu galėtų susipažinti su juo ir padaryti savo pastabų. Seimas tada kreipėsi į juristų draugijas (jų Latvijoje yra keturios), magistratūrą, prokuratūrą ir advokatūrą, prašydamas pareikšti savo nuomones del išleisto naujojo Statuto.

1903 m. Statutas turi 687 straipsnius. Tas straipsnių skaičius buvo padidintas 46 novelėmis. Naujas Statutas turi tik 582 straipsniu, iš kurių 45 yra nauji. Tuo būdu, naujame Statute straipsnių skaičius sumažėjo 196.

Palyginę 1903 m. Statutą su naujuoju, pirmiausia matome, kad yra pakeista jo sistema. 1903 m. Statutas turi 37 skyrius, o naujasis — 40 skyrių. Naujai įvesti trys skyriai: trečiasis — nusikalstamieji darbai prieš Valstybės Prezidentą, ketvirtasis — Seimo darbuotės trukdymas, ir penktasis — Seimo ir savivaldybių organų rinkimų bei tautos balsavimo laisvės ir tikrumo trukdymas. Nusikalstamieji darbai prieš draugiškas valstybes, kurie 1903 m. Statute yra įtraukti į skyrių apie sąmyšį, išskirti į atskirą skyrių — aštuntąjį. Tatai padaryta tais sumetimais, kad šie nusikalstamieji darbai, kad ir liečia valstybės rimtį bei saugumą, tačiau turi specifinių savybių, kurios leidžia juos išskirti. XIV skyrius — apie peržengimą įstatymų, kuriais prižiūrimas jaunuomenės auklėjimas—naujame Statute yra įterptas į dešimtąjį skyrių — apie valdžios neklausymą ir jos negerbimą. Visai suprantama, kodel 1903 m. Statute peržengimai įstatymų, kuriais apsaugojama tikyba, yra antrajame skyriuje; mat, monarchinėje Rusijoje pravoslavų tikyba turėjo pirmenybių prieš visas kitas tikybas. To nėra demokratinėje Latvijoje, kur bažnyčia beveik yra atskirta nuo valstybės. Sekdamas vakarų Europos pavyzdžiu, naujas Statutas numato bausmes tik už viešus nusikalstamuosius darbus prieš tikinčiųjų tikybinius jausmus, ir todel tų peržengimų nuostatai perkelti į XVII skyrių. Skyrius apie nusikalstamuosius darbus, padarytus valstybės arba visuomenės tarnybą einant, yra perkeltas į devintąjį skyrių; jis įterptas tarp skyrių, kuriuose kalbama apie nusikalstamuosius darbus prieš valstybę ir valdančiuosius. 1903 m. Statute tas skyrius yra pačioje pabaigoje, kaip ir vokiečių Strafgesetzbuch'e. Bet ir vokiečių nauji Statutai jau nuo tos sistemos atsisakė.

Nusakius išorinį naujo Statuto sutvarkymą, reikia sustoti bent ties svarbesniais, esminiais jo pakeitimais; jais galima bus nustatyti, kuria kryptimi ėjo 1903 m. Statuto pertvarkymas. Reikia pažymėti, kad pagrindiniai 1903 m. Statuto principai liko nepaliesti. Apie 200 straipsnių iš esmės visai nepakeista, tačiau

redakcijos atžvilgiu beveik visi straipsniai mažiau ar daugiau yra pertvarkyti. Didžiausių pakeitimų ir naujenybių teko bendrajai Statuto daliai.

Žmogus gyvena visuomenėje; jis turi skaitytis su jos interesais, ir jo pasielgimai turi atitikti jos reikalus. Kad galima būtų priversti žmogų pildyti atitinkamus reikalavimus ir duoti trūkstančių visuomeninio gyvenimo motyvų, visuomenė daro žmogui psichinį spaudimą, sudarydama teisės normas. Juo mažiau žmogaus psichika pritaikyta visuomenės gyvenimui, juo žmogaus būdas yra dufektyvesnis ir netobulesnis, — juo teisės spaudimas turi būt didesnis, ir atvirkščiai. Tokį spaudimą, suprantama, daro ir baudžiamoji teisė, grasindama bausme už teisės reikalavimų nepildymą ir tuo sukeldama žmoguje baimės jausmą, kuris verčia jį elgtis taip, kaip teisė reikalauja. Toji bausmė įvairiais laikais nėra vienoda ir jos dydis pareina nuo individo ir visuomenės tarpusavio santykių kolizijos gilumo bei nuo gresiančios represijos būtinumo. Kartais žiaurus įstatymas gali piliečiams padaryti menką įspūdį, jei yra žinoma, kad galima lengvai jo nustatytos bausmės išvengti, ir atvirkščiai: lengva bausmė gali stiprų įspūdį padaryti, jei jos išvengti negalima. Kiekviename kodekse, be konkretinių teisės nuostatų, kurių teisinas turi būtinai laikytis, yra dar tam tikros bendrosios reikšmės direktyvos, kurios paliekamos teisėjų nuožiūrai. Nuo to, kaip valstybė žiūri į nusikaltėlius, pareina ir teismo elgimasis su jais. Jei valstybė jaučia, kad su nusikaltusiu asmeniu reikia elgtis atsargiai ir gerbti jo interesus, tai ir teismas, eidamas įstatymais, volens—nolens yra priverstas su tokiais asmenimis elgtis atsargiai. Naujasis Latvių Statutas, kaip ir kitų šalių šių laikų naujieji statutai, bausmes nusako ne absoliučiai, o reliatyviai, palikdami pačiam teismui skirti bausmę.

Kokias bausmes nustato, konkrečiai imant, naujasis Latvijos Statutas? Kiek jos atitinka šių laikų žmoniškumo išdavas, ir kurių prerogatyvų nusikaltėlio atžvilgiu yra suteikta teismui?

Naujasis Latvių Statutas bausmių sistemoje paliko keturis laisvės atėmimo būdus: sunkiųjų darbų kalėjimą, grasos kalėjimą, kalėjimą ir areštą. Mirties bausmė ir nutrėmimas jau buvo panaikinti Rusijos Laikinosios Vyriausybės 1917 m. kovo mėn. 12 d. Kadangi Latvija priėmė 1903 m. Statutą su tos Vyriausybės padarytais papildymais bei pakeitimais, tai mirties bausmė ir nutrėmimas savaime atkrito. Naujasis Statutas panaikino tuo būdu tik tvirtovės kalėjimo bausmę. Toji bausmė, kaip custodia honesta, buvo nustatyta už tam tikras nusikalstamųjų darbų kategorijas ir buvo taikoma inteligentijai; tai buvo garbingesnė laisvės atėmimo rūšis. 1903 m. Statute tvirtovės bausmė numatyta už dvikautes: iš 12 sankcijų tik trimis atvejais nėra numatyta tvirtovės bausmė. Čia reikia pažymėti, kad anksčiau dvikautės tarp karininkų ne tik buvo leistos, bet dar buvo pripažintos obligatoriškomis (rusų 1894 m. gegužės 13 d. įst.). Be to, tvirtovės

bausmė buvo nustatyta ir už nusikaltimus prieš tikybą (83, 88, 89 ir 90 str.) bei valstybę (103, 104, 106, 107 str.), už sąmyšį (121, 124, 132, 135, 137 str.), už privilegijuotą gyvybės atėmimą (458, 459, 460, 461, 464 str.), kūno sužalojimą (470, 478 str.) ir, pagaliau, už nusikaltimus valstybės tarnybą beeinant (653 str.). Panaikinęs tvirtovės kalėjimo bausmę, naujas Statutas tuo pačiu pasisakė, jog jis nepripažįsta ypatingos bausmės tiems nusikaltėliams, kurie nusikalstamąjį darbą yra padarę etikos, tikybos bei politikos motyvais. Čia nueita toliau, negu Vokietijos Statuto projektų.

Mirties bausmę panaikinus, teko pakeisti nuostatus del sunkiųjų darbų kalėjimo bausmės, kad ši, kaip aukščiausioji bausmė, turėtų pakankamai represijos jėgos. Rusijoje „katorga" turėjo dvi ypatybes, būtent: nusmerktieji turėjo tą bausmę atlikti Sibire, kurs pasižymi savo klimato žiaurumu, o be to, tą bausmę atlikę, jie buvo nutremiami. Latvijoje šie du „katorgos" momentu atkrinta, ir todel teko padaryti tos bausmės rėžimą sunkesnį, o antra vertus, ir sunkesnes pasekmes nustatyti. Visų pirma, padidintas „katargos" minimumas. Kalėti sunkiajame kalėjime skiriama arba ligi gyvos galvos, arba nuo šešių ligi penkiolikos metų; grasos kalėjime — nuo dviejų ligi šešerių metų, o paprastajame kalėjime — nuo dviejų savaičių ligi dvejų metų. Be to, nustatyta, kad nusmerktieji sunkiuoju, grasos ir paprastuoju kalėjimu, bausmės atlikimo pradžioje yra laikomi vienutiniame kalėjime: pirmuoju atveju — nuo šešių mėnesių ligi vienerių metų, antruoju — nuo trijų ligi šešių mėnesių, ir trečiuoju — ne ilgiau kaip tris mėnesius. Pagaliau, teismas, skirdamas sunkųjį kalėjimą, gali nuspręsti laikyti nusmerktąjį pančiuose nuo trijų mėnesių ligi šešerių metų. Tuo būdu, sunkiųjų darbų kalėjimo bausmės minimumas padidintas ligi 6 metų (13 str.). Pavyzdžiui, asmuo, nužudęs didžiai susijaudinęs, yra baudžiamas (jei nėra lengvinančių aplinkybių) šešeriais, o ne ketveriais metais katorgos (Rusų Stat. 458 str., N. Stat. 428 str.). Jei nuteistasis yra padaręs nusikalstamąjį darbą po to, kaip jam jau buvo paskirta sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė ligi gyvos galvos, tai teismas turi nuspręsti laikyti jį pančiuose: 1) ne ilgiau kaip 10 metų — jei jis nusmerktas tąja pat bausme, vadinasi, sunkiuoju kalėjimu ligi gyvos galvos, 2) ne ilgiau kaip 6 metus — jei jis nusmerktas sunkiuoju kalėjimu ligi laiko, 3) ne ilgiau kaip 2 metus—jei jis nusmerktas grasos kalėjimu, ir 4) ne ilgiau kaip 6 mėnesius— jei jis nusmerktas kitokiu laisvės atėmimu (61 str.). Be to, naujasis Statutas pratęsia laiką, per kurį nusmerktasis sunkiųjų darbų kalėjimo bausme gali savo teises atgauti; netektąsias teises jis atgauna po 15 metų (29 str.) vietoje 10 metų, nustatytų 1903 metų Statuto (31 str.). Pagaliau, nusmerktieji sunkiųjų darbų arba grasos kalėjimu, atlikę bausmę, dedami į darbo namus (apie juos bus kalbama dar paskiau), įstatymų numatytais atvejais. Sunkesnių sunkiųjų darbų kalėjimo pasekmių randame ir baudimą

pašalinančių aplinkybių skyriuje. Padaręs didįjį nusikaltimą, už kurį įstatymų nustatyta aukščiausia bausmė—sunkiųjų darbų kalėjimas, nebaudžiamas del pasenėjimo, jei praėjo 15 metų (65 str.); 1903 m. Statutas numato 10 mt. pasenėjimo terminą (68 str.).

Aukščiau jau buvo sakyta, kad tvirtovės kalėjimas yra panaikintas. Panaikintas taip pat ir naminis areštas, kurs buvo leidžiamas, kai asmuo yra nusmerktas arešto ne daugiau kaip septynioms dienoms. Baudos skiriama ne mažiau kaip vienas latas ir ne daugiau kaip 5 000 latų. Be to, tam tikrais įstatymų nurodytais atvejais, kartu su laisvės atėmimu teismas gali paskirti dar piniginę baudą ligi 50.000 latų. Padidinta yra bausmė valstybės tarnautojams, kurie padaro tarnybinį nusikalstamąjį darbą. 1903 m. Statutu (65 str.), jei tarnautojas yra nuteistas kalėti paprastajame kalėjime be teisių susiaurinimo, tai teismui leidžiama pašalinti nusikaltėlis iš jo tarnybos vietos nuo vienų ligi penkerių metų laikui. Naujas Statutas jokiu terminu nesuvaržo teismo tokį nusikaltėlį pašalint iš tarnybos vietos (60 str.).

Čia tenka paliesti visuomenę apsaugojančias priemones, kurios taikomos suaugusiems nusikaltėliams. Naujame Statute nepataisomiems recidivistams yra paliktas ilgalaikis kalinimas. Tuo pailgintu izoliacijos terminu norima apsaugoti visuomenę nuo tų jos narių, kurių atžvilgiu tenka sustiprinti auklėjamąją bausmės reikšmę. Bausmę galima padidinti, peržengiant aukščiausiąjį, įstatymų nustatytą bausmės laipsnį ir tada, kai nusikalstamasis darbas yra padarytas del chuliganiškų palinkimų, pagiežos bei savavališkumo, nors kaltinamasis ir būtų teisiamas už tai pirmą kartą. Skaudžiausios bausmės padidinimo ribos yra šios: 1) jei aukščiausioji bausmė yra sunkusis kalėjimas ligi gyvos galvos — laikyti nuteistąjį pančiuose ne ilgiau kaip dvejus metus, 2) jei aukščiausioji bausmė yra laisvės atėmimas ligi laiko — padidinti tą bausmę, tačiau, ne daugiau kaip puse aukščiausios bausmės, skiriamos už vieną šių nusikaltimų, 3) jei aukščiausioji bausmė yra bauda — paskirti dar arešto ne daugiau kaip tris mėnesius (58 str.).

Darbo namų tikslas — išmokyti nusikaltėlius ir pripratinti juos prie darbo. 1903 m. Statutas taip pat numato siuntimą į darbo namus nuo šešių mėnesių ligi dvejų metų, baigus kalėti, jei nusikalstamasis darbas yra padarytas del dykinėjimo arba tinginiavimo (32 str.). Tas straipsnis Rusijoje nebuvo vykdomas, taip pat nėra vykdomas ir pas mus, todel sunku yra pasakyti, kurios praktiškos reikšmės jis galėjo turėti. Tačiau, ir vakarų Europos pavyzdžiai tos priemonės sekmingumo neužtikrina, nes ji reikalinga tokios individualizacijos, kokios negali pasiekti dabartinė priverstinių priemonių sistema. Darbo namų klausimu naujas Statutas nuėjo daug toliau, nekaip 1903 m. Statutas. Jis nustato, kad nuteistieji sunkiuoju ar grasos kalėjimu, atlikę bausmę, įstatymų nurodytais atvejais dedami į darbo namus trumpesniam ar ilgesniam laikui (ligi 5 metų), o nuteistieji laisvės atėmimu už

dykinėjimą, tinginiavimą, ar už nusikalstamuosius darbus, padarytus del chuliganiškų palinkimų, dedami į darbo namus nuo šešių mėnesių ligi dvejų metų.

Reikia pabrėžti, kad naujas Statutas žymiai padidina sankcijas už nusikalstamuosius chuliganiškus darbus (277 str.). Kaip matėme, tatai ryškiai atsispindi bendrosios dalies nuostatuose. Tarp kitų suvaržymų naujas Statutas numato darbo namus, neatsižvelgdamas į nusikalstamojo darbo rūšį bei jo vietą, ir tiems asmenims, kurie yra nuteisti laisvės atėmimu už chuliganizmą, arba už nusikalstamuosius darbus, padarytus del chuliganiškų motyvų bei palinkimų.

Be darbo namų, naujas Statutas numato namus alkoholikams; jie pakeičia darbo namus asmenims, kurie yra nusikaltę del įprasto girtuokliavimo (31 str.). Šie dedami ten ligi pagysią, tačiau, ne ilgiau kaip vieneriems metams. Kadangi darbo namų — ligoninių — alkogolikams, o taip pat ir drausmės įstaigų nepilnamečiams įrengimas reikalauja ilgesnio laiko, tai įvedamuosiuose Statuto nuostatuose pasakyta, kad liečiantieji tas įstaigas nuostatai pradėsią veikti Teisingumo Ministerio įsakymu.

Nusakę nuostatus, kurie didina represyvinę bausmių reikšmę, pažvelgsime dabar į tuos naujo Statuto nuostatus, kurie užtikrina piliečiams daug žmoniškesnes teises negu 1903 m. Statutas. Demokratinė Latvija, kurios sutvarkymas žymiai skiriasi nuo prieškarinės Rusijos sutvarkymo, panaikino atėmimą tų teisių, kurios žinomos, kaip luomo teisės (25 ir 26 str.), nes ir patys luomai liko panaikinti. Naujas Statutas išmetė 29 str., kuriuo iš nusmerktojo atimamos turto, paveldėjimo ir vedybinės teisės, o taip pat ir tėviškosios valdžios teisės vaikams, ir paliko tik garbės, politinių bei profesionalinių teisių atėmimą. Skiriant kalėti sunkiajame kalėjime, pažymėtų teisių atėmimas yra obligatoriškas. Bet teisių atėmimas yra fakultatyvinis, skiriant grasos kalėjimą tais atvejais, kai nusikalstamojo darbo motyvai nėra buvę pernelyg blogi. Antra vertus, skirdamas kalėjimą, kai tokių motyvų buvo ir kai paskirta bausmė, ne mažiau kaip šeši mėnesiai, teismas gali dar prikergti teisių atėmimą. Profesionalinių teisių atėmimas visada yra fakultatyvinis.

Kai kurių pataisų yra įnešta ir darbų pakaltinimo nuostatuose, kiek šie liečia nepilnamečius. Absoliutinio nepakaltinamumo amžius yra pakeltas nuo 10 ligi 14 metų (39 str.) Įvairiose valstybėse nepakaltinamumo amžius yra įvairus: Prancūzijoje — 13 mt., Vokietijoje — 14 mt., o Skandinavijos valstybėse net ligi 15 mt. Reliatyvinio nepakaltinamumo amžius pakeltas nuo 17 ligi 18 metų, tačiau teismas ex officio turi konstatuoti, kad nepilnametis negalėjęs numatyti savo darbo savybių ir reikšmės bei valdyti savo elgesį tik del savo proto ir dvasios nesubrendimo, o ne del kitų kurių priežasčių (39 str). Pripažinus, kad auklėjimas yra ne tiek tėvų, kiek visuomenės pareiga, dabar yra laikoma aksijoma tas principas, jog vaikus reikia ne tiek

bausti, kiek auklėti. Naujoji teisė eina tuo keliu, kad vaikai, pripažinti nepakaltinamais, atiduodami į tam tikras auklėjamąsias įstaigas, o bausmė vaikams, pripažintiems pakaltinamais, pakeičiama auklėjamomis priemonėmis. Tuo reikalu yra steigiamos tam tikros įstaigos su didėjančiu režimo griežtumu, kuris kad ir artina jas prie bausmės įstaigų, tačiau jokiu būdu neidentifikuoja su šiomis. Naujas Statutas numato tris tokių įstaigų rūšis: auklėjamąsias, drausmės auklėjamąsias ir drausmės įstaigas.

Auklėjamosios įstaigos steigiamos absoliučiai nepakaltinamiems, t. y., vaikams ligi 14, o taip pat ir nepilnamečiams nuo 14 ligi 18 metų amžiaus, jei jie yra pripažinti nepakaltinamais „išmanymo" atžvilgiu, del jų nesubrendimo. Visais kitais atvejais, kai nepilnamečiai nuo 14 ligi 18 metų amžiaus pripažinti pakaltinamais, jie atiduodami ar į drausmės auklėjamąsias, ar į drausmės įstaigą, atsižvelgiant į jų pagedimo laipsnį. Didesniam lankstumui bei tamprumui tarp pažymėtų auklėjimo ir drausmės įstaigų įvesti, teismams suteikiama teisė pripažintus pakaltinamais nepilnamečius atiduoti į auklėjamąsias, o ne į drausmės-auklėjamąsias įstaigas. Tais pačiais sumetimais drausmės-auklėjamosioms įstaigoms duota teisė perkelti savo auklėtinius į drausmės įstaigas su griežtesniu režimu. Nepilnamečiai teismo atiduodami į drausmės-auklėjamąsias įstaigas ne trumpiau kaip vieneriems metams ir ne ilgiau kaip tapus jiems pilnamečiais (21 m.). Tų įstaigų vyresnybei leidžiama nepilnamečius lygtinai paleisti, tačiau ne anksčiau, kaip išėjus šešiems mėnesiams nuo dienos jų įstojimo įstaigon (54 str.). Be to, nepilnamečiai nuo 14 ligi 21 metų amžiaus, nuteisti laisvės atėmimu, atlikę bausmę, atiduodami bendruomenių priežiūrai ne ilgiau kaip 3 metams (56 str.). Lengvinama bausmė ir šiais nuostatais: jei vienutinis kalėjimas nusmerktojo sveikatai yra pavojingas, tai jis eina bendrai kalėti (16 str.); nubaustam sunkiųjų darbų kalėjimu teismas gali paskaityti į bausmę atsargos iškalėjimą (53 str.); be to, panaikintas draudimas paleistiems iš kalėjimo gyvent įstatymų nurodytose vietose (1903 m. Statuto 34 str.).

Tarp svarbesnių bendrosios dalies pakeitimų reikia pažymėti nuostatus del nusikalstamojo darbo bendrininkų. Naujas Statutas išveda ribą tarp „dalyvio" ir „bendrininko". Dalyviu (vokiečių Mittäter) laikomas asmuo, kuris kartu su kitu yra padaręs kurį nusikalstamąjį darbą. Prie bendrininkų priskaitomi kurstytojai (Anstifter) ir padėjėjai (Gehilfen). Didžiojo nusikaltimo ir šiaip nusikaltimo dalyviams bei kurstytojams dedama bausmė tokia, kokia yra įstatymų numatyta vykdytojui už padarytą nusikalstamąjį darbą, o padėjėjams bausmė lengvinama įstatymų nustatyta tvarka. Nusižengimo dalyviams dedama bausmė, įstatymų numatyta už nusižengimo padarymą, o bendrininkai baudžiami tik tam tikrais įstatymų nurodytais atvejais. Tuo būdu, dalyvis yra baudžiamas ir tuomet, kai jis padeda svetimam nusikalstamajam darbui, jei ir nebūtų tarp jo ir nusikalstamojo darbo

vykdytojo susitarimo, net jei vykdytojas ir nežinotų apie suteiktą jam pagalbą. Antra vertus, padėjėjas teikia pagalbą, neturinčią juridiniu atžvilgiu didelės reikšmės, todel jis visada baudžiamas lengviau, negu dalyvis (49 str.). Pagaliau, 1903 m. Statutas nenumato bendrininko atsakomybės už nusikalstamąjį darbą, jei šis neturi tam tikrų ypatybių, pavyzdžiui, dalyvavimas asmens, ne tarnautojo, padarytame tarnybiniame nusikalstamajame darbe. Čia tenka pasakyti, kad naujas Statutas tarnautojais laiko kiekvieną asmenį, kuris eina valstybės, valstybinės — autonomiškos įmonės bei savivaldybės tarnybos pareigas; tarnautojais laikomi taip pat Valstybės Prezidentas, seimo ir ministerių kabineto nariai. 1903 m. Statute pasakyta, kad „ypatingi asmens santykiai ir sąlygos, kurios sprendžia, didina arba mažina kurio bendrininko baudimą, kitų atsakomybės neliečia". Naujasis Statutas tą nuostatą visai kitaip nusako, būtent: „ypatingi asmens santykiai ir sąlygos, kurios sprendžia baudimą, neišskiria to bendrininko atsakomybės, kuris pats tuose santykiuose bei sąlygose nėra, bet jam bausmė lengvinama iš 52 str. taisyklių (49 str.). Tas nuostatas yra pateisinamas tuo logišku samprotavimu, kad jei tas, kas nėra valstybės tarnautojas, faktiškai pakursto tarnautoją padaryti kurį nusikalstamąjį darbą, arba faktiškai padeda tą darbą įvykdyti, tai turi už tai juridiškai ir atsakyti. Jei tautos kultūros laipsnis yra žemas, tai klausimas, kaip toli gali eiti draudimas dalyvauti kitų asmenų nusikaltimuose, yra sprendžiamas neigiamai, nes teisė tada negali statyti gyventojams aukštų reikalavimų ir laukti, kad jie tinkamai elgtųsi su tomis socijalinėmis vertybėmis, kurios, pavyzdžiui, pavedamos tarnautojams. Pirmoje XIX a. pusėje Vokietija neišdrįso baust už bendrininkavimą grynai tarnybiniuose nusikaltimuose, ir tik 1925 m. Statuto projektas užfiksavo tokį bendrininkavimą, nes už tai buvo pasisakyta vokiečių literatūroje (Liszt, Mayer).

Bendrosios dalies reforma palietė ir įstatymų galią laiko atžvilgiu. Naujasis Statutas nuosekliau išveda principą, nustatytą pagrindinių rusų įst. 89 str., būtent, kad įstatymas jokiu būdu negali veikti atgal, o turi galios tik ateičiai; vadinasi, sunkesnės bausmės sankcija atgal neveikia. Lex ad praeteritum non valet. Naujo įstatymo taikymo šalininkai (pav., Binding'as) nurodo, jog valstybė šiuo atveju niekuo nesanti suvaržyta. Jie sako, kad nusikaltimas galima bausti įstatymais, kurie išleisti ad hoc, kad nusikaltėlis negalįs turėt jokių teisių iš anksto bausmei numatyti, ir, pagaliau, jei laikytis priešingo principo, tai valstybės darbuotė kovoje su nusikalstamais darbais būtų aprėžta. Reikia pasakyti, kad su panašiais samprotavimais galima buvo sutikti tik ankstyvesniais laikais, kada buvo kitaip žiūrima į nusikaltėlio baudimą ir į pačios bausmės esmę. Dabarties laikais daug įstatymų leidžiama ne bausmei padidint, o kaip tik jai sumažinti. Naujai išleistas įstatymas paprastai palengvina nusikaltėlio likimą, ir todel būtų per griežta taikyti seną įstatymą, kai naujas įstatymas už

anksčiau padarytą nusikalstamąjį darbą lengvina bausmę. Kiekvienas nusikalstamasis darbas turi būt normuojamas tų įstatymų, kurių veikimo metu jis yra padarytas. Daroma tik viena išimtis: jei įstatymas, kuris veikė nusikaltimo metu, liko pakeistas, tai taikomas tas įstatymas, kuris nustato lengvesnę bausmę. Laikydamasis pažymėto principo, naujasis Statutas toliau sako, jog tuo atveju, kai įstatymas, kuriuo nusikalstasis darbas baudžiamas, yra panaikintas prieš nubaudžiant kaltininką, tai bausmė atkrinta. Išimtį sudaro įstatymai, kurie išleisti del tam tikrų laikinų bei vietinių aplinkybių. Toms aplinkybėms išnykus ir įstatymui nustojus galios, nusikalstamajam darbui, kuris prieš tą įstatymą išleidžiant nebuvo baudžiamas, vis delto yra taikomas panaikintas įstatymas, bet in favorem rei bausmė lengvinama bendromis bausmių lengvinimo taisyklėmis (12 str.). Praktikoje dažnai leidžiami įstatymai, tam tikroms aplinkybėms esant, pav., karo padėčiai įvedus; toms aplinkybėms išnykus, savaime nustoja galios ir susieti su jomis įstatymai.

Nuo senų laikų įstatymai apsaugoja visus asmenis, kurie gyvena tos valstybės teritorijoje, nežiūrėdami jų tautybės nė pilietybės. Bet jei nusikalstamasis darbas yra padarytas svetimoje valstybėje, tai įstatymai turi pasisakyti, kuriais atvejais tas darbas yra baudžiamas. Baudžiamojo įstatymo galios teritoriją kiekviena valstybė yra priversta siaurint, o antra vertus, ir išplėsti. Įstatymai daugiausia vadovaujasi nacijonaliniais—egoistiniais motyvais, ir todel baudžiami tie svetimoje valstybėje padaryti nusikalstamieji darbai, kurie yra nukreipti prieš šitos valstybės interesus (vadin. realinis principas) ir kurie padaryti šios valstybės piliečių (personalinis principas). Tai nustatoma tuo tikslu, kad nereikėtų išduoti savųjų piliečių tai valstybei, kurioje tie nusikalstamieji darbai yra padaryti. Tuo tarpu kosmopolitinis principas reikalauja, kad visos valstybės baustų visus nusikaltėlius, vis tiek kur jie bus padarę nusikaltimus; vadinasi, šis principas vadovaujasi visos žmonijos interesais, nes pripažįsta, kad valstybė turinti apsaugoti gerovę ir tų asmenų, kurie priklauso kitai tautybei bei kitai valstybei, nežiūrint to, ar nusikalstamojo darbo metu jis yra šios valstybės sienose, ar ne. Ilgą laiką valstybė atsisakydavo bausti savo įstatymais kitų valstybių piliečius už nusikalstamuosius darbus, padarytus svetimoje valstybėje jos piliečiams, o taip pat tuos nusikaltėlius išduoti tai valstybei, kur nusikalstamasis darbas buvo padarytas ir iš kur jie buvo pabėgę. Tik nuo XIX amžiaus pradžios valstybės pradėjo daryti tarptautines sutartis nusikaltėliams išduoti, ir to amžiaus pabaigoje naujieji statutai pradėjo pripažinti kosmopolitinį principą (kaip antai, 1878 m. Vengrijos, 1889 mt. Italijos, 1902 m. Norvegijos statutai). Pažymėtina, kad ligi 1919 metų Vokietijos statuto projektuose nebuvo nuostatų apie svetimšalių baudimą už svetimoje valstybėje padarytus ir prieš svetimšalius nukreiptus nusikalstamuosius darbus. 1903 m. Statutas (9 str.) pripažino, kad sve-

timšalis baudžiamas už nusikalstamuosius darbus, padarytus ne Lietuvoje, jei padarytasis nusikalstamasis darbas kvalifikuojamas kaip didysis nusikaltimas. Nežiūrint to, kad tą nuostatą aštriai puolė rusų ir vokiečių mokslininkai (Liszt), naujasis Statutas nuo to principo neatsisakė (6 str.). Dabar tam principui pritaria ir vokiečių doktrina (Mendelson — Bartoldy).

Čia pat tenka paminėti pakeitimą straipsnio, nustatančio, kad, esant padarytai su valstybe tam tikrai sutarčiai, gali būt jai išduoti savi piliečiai /13 str.). Išdavimas politinių nusikaltėlių yra aprėžtas.

Naujasis Statutas deda pastangų panaikinti vadinamąją formalinę atsakomybę, t. y. atsakomybę be kaltės. Pirmiausia yra aprėžta aksioma, kuria niekas negali teisintis nežinąs įstatymų. Naujas įstatymas sako: jei nusikalstamojo darbo vykdytojas ne tik nežinojo, bet ir negalėjo žinoti, kad tas darbas yra įstatymų draudžiamas, tai tas nėra laikoma jo kaltybe (41 str.). Tuo būdu kategoriška atsakomybė error juris atveju yra panaikinta. Onus probandi tenka teisiamajam; jis turi įrodyti, kad ne tik nežinojo, bet ir negalėjo žinoti, jog jo darbas yra įstatymų draudžiamas. Savo tvirtinimus jis turi paremti kuriais nors faktais, kurie duotų teismui pagrindą pripažinti juos patikėtinais. Be to, yra įvestas naujas straipsnis del juridinio asmens atsakomybės (54 str.). Už nusikalstamuosius darbus, padarytus juridinių asmenų dalykuose, atsakingi yra jų organų steigėjai, įgaliotiniai, valdybos, tarybos bei komisijos nariai ir kiti atstovai, kurie nusikalstamuosius darbus yra padarę; vadinasi, tų organų atskirų narių atsakomybė nustatoma ne del jų priklausomybės tam ar kitam organui, o tik del to, kad jie yra padarę atitinkamą nusikalstamąjį darbą. Tuo būdu juridinį asmenį negalima laikyti nusikalstamojo darbo subjektu. Vadinamajai Savinji — Ferjerbacho teorijai, kuria „societas delinguere non potest", Otto Gierke („Genossenschaftsrecht") prieš pastatė savo priešingą teoriją. Taip pat 1929 m. tarptautiniame kriminologų kongrese Budapešte daug žymių juristų buvo to principo šalininkai ir reikalavo baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims bei jų atstovams. Naujasis Statutas juridiniams asmenims baudžiamosios atsakomybės neuždeda, bet jų reikaluose atsako jų fiziniai atstovai, ir ne tik formaliai, bet ir materialiai už tai, ką jie yra padarę. Tas straipsnis yra paimtas iš Šveicarijos 1918 metų projekto.

1903 m. Statutas nežino lygtinio nuteisimo. Jis taiko bausmes visiems, kas yra padaręs nusikalstamąjį darbą, nežiūrint to darbo motyvų. Jam nerūpi, ar nusikaltėlis padarė nusikaltimą del išorinių susidėjusių aplinkybių, ar del etiškos pusiausviros bei disciplinos trūkumo. 1922 m. sausio 12 d. Latvija išleido lygtinio nuteisimo įstatymą, kurio nuostatai įdėti naujojo Statuto 21-25 str. str. Čia nurodysiu svarbesnius principus, kuriais jis skiriasi nuo mūsų veikiančiojo įstatymo. Naujuoju Statutu lygtinis nuteisimas netaikomas, tarp kitko, bylose del chuliganizmo

(277 str.), baudoms, kurios uždedamos už nusižengimus fisko įstatams, ir nusmerktiems kalėjimu, jei naują nusikalstamąjį darbą yra padarę, dar nesuėjus penkeriems metams nuo pirmos bausmės atlikimo dienos. Jei bandomojo laiko metu paaiškėja, jog asmuo, kurs nuo bausmės yra lygtinai atleistas, yra padaręs didįjį arba šiaip nusikaltimą, arba už tai jis anksčiau jau yra baustas, tai teismas bandomąjį laiką nutraukia. Bet, jei naują teismo sprendimu teisiamasis nuteisiamas už nusikaltimą, kurį yra padaręs del neapsižiūrėjimo, tai nuo teismo pareina vykdyti lygtinai atleistą bausmę. Iš to matyt, kad naujasis Statutas praplečia teismui ribas tam įstatymui taikyti.

Suglaudę pasakytą matome, kad svarbesnieji Baudžiamojo Statuto bendrosios dalies pakeitimai liečia įstatymų veikimą laiko atžvilgiu, nusikaltėlių išdavimą, bendrininkavimą ir nepilnamečių atsakomybę. Bausmių skiltyje pažymėtina tvirtovės kalėjimo ir naminio arešto panaikinimas, platesnis darbo namų taikymas bausmę atlikusiems profesionaliniams nusikaltėliams, namų įvedimas alkoholikams, teisių atėmimo instituto reforma tąja kryptimi, kad visai panaikinamas turto, vedybų bei paveldėjimo teisių atėmimas ir įvedamas fakultatyvinis teisių atėmimas, skiriant grasos ir paprastą kalėjimą: pirmuoju atveju, kaip išimtis, o antruoju — kaip bendra taisyklė. Įvedus naujus nuostatus apie chuliganizmą, bendroje dalyje yra už tai numatytas fakultatyvinis bausmių padidinimas.

Dabar tenka sustoti ties naujojo Statuto ypatingąja dalimi ir nurodyti jos svarbesniuosius pakeitimus.

Skirtyje apie sąmyšį terandame tik tris straipsnius. 1903 m. B. St. 126 str. visai išmestas, nes pirmoji to straipsnio dalis pasirodė esanti nereikalinga, kaip lygiagretė 102 str., o antroje dalyje kalbama apie dalyvavimą sąjungoje, kuri turėjo sprogstamų priemonių arba ginklų sandėlį. Čia politinė sąjunga identifikuojama su gauja, apie kurią kalbama 279 str., ypač to str. 6 punkte, kuris buvo įvestas 1917 m. Laikinosios Vyriausybės ir yra identiškas 126 str. 2 d.

Toliau eina nauji skyriai: apie nusikalstamuosius darbus prieš Valstybės Prezidentą, apie Seimo darbo kliudymą ir, pagaliau, apie Seimo ir savivaldybės organų rinkimų laisvės bei tikrumo sutrikdymą. Pirmojo skyriaus normomis yra apsaugojama Prezidento gyvybė, sveikata, kūno neliečiamybė, laisvė ir garbė, kol jis užima šią aukštą valstybės valdžios vietą. Tolesniųjų skyrių normomis apsaugojama piliečių politinės teisės. Panašūs nuostatai jau buvo išleisti Rusijoje, ryšy su Valstybės Dūmos rinkimais, bet jie nebuvo įdėti 1903 m. B. St. Tarp kitko čia randame naują straipsnį (80), paimtą iš anglų 1895 m. liepos mėn. 6 d. įstatymo, kuriuo nustatoma, kad netikrų žinių platini-

mas apie kandidatą, norint pakenkti jo išrinkimui, ne tik yra baudžiamas, bet dar duoda pagrindą pašalinti kaltininką nuo dalyvavimo rinkimuose, o jei jis yra jau išrinktas, tai jo rinkimas laikomas neturinčiu galios.

Skyriuje apie valstybės išdavimą (99 str.) pasakyta, kad šio skyriaus nuostatai taikomi ir nusikalstamiesiems darbams prieš svetimas valstybes, jei šios yra Latvijos karo sąjungininkės, o to skyriaus 100 str. nustato, kad Latvijos karo veiksmai prieš irreguliarinę ginkluotą jėgą prilygsta karui; tatai yra naujiena, nes ligšiol statutuose nebuvo taip kvalifikuojama kova su irreguliarine ginkluota jėga.

Skirtyje apie nusikalstamuosius darbus prieš valstybės rimtį reikia pažymėti bausmių padidinimą už politinę propogandą.

Be to, yra įvesti du nauji straipsniai: 112 str., kuris nustato, kad baudžiamas kalėjimu viešas grasinimas padaryti maištą arba išdavikišką darbą, o taip pat ir neviešas grasinimas tatai padaryti kariuomenės arba visuomenės tarpe, arba mokslo įstaigoje moksleivių tarpe, ir 115 str., kuriuo baudžiamas kalėjimu viešas Latvijos valstybės, valstybės himno, ženklo bei vėliavos išniekinimas.

Skirtyje apie valdžios neklausymą praplėsta atsakomybė už kyšio davimą, būtent: yra baudžiamas kėsinęsis kyšio pagalba įgundyti tarnautoją padaryti nusižengimą (žiūr. 1903 m. B. St. 149 str.). Įvestas yra naujas straipsnis (161), kuriuo baudžiamas peržengimas teisėtai įregistruotų visuomenės statutų (kredito įstaigų, bendrovių ir kit,), jei tatai yra padaryta pasipelnymo tikslu, arba jei tuo didžiai pakenkta iždui, visuomenei ar šiaip kurio žmogaus reikalui, arba tuo nusikreipta nuo tų tikslų, kuriems pažymėtosios įstaigos tarnauja.

Skirtyje apie teismo darbo kliudymus įvestas naujas straipsnis (183), kuriuo baudžiamas kalėjimu asmuo, melagingai teismui pareiškęs ieškovu ar atsakovu esąs.

Žmonių sveikatos apsaugojimo skirtyje įvesta arešto bausmė už veneriškų ligų platinimą (226 str.). Be to, baustinai draudžiamas gydymas hipnotizmu, jei šį gydymo būdą vartoja gydytojas be mediciniškos vyresnybės leidimo.

Visuomenės rimties apsaugojimo skirtyje yra numatyta kalėjimo bausmė tam, kas paskatino („pamudino“) kitą asmenį padaryti didįjį nusikaltimą, arba sutiko tą nusikaltimą padaryti, pasiūlė tuo reikalu savo patarnavimus, ar, pagaliau, priėmė pasiūlymą jį padaryti, kad tas nusikalstamasis darbas ir nebūtų buvęs pradėtas vykdyti (242 str.). Čia paskatinimas reikia skirti nuo pakurstymo, apie kurį kalba 1903 m. B. St. 51 str. 2 p.

Naujas Statutas pripažįsta darbo nutraukimo (streiko) laisvės principą, tačiau jį kiek aprėžia, nustatydamas bausmes už darbų nutraukimą tokiose įstaigose, kurios aptarnauja svarbius visuomeninio ir valstybinio gyvenimo reikalus. Taip pat baustinai draudžiama nutraukti darbą valstybės tarnautojams.

Užkirsti keliui spekuliacijai, prekijas arba verteiva, kuris, susitaręs su kitais arba kiekvienas jų skyrium, visokiomis peiktinomis priemonėmis pernelig pakelia būtino reikalingumo daiktų kainas, arba padaro tų daiktų rinkoje trūkumą, naujuoju Statutu yra baudžiamas grasos arba paprastu kalėjimu ir, be to, dar pinigine bauda ligi 10.000 latų.

Naujasis St. padidino bausmes už valkatavimą, gyvulių kankinimą ir nustatė bausmę už chuliganizmą. Vakarų Europos pavyzdžiu, naujasis Statutas tikybos apsaugojimą paveda pačiai bažnyčiai, o baudžia tik viešojo pobūdžio nusikalstamuosius darbus prieš tikinčiųjų tikybinius jausmus. Tikybos apsaugojimo skyrius turi viso 6 straipsnius, kurių tarpe yra naujas „Kanzelparagraph" — straipsnis, kuris baudžia kunigus už išnaudojimą bažnyčios apeigų (sakyklos) politinei agitacijai. Šio skyriaus vieta bausmių sistemoje bei jo turinys visai atitinka bažnyčios padėtį Latvijos valstybėje, kur ji beveik yra atskirta nuo valstybės.

Skirtyje apie pinigų ir vertybės popierių padirbimą naujasis Statutas nedaro jokio skirtumo tarp vietos ir užsienio pinigų bei vertybinių popierių.

Skirtyje apie gyvybės atėmimą nerandame 1903 metų Baudžiamojo Statuto 455 straipsnio, kuriame kalbama apie motinos arba teisėto tėvo nužudymą. Naujasis St. šį nusikalstamąjį darbą perkėlė į bendrąjį straipsnį, kuriame yra sužymėti visi atvejai, kada normalinė bausmė yra didinama, būtent, į to straipsnio (426) pirmąjį punktą, kuriame kalbama apie aukštutinio arba žemutinio giminiečio nužudymą.

Susijaudinimo (afekto) klausimą, tiek gyvybės atėmimo, tiek kūno sužalojimo skyriuje, naujasis St. sprendžia savotiškai. Jis reikalauja (428 ir 440 str.), kad nusikalstamasis darbas būtų sumanytas ir padarytas „vienu jūtu uzliesmojuma" — vienu jausmo akimirksniu pagautas, vadinasi, kada nusikalstamasis darbas vykdomas tuoj, jį sumanius vykdyti, nes iš tikrųjų, susijaudinimas gali atsirasti, kilus sumanymui nusikalstamąjį darbą padaryti arba kada jis jau yra įvykdytas, ir tuo būdu jis gali būti savarankiškas ir nepareiti nuo paties darbo.

1903 mt. B. St. draudžia nėščiai moteriškei padaryti galą savo gemalui. Klausimas, ar turi būt baudžiamas padarymas gemalui galo, yra aktualus ir jis sprendžiamas dvejopai: vieni sako, jog tas darbas turi būt pripažintas nebaudžiamas, o kiti — jog jis turi būt baudžiamas visais atvėjais, kad tuo būtų apsaugota būsimo žmogaus gyvybė. Naujasis St. pasirinko vidurį. Pripažindamas padarymą gemalui galo baustinu darbu, jis daro išimtis, kada tas darbas nėra laikomas nusikalstamu, būtent: kada gimdymas sudaro pavojų motinos gyvybei bei sveikatai ir kada nėštumas atsirado, kaip nusikalstamųjų darbų, 1903 mt. B. St. 517 ir 520 — 523 str. str. sužymėtų, padarinys, arba kai yra pavojaus, jog gali gimti esybė su dideliais dvasios bei kūno trūkumais. Tik gydytojas gali padaryti gemalui galą ir tik per 3 mė-

nesius po to, kai nėštumas atsirado iš nusikalstamojo darbo, arba kai buvo konstatuota, jog gali gimti apsigimėlis.

Bausmės už dvikautes yra kiek padidintos; be to, išmestas 1903 m. B. St. 488 str., kuriame kalbama apie vadinamąją „amerikonišką dvikautę".

Ryšy su padaryta, Tautų Sąjungai pasiūlius, konvencija del „baltųjų vergių" prekybos yra padidinta bausmė už pirkliavimą moterimis. Nuo smurto ir kūno paliečiamybės įstatymas apsaugoja tiek moteris, tiek ir vyrus. Vedybų peržengimo atsakomybė yra panaikinta (1903 m. B. St. 418 ir 506 str.), kadangi panašių bylų labai maža patenka į teismą ir įstatymas tuo būdu lieka neveikiantis. Įvestas naujas (502) str., kuriuo nustatoma, kad baustinai draudžiama versti nesukakusią 21 metų moteriškę apleisti Latvijos ar kitos valstybės sienas paleistuvystės tikslais.

Skirtyje apie įžeidimą įvesta šių pakeitimų bei naujenybių. Baustinas yra asmens nuskaudimas ne tik pasielgimu arba atsiliepimu, bet ir darbu. Įvestas naujas straipsnis (506), kuriuo pripažįstamas baustinas mirusiojo asmens garbės įžeidimas. Daug esminių pakeitimų padaryta tais atvejais, kai būna viešai įžeista žmogaus garbė, ypač spaudoje. Padidinta bauda nustatyta taip pat perijodinio leidinio redaktoriui bei leidėjui. Kas perijodiniame leidiny sistematiškai deda įžeidžiančias žinias apie asmens privatinį bei šeimyninį gyvenimą, tas yra baudžiamas kalėjimu, nežiūrint to, ar tos žinios yra tikros ar netikros. 1903 m. B. St. 537 str. pakeistas tąja prasme, kad garsinimas dalyko nelaikomas pažeminimu tik tada, kai kaltininkas įrodo, jog buvo pakankamo pagrindo laikyti pagarsintąjį dalyką tiesa; gi jo subjektyvinis įvertinimas šiuo atveju jokios reikšmės neturi. 540 str. (naujojo St. 543 str.) papildytas nauja dalimi, būtent: jei išplatintame spaudiny pagarsintas žinomai neteisingas dalykas del neatsargumo, tai baudžiama areštu.

Naujojo St. reforma daugiausia palietė nusikaltimus prieš turtą. Pirmiausia, yra pakeistas 1903 m. B. St. 588 str. ta prasme, kad bausmė didinama už vagystes ne tik iš krikščionių bažnyčios, bet ir iš visų kitų Latvijoje esančių legalinių tikybų bažnyčių (545 str. 4 p.). 581 str. 2 d. išmesta, kaipo nepritaikyta kalėjimo bausmės naujojo St numatytam laikui. Toliau, yra pakeista ir vagystės definicija. 1903 m. B. St. pasakyta, kad vagystė yra svetimo kilnojamojo turto pagrobimas, norint jį pasisavinti. Gi naujojo St. 544 str. vagystę nusako, kaip „svetimo kilnojamojo turto pagrobimą, norint jį neteisėtai turėti savo bei kito asmens labui". Ryšy su tuo teko pakeisti pagrobimo formulavimą, ir 583 str. dabar šitaip prasideda: „kas nusikalto pavogęs savo ar kito asmens labui". Tuo pakeitimu naujasis St. grįžta prie 1903 m. B. St. projekto redakcijos. 1903 m. B. St. 581 str. greta turto vagystės numato ir dokumentų vagystę. Naujojo St. 544 str. apie dokumentų vagystę nieko nekalba, nes, kaip nurodyta įstatymo motyvuose (P. Jakobi. Latv. B. St. projektas

II d. 490 l.), korespondencijos vagystė esanti numatyta 516 str., skyriuje apie slėpinių paskelbimą; tatai ne visai tikslu, nes ne vien korespondencija yra dokumentai. Be to, 1903 m. B. St. numato bausmę už pasikėsinimą paslėpti dokumentą, o naujasis St. pripažįsta tatai nebaudžiama. 1903 m. B. St. 581 str. 3 d. numato didesnę bausmę, kai pagrobtų daiktų vertybė praneša 500 latų. Naujojo St. 545 str. 1 d. numato bausmės padidinimą ne tik, kai pagrobtų daiktų vertybė praneša 1000 latų, bet ir tada, kai nukentėjusiam del to padaryta svarbi žala. Kitų valstybių statutuose, pvzd., Prancūzijos, Vokietijos, Olandijos, pagrobtų daiktų vertė neturi kvalifikuojančios aplinkybės reikšmės. Nėra reikalo statyti atskirų padidintų bausmių todel, kad jųjų baudžiamieji statutai ir už paprastas vagystes, išskyrus menkąsias, numato: Prancūzijos Code pénal ir Vokietijos St. G.B.—ligi penkerių metų, o Olandijos Wetb. van Strafr.—ligi ketverių metų kalėjimo.

Priešingai 1903 m. B. St. nuostatui, naujasis Statutas nustato, jog už vagystes, kai asmuo šiais darbais verčiasi arba yra pripratęs nusikalstamai elgtis, teismas turi obligatoriškai pratęsti bausmę ligi grasos kalėjimo (547 str. 1 p.), kaipo už kvalifikuotą vagystę; gi recidyvo atveju teismas, 62 str., savo nuožiūra gali bausmę pailginti arba nepailginti. Naujuoju Statutu už kvalifikuotas vagystes aukščiausias bausmės laipsnis yra daug sumažintas: 1903 m. Baudžiamojo Statuto 587 str. 2 d. numato aštuonerius metus sunkiųjų darbų kalėjimo, o naujasis Statutas — tik šešerius metus grasos kalėjimo, išskyrus arklio bei stambaus gyvulio pavogimą, už kurį kaltininkas baudžiamas sunkiųjų darbų kalėjimu ne ilgiau kaip aštuoneriems metams, jei jis yra tatai padaręs, jau atlikęs bausmę už pirmesnę arklio ar stambaus gyvulio vagystę arba už plėšikavimą, prievartavimą bei sukčiavimą (547 str.).

Kadangi naujojo Statuto 63 straipsniu šeši mėnesiai sunkiųjų darbų kalėjimo laikomi tolygiais metams grasos kalėjimo, tai aukščiausias bausmės laipsnis už vagystes sumažintas maždaug $2^1/_2$ kartų. Vokietijoje aukščiausioji bausmė už vagystę yra 10 metų sunkiųjų darbų kalėjimo, o Prancūzijoje — sunk. darbų kalėjimas ligi 20 metų ar ligi gyvos galvos. Toks bausmės sumažinimas už kvalifikuotas vagystes gal ir nėra visai tikslus, nes Latvijos statistika rodo, jog per 5 metų (nuo 1924—1929 m.) kvalifikuotų vagysčių skaičius padidėjo 62%. Pakeista ir 581 str. 4 d. ta prasme, kad bausmė lengvinama, jei pagrobti daiktai buvo menkos vertės arba kaltininkas atlygino nukentėjusiam ligi tardymą pradėsiant. Tuo būdu žodžiai, „jei kaltininkas geruoju grąžino pagrobtus daiktus", yra išmesti.

1903 m. B. St. 582 str. 2 p. nustato, kada vagystė yra laikoma kvalifikuota, būtent: kada vagystė padaroma visuomenės negando metu (gaisras, potvynis ir t.t.). Naujasis St. šitos aprėžimus atmeta, ir todel jo 545 str. 2 p. taikomas ir ten, kur 1903 m. B. Statutu yra paprasta vagystė. To straipsnio redakcija trumpa: grasos kalėjimu baudžiama vagystė, negandui ištikus.

Pakeitimai taip pat palietė plėšikavimą ir prievartavimą jų esmės nusakymu ir šantažo sąvokos įvedimu, kaipo vieno iš prievartavimo būdų. Kaip žinoma, plėšikavimas skiriasi nuo prievartavimo nusikalstamojo darbo objektu, kuris pirmuoju atveju yra svetimas kilnojamasis turtas, o antruoju — turto teisės. Naujasis St. eina kiek kitu keliu. Palikdamas plėšikavimui nustatytas 1903 m. B. St. 589 str. žymes, jis numato dar kitą plėšikavimo būdą, atskirdamas jį nuo prievartavimo su asmens smurto darymu arba baustinu grasinimu teisės laipsniavime: prie plėšikavimo šios sąlygos esti panaudojamos vieno asmens prieš kitą, t.y. tiesioginei baimei esant, o prie prievartavimo — netiesioginei baimei esant. Kaip teisingai nurodo prof. P. Minc'as, 1903 m. B. St. koncepcija raštiškas reikalavimas padėti nurodytoje vietoje auksinį laikrodėlį, grasinant smurtu, jei tatai nebus išpildyta, būtų buvęs plėšikavimas, o užtaisyto revolverio pridėjimas prie galvos ir reikalavimas pasirašyti vekselį atrodytų prievartavimu.

Pagaliau, reikia paminėti skyrių, kuriame kalbama apie turto nesąžiningumus. Tame skyriuje svarbesnio pakeitimo susilaukė gerai žinomas 608 str., būtent: iš jo yra išmestas 2 punktas; tatai vargu bau gali būt pateisinta, turint galvoje jo svarbą gyvenimo praktikoje.

Tokie tad yra naujojo Latvių Baudžiamojo Statuto ypatingos savybės: pakeitimai, papildymai bei naujenybės, kuriuos stengiausi čia bendrais bruožais pažymėti. Turiu pasakyti, kad jų kritika, iš esmės, išeitų iš mano užsibrėžto uždavinio ribų, ir todel aš čia jai vietos ir neskiriu, o pasitenkinu vien tik juos konstatavęs. Pagaliau baigdamas turiu pridurti, kad Naujasis Latvijos Baudžiamasis Statutas dar neveikia ir gali dar iš esmės pasikeisti, nes Latvijos Ministerių Kabineto šių metų rugsėjo mėn. nutarimu šio Statuto įvedimo laikas yra pratęstas ligi 1931 metų gruodžio 31 dienos, per kurį laiką Latvijos teisininkai teikia dar įvairių savo esminių pastabų. Tačiau, reikia manyti, jog žymių pakeitimų jau, tur būt, nebus padaryta.

Visa tai suglaudus, reikia pripažinti, jog Latvija pozityvinės baudžiamosios materialinės teisės srity yra padariusi didelį pažangos žingsnį.

1903 m. Statuto bendrosios dalies pakeitimai užtikrina Latvijai daugiau žmoniškų teisių, nekaip kad ligšiol buvo. Šis Statutas lengvina bausmes, humanizuodamas bausmių nuostatų taikymą. Pavyzdžiui, leidžiama įskaityti atsargos iškalėjimą į sunkiųjų darbų kalėjimo bausmę (53 str.), arba visiems nusikalstamojo darbo padėjėjams leidžiama lengvinti bausmę 52 str. tvarka (49 str.), tuo tarpu 1903 m. Statutas numato bausmės lengvinimą tik tiems, kurių pagalba buvo nesvarbi. Rengiant naująjį Statutą buvo atsižvelgta į šių laikų mokslo teorijas bei baudžiamosios teisės įstatymų leidimo Vakarų Europos praktiką.

A. Vaitiekavičius.

Veikalai, kuriais naudotasi:

1. V. Stankevičiaus. Baudžiamoji teisė.
2. N. S. Tagancevas. Rusų baudž. teisė. Paskaitos.
3. P. Mincs, Jaunais sodu likums. Tiesl. Min. Viest. 10 Nr.
4. A. Kruglevskis. Latvijas sodu likumu projekts. Tiesl. Min. Viest. 5, 9 ir 11 Nr.
5. P. Jakobi, Projektas Latvijos Baudž. Statuto I t. ir II t.
6. I. Forgač. Sulyginamosios 1903 ir 1930 m. B. St. straipsnių lentelės.
7. O. Gruzenbergas. Naujas Latvijos B. Kod. Žurnalas „Įstatymas ir Teismas" Nr. Nr. 14, 16.
8. O. Gruzenbergas. Naujas Baudž. Kodeksas. Dienraštis „Jaunakas Zinas" 265, 268, 271 Nr, Nr.
9. p. Mincas. Atsakymas prof. O. Gruzenbergui. Dienraštis „Jaunakas Zinas" 267 Nr.
10. Sodu likums.

Kūno sužalojimų klasifikacija mūsų Baud. Statute.

Caro Rusijos įstatymų leidėjai, panaikinę „1885 m. Ulož. o nakaz" ir sucementavę jo medžiagą pažangiausių Vakarų Europos baudž. statutų kvintesencija, sukūrė naujus rūmus—„1903 m. Ugol. uloženije". Tačiau, jei senųjų rūmų architektūroj vyravo smarki, netiksli detalizacija, tai naujieji, priešingai, pasižymi tokiomis neaiškiomis formomis, jog kartais prilygsta akimis neapčiuopiamam vakaro prieblandoj siluetui. Bene ryškiausi neaiškumai pastebimi šio mūsų paveldėto Statuto XXIII skyriuje, kuriame kalbama apie kūno sužalojimus. Kalbant apie pažymius, kuriais kūno sužalojimai suskirstomi labai sunkiais, sunkiais ir lengvais, tenka nusistebėti, kad žmogaus sveikatos suardymo ir atskirų kūno organų sužalojimo sąvokos imamos skyrium, tarytum, kūno organų funkcijonavimas ar anatomiškos organo struktūros neliečiamybė ir sveikata yra kokie skirtingi dalykai. Štai B. St. 468 str. kalbama, tarp kitko, apie nepavojingą, sutrikdžiusią kūno organo darbą, laikiną sveikatos suardymą. Jei kūno organo darbo sutrikdymas pareina nuo sveikatos suardymo, o nėra pats sveikatos suardymas, tai, kvalifikuojant nusikaltimą B. St. 468 str., pirmas uždavinys yra—ieškoti pagrindo, t.y. sveikatos suardymo, o sąryšy su tuo išaiškinti, kas yra juridine prasme toji sveikata ir nesveikata. Matyti, B. St. kūrėjai supranta nesveikatą, kaip liguistą organizmo padėtį (atitinkančią sąvoką „chvorost" austrų Baudž. Statuto § 156), lydimą bendros savijautos pablogėjimo apsireiškimų, ar net tą ar kitą ligą. Bet del tokio sugretinimo nemaža sunkių kūno sužalojimų turi būti kvalifikuoti lengvaisiais, 469 str. numatytais. Imkime, pavyzdžiui, kad ir dažnai pasitaikantį rankos kaulo sulaužymą, kuris paprastai sutrikdo rankos darbą. Toks sužalojimas dažnai nesukelia bendro liguistumo ar ligos; taigi, turėtų būti kvalifikuotas iš Baudž. St. 469 str. Panašių sužalojimų esti daug ir, nepaisant to, kad būna tarp jų sunkių sužalojimų, jie baudžiami gan menkai—paprastuoju kalėjimu. O jeigu B St. 468 str. minimą sužalojimų rūšį reikia suprasti taip, kad pirmoji sąlyga—bendras organizmo liguistumas

ar liga — nėra būtina, ir kūno organo darbo sutrikdymas pats savaime yra sveikatos suardymas, ir tuo būdu reikia taikyti sankciją—sunkių darbų kalėjimą,—tai apibūdinimas tokio sveikatos suardymo laikinu („kad ir tam laikui") pasako, jog kūno organo darbo sutrikdymas turįs būti taip pat laikinas. Tačiau, šitaip aiškinant, daug nesvarbių sužalojimų teks priskirti prie sunkiųjų, baudžiamų sunkių darbų kalėjimu. Pagaliau, kas tai yra kūno darbo sutrikdymas? Kūno organų be išorinių yra dar ir vidujinių, o jų funkcijonavimas gali būti sutrikdytas del įvairaus sunkumo sužalojimų. Pavyzdžiui, žmogui supiaustyta paviršutiniškai kojos letena, kuri trumpiausiu laiku užgijo; per tą laiką žmogus negalėjo vaikščioti: vadinasi, jo kūno organo (kojos) darbas buvo sutrikdytas. Suduota smarkiai kumščiu į akį, kuri nuo to pasriuvo krauju, sutino ir del to negalima buvo ja žiūrėti, arba suduota per galvą, nuo ko nukentėjęs asmuo apalpo ir po trumpo laiko atsigavo; kol jis negalėjo žiūrėti ir buvo apalpęs, darbas, pirmuoju atveju, akies, o antruoju ne tik smegenų, bet ir kitų kūno organų buvo pertrauktas. Visais šiais atvejais taikytinas 468 str. 1 d., tuo tarpu kai sužalojimai yra visai menki, o trečiuoju atveju turime vien kūno neliečiamybės pažeidimą, 475 str. numatytą. Iš šio matyt, kad baudž. įstatymo (468 str.) dispozicija — „suardęs sveikatą... be pavojaus gyvybei... kad ir tam laikui, bet jei del to sutriko kūno organo darbas" primena algebros formulę, kurios nežinomieji x, y, z... reiškia įvairius skaičius—mūsų atveju, įvairaus sunkumo sveikatos suardymus, kiek jie nepavojingi gyvybei, nepasireiškia proto ligom ir nepagydomuoju veido išbiaurinimu ar paraližavimu organų sužymėtų 467 str. Del 468 str. neaiškaus teksto praktikoj kyla nemaža sunkumų, bergždžių ginčų ir net nesusipratimų. Kai kurie gydytojai, kviečiami ekspertais, remiasi vien kūno sužalojimo pasekme, ir nuo jos priskiria sužalojimą prie sunkiųjų ar lengvųjų, atsižiūrėdami į tas pasekmes. Tiek ausies būgnelio suardymą, kad ir laikinai klausos netekus, bet greit ją atgavus, tiek šonkaulių sulaužymą, greit sugijusį ir nepalikusį jokių pasekmių ir t. t., jie laiko lengvaisiais kūno sužalojimais, 469 str. numatytais. Bet toks kvalifikavimas, kad ir teisingas, neatitinka įstatymo raidės ir todel negali būti palaikytas. Jam galima būtų pritarti, jei 468 str. 1 d. dispozicija būtų tokia: ...Kas nusikalto suardęs sveikatą be pavojaus gyvybei, bet visam amžiui". Rodos, kiekviename kūno sužalojime reikia įžiūrėti sveikatos suardymą ir, žiūrint ar tasai nepavojingas gyvybei sveikatos suardymas yra visam amžiui ar tik laikinas, kvalifikuoti jį iš 468 ar 469 str. Todel, nekenkiant dabartinei klasifikacijai, galima būtų sutrumpinti 468 str. 1 d. dispoziciją, kaip aukščiau nurodyta. Tokių tendencijų lyg ir turėjo B. St. autoriai, kurie (467-469 str. komentarų 7 tezė, 988 pusl.) nepažymėto 467 str. kūno organo veikimo paraližavimą laiko sunkiuoju kūno sužalojimu. Kadangi sunkumo atžvilgiu vis delto būna įvairiausių sužalojimų (antai,

yra didelis tarpas tarp paralyžiaus, nuomario ligos bei menkų nervų ligų, nepagydomo bendro mitimo suardymo ir laikino organizmo užnuodijimo ir t.t.), tai reiškia, kad greta sankcijos — sunkiųjų darbų kalėjimo—būtų nustatyta ir kita—papr. kalėjimas, kad teismas, atsižiūrėdamas į sveikatos suardymo laipsnį, galėtų nuosekliai taikyti didesnę ar mažesnę bausmę (kaip kad leidžia 441 ir kit.).

Labai sunkus kūno sužalojimas (467 str.) yra apibūdintas daug aiškiau. Šitame straipsny, kuris atitinka 1885 m. „Ulożenije o nakazanijach" 1477 str., griebiamasi konkretizacijos. Tarp kitko, sveikatos suardymas (su pavojum gyvybei) ir čia stovi skyrium nuo kitų, pažymėtų šiame straipsnyje, kūno sužalojimų. Beje, yra ir netikslumų. Ir negydytojui aišku bei žinoma, kad yra proto ligų, pavojingų gyvybei, ir todel nereikėjo traktuoti jų skyrium nuo sveikatos suardymo; be to, esti įvairiausių proto ligų, greit ar po ilgo laiko pagydomų arba ir visai nepagydomų, ir del to nustatytas vien sunkusis kalėjimas dažnai gali būti per žiaurus. Visai teisinga ir tikslu būtų, kaip kad nustatyta Austrų statute, palikti 467 straipsny vien nepagydomas proto ligas. Liečiant nepagydomą veido išbiaurinimą, reikia pastebėti, jog be veido gali būti išbiaurintos ir kitos kūno dalys (moterų kaklas, rankos ir t. t.), o todel žodis „veidą" keistinas žodžiu „kūną", kaip kad yra Austrų statute.

B. Statuto aiškintojai, iššiūrėdami kūno sužalojimų išorines žymes ir išvedžiodami, jog kūno sužalojimai gali būt padaryti tik paliečiant kūną medžiaginėmis priemonėmis (2 tezė 984 pusl., tokie pat samprotavimai ir prie 453 str. — 5 tezė 957 pusl.), mano nuomone, stato klausimą labai siauron plotmėn, nes tada turi likti nebaustas išgąsdinimas. Tuo tarpu visi pripažįsta, kad jei, pavyzdžiui, plėšikas, apsirengęs šmėklos rūbais, eina naktį į svetimą butą išgąsdinti ir apiplėšti auką, o ši iš išgąsčio miršta, ar suserga proto liga ar netenka kalbos ir t. t., — tai plėšikas turi atsakyti už tas pasekmes, nes jo veiksme esama netiesioginės tyčios.

Kaip klasifikuoja kūno sužalojimus teismo medicina? Teismo medicinos vadovėlio autorius d-ras Viršila (31 pusl.), suskirstydamas kūno sužalojimus labai sunkiais, sunkiais ir lengvais, remiasi teisinės klasifikacijos pažymiais. Tačiau, tokia klasifikacija pagrįsta nesusipratimu, nes gydytojui, bendrai, nėra reikalo laikytis teisininkų klasifikacijos, ir iš jo visiškai neturi būti reikalaujama nustatyti kūno sužalojimo sunkumo laipsnį. Jo pareiga — išaiškinti sužalojimo esmę ir jo įtaką sveikatai (plačia prasme); gi kūno sužalojimą įterpti į tam tikrą grupę tais ar kitais pažymiais neturi būti teismo gydytojų pareiga, nes tatai įeina visiškai į teismo kompetenciją. Priešingai, gali susidaryti medicinos ir teisės klasifikacijų kolizija. Stai, d-ras Viršila rašo (ten pat): „Tarp sunkių ir labai sunkių sužalojimų riba nustatoma gydytojo, atsižvelgiant į gautą sveikatos suirimo laipsnį ar į svarbą to or-

gano, kuriam pakenkta". Jau Hofmano teismo medicinos vadovėlyje (1912 m. 286 a pusl.) nurodoma, jog kūno organo reikšmė gyvybei nėra savaiminga — mažai reiškiantis gyvybei rankos pirštų sutriuškinimas, sukėlęs stabą, yra pavojingas gyvybei sužalojimas ir atvirkščiai: ne kiekvienas būtino gyvybei organo sužalojimas sukelia apsireiškimus, statančius gyvybę į pavojų. Užtat, nurodomas dr. Viršilos sužalotojo organo svarbumas neturi lemiančios reikšmės. Dr. Viršila, paliesdamas organų vaidmenį gyvybės atžvilgiu, neduoda kaikuriems jų pirmenybės prieš kitus, kaip tat reikalauja 467 str. Medicinos atžvilgiu, tokia pažiūra visiškai nuosekli, nes be sužymėtų 467 str. organų yra nemaža vidaus organų, žmogaus gyvybei labai svarbių; tačiau, gydytojui priskiriant sužalojimą (gyvybei nepavojingą) nepažymėto 467 str. organo prie *labai sunkių*, mes turėsime koliziją su teisine kvalifikacija, kuria toks sužalojimas yra tik *sunkusis*, 468 str. numatytas.

Štai dar vienas netikslumas. Praktikoj nusikalstamasis darbas vadinamas nužudymu ar labai sunkiu kūno sužalojimu, pasibaigusiu mirtim, atsižiūrint į tai, ar žmogus mirė tuojau, jį sužalojus, ar po keletos valandų bei dienų. Mastu turi būti ne laikas, o sužalojimo svarbumas gyvybei: jei sužalojimas be sąlygų mirtinas (laesio absolute lethalis, Hofmano teismo medicinos vadovėlio 226 pusl.), turime nužudymą (net ir be noro nužudyti? *Red.*); priešingai, — labai sunkų kūno sužalojimą, pasibaigusį mirtim.

Kūno sužalojimai padaromi dažnai ne vieno, o keleto asmenų. Ar yra numatyta B Statute atsakomybė asmenų, dalyvavusių muštynėse, kuriose labai sunkiai sužalotas kurio asmens kūnas ar net nužudytas asmuo, jei nustatyta, kas tą smūgį yra sudavęs, ir jei kiti dalyviai neturėjo tos tyčios? Ne, tatai nėra numatyta. Mūsų teismai taiko tokiais atvejais B. St. 262 str. 4 d., tačiau visai nepamatuotai, nes šis straipsnis yra XII skyriuje, kuris normuoja visuomenės rimties apsaugojimą, o, konkrečiai, panašios muštynės gali įvykti, nesutrukdant visuom. rimties (? *Red.*). Be to, šiame straipsnyje kalbama apie muštynes, *minios* sukeltas; aišku, kad keletas žmonių nesudaro minios, o todel tokie dalyviai neturi būti baudžiami. Senasis 1885 m. statutas („Uloženije o nakazanijach") šiuo atžvilgiu jau yra tobulesnis, nes 1465 ir 1485 str. str. numatė mušeikų atsakomybę. Pravartu ir mums tą spragą B. St. XXII ir XXIII skyriuje užkišti. Prie progos reikia pasakyti, kad lygin. rodyklėj „Ulož o nak" ir Baudž. St. straipsnių („Teisės" Nr. 6) sulyginimas Uloženije o nakazanijach 1465 ir 1485 str. su B. St. 262 str. nėra tikslus ir, matyti, tatai padaryta paskubomis*).

*) Kaip tik patys Baud. Statuto autoriai lygina senojo statuto 1465 ir 1485 str. str. su naujojo Statuto 262 str. 4 d. Žiūr. to str. motyvų 10 p. pas Tagancevą. *Red.*

Neaišku, kuriais motyvais B. St. autoriai neperkėlė 1885 m. statuto 1484 str. 2 d., numatančios padarytą susijaudinus kūno sužalojimą su mirties pasekme. Panašaus straipsnio B. St. nėra. Rodos, kad kriminalinės politikos akimis žiūrint, traktuoti vienodai kūno sužalojimus, pasibaigusius mirtimi ar be jos, negalima; todel reikėtų įterpti į XXIII skyrių atitinkamus straipsnius.

Kiek teko dalyvauti teismo medicinos apžiūrėjimuose ar klausytis teismo posėdžiuose ekspertų-gydytojų išvedžiojimų, esu pastebėjęs, jog retas kuris jų ieškojo tam tikrų ypatybių, atskiriančių tą konkretų atvejį nuo normalaus tipo reiškinių. Tos ypatybės (Hofmano T. M. 293 pusl.) — nenormalus kaulo trapumas, smarkūs kraujoplūdžiai, aštrūs chroniški susirgimai (alkoholizmas, džiova ir t. t.), proto susirgimai ir t. t. — dažnai sukelia, kad ir nuo menkiausio smūgio, netikėtą finalą — labai sunkų ir sunkų kūno sužalojimą ar net mirtį, bet kartais tos ypatybės nėra žinomos smūgį sudavusiam asmeniui; todel kiekvienu atvėju reikia tą žinojimą nustatyti, kad būtų galima inkriminuoti tas skaudžias pasekmes (ten pat).

Pažymėtina, kad ne visada teismo gydytojas gali nustatyti, koks sužalojimas yra padarytas. Gera, jei šiuo momentu įvyko, taip sakant, sveikatos suardymo stabilizacija; bepigu jam tada priskirti sužalojimus prie vienos ar kitos iš nurodytų grupių. Tačiau, dažnai sveikatos suardymo sunkumas aiškėja tik ateity, kartais net nuteistajam jau bausmę atlikus. Teismo medicinoj (393 pusl.) nurodomi atsitikimai, kai galvos kiaušo sužalojimas iš karto nepasireiškė smegenų sumušimu, o vėliau, po 32 ir net po 52 dienų pasirodė kraujo išsiliejimas smegenyse. Kartais traumatinis neurozas (417—419 pusl.) nepastebimas, nesant žymių ar esant joms neryškioms, ir tik vėliau po keleto mėnesių ar net metų jis pereina į paralyžių, epilepsiją, proto ligas ir t. t. Per tą laiką nuteistasis už lengvąjį kūno sužalojimą, jau užmiršęs padarytą sužalojimą ir išgirdęs apie tas komplikacijas, net nepagalvoja, jog jis yra jų kaltininkas. Jo laimei B. Pr. Įst. dėsnis (22 str.) draudžia žiūrėti antrą kartą bylą, kad ir atsirastų paskiau aplinkybių, didinančių jo kaltę. Iš to matome, jog per „skubiai" (medicinos atžvilgiu) bylą nagrinėjant, nelaukiant tikrų sužalojimo pasekmių, gydytojo ekspertyza yra labai problematiška. Tačiau pajudinti šitą reikalą nėra jokios vilties.

Tiksli kūno sužalojimų klasifikacija turi didelės reikšmės ir susitaikinimo klausimui; mat, bylose del lengvųjų kūno sužalojimų leidžiama taikintis.

Baigdamas turiu pastebėti, kad ir svetimuose statutuose (prancūzų, vokiečių, austrų ir t. t.) kūno sužalojimų klasifikacija turi panašių ydų, o todel netenka mums imtis pavyzdžių iš jų.

Kalbant apie dolus'ą, tyčios darbą, reikia atkreipti dėmesį į dažnai užmirštamą netiesioginę tyčią. B. St. 48 str. 1 d. 2 abzaco numatyta netiesioginė tyčia (6,11 tezė — 48,48 a pusl.)

identifikuojama su neatsargiu veiksmu. Todel, pavyzdžiui, abortininkai, nenumatę galimos operuojamosios moters mirties ar sunkaus jos kūno sužalojimo ir sukėlę tas pasekmes, turi būti traukiami tieson, be B. St. 466 str., dar 453, 467 ar 468 str. Toji netiesioginė tyčia užmirštama gal todel, kad 1885 m. statuto 1461 str. 2 ir 3 d. d. numatė jos pasekmes, o naujame statute tatai nenumatyta.

Beje, negreit ateis, o gal ir visai neateis, ta aukso gadynė, kada žmogus pradės branginti savo artimo kūną ne mažiau už savo, ir jojo sąmonėje įsitvirtins tradicija ne tik „gulinčio nemušti", bet ir stovinčio. Tuo tarpu Lietuvoj kiaušų skaldymų skaičius nerodo tendencijos kristi, kuris verčia greičiau padėti kūno sužalojimų klasifikacijai tvirtus pamatus; tuomi mes stipriau suveržtume Temidos užrištas akis ir vienkart prablaivintume jos vidaus regėjimą. *St. Vazbys.*

Pabaltijo valstybių teisininkų biuro posėdžio (Rygoje, 1931 m. spalių 12 ir 13 d.) protokolas.

Dalyvauja atstovai:

Estijos:

Teisingumo ir Vidaus Reikalų Ministerijos patarėjas *p. Selter.*
Parlamento Bendrosios Komisijos narys *p. Klesment.*

Lietuvos:

Teisingumo Ministerijos Tarybos nariai:
Vyriausiojo Tribunolo Valstybės Gynėjo padėjėjas *p. Žalkauskas.*
Kauno Apygardos Teismo Valstybės Gynėjas *p. Byla.*
Kauno Apygardos Teismo Pirmininko Padėjėjas *p. Boreiša.*

Latvijos:

Teisingumo Ministerijos Teismų Departamento direktorius *p. Stokets.*
Teismo Rūmų Civilinio Departamento pirmininkas *p Zveinieks.*
Teisingumo Ministerijos Juriskonsultacijos narys *p. Bukovskis.*

1931 m. spalių 12 d. posėdis.

Posėdį atidaro 12 val. 45 min. Latvijos Teisingumo Ministeris ponas *Paberze*, kuris pasveikina susirinkusius Biuro narius, pabrėždamas Estijos, Lietuvos ir Latvijos tarpusavio bendradarbiavimo teisės srityje didelę reikšmę ir linki sėkmės Biuro darbams.

Paskum pirmininkaujančio vietą užima Latvijos Teisingumo M-jos Teismų Departamento direktorius p. *Stokets*, kuris taip pat sveikina susirinkusius, reikšdamas vilties, kad taip vykusiai Lietuvos padaryta pradžia tarpusavio bendradarbiavimo klausimu toliau išsiplės ir duos naudingų vaisių šio sušaukto Biuro darbuose. Toliau p. *Stokets* pakviečia protokolui tvarkyti Juriskonsultacijos sekretorių p. Davidą ir, paskelbęs klausimų tvarką pagal anksčiau numatytą ir įteiktą posėdžio dalyviams programą, pateikia svarstyti programos I klausimą del leidimo pirmojo Pa-

baltijo valstybių teisininkų kongreso darbų ir apskritai kongresų darbų.

Lietuvos atstovas p. *Žalkauskas* paaiškino, kad I Kongreso darbai bus išspausdinti Kaune, kai tik bus gauta visa medžiaga, po to manoma visi leidinio egzemplioriai lygiai išdalyti tarp 3 valstybių.

Po pasikeitimo šiuo klausimu nuomonėmis Biuras nutaria:

a) Kadangi pirmasis kongresas įvyko Lietuvoje, tai šito kongreso darbai spausdinami Lietuvoje.

Leidinio išspausdinti 1000 egzempliorių, kad šitas kiekis galima būtų išskirstyti lygiai tarp visų dalyvaujančių valstybių tolesnio platinimo ir lygaus spausdinimo išlaidų išdėstymo reikalui.

Skaitytus kongrese referatus spausdinti rusų kalba, o sveikinimų kalbas — tomis kalbomis, kuriomis jos buvo pasakytos.

b) Leidžiant kitų kongresų darbus vadovautis tąja praktika ir tvarka, kuri nusistato leidžiant ankstesniųjų kongresų darbus.

2. Juridinės publicistikos srityje bendradarbiavimo galėjimas ir forma.

Šituo klausimu p. p. Žalkauskas, Selter ir Zveinieks nušvietė faktiną padėtį kiekvienoje šitų 3 valstybių, po to Biuras, išklausęs posėdžio dalyvių nuomones, principiališkai pripažįsta pageidaujamu dalyku įkūrimą bendro juridinio žurnalo, kad galima būtų įvykdyti bendradarbiavimą juridinės publicistikos srityje. Tačiau, skaitydamasis su praktiškais, ekonomiškais ir techniškais sunkumais, Biuras randa, kad, ligi bus įvykdytas šitas tikslas, būtų pageidaujama, žiūrint į tai kaip į pereinamąją formą, kad vienos kurios šalies teisininkai dėtų savo straipsnius jau esančiuose kitų šalių žurnaluose, ir kad:

a) straipsniai, numatyti spausdinti kitos šalies leidiniuose, turi būti autoriaus pristatyti atitinkamam nacionaliniam Biurui, kuris siunčia, eventualinio vertimo ir spausdinimo reikalu, nacionaliniam Biurui tos valstybės, kur straipsnis manoma spausdinti'

b) manomieji spausdinti straipsniai kitos valstybės leidiniuose neturi turėti vietinės, siauros reikšmės, o turi rodyti bendrą interesą visoms 3 valstybėms; šituo klausimu kontrolė ir tų straipsnių juridiškas įvertinimas pavedama tos šalies Biurui, kur pats straipsnio autorius gyvena;

c) jeigu nėra nurodytas leidinys, kur turi būti įdėtas straipsnis, tai Biuras, gavęs straipsnį, deda jį savo nuožiūra ypač tokiame žurnale, kur galima gauti už straipsnį honorarą;

d) norėdamas pritraukti daugiau juristų bendradarbiauti, nacionalinis Biuras pasirūpina informuoti spaudą apie aukščiau išdėstytus dalykus.

Estijos atstovas p. *Selter* nurodo, kad tokius straipsnius gali priimti jų žurnalai: „Iogus" (Teisė), leidžiamas Tartu Teisininkų Draugijos, „Eesti Politsei", leidžiamas Teisingumo ir Vidaus Reikalų Ministerijos, ir „Kaubandus-Toostukoja Teetaja" — Prekybos ir Pramonės Rūmų organas.

Lietuvos atstovas p. *Žalkauskas* savo rėžtu nurodo, kad Lietuvoje toks žurnalas, kuris gali priimti tokius juridinius straipsnius, yra „Teisė", redaguojamas Vyriausiojo Tribunolo Pirmininko p. Kriščiukaičio.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* pastebėjo, kad Latvijoj tokius straipsnius sutiktų įdėti „Tislietu Ministerijas Vestnesis", kuris per metus galėtų išspausdinti 3 arba 4 priedus rusų, vokiečių, prancūzų ir anglų kalbomis. Be to, norintieji gali naudotis rusišku žurnalu „Zakon i Sud" ir vokišku žurnalu „Zeitschrift für Rechtswissenschaft", kurie tačiau negali tokių straipsnių autoriams mokėti honorarų.

3. Kaip įvykdyti nuolatinį tarpusavio kontaktą ir tarpusavio susižinojimą del projektuojamų svarbesniųjų įstatymų kaimyninėse valstybėse.

Visų 3 valstybių atstovams pasikeitus šiuo klausimu nuomonėmis, Biuras, pripažindamas esant svarbiu faktoriumi tarpusavio kontaktui ir susižinojimui numatytą pirmesniame punkte bendro žurnalo leidimą ir bendradarbiavimą juridinės publicistikos srityje, randa, kad nuolatinio kontakto ir susižinojimo įvykdymu turi rūpintis kiekvienas atskiras nacionalinis Biuras.

Norėdamas sukurti ir palaikyti šitą kontaktą ir tarpusavio susižinojimą, Biuras pageidauja:

a) kad būtų dalinamasi tiek išleistais, tiek projektuojamais įstatymais, rengiamais atskirose valstybėse, ypač materialinės, tiek civilinės, tiek baudžiamosios, prekybinės bei procesualinės teisės srityse, o taip pat teismų tvarkymo klausimais;

b) kad šitas dalinimasis būtų atliekamas, kiek galima, atitinkamų įstatymų ar jų projektų tekstų rusiškais arba vokiškais vertimais;

c) kad toksai dalinimasis būtų atliekamas oficiališkai per teisingumo ministerijas;

d) kad būtų tarpusavy pranešama kaimyninių valstybių nacionaliniams biurams apie tuos atsitikimus, kada viena kuri valstybė dalyvauja kongresuose arba konferencijose teisės klausimais; tokiais atvejais galima būtų komandiruoti į tarptautinį kongresą arba konferenciją vieną bendrą visų 3 valstybių atstovą.

4. Konvencijos del viena kitos valstybės teismų ir trečiųjų teismų sprendimų vykdymo.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* nurodo, kad tarpusavy vykdymas teismo sprendimų iš dalies yra tarp Estijos ir Latvijos del įkaitų, kurie suvaržo nekilnojamuosius turtus, perskirtus pasienio linija (1928 m. Nr. 42 § 7). Toliau, 1928 m. Latvija yra sudariusi su S.S.S.R. del trečiųjų teismų konvenciją, kurioje numatoma šių teismų sprendimų vykdymas abiejų valstybių ribose. Be nurodytų, kitų konvencijų Latvija kol kas neturi.

Pranešėjas randa labai svarbiu dalyku vykdymą tarpusavy sprendimų visose 3 kaimyninėse valstybėse, kas esą pakeltų šitų valstybių teismų prestižą ir žymiai palengvintų tų piliečių padėtį,

kuriems dabar negali būti įvykdyti nacionalinių teismų sprendimai kaimyninių valstybių ribose. Antra vertus, praktiškas šios minties įvykdymas, jo nuomone, nėra surištas su kokiais nors ypatingais sunkumais.

Šiuo tikslu pranešėjas siūlo sudarytai 1921 m. liepos mėn. 12 d. Rygoje konvencijai tarp Latvijos, Lietuvos ir Estijos (Lik. kr. 142/1922) įnešti josios II skyriuje punktui *e* papildymą, kad „civilinių bylų sprendimai, padaryti susitarusių 3 kaimyninių valstybių Lietuvos, Estijos ir Latvijos, vieno kurio teismo kompetencijos ribose, vykdomi kiekvienos susitarusios valstybės teritorijoje pagal Civ. Proc. Įst. 1274—1281 str. str.

Estijos atstovas p. *Selter* nurodo, kad jis nėra pasirengęs tokį klausimą spręsti, nes klausimas nebuvo oficialiai ministerijoje svarstomas. Tačiau jis ypatingų kliūčių nustatymui tokio galėjimo vykdyti sprendimus nenumato.

Lietuvos atstovas p. *Boreiša* nurodo, kad, negalėdamas šiuo klausimu pareikšti Lietuvos Teisingumo Ministerijos nuomonės, taip pat nemato principialinių kliūčių priimti aukščiau nurodytam nuostatui.

Nurodyto teismų sprendimų vykdymo klausimo proga Lietuvos atstovai p. p. *Žalkauskas ir Byla* iškelia klausimą del galėjimo, reikalui esant, pasinaudoti Latvijos moksliškos teismų ekspertyzos instituto patarnavimu.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* randa, kad, sutinkant šiuo klausimu visoms 3 valstybėms, tatai lengvai būtų išspręsta ir įvykdyta, jeigu būtų papildyta minėtoji konvencija 1921 m. liepos 12 d. dar vienu punktu, kuriuo, prireikus padaryti daiktinių įrodymų moksliską teismo ekspertyzą, Lietuvos ir Estijos prokuratūros organai galėtų tiesiog kreiptis į Latvijos Teismo Rūmų Prokurorą, pasiūlydami padaryti reikiamą ekspertyzą Latvijos moksliškos teismų ekspertyzos institute prie Teismo Rūmų Prokuratūros.

Tokiu atveju ekspertyzos išlaidos reguliuojamos nustatytomis Latvijoj bendromis taisyklėmis.

Moksliškos teismo ekspertyzos instituto padarytos išvados reguliuojamos bendromis taisyklėmis del ekspertų išvadų įvertinimo, numatytų Civ. Pr. Įst. str. 515 ir kt.

Lietuvos atstovas p. *Žalkauskas* tokį klausimo išsprendimą laiko visiškai priimtinu.

Estijos atstovas p. *Selter* taip pat randa projektą esant priimtiną, bet stato sąlygą, kad šitas klausimas turėtų dar būti svarstomas Estijos teisingumo ministerijoje. Del išdėstytų dalykų Biuras nutaria: klausimas del 1921 m. liepos 12 d. konvencijos papildymo tais dviem punktais reikia iškelti per nacionalinį Biurą kiekvienoj valstybėj.

5. Būsimojo kongreso šaukimo laikas.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* kreipia posėdžiaujančių dėmesį į tai, kad Pabaltijo Valstybių Pirmojo teisininkų Kongreso

nutarimu kitas kongresas turi įvykti Rygoje 1932 m. gegužės mėn.; tačiau nuo I kongreso ūkiškoji Latvijos padėtis paskutiniu laiku tiek pasikeitė, kad Latvijos Ministerių Kabinetas priverstas buvo sumažinti visokias išlaidas ligi minimumo ir nustatyti griežčiausias pinigų leidimo taisykles, todel Ministerių Kabinetas nerado reikalinga asignuoti kitiems metams bet kokių pinigų didesniems priėmimams ir skyrium rengiamam 1932 m. pavasarį Pabaltijo teisininkų kongresui. Be to, vargu pasisektų išpildyti ar padaryti tą didelį darbą, kurį I Kongresas pavedė Biurui ir kuris turi būti Biuro padarytas ligi kito kongreso.

Pasikeitus šiuo klausimu nuomonėmis, Biuras priėjo išvadą, kad uždaviniai, pavesti Biurui Pabaltijo valstybių teisininkų Pirmojo Kongreso, tiek yra sudėtingi, jog reikalauja daug ilgesnio laiko, negu jo liko ligi 1932 m. gegužės mėnesio, kada buvo manyta sušaukti II kongresą Rygoje, o antra vertus, esant visose valstybėse mažesniam ar didesniam ekonominiam kriziui, artimiausias numatytas Rygoje 1932 m. gegužės mėn. Kongresas turi būti atidėtas, ir todel Kongreso Biuras, sutikdamas su Kongreso nutarimu kasmet šaukti Pabaltijo valstybių teisininkų kongresus, konstatuoja, kad Kongreso posėdžių Rygoje 1932 m. gegužės mėnesyje nebus.

Per tą laiką ligi būsimojo Kongreso Biuras turi imtis visų priemonių, kad būtų išpildyti pavestieji jam uždaviniai ir vykdomas 3 valstybių teisininkų tarpusavio bendradarbiavimas.

6. Organizacinis statutas ir temos būsimam kongresui.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* nurodo, kad I Pabaltijo valstybių teisininkų Kongresas pavedė Biurui sudaryti organizacinį statutą. Ta proga kyla klausimas, kokioj juridinėj formoj turi įvykti susijungimas 3 valstybių teisininkų; kokia yra Kongreso ir Biuro juridinė padėtis, kiekvieno jų skyrium ir santykiuose vieno su kitu.

Debatuose šiuo klausimu dalyvauja p.p. Žalkauskas, Byla, Boreiša, Selter ir Zveinieks. Pasikeitus nuomonėmis šiuo klausimu paaiškėjo:

a) kad didžiausios reikšmės organu Pabaltijo valstybių teisininkų susijungimui turi būti Biuras, kaip nuolatinis organas;

b) kad Kongresas tėra 3 šalių teisininkų bendradarbiavimo ir vienybės propagandos priemonė;

c) kad Biuro veikimas gali būti vaisingas, jeigu jis bus ne Kongresų organas, bet vyriausybių vykdomasis organas;

d) kad Biurui, kaip nejuridiniui asmeniui, reikalinga ne statutas, o reglamentas, nustatąs jo organizaciją ir veikimą.

Šitais sumetimais Biuras prieina išvadą, kad Biuras turi būti pripažintas Estijos, Lietuvos ir Latvijos ministerijų koletyviniu vyriausybių organu, turinčiu pavadinimą: „Estijos, Latvijos ir Lietuvos teisininkų Biuras"; be to, kiekvienas šito Biuro nacionalinis skyrius priklauso savo Teisingumo Ministerijai, prie kurios jis yra sudarytas; kad turi būti sudarytas ne Kongreso, bet Biuro reglamentas, kurį turėtų tvirtinti Teisingumo Ministerija,

susitarusi su Estijos, Lietuvos ir Latvijos užsienių ministeriais, ir kad jo, kaip tarptautinio akto, patvirtinimas turėtų būti daromas pasikeičiant diplomatinėmis notomis.

Išdėstytų pageidavimų proga Latvijos atstovas p. *Bukovskis* perskaito Biuro reglamento bendrųjų dėsnių projektą:

„Latvijos, Estijos ir Lietuvos teisininkų Biuras yra teisingumo ministerijų valdžios organas. Jis susideda iš 3 nacionalinių skyrių, kurių nariai, 3 iš kiekvienos valstybės, renkami kasmet rugsėjo mėn. kiekvienos šitų 3 valstybių Teisingumo Ministerijos ir tvirtinami Ministerių Kabineto. Išrinktuosius asmenis kiekviena Teisingumo Ministerija tiesiog praneša kitoms žinoti.

Kolektyvinio Biuro sudarytas ir aprobuotas reglamentas tvirtinamas Teisingumo Ministerio, susitarus su kiekvienos valstybės užsienio reikalų ministeriu.

Kiekvienas nacionalinis Biuro skyrius tiesiog susižino vienas su kitu, spręsdami drauge, susirašinėdami arba prireikus suvažiuodami, visus tuos bendrus klausimus, kuriuos spręsti turi kolektyvinis Biuras; atskiri nacionaliniai skyriai, susitarę tarp savęs, paruošia šituos klausimus, kad galėtų juos drauge spręsti bendrajame Biure. Bendrojo Biuro nutarimai pranešami per Teisingumo Ministerį kiekvienos šitų 3 valstybių Ministerių Kabinetui. Kiekvieno nacionalinio Biuro skyriaus išlaidos padengiamos iš lėšų, asignuojamų šiam reikalui Ministerių Kabineto.

Visas nacionalinių Biuro skyrių susirašinėjimas, daromas vyriausybės organų susižinojimo taisyklėmis, atleidžiamas nuo visokių mokesčių ir kitų rinkliavų.

Biuras leidžia ir redaguoja bendrą visoms 3 valstybėms juridinį žurnalą; rūpinasi, kiek galima, platesniu tarpusavio informavimu kiekvienos valstybės apie rengiamus projektus ir priimtus įstatymus, turinčius bendrą interesą visoms 3 valstybėms. Supažindinti su visuomenės nuomone, Biuras šaukia periodinius kongresus paeiliui kiekvienoje valstybėje; paruošia temas ir referatus paskirtiems kongresams; renka reikalingą mokslo ir įstatymų leidimo medžiagą; leidžia kongreso darbus ir rūpinasi, kad kiek galima būtų įvykinti kongreso pageidavimai administracijos ir įstatymų leidimo srityje".

Prieš bendruosius projekto dėsnius Biuras nieko neturi ir pripažįsta jį priimtinu reglamento pagrindams.

Posėdis uždaromas 15 valandą.

1931 m. spalių 13 d. posėdis.

Posėdį atidaro Teisingumo Ministerijos Teismų Departamento Direktorius p. *Stokets* 13 valandą.

Sąryšy su klausimu del temų būsimam kongresui, posėdyje patariamuoju balsu dalyvauja taip pat Latvijos Senato Oberprokuroras p. Charitonovskis, Latvijos Teismo Rūmų Pirmininkas p. Lazdinš ir Teismo Rūmų Prokuroras p. Kanepits.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* savo referate pastebi: kadangi buvusiame I kongrese referatai turėjo tėmas daugiausia iš civilinės ir prekybinės teisės (vekselių, čekių ir konkurso),—tad tėmos būsimam kongresui nuo Latvijos siūloma iš baudžiamosios teisės srities, ir būtent tokios, kurios yra aktualaus pobūdžio. Tos tėmos yra šios:

1) Materialinės baudžiamosios teisės suvienodinimas.

2) Suvienodinimas klausimo del nusikaltėlių išdavimo ir teikimas teisminės pagelbos.

3) Rengiamojo tardymo reforma (Proceso suprastinimas ir pagreitinimas: a) kvotą, skyrium nuo žvalgybos, sulyginti su tardymu, b) leisti prokuratūrai duoti byloms eigą be rengiamojo tardymo; c) leisti prokurorui siūlyti tardytojams daryti atskirus tardymo veiksmus (pav., mažamečio apžiūrėjimą).

4) Mažamečių teismas.

5) Administraciniai įsakymai.

6) Prisiekusiųjų teismas.

Lietuvos atstovai, p.p. *Žalkauskas* ir *Byla*, taip pat Estijos atstovas p. *Selter*, pažymėjo, kad nurodytosios tėmos ir pas juos rasiančios gyvo intereso ir kad jie pasilieka sau teisę papildyti dar kitomis tėmomis.

Del šitų pasiūlymų Biuras, pripažindamas, kad nurodytos tėmos iš tikrųjų liečia klausimus, kurie interesuoja visas 3 valstybes, priėmė jas dėmesin ir pripažino, kad tos tėmos gali būti paskum ir kitų išpildytos.

Latvijos Senato Oberprokuroras p. *Charitonovskis* į pastatytą klausimą del nusikaltėlių išdavimo nurodo, kad reikėtų, kiek galima, greičiau sureguliuoti klausimus: del nusikaltėlių sulaikymo ir išdavimo apskritai ir atskirais atsitikimais, taip pat del savo piliečių nusikaltėlių išdavimo. Jo nuomone, policijai reikėtų suteikti teisę sulaikyti nusikaltėlius ne tik gavus numatytą esančiose konvencijose kitos valstybės reikalavimą, bet taip pat: a) tiesiog pareikalavus kitos valstybės policijai, b) pasirėmus nukentėjusio skundu ir c) pasirėmus kitomis žiniomis apie nurodyto asmens nusikaltimą.

Šiuo klausimu ginčuose dalyvauja: p. p. Žalkauskas, Byla, Selter, Zveinieks, Lazdinš ir Kanepits.

Pasikeitus pažiūromis šituo klausimu, Biuras randa labiausia tinkamu atkreipti nacionalinių teisingumo ministerijų dėmesį į iškeltuosius kluusimus:

a) del nusikaltėlių sulaikymo, reikalaujant kitos valstybės policijai, o taip pat reikalaujant nukentėjusiam arba pasiremiant kitais patikimais daviniais, taip pat ir b) del savo piliečių nusikaltėlių išdavimo, reikalaujant vienai kuriai kaimyninei valstybei.

Išsprendus nurodytąjį klausimą, p. p. Charitonovskis, Lazdinš ir Kanepits išeina iš posėdžio.

2) Po to Biuras ima svarstyti kitą programos punktą: apie kolizinės teisės normas.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* nurodo, kad sudarymas 3 kaimyninėse valstybėse suderintų kolizinių normų labai yra svarbus visoms 3 valstybėms. Pranešėjai šituo klausimu I kongrese prof. Piip ir p. Albat — pasisakė už taikymą teritorialinio principo (lex domicilii). Pranešėjas p. Bukovskis randa esant tikslingiau teritorialinio ir nacionalinio principų Kombinaciją — lex domicilii ir lex patriae. Lex patriae, jo nuomone, turi būti taikoma klausimais: a) del asmenų veiksnumo ir b) del teisių grynai asmeninio pobūdžio.

Pasikeitus nuomonėmis del šio klausimo, kuriame dalyvavo p. p. Žalkauskas, Boreiša, Selter ir Zveinieks, Biuras, nerasdamas galima dabar išžiūrėti šį klausimą iš esmės, nutaria:

1) pripažinti kolizinių normų klausimą labai skubiu ir spręstinu pirmoje eilėje;

2) iškelti per nacionalinius biurus teisingumo ministerijose klausimą del kiekvienos ministerijos paskyrimo savo tam tikro atstovo šiam klausimui studijuoti, kad paskirtieji atstovai galėtų drauge apsvarstyti ir išdirbti kolizines normas;

3) pasikeisti jau išdirbtais kolizinių normų projektais;

Latvijos atstovas p. Bukovskis primena, kad toksai kolizinių normų bendrųjų dėsnių projektas jau yra savo laiku jo įteiktas Lietuvos ir Estijos atstovams.

3. pagrindiniai Konkurso teisės dėsniai.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* praneša, kad Latvijoje konkurso teisės projektą sudaryti finansų ministerija yra pavedus juriskonsultui prisiekusiam advokatui p. Lavrentjevui. Pirmininkas p. Stokets siūlo išklausyti p. Lavrentjevo trumpą pranešimą apie bendruosius dėsnius, kuriais Latvijoj bus parengtas konkurso teisės įstatymas. Priėmus šitą pasiūlymą, į posėdį buvo pakviestas p. *Lavrentjevas*, kuris savo trumpam pranešime išdėsto mintį, kad konkurso teisė turi reguliuoti tik prekybinį neišsigalėjimą ir visai neliesti neprekybinio neišsigalėjimo; kad konkurso valdyba turi būti paversta vienasmeniu organu, greitesniu ir veiklesniu; kad turi būti imamasi griežtesnių priemonių ne tik prieš pačius neišsimokančius skolininkus, bet ir prieš trečiuosius asmenis — jų bendrininkus, ir kad tuo pačiu laiku turi būti imamasi priemonių pagreitinti konkurso procesą. Del skolininkų, kurių materialinė padėtis duoda pagrindo tikėtis, kad jie gali atsigauti, turi būti imamasi priemonių palaikyti tokių nelaimingų skolininkų įmones. Panašus įstatymas del stambiųjų įmonių administravimo buvo priimtas Latvijos Seimo 1931 m. vasarą.

Išklausęs p. Lavrentjevo pranešimą, Biuras pareiškė noro gauti rengiamo įstatymo projektą ir apskritai keistis konkurso teisės įstatymo projektais; be to, buvo pareikštas pageidavimas sudaryti bendradarbiavimą, paskyrus iš kiekvienos teisingumo ministerijos po atstovą konkurso teisės pagrindiniams dėsniams nustatyti, kaip tatai yra priimta kolizinių normų klausimu.

4. Vekselių ir čekių teisė.

Latvijos atstovas p. *Bukovskis* skaito rezoliucijas, Kongreso priimtas šituo klausimu, ir nurodo į tai, jog Kongresas pripažino pageidaujamu dalyku, kad klausimas del prisidėjimo prie priimtų Ženevos konferencijoj konvencijų apie vienodus vekselių (1930 m.) ir čekių (1931 m.) įstatymus būtų išspręstas visų 3 valstybių drauge; todel reikia visų pirma išspręsti klausimas, ar galimas toks prisidėjimas ir ar norima prisidėti.

Nurodęs į išvadą, padarytą šiuo klausimu Latvijos Senatoriaus Lebero, p. Bukovskis perskaito tą išvadą (žr. protokolo priedą). Ginčuose šiuo klausimu dalyvauja: p. p. Žalkauskas, Boreiša, Selter, Zveinieks.

Pasikeitus nuomonėmis šiuo klausimu, Biuras pareiškė noro pirma gauti priimtų Ženevos konferencijose vekselių ir čekių įstatymų tekstus, ir be to, buvo nurodyta, kad kiekvienas nacionalinis biuras pats pasirūpins gauti tuos tekstus.

Kartu su tuo Biuras pareiškė pageidavimą, kad taip pat ir vekselių bei čekių teisės klausimams drauge išspręsti ministerijos paskirtų specialinius atstovus, kajp tatai yra nuspręsta del kolizinių normų ir konkurso teisės klausimų.

5) Priėjęs toliau būsimų Biuro posėdžių klausimą, Biuras nutarė, kad jo posėdžių šaukimo iniciatyva ir toliau, ligi kito kongreso, priklauso Latvijai, ir kad Biuro posėdžiai arba atskirų jo narių suvažiavimai, reikalui esant, gali būti tiek Latvijoj, tiek Estijoj, tiek Lietuvoj.

Šituo klausimu Biuro darbų programa buvo baigta.

Pasibaigus posėdžio darbams, Latvijos ir Estijos atstovai p. p. Žalkauskas ir Selter paskutiniame savo žodyje pareiškia padėką už posėdžio organizaciją ir savo pasitenkinimą del sėkmingų Biuro darbų.

Pirmininkaujantis p. Stokets 14 val. 30 min. Biuro posėdį uždarė.

Recenzijos ir bibliografija.

1. **Vekselių įstatai su paaiškinimais pagal Rusų Statuto bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimus ir su 3 priedėliais,** „Literatūros" knygyno leidinys, Kaunas 1931 m., 105 pusl.

Paskutiniu laiku mūsų juridinė literatūra, ligšiol buvusi visai maža, praturtėjo. Išleista visa eilė, tiesa, neoriginalinių knygų, kurių reikalingumas jau seniai buvo jaučiamas. Mat, ligšiol mūsų teisininkams teko naudotis senais rusų leidiniais (pav., „Vekselių Įstatai" Kaminka). Nekalbant apie tai, kad mes neturėjom lietuviškų vekselių įstatų vertimo, tuose senuose leidimuose mes negalėjome surasti Lietuvos Teismų (svarbiausia, mūsų Aukščiausio Teismo, t.y., dabartinėmis mūsų teismų sutvarkymo sąlygomis, Vyr. Tribunolo) aiškinimų, kas yra itin svarbu praktikos atžvilgiu. Štai kodel mes turime pasveikinti aukščiau pažymėtos knygos išleidimą lietuvių kalba su Vyr. Tribunolo paaiškinimais, kuriuos surinko ir sistematizavo p. Fridmanas. Kalbos atžvilgiu darbas yra žiūrėtas p. J. Abramavičiaus. Knygos pabaigoje yra sustatyta rodyklė. Šia knyga gali pasinaudoti visi mūsų teisininkai, ne vien tik praktikai, bet ir teisininkai-studentai. *G.R.*

2. **Civilinio Proceso įstatymas su pridedamaisiais įstatymais, Vyr. Tribunolo išaiškinimais,** „Literatūros" knygyno leidimas, Kaunas 1931 m. 648 pusl.

Šį naudingą darbą parengė spaudai uolus darbininkas šioj srity p. J. Viskanta, kuris ne tik padarė Civ. Proc. Įst. 1914 m. oficialinio leidimo ir visų ligi 1924 m. VIII-I to įstatymo pakeitimo vertimą, bet dar surinko ir atitinkamai, prie kiekvieno str., suredagavo Vyr. Tribunolo išaiškinimus (iš kasacinių sprendimų). Šis darbas yra ypač vertingas, nes ligšiol mūsų Vyr. Tribunolo aiškinimai yra išmėtyti įvairiuose leidiniuose, būtent: „Teisės" įvairiuose Nr. Nr., prisiek. adv. p. p. Toliušio ir Požėlos išleistuose 1924-27 m. kasacinių sprendimų rinkiniuose ir Vyr. Tribunolo raštinės 1928-30 m. kasacinių sprendimų nuora-

šų rinkiniuose. Be to, šitoje knygoje įdėti reikalingiausi papildomieji mūsų įstatymai. Pagaliau, duota rodyklė—žodynėlis. Šio įstatymo vertimą žiūrėjo prof. V. Mačys, pirmą dalį prof. S. Bieliackinas.

Bendrai, ši „Literatūros" išleista knyga yra labai svarbus indėlis mūsų neturtingoje juridinėje literatūroje; jos jau seniai laukė teisininkai, ypač praktikai. *G.R.*

3. *F. Šenvic*, **Lenkijos karalystės civ. įstatymai su rusų Senato paaiškinimais,** „Literatūros" leidimas, 999 pusl. (rusų kalba).

Šio leidinio turinys yra toks: I. 1825 m. civ. įstatymai II. 1836 m. vedybų įstatymai III. Napoleono civ. kod. 2 ir 3 t. IV. 1818 Ipotekos ir 1825 m. įstatai V. Prekybinis kodeksas. Ši knyga mūsų teisininkams, ypač Suvalkų krašte, yra labai reikalinga; tačiau, ją reikėtų papildyti ir Vyr. Tribunolo aiškinimais, greta rusų Senato aiškinimų. Kiek teko girdėti, „Literatūros" b-vė šią spragą mano greitu laiku užkišti; tada ši knyga įgys ypatingą vertę. *G.R.*

4. **Piliečių Apsaugos Departamento 1918.II.16 —1931.V.31 d. Aplinkraščių Rinkinys.** Kaunas, 1931, Pil. Aps. Dep. leidimas, 554 pusl., 8º (surinko ir spaudai parengė *Jakobas, Aleknavičius, Juodikis*).

5. **Karinės prievolės įstatymai su priedėliais ir Vyriausiosios Naujokų Ėmimo Komisijos aplinkraščiais bei aiškinimais ligi 1931 m. liepos mėn. 1 d.,** surinko ir spaudai parengė *J. Pukelevičius*, Kaunas, 1931, 395 pusl., 8º.

Piliečių Apsaugos Departamentas tęsia savo leidimo darbą, pradėtąjį „Policijos kalendorium". Aukščiau pažymėti du veikalai turi didelės reikšmės mūsų administracinės teisės būsimajam plėtojimuisi. Gal būt, nė vienoj teisės srity nėra tiek daug neaiškumų, kaip administracinės teisės srity. Mūsų administracinė santvarka žymiai skiriasi nuo prieškarinės; mūsų naujai išleistų įstatymų skaičius yra nedidelis, ir todel didelę reikšmę turi administracinė praktika. Bet ir ji buvo nesurinkta, nesuderinta ir nesutvarkyta. O juk Piliečių Apsaugos Departamentas turi savo žinioje policiją, spaudą, draugijas, susirinkimus, kino teatrus, rinkliavas ir loterijas, administracinių baudų išieškojimą iš piliečių, pilietybę, pasus, svetimšalius ir t.t. Kaip yra tvarkomi visi tie reikalai, kuriais piliečiai ir administraciniai organai yra gyvai suinteresuoti? Dabar nebesunku duoti į šį klausimą atsakymą. 44-uose skyriuose yra surinkta, susistematizuota ir peržiūrėta visa aplinkraštinė medžiaga. Čia tikslas buvo ne padaryti istorišką mūsų administracinės praktikos apžvalgą, o pateikti gyvą, veikiančiąją teisę. Rinkinys yra kodifikacija: jame išspausdinti aplinkraščiai bei instrukcijos yra veikiančioji teisė. Daugelis jų

skiriasi nuo pirmykščių formų, tačiau aplinkrašty Nr. 1 yra įsakyta laikyti naujus tekstus privalomais. Del Pil. Aps. D-to teisės keisti anksčiau išleistus aplinkraščius netenka abejoti, nes, bendrąja teisės taisykle, tas organas, kuris turi teisę leisti insrukcijas, turi taip pat teisę tas instrukcijas keisti.

Kito pobūdžio yra antroji recenzuojama knyga. Be paties karinės prievolės įstatymo, ten yra surinkta visa instrukcinė medžiaga, liečianti karinės prievolės įstatymą. Šiuo atžvilgiu mes dabar turime vienoj vietoj surinktą pilną „kolekciją" visų karinę prievolę liečiančių nuostatų. Svarbiausią knygos dalį sudaro paties įstatymo komentaras, kuriame yra surinkta visa Vyriausios Naujokų Ėmimo Komisijos praktika. Sistema yra tokia pat, kaip Tiutriumovo ir kitų komentaruose. Po kiekvieno įstatymo straipsnio randame Vyr. Komisijos paaiškinimus tezių formoj. Rodos, tatai yra pirmas mūsų valstybinėj praktikoj bandymas tokia forma daryti prieinamą žemesnėms instancijoms, teisininkams ir šiaip publikai administracinę praktiką. Gal būt, reikėjo pažymėti ir senus kai kurių pakitėjusių straipsnių tekstus, nes praktikoj, sprendžiant klausimus, tenka kreiptis ir prie anksčiau veikusių įstatymo varijantų. Šiokių tokių trūkumų randame ir rodyklėj, kuri, kaip ir pirmame leidinyje, bendrai, žymiai palengvina naudojimąsi veikalu.

Toks praktikos sukodifikavimas įgalins išbandyti gyvenime nustatytus nuostatus ir galės būti panaudotas paskiau, atnaujinant mūsų administracinius įstatymus. Ir šį kartą reikia už tai tarti ačiū p. direktoriui Novakui ir jo bendradarbiams Jakobui, Aleknavičiui, Juodikiui ir Pukelevičiui už gražias mūsų įstaigoms bei teisininkams dovanas.

J. Robinzonas.

Vyriausiojo Tribunolo praktika.

Klausimai, išspręsti V. Trib. bendrojo susirinkimo.

1. Bylas del nusikalstamųjų darbų prieš karinės prievolės įstatymus, padarytų Klaipėdos mieste ir apskrity, turi spręsti Kretingos T. Teisėjas, — padarytų Šilutės apskrity — Naumiesčio (Tauragės apskr.) T. Teisėjas, — o padarytų Pagėgių apskrity — Tauragės T. Teisėjas. *(1931-VI-18 d.)*

2.... einant Baudž. proc. 352 str. galima apžiūrėti moterį su apnuoginimu paslėptų kūno dalių, tik jai sutikus, arba patraukus ją kaltinamąja. *(1931-IX-24 d.)*

3.... Apygardos Teisme, kaip ir kitose teismo įstaigose, tose vietose, kur yra valstybės iždinės, surinktos pajamos turi būti įneštos į valstybės iždą ne vėliau kaip per 7 dienas nuo pinigų gavimo, *ir jokiu būdu tos pajamos negali būti vartojamos bet kuriems teismo reikalams.* *(1931-X-8 d.)*

4.... nurodyti, kad notarų disciplinarinės bylos yra sprendžiamos bendra tvarka, nurodyta Teismų Sutv. įst. 261—269 str., o kad Notariato įst. 59[1] str. taikomos notarams tik tais atsitikimais, kuriais teisėjams yra taikomas Teismų Sutv. įst. 295[2] str. *(1931-X-22 d.)*

5. Paaiškinti, kad 1) nepilnametis, nusmerktas kalėti sunkiųjų darbų kalėjime su atėmimu teisių, pritaikius jam 1922 metų amn. įst. § 13, lieka nustojęs tų teisių, ir jam yra taikomas B. St. 34 str.; 2) kai Vyr. Tribunolas, patvirtinęs Apyg. Teismo sprendimą, kuriuo nusmerktajam buvo atimtos teisės, skiria naują bausmę, nesujungtą su teisių atėmimu, tai aišku, kad nusmerktasis nėra nustojęs teisių. *(1931-X-29 d.)*

Oficialinis skyrius

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 361 (1931—VII—17): Mokytojų seminarijų įst. — Kelių įst. — Žemės tvarkymo įst. pakeit. —

Nr. 362 (1931—VIII—7): Servitutams likviduoti įst. — Susisiek. Min-jos ligonių kasos įst. — Svaigiųjų vaistų įst. — Vidur. ir aukštesn. mokyklų įst. pakeit. —

Nr. 363 (1931—VIII—14): Vyt. Did. Univ. statuto pakeit. — V. D. Univ. etatų pakeit. — Lietuvos ir Vokietijos susitarimas del teisinės pagalbos teikimo baudž. bylose.

Nr. 364 (1931—VIII—28): Taikinamoji ir arbitražo sutartis tarp Lietuvos ir Latvijos. — Lietuvos ir Latvijos susitarimas tarpusaviam gyventojų susisiekimui palengvinti.

Nr. 366 (1931—X—31): Verslo pelno mokesčio ist. — Nakties darbo kepyklose įst. — Pramogų mokesčio įst. — Žemės ref. įst. pakeit. — Nenusavinamos žemės normos įst. pakeit. —

Nr. 367 (1931—XI—7): Prekybos įmonių perleidimo įst. — Baudž. Statuto pakeit. — Kreditoriams kenksmingų skolininko aktų ginčijimo įst. — Prekybos proceso įst. pakeit. — Civ. proc. įst. pakeit. — Nuostatų apie ieškojimą neginčijamosiose iždo bylose pakeit — Prekybos kodekso pakeit. — 1818 m. ipotekos įst. pakeit. — Baudž. stat. pakeit. —

Nr. 369 (1931—XI—25): Respublikos Prezidento rinkimų įst.

Nr. 372 (1931—XII—22): Švenčių priedo išmokėjimo įst.

Prekybos įmonių perleidimo įstatymas.

(V. Ž. 1931—XI—7 N 367).

1. Prekybos įmonės perleidimo sutartis daroma notariniu būdu.

2. Sudarant įmonės perleidimo sutartį, perleidėjas turi pristatyti notarui sąrašą visų perleidžiamosios įmonės reikalams padarytų skolų. Šitame sąraše turi būti išvardyti visi tos įmonės kreditoriai ir nurodytos kreditorių gyvenamosios vietos ir įsiskolintosios kiekvienam jų sumos.

Jeigu perleidėjas, perleisdamas įmonę, tiksliai nežino, kas yra kurios prievolės kreditorius, arba kur yra kreditoriaus gyvenamoji vieta, arba kokia yra skolos suma, tai jis turi tatai pažymėti sąraše, nurodydamas paskutinį jam žinomą prievolės kreditorių, paskutinę jam žinomą kreditoriaus gyvenamąją vietą ir didžiausią skolos sumą, jei perleidėjas gali ją nustatyti.

Perleidėjo skolos ir vekselių sąraše sužymimos, nurodžius kiekvieno vekselio sumą, vekselio surašymo datą, vekselio mokamąjį terminą ir įmonės perleidėjo atsakomybės tuo vekseliu rūšį; jeigu perleidėjas atsako iš vekselio, kaip įsirašytojas, tai, be šitų žinių, sąraše turi būti nurodyta: del paprastojo vekselio — jo davėjas, o del įsakytinio vekselio — ir jo priėmėjas (akceptantas).

Sąrašas turi būti perleidėjo ir įgijėjo pasirašytas ir jų parašai turi būti notaro paliudyti. Sąrašo originalas laikomas pas notarą, pas kurį sudaryta sutartis, o šalims išduodami sąrašo nuorašai.

3. Įmonės reikalams padarytos skolos yra:

1) nesumokėti valstybiniai ir savivaldybiniai įmonės mokesčiai;

2) skolos, įrašytos į įmonės prekybos knygas arba parodytos įmonės apyskaitose;

3) pasižadėjimai su įmonės savininko arba jam atstovaujančių asmenų firminiais parašais;

4) visos kitos prievolės, susijusios su įmonės vedimu.

Kilus abejojimui, kiekviena įmonės perleidėjo skola laikoma perleidžiamosios įmonės reikalams padaryta skola, ligi suinteresuotasis asmuo įrodys priešinga.

4. Notaras, pas kurį sudaryta prekybos įmonės perleidimo sutartis, turi tatai pranešti, ne vėliau kaip per 3 dienas po sutarties sudarymo, įrašytiems į sąrašą kreditoriams; tatai jis praneša tam tikrais uždarais laiškais su grįžtamais jų gavimo pranešimais.

Notaro pranešime kreditoriui turi būti nurodyta: įmonės perleidėjas ir įgijėjas ir jų gyvenamosios vietos, perleidžiamoji įmonė ir jos esamoji vieta, sutartoji įmonės kaina ir jos mokėjimo terminai ir įsiskolintoji tam kreditoriui suma.

Per tas pačias tris dienas notaras turi išsiųsti Vyriausybės Žinioms išspausdinti įmonės perleidimo skelbimą; šitame skelbime turi būti nurodyta: perleidėjas ir įgijėjas ir jų gyvenamosios vietos, perleidžiamoji įmonė ir jos esamoji vieta.

Jei perleidžiamoji įmonė priklauso pilnajai ir pasitikėjimo bendrovei, tai notaras per tas pačias tris dienas praneša apie įmonės perleidimą ir tai įstaigai, kurioje šita bendrovė pagal įstatymus yra įregistruota (Prek. įst. 59 str ir Prek. kod. 42 str.).

5. Kiekvienas perleidžiamosios įmonės kreditorius turi teisę reikalauti iš notaro, pas kurį yra skolų sąrašas, išduoti arba išsiųsti paštu pažymėjimą, ar tas kreditorius arba asmuo, iš kurio jam perėjo reikalavimas, yra įrašytas kreditorių sąraše ir kokiai sumai įrašytas.

6. Už siuntimą nurodytų 4 ir 5 str. pranešimų ir už išdavimą arba siuntimą nurodytų 5 str. pažymėjimų notaras turi teisę imti po pusantro lito už kiekvieną pranešimą ar pažymėjimą. Be to, notarui turi būti sumokėtos pašto išlaidos ir nurodytų 4 str. skelbimų išlaidos.

Šitas sumas notarui sumoka: 4 str. nurodytais atsitikimais — sutarties dalyviai, o 5 str. nurodytais atsitikimais—kreditoriai.

7. Įmonės įgijėjas atsako solidariai su įmonės perleidėju už įmonės perleidėjo padarytas įmonės reikalams skolas, kurios yra įrašytos į skolų sąrašą, taip pat ir už tas neįrašytas į skolų sąrašą įmonės reikalams padarytas skolas, kurias jis, įgydamas įmonę, žinojo arba turėjo žinoti, turėdamas įprasto pirkliui rūpestingumo.

8. Kas įgyja prekybos įmonę:

1) iš savo sutuoktinio, prieš susituokdamas arba susituokęs,

2) iš savo arba savo sutuoktinio tiesioginių aukštutinių arba žemutinių giminių,

3) iš savo arba savo sutuoktinio įtėvių arba įsūnių,

4) iš savo arba savo sutuoktinio brolių arba seserų — tikrųjų, to paties tėvo, tos pačios motinos, įsūnytinių, suvestinių.

5) iš nurodytų 2—4 punktuose asmenų sutuoktinio, —

tas atsako solidariai su įmonės perleidėju už visas įmonės perleidėjo padarytas įmonės reikalams skolas, nebent įrodys, kad tų skolų jis nežinojo ir žinoti negalėjo.

9. Jei įmonė perleista nelaikant 1 ir 2 str. taisyklių, tai įmonės įgijėjas atsako solidariai su įmonės perleidėju už visas įmonės perleidėjo padarytas įmonės reikalams skolas.

10. Jei perleidimu atskirų įmonės dalių arba kitu kuriuo būdu yra nuslepiamas visos įmonės perleidimas, tai įmonės įgijėjas atsako solidariai su įmonės perleidėju už visas įmonės perleidėjo padarytas įmonės reikalams skolas.

11. Už įmonės perleidėjo padarytas įmonės reikalams skolas iš vekselių įmonės įgijėjas atsako, kaip vekselio laiduotojas

(Vekselių įst. 57—59 str. ir Prek. kod. 141, 162 ir 187 str.), įgydamas kartu visas laiduotojo teises.

12. Jei varyti įmonei, kuri priklauso vienam asmeniui, sudaroma bendrovė arba jei varyti įmonei, kuri priklauso bendrovei, sudaroma kita bendrovė, tai sudarytoji bendrovė atsako už visas tos įmonės reikalams padarytas skolas.

13. Tuos ieškinius arba reikalavimus konkurso tvarka ar neginčijamuosius lždo reikalavimus arba reikalavimus įsakomąja tvarka, kurie liečia įrašytas į skolų sąrašą įmonės reikalams padarytas skolas, kreditoriai gali pareikšti įmonės perleidėjui per trejus metus, jei tik bendraisiais įstatymais kurio šitų reikalavimų ieškomasis pasenėjimas nesibaigia anksčiau.

Šitas trejų metų terminas skaitomas šiuo būdu:

1) del reikalavimų, kuriems mokamasis terminas yra suėjęs prieš įmonės perleidimo dieną, taip pat del neterminininių pasižadėjimų ir del pasižadėjimų, išduotų terminui sulig pareikalavimu, — nuo įmonės perleidimo dienos;

2) del reikalavimų, kuriems mokamasis terminas sueis po įmonės perleidimo dienos, — nuo mokamojo termino dienos.

Sitų trejų metų termino eiga nesustabdoma. Ji gali būti nutraukiama šiais atsitikimais:

1) pareiškimu įmonės perleidėjui ieškinio arba reikalavimo konkurso tvarka arba neginčijamojo lždo reikalavimo;

2) įteikimu reikalavimo įsakomąja tvarka.

14. Nustatytas 13 str. sutrumpintas trejų metų pasenėjimo terminas netaikomas nurodytais 8, 9 ir 10 str. atsitikimais.

Šitas pasenėjimo terminas netaikomas ir toms skoloms, kurias įmonės perleidimo sutartimi yra pasiėmęs atlyginti įmonės perleidėjas.

15. Kreditoriai, kurių reikalavimai į skolų sąrašą neįrašyti, turi teisę reikalauti iš įmonės perleidėjo išpildyti šituos jų reikalavimus, nors jų terminai dar ir nebūtų suėję.

16. Visais tais atsitikimais. kai įmonės įgijėjas turi atsakyti už įmonės perleidėjo padarytas įmonės reikalams skolas, perleidėjo kreditorių reikalavimai iš tos įmonės turto turi vienus metus nuo įmonės perleidimo dienos pirmenybę prieš įgijėjo skolas, kilusias ligi nesudarius įmonės perleidimo sutarties.

17. Įmonės perleidėjo ir įgijėjo vieno su antru atsiskaitymai ir jų vieno antram regreso teisės iš prievolių, susijusių su įmonės perleidimu, nustatomi sutarties sąlygomis.

18. Šis įstatymas taikomas I—III rūšies prekybos įmonėms, išskyrus bankines įstaigas, ir I—VII rūšies pramonės įmonėms (Tiesiog. mok. įst. 368 str. priedėlio II ir III sąrašai), kurias laiko atskiri asmenys ir pilnosios ar pasitikėjimo bendrovės.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Baudžiamojo Statuto pakeitimas.

(V. Ž. 1931—XI—7 N: 367).

Baudžiamasis Statutas papildomas šiais straipsniais:

606[1]. Kas nusikalto tyčiomis neįrašęs į pristatytą pagal Prekybos įmonių perleidimo įstatymą skolų sąrašą kurio perleidžiamos įmonės kreditoriaus arba nurodęs šitame sąraše įsiskolintą kuriam tos įmonės keeditoriui sumą mažesnę, negu tikroji, tas, jei tuo yra padaryta kreditoriams žalos, yra baudžiamas

kalėti paprastajame kalėjime.

Ta pat bausme yra baudžiamas ir įmonės įgijėjas, jeigu aukščiau nurodytus veiksmus perleidėjas yra padaręs su juo susitaręs.

606[2]. Kas nusižengė per apsileidimą neįrašęs į pristatytą pagal Prekybos įmonių perleidimo įstatymą skolų sąrašą kurio perleidžiamos įmonės kreditoriui arba nurodęs šitame sąraše įsiskolintą kuriam tos įmonės kreditoriui sumą mažesnę, negu tikroji, tas, jei tuo yra padaryta kreditoriams žalos, yra baudžiamas

pinigine bauda ligi 2500 litų.

606[3]. Kas nusikalto žinomai melagingai nurodęs pristatytame pagal Prekybos įmonių perleidimo įstatymą skolų sąraše kurio perleidžiamos įmonės kreditoriaus gyvenamąją vietą, tas, jei tuo yra padaryta kreditoriams žalos, yra baudžiamas

kalėti paprastajame kalėjime ligi 6 mėnesių.

606[4]. Kas nusikalto tuo, kad, norėdamas pakenkti savo kreditoriams, apsunkino, dovanai davė kam, sutvirtino raštais kito vardu arba kitokiu būdu paslėpė savo turtą, jei tuo yra padaryta kreditoriams žalos, tas, jei nėra skaudžiau baustinas už padaryta, yra baudžiamas

kalėti paprastajame kalėjime.

Šita pat bausme yra baudžiamas ir tas, kuris, žinodamas skolininko norą pakenkti savo kreditoriams, sudarė su juo aktą, kuriuo skolininko turtas apsunkinamas, dovanai perduodamas, sutvirtinamas raštais kito vardu arba kitokiu būdu paslepiamas.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas

Kreditoriams kenksmingų skolininko aktų ginčijimo įstatymas.

(V. Ž. 1931—XI—7 N. 367)

1. Šiuo įstatymu gali būti ieškomąja tvarka ginčijamos sutartys ir kitokie aktai, kurie pakenkė skolininko kreditoriams:

1) aktai, kuriuos skolininkas yra sudaręs paskutiniais dešimt metų prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį arba prieš paskelbiant skolininką neišsigalinčiu, jeigu skolininkas norėjo tokiu aktu pakenkti savo kreditoriams ir jeigu asmuo, su kuriuo arba kurio naudai yra sudarytas aktas, žinojo tą skolininko norą;

2) neatlygintiniai aktai, kuriuos skolininkas yra sudaręs paskutiniais penkeriais metais prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį arba prieš paskelbiant skolininką neišsigalinčiu, jeigu skolininkas norėjo tokiu aktu pakenkti savo kreditoriams, nors asmuo, su kuriuo arba kurio naudai yra sudarytas aktas, ir nežinojo to skolininko noro;

3) neatlygintiniai aktai, kuriuos skolininkas yra sudaręs paskutiniais dvejais metais prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį arba prieš paskelbiant skolininką neišsigalinčiu, net jeigu skolininkas ir nenorėjo tokiu aktu pakenkti savo kreditoriams.

Nurodyti 3 punkte aktai negali būti šiuo įstatymu ginčijami, jeigu jie yra sudaryti paprastoms vidutiniško didumo dovanoms duoti.

2. Skolininkui sudarius atlygintinį aktą paskutiniais penkeriais metais prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį arba prieš paskelbiant skolininką neišsigalinčiu:

1) su savo sutuoktiniu, prieš susituokiant arba susituokus,

2) su savo arba savo sutuoktinio tiesioginiais aukštutiniais arba žemutiniais giminėmis,

3) su savo arba savo sutuoktinio įtėviais arba įsūniais,

4) su savo arba savo sutuoktinio broliais ir seserimis — tikraisiais, to paties tėvo, tos pačios motinos, įsūnytiniais arba suvestiniais,

5) su nurodytų 2—4 punktuose asmenų sutuoktiniu, —

ligi bus įrodyta priešinga, tariama, kad asmuo, su kuriuo arba kurio naudai jis sudarė aktą, žinojo skolininką norėjus tuo aktu pakenkti savo kreditoriams.

3. Skolininkui sudarius aktą po to, kai jis nutraukė mokėjimus, jeigu skolininkas paskelbiamas neišsigalinčiu, tariama, kad jis norėjo tuo aktu pakenkti savo kreditoriams.

4. Skolininkui sudarius aktą po to, kai jis nutraukė mokėjimus, jeigu skolininkas paskelbiamas neišsigalinčiu, tariama, kad asmuo, su kuriuo arba kurio naudai sudarytas aktas, žinojo skolininko norą pakenkti savo kreditoriams, jeigu bus įrodyta, kad tas asmuo, sudarant aktą, žinojo, kad skolininkas nutraukė mokėjimus arba kad yra paduotas pareiškimas pripažinti skolininką neišsigalinčiu.

5. Skolininkui sudarius su atskiru kreditorium aktą po to, kai skolininkas nutraukė mokėjimus, arba paskutinėmis dešimt dienų prieš tą nutraukimą, jei skolininkas paskelbiamas neišsigalinčiu ir jei tuo aktu šitam kreditoriui buvo suteiktas tokis jo reikalavimo apdraudimas arba atlyginimas, kuriam jis neturėjo teisės arba kad ir turėjo teisę, bet tenkintiną kitu būdu arba vėlesniu laiku, tariama:

1) kad skolinkas norėjo tuo aktu pakenti kitiems savo kreditoriams,

ir 2) kad šitas kreditorius žinojo skolininko norą tuo aktu pakenkti kitiems savo kreditoriams, nebent įrodys, kad tą aktą sudarant jis nežinojo, kad skolininkas nutraukė mokėjimus, kad yra paduotas pareiškimas pripažinti skolininką neišsigalinčiu ir kad skolininkas norėjo patenkinti šitą kreditorių kitų kreditorių nenaudai.

6. Pareikšti ieškinį, kad būtų pripažinti netikrais skolininko sudaryti aktai, kurie pakenkė skolininko kreditoriams, turi teisę:

1) kiekvienas kreditorius, kurio naudai yra įvykęs vykdytinas teismo sprendimas arba yra padarytas teismo įsakymas (Civ. proc. 161^{1}—161^{24} str.), jei tuo sprendimu arba įsakymu nukreiptas į skolininko turtą ieškojimas lieka bergždžias, arba jei iš aplinkybių iškyla aikštėn, kad ieškojimo nukreipimas į skolininko turtą nepatenkina kreditoriaus viso reikalavimo, arba jei skolininkas yra prekiautojas ir nutraukia mokėjimus;

2) skolininką paskelbus neišsigalinčiu — prisiekusis rūpintojas drauge su kreditoriais, kurie to reikalauja, ir konkurso valdyba, kai ji jau įsteigta.

7. Jeigu atskiro kreditoriaus pareikštas ieškinys, kad būtų pripažintas skolininko sudarytas aktas netikru, yra pagrįstas to kreditoriaus reikalavimu, pripažintu tokiu teismo sprendimu arba įsakymu, kurie dar gali būti skundžiami, tai teismas, patenkindamas šitą kreditoriaus ieškinį, turi savo sprendime pažymėti, kad jis gali būti vykdomas tik po to, kai bus pristatytas liudymas, jog anas teismo sprendimas arba įsakymas lieka galioje ir negali būti skundžiamas.

8. Nurodyti 1 str. aktai gali būti pripažinti netikrais tik atžvilgiu atskirų kreditorių arba konkurso masės, iškėlusių ginčą del akto.

Del viso kito šitiems aktams palieka visa galia, jei nėra kitų pagrindų jiems pripažinti netikrais.

9. Atmetus ieškinį del neįrodymo, kad tas asmuo, su kuriuo yra sudarytas aktas, žinojęs skolininko norą pakenkti savo kreditoriams, teismas, ieškovo prašomas, gali pripažinti, kad tą aktą skolininkas yra sudaręs savo kreditoriams pakenkti.

10. Del turto, patekusio iš skolininko trečiajam asmeniui aktu, kuris yra teismo pripažintas netikru, laikomos šios taisyklės:

1) jei ieškinį, kad būtų pripažintas šitas aktas netikru, buvo pareiškęs atskiras kreditorius, tai jo reikalavimui iš skolininko patenkinti eina to turto arba, jei tai negalima, jo vertės tiek,

kiek reikalinga visam kreditoriaus reikalavimui iš skolininko patenkinti.

2) jei tokį ieškinį buvo pareiškusi konkurso masė, tai į konkurso masę eina visas turtas arba, jei tat negalima, jo vertė.

Asmuo, sąžiningai pasinaudojęs skolininko neatlygintine dispozicija, turi grąžinti iš to, ką yra gavęs, tiek, kiek ligi pareiškiant minėtąjį ieškinį, jis bus pralobęs del sudaryto su skolininku akto.

11. Jeigu atlygintinis aktas yra teismo pripažintas netikru del atskiro kreditoriaus ieškinio, tai asmuo, tuo aktu susidėjęs su skolininku, gali tik iš skolininko reikalauti, kad grąžintų tai, kas jo yra skolininkui sumokėta arba duota.

Jeigu atlygintinis aktas yra pripažintas netikru del konkurso masės ieškinio, tai asmuo, tuo aktu susidėjęs su skolininku, gali reikalauti iš konkurso masės tiek savo sumokėta arba atiduota tuo aktu skolininkui, kiek per tai masė yra to asmens galvon pralobusi. Visa kita tas asmuo gali reikalauti tik iš skolininko ir tais pat pagrindais, kaip ir kiti kreditoriai.

12. Įpėdiniai tų asmenų, kurie iš skolininko yra gavę turto pagal aktą, teismo pripažintą netikru del to, kad jis skolininko buvo sudarytas kreditoriams pakenkti, atsako prieš šiuos kreditorius taip, kaip būtų turėjęs atsakyti pats jų palikėjas.

Kiti tų asmenų teisiagaviai atsako prieš skolininko kreditorius tais pat pagrindais, kaip ir jų teisiadaviai, jeigu jie žinojo aplinkybes, del kurių teisiadaviai būtų turėję atsakyti, arba jeigu jie yra gavę turtą neatlygintinai.

13. Jei konkurso masė atsisako pareikšti ieškinį, kad sudarytas kreditoriams pakenkti aktas būtų pripažintas netikru, arba atsisako toliau varyti jau iškeltą tokiu ieškiniu bylą, o taip pat, jei konkursas yra pasibaigęs, tai teisė pareikšti šitą ieškinį arba toliau varyti jau iškeltą tokiu ieškiniu bylą grįžta atskiriems kreditoriams.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Prekybos proceso įstatų pakeitimas.

(Įst. rink. XI t. II d.)
(V. Ž. 1931-XI-7 N 367)

1. 460 straipsnis pakeičiamas šitaip:

Prie neišsigalinčio skolininko turto sudėties laikoma priklausant ne tiktai visą akyvaizdoje esantį jo turtą, bet ir visą turtą,

paimtą į konkurso masę del panaikinimo skolininko dispozicijų, padarytų ligi paskelbiant jį neišsigalinčiu.

2. 461 str. ir 462 str. su pastaba panaikinami.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Civilinio proceso įstatų pakeitimas.

(V. Ž. 1931-XI-7 N 367).

1. 8 straipsnis papildomas taip:

Iškėlimas kreditoriams kenksmingų skolininko aktų ginčijimo byloje klausimo apie patraukimą skolininko arba asmens, su kuriuo skolininkas minėtąjį aktą sudarė, tieson Baudžiamojo Statuto 606^4 straipsniu, negali būti pagrindu pradėtai bylai sustabdyti.

2. Civilinio proceso įstatų 1899 str. priedėlio 7, 8, 9, 10 ir 12 str. panaikinami.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Nuostatų apie ieškojimą neginčijamosiose iždo bylose pakeitimas.

(Įst. rink. XVI t. II d.)
(V. Ž. 1931-XI-7 N 367)

1. 373 str. pakeičiamas šitaip:

372 straipsnis taikomas ir vyrui, kuris bus išrastas paslėpęs arba padėjęs paslėpti savo neišsigalinčios žmonos turtą, kai kreipiamas bendras ieškojimas į visą jų abiejų turtą.

2. 367, 368 ir 369 straipsniai panaikinami.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Prekybos kodekso pakeitimas.

(V. Ž. 1931-XI-7 N 367).

444 - 447 straipsniai panaikinami.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

1818 metų ipotekos įstatų pakeitimas.

(V. Ž. 1931-XI-7 N 367).

135 str. II ir III pastraipos (posmai) panaikinamos.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

II.

Respublikos Prezidento įsakymai:

Paskirti: Pandėlio nuov. T. Teisėjas *Jonas Nikolskis* — Kauno Apyg. Teismo Nariu nuo š. m. rugpiūčio 20 d. (įsak. N. 449); Marijampolės nuov. T. Teisėjas *Salamonas Baltūsis* — Kauno Apyg. Teismo Nariu nuo š. m. rugsėjo 15 d. (įsak. N 558); I. e. Panevėžio Apyg. Teismo Valstybės Gynėjo pareigas *Vladas Rantenas* — to paties Teismo Valstybės Gynėju nuo š. m. gruodžio 10 d. (įsak. N 771.).

Atleisti iš tarnybos: Kauno Apyg. Teismo narys *Jonas Pikčilingis*— jam pačiam prašant — nuo š. m. liepos 23 d. (įsak. N 430); Šiaulių Apyg. Teismo narys *Juozas Einoris* — jam pačiam prašant — nuo š. m. gruodžio 23 d. (įsak. N 772).

III.

Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: Marijampolės Ap. Teismo svar. b. T. Tardytojas *Motiejus Piliponis* — Pandėlio nuov. T. Teisėju nuo š. m. rugsėjo 1 d. (įsak. N 235); Kupiškio nuov. T. Tardytojas *Stasys Miežinis* — Marijampolės Ap. Teismo svarb. b. T. Tardytoju nuo š. m. rugsėjo 1 d. (įsak. N

239); *Ignas Kazlauskas* — Marijampolės II nuov. T. Tardytoju nuo š. m. rugsėjo 5 d. (įsak. N 249); Šiaulių Ap. Teismo jaun. kand *Bronius Antanėlis* — Radviliškio nuov. T. Tardytoju nuo š. m. rugsėjo 16 d. (įsak. N 259); Panevėžio Ap. Teismo vyr. kand. *Antanas Adamonis* — Kupiškio nuov. T. Tardytoju nuo š. m. rugsėjo 16 d. (įsak. N 260), buv. Panevėžio II nuov. T. Teisėjas *Pranas Duoba* — Jurbarko nuov. T. Teisėju nuo š. m. spalių 26 d. (įsak. N. 289); buv. Marijampolės Ap. Teismo vyr. kand. *Vincas Rūša*—Vabalninko nuov. T. Teisėju nuo š. m. lapkričio 1 d. (įsak. N 311); Kaišiadorių notaras *Antanas Orintas* — Marijampolės II-ju notaru laisvai samd. tarn. teisėmis nuo š. m. lapkričio 16 d. (įsak. N 316); Širvintų notaras *Juozas Gaputis* — Kaišiadorių notaru laisvai samd. tarn. teisėmis nuo š. m. lapkričio 16 d. (įsak. N 317); laisvai samdomas Grinkiškio notaras *Eleonora Gečiauskaitė* — etatiniu notaru nuo š. m. lapkričio 1 d. (įsak. N 318); *Norbertas Mikšys* — Širvintų notaru laisv. samd. tarn. teisėmis nuo š. m. gruodžio 1 d. (įsak. N 321); Vabalninko nuov. T. Teisėjas *Vincas Rūša* — jam pačiam prašant — Ukmergės II nuov. T. Tardytoju nuo 1932 m. sausio 1 d. (įsak. N 331); Panevėžio Ap. Teismo jaun. kand. *Petras Karoblis* — Vabalninko nuov. T. Teisėju nuo 1932 m. sausio 1 d. (įsak. N 340).

Perkelti: Utenos notaras *Jonas Blinstrubas* ir Rokiškio notaras *Boleslovas Urbanavičius* — į vienas antro vietą nuo š. m. liepos 16 d. (įsak. N 179); Jurbarko nuov. T. Teisėjas *Jonas Mičiulis* — į Marijampolės nuov. nuo š. m. rugsėjo 16 d. (įsak. N 262); Trakų nuov. T. Teisėjas *Zenonas Rajunčius* — į Žemaitijos Naumiestį nuo š. m. lapkričio 16 d. (įsak. N 309); Vabalninko nuov. T. Teisėjas *Antanas Laucevičius* — į Trakų nuov. nuo š. m. lapkričio 16 d. (įsak. N 310); Ukmergės II nuov. T. Tardytojas *Jurgis Jazbutis* — į Biržų nuov. nuo 1932 m. sausio 1 d. (įsak. N 330).

Patvirtintas — laik. ein. Molėtų nuov. T. Teisėjo par. *Jonas Kybartas* nuo š. m. lapkričio 10 d. (įsak. N 300).

Komandiruoti: T. Tardytojai: Ukmergės I nuov. *Bernardas Žukauskas*, Raseinių nuov. *Vladas Balvočius*, Šakių nuov. *Aleksandras Sokolovas*, Panevėžio I nuov. *Juozas Vasiliauskas*, Kėdainių II nuov. *Vulfas Lurje* ir Radviliškio nuov. *Bronius Antanėlis*—prie Kauno Apyg. Teismo svarb. b. T. Tardytojų pareigoms eiti nuo š. m. rugsėjo 15 d. (įsak. N N 248, 256, 261).

Atleisti iš tarnybos: Marijampolės II nuov. T. Tardytojas *Magdalena Brazytė* — jai pačiai prašant — nuo š. m. rugsėjo 1 d. (įsak. N 232); Naumiesčio (Šakių ap.) nuov. T. Teisėjas *Jurgis Dobrovolskis* — karinei prievolei atlikti—nuo š. m. spalių 7 d. (įsak. N 282); Naumiesčio (Žemaitijos) nuov. T. Teisėjas *Petras Kaškelis* — nuo š. m. lapkričio 16 d. (įsak. N 308).

Išbraukti iš tarnautojų skaičiaus mirę: Radviliškio nuov. T. Tardytojas *Kazys Bartaševičius* — nuo š. m. birželio 5 d. (įsak N 201); Kauno Apyg. Teismo narys *Bonifacas Šemetas*—nuo š. m. birželio 26 d. (įsak. N 209); Marijampolės notaras *Aleksandras Grybauskas* — nuo š. m. lapkričio 5 d. (įsak. N 304); Biržų nuov. T. Tardytojas *Juozas Bartaševičius* — nuo š. m. gruodžio 3 d. (įsak. N 329).

Naujos knygos:

1. *Wilhelm Glunger.* **Entwicklung und Gestaltung** als Prinzipien der Rechts- und Wirtschaftspolitik. II Aufgabe. 1931.

2. *Dr. D. M. Kauschansky.* **Evolution des Sowjetrussischen Familienrechts.** Eine soziologische Studie. Berlin und Köln 1931.

3. *Adomas Lastas-Lastauskas.* **Kompensacija pramonės įmonėse.** Kaunas 1931.

Atitaisymas.

J. Robinzono straipsny „Didžiosios Lietuvos piliečių užsieny sudarytų civilinių vedybų galia" — po 75 išnašos reikia iškelti iš teksto į išnašą įdėtus skliauteliuose žodžius „žiūr. įstatymą ... 2 posm. vykdyti" tokioj redakcijoj: „žiūr. įstatymą, paskelbtą Klaipėdos Krašto 1928 metų gruodžio 10 d. „Valdžios Žinių" N 114; šis įstatymas išleistas Klaipėdos Krašto Statuto 8 str. 2 posm. vykdyti, su pakeitimu 1929 m. kovo 7 d. (Kl. Kr. V. Ž. N 24) ir tam įstatymui vykdyti 1929 m. bal. 19 d. taisyklėmis (Kl. Kr. V. Ž. N 39), taip pat 1930 m. bal. 10 d. (Valdž. Ž. N 39) ir 1931 m. spalių 1 d. (V.Ž. N 110) taisyklėmis".

Karo cenzūros leista. Redaktorius **A. Kriščiukaitis**

„Teisės“ Nr. Nr. 11—20 turinys.

A. Bendroji teisės sritis.

1. Lietuvos, kaipo neprikl. valstybės, susikūrimas ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje. *G. Rutenbergas.* Nr. 11, 12.
2. Tarptautinis privalomasis arbitražas po Didžiojo karo. *L. Natkevičius.* Nr 12.
3. Romėnų teisės orientalizacija. *D. Gecas.* Nr. 13.
4. Lietuvos pilietybės teisė. *I. Robinzonas* Nr 14.
5. Naujųjų Lietuvos ir Vokietijos sutarčių svarbiausieji teisės dėsniai *G. Rutenbergas.* Nr. 16, 17.
6. Valstybės Taryba. *M Römeris.* Nr. 16.
7. Tarptautinės teisės plėtojimasis rytų Europoje. *M. von Krockow-Krokauskis.* Nr. 17.
8. Austrijos Federacijos konstitucinė reforma. *D. Krivickas.* Nr 17.
9. Lietuvos jūros teisė. *R. Volsonokas.* Nr. 18.
10. Svetimų teisių įtaka Romėnų teisei. *A. Tamošaitis.* Nr. 18.
11. Fašistų legisliacija. *I. Salvatori* Nr. 19.
12. Senasis Įstatymas (Biblija), kaip teisės paminklas. *D. Gecas.* Nr 20
13. Estijos administracinis teismas. *Kliimann.* Nr. 20.
14. Klaipėdos krašto Konvencija *V. Burkevičius.* Nr 20.
15. Lex patriae ir lex domicilii Haagos Konvencijose ir Pabaltijo valstybių kolizinių normų unifikacija. *G. Rutenbergas.* Nr. 20.
16. Kai kurios pastabos del Haagos Tribunolo sprendimo mūsų byloje su lenkais. *G. Rutenbergas.* Nr. 20.

B. Civilinė teisė ir procesas.

1. Ipoteka, jos pagrindai ir santvarka. *Vl. Mačys.* Nr. 11, 12.
2. Kreditoriams žalingi aktai. *D. Gecas.* Nr. 12.
3. Globa. *Č. Butkys.* Nr. 12
4. Kai kurios Lietuvos ir Latvijos šeimos teisės problemos. *G. Rutenbergas.* Nr. 13, 14
5. Privat. tarptaut. teisės klausimai Lietuvos ir Latvijos šeimos teisėje. *G. Rutenbergas.* Nr. 15.

6. Legatarų interesai vyr. notaro įstaigoje. *V. Burkevičius* Nr. 15.
7. Apie civil. proceso suprastinimą *D Gecas*. Nr. 16.
8. Vyr. Tribunolo praktika vekselių srity. *S Fridmanas*. Nr. 16.
9. Senoji Lietuvos šeimos teisė. *L. Veržbavičius*. Nr. 18, 19, 20.
10. Radio teisė. *L. Kameneckis*. Nr. 18.
11. Tvirtiniai, notariniai, pareikštiniai ir naminiai raštai. *V. Burkevičius*. Nr 18.
12. Uzufruktas. *M Finkelšteinas*. Nr. 19.
13. Čekio sutartis ir jos neišpildymo pasekmės. *A Goniondskis*. Nr. 19
14. Naminiai raštai (aktai) ir jų reikšmė procese *V. Burkevičius*. Nr. 19.
15. Civilinių vedybų klausimu. *G. Rutenbergas*. Nr. 19.
16. Didžiosios Lietuvos piliečių užsieny sudarytų civilinių vedybų galia. *I. Robinzonas*. Nr. 20.

C. Baudžiamoji teisė ir procesas.

1. Psichiatrinė ekspertyza teismuose. *Dr. V. Kutorga*. Nr. 11.
2. Del „valdininko" sąvokos mūsų įstatymuose. *St Vazbys*. Nr. 12.
3. Už ir prieš mirties bausmę. *A Tamošaitis*. Nr. 13.
4. Reikalinga reforma *A Zarinas*. Nr. 13.
5. Valios laisvė ir žmogaus atsakomybė. *J. Vabalas Gudaitis*. Nr. 14.
6. Teismo įrodymai ir jų vertinimas. *Č. Butkys*. Nr 15.
7. Kriminalinio baudimo pagrindai. *Č. Butkys*. Nr. 15
8. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoj ir kitose valstybėse *I. Šipelis*. Nr 16.
9. Mažamečių nusikaltėlių atidavimo į drausmės bei auklėjamąsias įstaigas juridinė reikšmė. *Dr. L. Veržbavičius*. Nr. 17.
10. Trumpa naujojo Italijos baudž. stat. projekto apžvalga. *B. Kalvaitis* Nr. 18
11. Apie kaltinamojo prisipažinimą ir gynimą teisme. *S. Bieliackinas*. Nr. 18
12. Vaikų nusikaltėlių psichologija ir kova su jais. *Dr. V. Lazersonas*. Nr. 19.
13. Liudytojai. *St. Vazbys*. Nr. 19.
14. Naujas Latvijos Baudžiamasis Statutas. *A. Vaitiekavičius*. Nr. 20.
15. Kūno sužalojimų klasifikacija mūsų Baudž. Statute. *St. Vazbys* Nr. 20.

D. Teismų sutvarkymas.

1. Keletas pastabų del mūsų notariato įstatymų. *V. Burkevičius*. Nr. 15.
2. Latvijos notariatas. *V. Burkevičius*. Nr. 15.
3. Iš notariato reformų ruošimo istorijos. *V. Burkevičius*. Nr. 16.

E. Penitenciarija.

1. X. Tarptautinis Kriminalinis bei Penitenciarinis Kongresas Pragoje ir Kongreso nutarimai *K. Žalkauskas*. Nr. 18.

F. Įvairaus turinio straipsniai.

1. Advokatai teisėjų rolėje. *M. Cimkauskas*. Nr. 11.
2. Teisių mokslo dėstymas Prancūzijoj *A. Tamošaitis*. Nr. 11.
3. Iš teisininkų draugijos 1926 m. apyskaitos. Nr. 11.
4. Konkurso rezultatai. Nr 11.
5. Parankinės teisininkams knygos. *Vac. Biržiška*. Nr. 12.
6. Sportas ir įstatymai. *Č. Butkys*. Nr. 13.
7. Teisingumo dirvonus plėšiant. *P. Bugailiškis*. Nr. 13.
8. Vyr notaro darbų praktika *V. Burkevičius*. Nr. 14, 17.
9. Iš teisininkų draugijos 1927 m apyskaitos. Nr. 13.
10. Iš teis. draugijos 1928 m apyskaitos Nr. 15.
11. Naujo konkurso skelbimas. Nr. 15.
12. Pirmiau skelbto konkurso rezultatai. Nr. 15.
13. Iš teisin. dr 1929 m. apyskaitos. Nr. 17.
14. Konkurso rezultatai. Nr. 17
15. Liet. Teisininkų Draugijos dešimtmetis. *Z. Toliušis*. Nr. 18.
16. Tarptautinės teisės mokslo institutai ir draugijos. *I. Robinzonas*. Nr. 19.
17. Pirmasis Pabaltijo valstybių teisininkų Kongresas Kaune. Nr 19
18. Iš teisin. dr 1930 m. apyskaitos. Nr. 19.
19. Pabaltijo valstybių teisininkų biuro posėdžio (Rygoje 1931 m. spalių 12 ir 13 d.) protokolas. Nr. 20.

G. Recenzijos ir bibliografija.

1. Šis tas iš prancūzų bibliografijos. *A. Tamošaitis*. Nr. 11.
2. A. Rouzier. La constitution de la Lituanie et la statut de Memel. — *L. Natkevičius*. Nr. 11.
3. Nicolas Politis. Les Nouvelles Tendances du droit international. Paris 1927. — *D Gecas*. Nr. 13.
4. Prof. Bieliackinas Privatinė teisė. *D. Gecas*. Nr. 14.
5. Georges Chklaver. Autour de Vilna — *L. Natkevičius*. Nr.14.
6. A. Mandelstam. La conciliation internationale d'aprés et la jurisprudence du Conseil de la Societè des Nations. *L. Natkevičius*. Nr. 14.
7. Casimir Graužinis. La Question de Vilna. *L. Natkevičius*. Nr. 15.
8. Xavier Gorzuchowski. Les Rapports politiques de la Pologne et de la Lithuanie. *L. Natkevičius*. Nr. 15.
9. Dr. H. Rolnik. Die baltischen Staaten Litauen, Letland und Estland und ihr Verfassungsrecht. — *G. R*. Nr. 15.

10. Handbuch der internationalen Rechtsverfolgung. *Z. Toliušis.* Nr. 15.
11. M. Kavolis. — Bažnytinės tikybiniai mišrosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje — *G. Rutenbergas.* Nr. 17.
12. Dr L Natkevičius. Aspect politique et juridique du differend Polono — Lithuanien — *G. Rutenbergas.* Nr. 18.
13. Prof. Bieliackinas. Baudžiamųjų bylų gynimas. — *G. Rutenbergas* Nr. 18.
14. Prof Jaščenka. Tarptautinės teisės kursas. — *G Rutenbergas.* Nr. 19.
15. Prof. M. Lazerson. Obščaja teorija prava. *I. Robinzonas.* Nr. 19.
16. 1931 m. policijos kalendorius. — *J. Robinzonas.* Nr. 19.
17. Vekselių įstatai. — *G. R.* Nr. 20.
18. Civilinio proc. įst. — *G. R.* Nr 20.
19. Šenvic. Lenkijos Karalystės civ. įst. (rusų kalba). *G. R.* Nr. 20.
20. Piliečių Apsaugos Dep-to 1918—1931 m. Aplinkraščių Rinkinys. — *I. Robinzonas.* Nr. 20.
21. Karinės Prievolės įstatymai. — *I. Robinzonas.* Nr. 20.

I. Teismo kronika.

Nr. Nr. 13, 14, 15 (Teismo sukaktuvių minėjimas), 16, 19.

K. Vyr. Tribunolo praktika.

Nr. Nr. 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18 (civ. vedybos), 19, 20.

L. Priedai.

1. Įvairių valstybių konstitucijos — prie Nr. 11, 12, 13.
2. Lietuvos valstybės konstitucijos reforma. — *M. Römeris.* Atskira knyga prie Nr. 14.
3. Skolininkų neišsigalėjimas ir bankrotas. *D. Gecas.* Atskira knyga prie Nr. 16.
4. Čekiai *J. Abramavičius.* Atskira knyga prie Nr. 17.